TERREURLEGENDE
AL-ZARQAWI

LORETTA NAPOLEONI

330.91

Napoleoni, Loretta

Terreurlegende Al-Zarqawi / Loretta Napoleoni ; vert. [uit het Engels] door Mieke Hulsbosch en Annoesjka Oostindiër. - Amsterdam [etc.] : De Arbeiderspers, cop. 2006. - 260 p ; 22 cm.
Vert. van: Insurgent Iraq : Al-Zarqawi and the new generation. - New York : Seven Stories Press, 2005. - Met lit. opg.
ISBN 90-295-6377-X

Verslag van de ontwikkeling van het huidige wereldwijde terrorisme en de rol daarin van de Jordaniër Abu Musab al-Zarqawi (geboren in 1966).

Hulsbosch, Mieke (A) - Zarqāwi, Abu Muṣ °ab (TW)

2006-19-0078

BIBLIOTHEEK·BREDA
Centrale Bibliotheek
Molenstraat 6
4811 GS Breda

Terreurlegende Al-Zarqawi

Van Loretta Napoleoni verscheen eveneens bij De Arbeiderspers:

NV *Terreur. De nieuwe economie van de terreur*

Loretta Napoleoni
Terreurlegende Al-Zarqawi

Vertaald door Mieke Hulsbosch en Annoesjka Oostindiër

Uitgeverij De Arbeiderspers · Amsterdam · Antwerpen

BIBLIOTHEEK BREDA
Centrale Bibliotheek
Molenstraat 6
4811 GS Breda

Copyright © 2005 Loretta Napoleoni
Copyright Nederlandse vertaling © 2006 Mieke Hulsbosch / Annoesjka Oostindiër/Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam
Oorspronkelijke titel: *Insurgent Iraq. Al-Zarqawi and the New Generation*
Oorspronkelijke uitgave: Seven Stories Press, New York

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Herengracht 370-372, 1016 CH Amsterdam. *No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Herengracht 370-372, 1016 CH Amsterdam.*

Omslagontwerp: NED4 / Robert te Poel & Olaf Igesz
Omslagfoto: Leo van der Noort / Hollandse Hoogte

ISBN 90 295 6377 X / NUR 680
www.arbeiderspers.nl

Voor Alexander, Andrew, Leigh en Julian – om hen eraan te herinneren dat ze de waarheid moeten zoeken

Inhoud

Voorwoord Jason Burke 9
Voorwoord Nick Fielding 13
Dankwoord 16
Inleiding 20

[Proloog] De stad Zarqa 27
1 De kiem van religieus radicalisme 28
2 Vreemdeling te midden van strijders 42
3 Gevangenschap 59
4 De weg naar 11 september 76
5 Terugkeer naar Afghanistan 93
6 De terreurlegende Abu Musab al-Zarqawi 108
7 Feiten en fictie over het internationale netwerk van Al-Zarqawi 119
8 Opstandig Irak 132
9 De nieuwe Mongolen 144
10 De Iraakse jihad 154
11 Afglijden naar een burgeroorlog 165
12 De ware aard van het Iraakse verzet 179
13 De balkanisering van Irak 192
[Epiloog] De volgende legende 203

Nawoord van de auteur 207
[Aanhangsel] Het dagboek van Falluja 211
Toelichting van de auteur bij de bronnen 217

Verklarende woordenlijst 219
Bibliografie 224
Noten 229
Chronologie 254

Voorwoord

Jason Burke, chef-correspondent van *The Observer* in Parijs

Het was eind 2001 en ik bevond me in Khost, in oostelijk Afghanistan. Een paar dagen eerder was Kabul gevallen; het Talibanbewind was aan het afbrokkelen en Osama bin Laden was verdwenen. Amerikaanse oorlogsvliegtuigen lieten aan de blauwe hemel een rasterpatroon van condenssporen achter. In Khost vond ik tientallen documenten, daar achtergelaten door militanten die de afgelopen paar jaar in de militaire kampen rondom de stad hun training hadden gekregen. Die documenten bevestigden mijn eerdere ideeën over Al-Qaida.

Al-Qaida bleek meer een ideologie te zijn dan een organisatie, eerder een concept, een streven, dan een gestructureerde groepering – Al-Qaida was een wereldbeschouwing.

Acht maanden later ging ik naar Noord-Irak voor onderzoek naar een groep islamitische militanten die een enclave had weten te veroveren binnen de autonome zone waar de Koerden het voor het zeggen hadden. Op zoek naar de wortels van deze groep voerde ik dagenlange gesprekken met voormalige strijders van Ansar al-Islam. Zoals nagenoeg elke militante organisatie was ook Ansar al-Islam een uitvloeisel van de complexe wisselwerking tussen lange- en kortetermijnfactoren binnen de moslimwereld, en van de interactie tussen de moslimwereld en het Westen.

De eerste keer dat ik over Abu Musab al-Zarqawi hoorde was toen Colin Powell, de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, die naam noemde in zijn toespraak van 5 februari 2003 in de Verenigde Naties. Powell was erop uit Al-Zarqawi neer te zetten als de schakel tussen Saddam Hussein en Osama bin Laden via Ansar al-Islam, en schilderde hem af als het geraffineerde meesterbrein achter wat wel eens een nieuwe golf van aanslagen met biologische of chemische wapens kon zijn. In de toespraak werd er een relatie gelegd tussen Khost en Koerdistan.

Powell, schreef ik in die tijd, was ofwel niet goed geïnformeerd of

misleidde de boel opzettelijk. Zoals Loretta Napoleoni in dit boek laat zien had Al-Zarqawi geen banden met Saddam Hussein en was hij evenmin in staat via een wereldwijd netwerk afschuwelijke gifstoffen in te zetten.

Maar Al-Zarqawi was – en is – in verschillende opzichten van belang. Hij is een voorbeeld van de boemannen die het Westen in het leven heeft geroepen. Deze figuren met een macht van mythische proporties (Osama bin Laden hoort er ook toe) worden gezien als de oorzaak van de terroristische dreiging waarmee wij geconfronteerd worden. Al-Zarqawi is ook een voorbeeld van de gewoonte die deze boemannen hebben om uiteindelijk de rol te gaan vervullen die wij hun hebben toegedacht.

Al-Zarqawi kwam in 2004 onder de aandacht van het grote publiek met zijn op video opgenomen ontvoeringen en moorden op gijzelaars in Irak. Om te kunnen begrijpen wat de aanleiding was voor deze ontstellende gruweldaden, moeten we eerst vaststellen voor welk publiek deze statements bestemd waren. Islamitisch militant terrorisme is in de eerste plaats propaganda en maar zelden gekoppeld aan specifieke politieke doeleinden.

Hoewel de video's beantwoordden aan Al-Zarqawi's oogmerk om belangrijke westerse aannemers uit Irak te verjagen, daarmee een vertraging van de wederopbouw te veroorzaken en op die manier een destabiliserende onvrede bij de bevolking op te wekken, vervulden ze ook zijn primaire doel: communicatie. De videofilms waren slim en professioneel gemaakt en zaten tjokvol verwijzingen die de meeste mensen in het Westen totaal ontgingen.

Dat is niet verwonderlijk, want Al-Zarqawi praat niet met het Westen, net zo min als andere islamitische militanten dat doen. De gijzelaars, het Europese en het Amerikaanse publiek, hun leiders en de kennelijk machteloze troepenmacht van 155.000 buitenlandse militairen in Irak waren allemaal onbewuste spelers in zijn zorgvuldig geregisseerde theaterstuk. Het publiek werd gevormd door de 1,3 miljard moslims ter wereld. Zich bewust van het feit dat het live voor de camera afhakken van iemands hoofd bij de grote meerderheid van degenen tot wie hij zich richtte gevoelens van walging zou oproepen, probeerde hij de kijkers er eerst van te overtuigen dat zijn daden legitiem waren. Daarvoor maakte hij een zorgvuldige selectie van de ge-

voeligste kwesties in de islamitische wereld. De executie van de ongelukkige, Ken Bigley, een oudere Britse ingenieur, vond zogenaamd plaats in reactie op de beweerde gevangenneming – en het misbruik – van moslimvrouwen door niet-moslimmannen in Irak en elders.

Dit thema voerde Al-Zarqawi onmiddellijk naar het domein van de mythe. De Amerikaanse gevangenissen zaten weliswaar niet vol met duizenden van zulke gevangenen, zoals hij beweerde, maar na Abu Ghraib waren de meeste mensen in het Midden-Oosten ervan overtuigd dat dat wel het geval was. Het gevangenzetten van vrouwen raakte ook het diepe besef van vernedering, uitsluiting en machteloosheid die worden ervaren door de miljoenen jonge moslims die zich geconfronteerd zien met de kennelijke militaire, politieke en in toenemende mate ook culturele overmacht van het Westen.

Al-Zarqawi, wiens criminele gedrag zijn talent voor het uitbuiten van de mogelijkheden van de moderne media verhult, werkte zijn thema's daarna verder uit en deed met een reeks video-opnames van ontvoeringen en executies opnieuw een beroep op datzelfde diepgewortelde geloof. Zijn boodschap was simpel: de Verenigde Staten gaan voor in een agressieve poging van de nieuwe 'kruisvaarders' om de islamitische wereld te onderwerpen. Hij zette beelden van gewelddadige strijd in, in het bijzonder het bloedbad door zelfmoordbommen, en filmde de laatste woorden van martelaren. Daarbij benadrukte hij de kracht van het geloof, dat hij de essentiële eigenschap noemde waarover de moedjahedien wel beschikten en hun vijanden niet. Zijn slachtoffers waren gekleed in oranje overalls, net als de gevangenen in Guantánamo.

De climax – de executie zelf – was een rituele slachting. Militanten moorden in werkelijkheid met geweren en bommen, en niet met lange messen. Al-Zarqawi probeerde met opzet zijn publiek te schokken. Hoewel gematigde moslims wellicht verbijsterd zouden zijn over de wreedheden, gokte hij erop dat mensen met enige sympathie voor de radicale islamitische agenda ervan onder de indruk zouden raken hoe ver hij bereid was te gaan. Al-Zarqawi begrijpt dat geweld niet alleen de slachtoffers treft maar ook degenen die er getuige van zijn.

En er is nog een tweede belangrijke doelgroep. Hoewel ze globaal gezien allemaal dezelfde agenda hebben, zijn islamitische militanten een twistziek volkje, verscheurd door persoonlijke afgunst en ambi-

ties. Al-Zarqawi staat aan het hoofd van een nieuwe generatie jongere, lager opgeleide, minder politiek gemotiveerde strijders die inmiddels een bedreiging vormen voor het gezag van oudere leiders als Osama bin Laden. Al-Zarqawi, opgegroeid in een huis van betonblokken in een ruige, armoedige stad ten noorden van de hoofdstad van Jordanië, raakte eind jaren negentig in Afghanistan betrokken bij de islamitische militante beweging, ongeveer in dezelfde tijd dat de zevenenveertig jaar oude Osama bin Laden zijn 'Al-Qaidaproject' startte. Zoals Loretta Napoleoni laat zien heeft de jongere man juist altijd een hekel gehad aan de superioriteit van de in Saudi-Arabië geboren militant en zijn welgestelde achtergrond, en was hij absoluut geen 'filiaalhouder' van hem, zoals de Amerikanen beweren. De executies, misschien zelfs wel door Al-Zarqawi zelf uitgevoerd, zijn een forse uitdaging voor een man als Bin Laden, die al vijftien jaar lang anderen erop uitstuurt om te strijden en te sterven terwijl hijzelf zit ingesloten in de bergen van Oost-Afghanistan, ver van de *killing grounds* van Falluja.

Maar Al-Zarqawi mist het strategisch inzicht van Bin Laden. Het doel van de Saudi was de radicalisering en mobilisering van de massa's in het Midden-Oosten. Door alleen doelen aan te vallen die symbolisch waren voor de macht van het Westen heeft hij er dan ook voor gezorgd de harde kern van zijn achterban niet van zich te vervreemden. Al-Zarqawi daarentegen heeft zijn publiek verkeerd ingeschat. Alleen de meest extreme moslims staan achter zijn acties en hoewel hun aantal groot genoeg is om de nodige schade aan te richten, worden ze ruimschoots overtroffen door het aantal gematigde moslims. Dat biedt enige hoop.

In *The Secret Agent*, Joseph Conrads voortreffelijke en diepgravende roman over anarchisten die een eeuw geleden in Londen opereerden, droomt het terroristische meesterbrein van 'een groep mannen, vastbesloten alle scrupules opzij te zetten, sterk genoeg om zich openlijk met de naam "vernietigers" te tooien, en vrij van [...] medeleven voor wat dan ook ter wereld'. Hij zou ongetwijfeld zeer te spreken zijn geweest over Abu Musab al-Zarqawi. We moeten wel in het oog houden dat de daden van de zevenendertig jaar oude, in Jordanië geboren militant dan wel psychotisch mogen lijken, maar dat er wel systeem in zijn gekte zit.

Voorwoord

Nick Fielding, chef-verslaggever van *The Sunday Times*

In december 2001 besloot Dr. Ayman al-Zawahiri, de voornaamste theoreticus van Al-Qaida en de man die verantwoordelijk is voor het ontstaan van de mythe van Osama bin Laden, een boek uit te brengen, *Knights Under the Prophet's Banner*.

Terwijl het 'emiraat', het Talibanbewind, van Afghanistan, dat zes jaar lang toevluchtsoord en bakermat was geweest voor de zich snel uitbreidende organisatie, om hem heen afbrokkelde, zette Al-Zawahiri in zijn boek en in toespraken die hij sindsdien heeft gehouden zijn toekomststrategie uiteen.

Voor die aanhangers die kort daarvoor getuige waren geweest van de aanslagen van 11 september 2001 op Amerika en die de toespraken hadden gehoord waarin hij het belang van de wereldwijde jihad verheerlijkte, moet zijn boek min of meer als een schok zijn gekomen. In plaats van te benadrukken hoe belangrijk de landen in het Westen waren, die in de ogen van Al-Qaida-aanhangers altijd als 'verre vijand' waren beschouwd, onderstreepte Al-Zawahiri het belang van een terugkeer naar huis uit de ballingschap.

De opvatting dat de weg naar de bevrijding van Jeruzalem via Caïro liep, was altijd een krachtig thema geweest voor de leden van de Egyptische Islamitische Jihad die de hardé kern van het leiderschap van Al-Qaida vormden, ook al stond die opvatting lijnrecht tegenover de leerstellingen van Abdallah Azzam. Azzam was de geestelijk leidsman van Osama bin Laden en tevens van Abu Muhammad al-Maqdisi, die diezelfde positie innam ten opzichte van de hoofdpersoon van dit boek, Abu Musab al-Zarqawi. De 'internationale' positie was sterk ondersteund door de Saudische groepering binnen het leiderschap van Al-Qaida, die de discussies in de organisatie steeds meer begon te domineren. Zij betoogden dat de wereldwijde strijd zich niet moest richten op de vernietiging van de westerse beschaving, maar op het verdrijven van met name de Amerikanen uit de Arabische en moslim-

wereld. Pas dan zouden de jihadisten met hun eigen heersers kunnen afrekenen.

Al-Zawahiri's boek was in zekere zin een tegenzet tegen de Saudische kringen rond Bin Laden, die uitsluitend een internationale jihad bepleitten. Het zou nog een aantal jaren duren voor de ideeën uit het boek in de beweging zouden doordringen. Maar het zou de basis vormen voor het besluit van Al-Zarqawi zijn organisatie onder te brengen in de kudde van Al-Qaida, een gebeurtenis die op 17 oktober 2004 met een akkoord werd bezegeld.

De invasie van Irak door Amerika en zijn bondgenoten in maart 2003 gaf een enorme versnelling aan dit proces. Het was nu in ieder geval niet meer nodig om al te ver te reizen voor een aanval op Amerikaanse strijdkrachten; die vochten immers op Arabisch grondgebied. Het bood de islamisten de perfecte gelegenheid om zich eens te meer te concentreren op de Arabische landen en uit hun ballingschap terug te keren. Die boodschap is ter harte genomen door een hele nieuwe generatie jonge moslimstrijders, die met duizenden tegelijk naar Irak zijn teruggestroomd vanwege de kans om tegen de 'kruisvaarders' te vechten.

Midden 2005 vonden er dagelijks honderden aanslagen op coalitie- en Iraakse troepen plaats. Het jaar daarvoor waren er meer dan duizend politiemensen gedood. Al-Qaida was in staat wel twaalf zelfmoordaanslagen op één dag te organiseren. Dagelijks kwamen er meer dan dertig Irakezen om bij gewelddadige incidenten. Bijna tweeduizend manschappen van de coalitie werden gedood en nog duizenden meer raakten ernstig gewond.

Bin Laden zelf aarzelde niet om zijn eerdere opvattingen en die van de kringen om hem heen op te geven. Zijn toespraken zijn zich steeds meer gaan richten op het conflict in Irak en op het falen van de machthebbers in de Arabische wereld. Het doel was nu de jihad in Irak en Egypte op te bouwen ter ondersteuning van de strijd in Saudi-Arabië. De volgende stap zou een poging zijn jihadisten in Syrië, Pakistan en Libanon bij elkaar te brengen, en vervolgens die in Noord-Afrika.

Dit vormde de basis voor de verzoening tussen Bin Laden en Al-Zarqawi, die de meest charismatische en de meest dodelijke leiders van de jihadisten bijeenbracht. Bin Laden, die geïsoleerd van de wereld leefde en duidelijk onder vuur lag, beschikte nu over een nieuwe afge-

zant. De roem die op Osama bin Laden afstraalde dankzij de voortdurende bomaanslagen en sluipmoorden gericht op de coalitietroepen in Irak, deed hem verjongen. Hij heeft zijn nieuwe discipel ongetwijfeld geen enkele instructie gegeven, maar niettemin kan hij zich laten voorstaan op de wapenfeiten van Al-Qaida in het Tweestromenland.

Met dit boek over Abu Musab al-Zarqawi levert Loretta Napoleoni de eerste uitgebreide beschrijving van de man, zijn achtergrond en zijn politiek. Ze laat zien hoe hij in een tijdsbestek van slechts enkele jaren vanuit een obscure achtergrond naar voren is gekomen en nu de meest gezochte man ter wereld is, in veel opzichten belangrijker dan Bin Laden zelf. Het boek staat boordevol details en verklaringen en biedt veel inzicht in zijn uitzonderlijke carrière.

Wij bevinden ons thans in een situatie waarin de oorlog in Irak (wat is die term trouwens snel ingeburgerd geraakt!) inmiddels bijna uit de hand loopt. In juni 2005 stond in een uitgelekte CIA-analyse dat Iraakse en buitenlandse strijders een breed palet aan vaardigheden aan het ontwikkelen waren, van autobommen en sluipmoorden tot gecoördineerde aanslagen. Er stond ook in dat de opstand in Irak een nieuw type islamitische militanten voortbrengt. Een type dat vervolgens in andere landen destabilisatie uitlokt, en is uitgerust met vaardigheden die hem gevaarlijker maken dan de strijders uit Afghanistan in de jaren tachtig en negentig. 'De jihadisten die het overleven zullen ervaren in en gespitst op stadsterroristische acties uit Irak vertrekken,' verklaarde Porter Goss, hoofd van de CIA. De dreiging zou weleens kunnen toenemen als deze strijders zich beginnen te verspreiden, hetzij terug naar andere moslimlanden of, in toenemende mate, terug naar Europa, waar velen van hen in ballingschap of als zonen van migranten hebben gewoond.

Niets helpt u beter deze ontwikkelingen te begrijpen en te anticiperen op de mogelijke gevolgen daarvan dan het lezen van dit boek.

Oxford, juli 2005

Dankwoord

In januari 2005 vroeg uitgeverij Seven Stories Press of ik er iets voor zou voelen een beknopt boek te schrijven over de Iraakse opstand en Al-Zarqawi. Ik was op dat moment in opdracht van uitgeverij Constable & Robinson en uitgeverij Marco Tropea Editore nog volop aan het schrijven aan een boek over de economie van islamistische terreur, maar het aanbod van Seven Stories was zeer verleidelijk. Ik overlegde met beide uitgevers en deze stemden er niet alleen mee in dat ik prioriteit gaf aan *Terreurlegende Al-Zarqawi*, maar waren ook bereid het uit te geven. Mijn dank gaat daarom uit naar Dan Hind, mijn redacteur bij Constable & Robinson, die maandenlang onophoudelijk met mij heeft samengewerkt en de tekst vrijwel gelijktijdig actualiseerde om de krappe deadline te halen. Zijn professionele adviezen zijn van onschatbare waarde geweest.

Dank ook aan Marco Tropea, die meer is geworden dan mijn uitgever, namelijk een bijzondere vriend, en die me al jaren steunt. Opnieuw heeft hij erin toegestemd mijn Engelse tekst te vertalen in mijn moedertaal, het Italiaans.

Een bijzonder woord van dank aan uitgeverij Seven Stories Press voor het suggereren van een onderwerp dat zo van belang is willen we onze wereld kunnen begrijpen. Ik heb veel geleerd van mijn onderzoek voor dit boek en die kennis heeft mij geholpen belangrijke thema's in de analyse van de ideologie en de economie van de jihadistische beweging te verhelderen. Ik dank Ria Julien, mijn Amerikaanse redacteur die, tijdens haar vakantie, samen met mij de laatste versie van de tekst heeft bewerkt en persklaar gemaakt. Zonder haar waardevolle bijdrage zou dit boek nooit op tijd zijn verschenen.

Mijn dank gaat ook uit naar Patrice Barrat en Najat Rizk, regisseurs van de documentaire *Zarkaoui: la Question Terroriste*, die mij hebben voorzien van ongepubliceerd materiaal en interviews over Al-Zarqawi. Waardevolle inzichten heb ik ook ontleend aan het onderzoek

en de documentaire van Fouad Hussein over Al-Zarqawi, en aan zijn nieuwe, in het Arabisch gepubliceerde boek met de titel *Al-Zarqawi: The Second Generation of Al-Qaida*. Dit is een uitstekende analyse van de wereldwijde jihadistische beweging en van de persoonlijkheid van Al-Zarqawi. Ik hoop dat het boek binnenkort zal worden vertaald in het Engels en andere Europese talen. De research van Barrat, Rizk en Hussein heeft zoveel geheimen aan het licht gebracht – zonder hun bijdragen had dit boek nooit geschreven kunnen worden.

Bijzondere dank gaat uit naar Abdallah Anas, die zijn fascinerende verhalen over de moedjahedien, het ontstaan van Al-Qaida, de persoonlijkheid van Osama bin Laden en niet in de laatste plaats het uitzonderlijke leven van sjeik Azzam met mij heeft gedeeld.

Zoals altijd hebben mijn literaire agentes Roberta Oliva en Francesca Manzoni een geweldige prestatie geleverd door al mijn uitgevers op de hoogte van en tevreden met mijn werk te houden. Ook een bijzonder woord van dank voor hun sub-agenten, die de rechten voor zoveel vertalingen hebben verkocht.

De lijst van terrorisme-experts, mensen met wie ik de zware last deel van het onderzoek naar zo'n complex en moeilijk onderwerp, is eindeloos. Mijn zeer bijzondere dank gaat uit naar Nick Fielding, vriend en mentor, die het voorwoord heeft geschreven; hij is, zoals altijd, een onschatbare bron van informatie geweest. Ik wil hem bedanken voor onze vrijdagavondgesprekken over de jihadistische beweging, die soms tot in de kleinste uurtjes van de nacht doorgingen. Zonder die uitwisseling zou mijn werk veel minder nauwkeurig en oorspronkelijk zijn geweest dan het nu is. Ook een speciale vermelding voor Jason Burke, die het voorwoord schreef terwijl hij van het ene oorlogsgebied naar het andere reisde. Jason heeft altijd tijd om ideeën en informatie met mij uit te wisselen, zelfs als hij in Irak, Afghanistan en het Midden-Oosten verblijft.

Dank ook aan Ahmed Rashid, die het boek las in het vliegtuig van Londen naar Pakistan en die me zoveel suggesties stuurde; aan Noam Chomsky, mijn vriend en leidsman, die me voortdurend heeft gestimuleerd door te gaan met mijn onderzoek en het schrijven, en die altijd weer tijd vindt nieuwe ideeën met mij te bespreken; aan Yoram Khati, vooraanstaand expert op het gebied van Al-Qaida en de jihadistische beweging in Israël, die de tekst twee keer heeft gelezen en ge-

controleerd om zeker te weten dat ik geen fouten maakte.

Dankjewel, Rico Carish, oprecht vriend, die het boek hoofdstuk voor hoofdstuk heeft doorgenomen en altijd beschikbaar voor me is aan de andere kant van de telefoonlijn; en ook John Cooley, die een eerste versie van dit boek las terwijl hij op een promotietournee in Engeland was voor zijn eigen nieuwe boek, *An Alliance Against Babylon: The US, Israel and Iraq*.

Ten slotte een speciale vermelding voor Grant Woods, die opnieuw mijn werk las en interessante ideeën en suggesties heeft aangedragen; en voor mijn onschatbare researchassistenten Orna Almog, Natalie Nicora en Oliver Shykles – allemaal hebben ze hun deadlines gehaald en uitstekend werk geleverd. Zonder hun bijdragen en suggesties zou ik dit boek niet in zo'n korte tijd hebben kunnen afmaken. Dankjewel aan mijn vrienden van Chapter One Bookstore in Hamilton, Montana, voor jullie goede zorgen; en aan Russ Lawrence, Jean Matthews, Laura Wathen en Shawn Wathen voor het lezen van de tekst en voor jullie vele suggesties.

Mijn vriendin en redacteur Elisabeth Richards heeft opnieuw mijn hand vastgehouden, mijn teksten gelezen en herlezen, mijn Engels vervolmaakt; zonder haar milde en professionele adviezen zou ik er niet in geslaagd zijn steeds opnieuw het ene hoofdstuk na het andere te bekijken. Een bijzonder woord van dank voor Claudia Gerson die de laatste twee dagen van haar vakantie heeft besteed aan het corrigeren van de drukproeven.

Bijzondere dank ook aan alle journalisten en oorlogscorrespondenten met wie ik de laatste jaren contact heb gehad en van wie er vele vrienden zijn geworden. Het is een eer hun opmerkelijke verhalen en avonturen te mogen delen. Dank aan alle bronnen die anoniem willen blijven. Zij hebben me de gelegenheid geboden niet alleen het levensverhaal van Al-Zarqawi te schrijven, maar ook een uiteenzetting over de ontwikkeling van de jihadistische beweging. Alle fouten in dit boek zijn uitsluitend van mijn hand.

Veel dank ook aan de medewerkers van het Alexis Hotel in Seattle, waar ik mijn boek twee keer heb geredigeerd tijdens mijn eindeloze zwerftochten door Noord-Amerika, en aan het Colegio Mayor Cardenal Cisneros in Granada, waar ik het boek heb voltooid.

Mijn dankbaarheid gaat uit naar al mijn vrienden die het hebben

moeten uithouden met iemand die altijd maar overwerkt en gestresst was: Giovanna Amato, Nick en Arlette Gerson, Cecilia Guastadisegni, Susan Johns, Noel Kirnon, Sabina de Luca, George Magnus, Simona Marazza, Venetia Morrison, Valerio Nobili, Michael Paley, Deb Thomson, Bart Stevens, Lesley Wakefield, Bob Wilkinson en vele anderen. Bedankt, Silvia Marazza, voor de goede zorgen voor mijn gezin en mijzelf, zoals gewoonlijk, en omdat je zo'n heel bijzondere vriendin bent.

Mijn kinderen, Alexander en Julian, en mijn stiefkinderen, Andrew en Leigh, die mijn humeur, werkschema en permanente gereis hebben moeten verdragen; mijn familie in Rome, die me tegenwoordig veel te weinig ziet; en mijn uitzonderlijke echtgenoot, die zonder klagen hetzelfde lot deelt: dankjewel allemaal!

Inleiding

In juli 2005 bracht een serie bomaanslagen het geweld van de jihad naar de straten van Londen in wat een van de zwaarste terroristische aanslagen op de stad was sinds de Tweede Wereldoorlog. Op 7 juli bliezen vier Britse staatsburgers zichzelf tijdens het spitsuur op. Op het moment dat ik dit schrijf zijn hun motieven nog steeds onduidelijk, maar het ziet er naar uit dat het hun bedoeling was zichzelf op te blazen op de vier windstreken van het kompas, een kruis van geweld te tekenen, de lei van de stad te beschrijven met het merkteken van kruistocht en tegenkruistocht. Als dat inderdaad hun bedoeling was, zijn ze daar niet in geslaagd. Het krakende openbaarvervoerssysteem speelde hun plannen parten. Een kapot sein van de Northern Line dwong een van de zelfmoordterroristen ertoe te proberen zijn bestemming per bus te bereiken. Twee weken later vond er een tweede aanslag plaats, hoogstwaarschijnlijk een mislukte kopie van de eerste. Volgens de bekentenis van een van de in Rome gearresteerde daders was het niet de bedoeling mensen te doden maar de Londenaren angst aan te jagen.

In mei 2004 werd Nicholas Berg onthoofd terwijl de wereld met afgrijzen toekeek. Berg was de eerste van een reeks gijzelaars in Irak die wreed werden vermoord door gewapende islamistische groeperingen. Op de video, live op internet uitgezonden, las een gemaskerde man, geflankeerd door drie anderen, Bergs doodvonnis voor en waarschuwde westerlingen uit Irak weg te blijven. Hij begon vervolgens het hoofd van de Amerikaanse gijzelaar af te hakken met een mes dat hij trots voor de camera ophield. Zonder ophouden toonden westerse media de wereld deze beelden als bewijs voor de barbaarsheid van de jihadisten, van het onmenselijke karakter van hun strijd in Irak.

Deze afschuwelijke gebeurtenissen zijn uitingsvormen van een nieuw, nauwelijks begrepen verschijnsel: islamistische terreur. Volgens degenen die de verantwoordelijkheid opeisten waren hun be-

weegredenen en bedoelingen eender: een uiting van protest tegen de aanwezigheid van buitenlandse troepen – de strijdkrachten van de coalitie – in Irak en een eis tot onmiddellijke terugtrekking van deze troepen.

Uit een analyse van jihadistische websites zou kunnen worden opgemaakt dat de nieuwe wereldwijde golf van terreuraanslagen geen geïsoleerd verschijnsel is, en al evenmin de krankzinnige uitingsvorm van een klein groepje fanatieke godsdienstwaanzinnigen. De reactie van de westerse landen op de aanslagen van 11 september, in het bijzonder de 'oorlog tegen het terrorisme' van Bush en Blair, heeft veel bijgedragen aan de ontwikkeling van het terrorisme. In een reeks propagandacampagnes gericht op hun bevolkingen hebben westerse regeringen de waarheid verdoezeld, de feiten gemanipuleerd en met overtuiging verzinsels gepubliceerd ter rechtvaardiging van hun beleid. Hun opmerkelijkste schepping is de mythe van Al-Zarqawi. Het verhaal van zijn leven en legende onthult veel over islamistisch terrorisme en de dubbelzinnige rol van het Westen in het ontstaan, de invulling en de instandhouding van die mythe.

Was Abu Musab al-Zarqawi, de nieuwe leider van Al-Qaida in Irak, inderdaad de moordenaar van Nicholas Berg? De CIA en het Witte Huis houden vol dat dat het geval was. In hun ogen is Al-Zarqawi een barbaarse psychopaat, de aanvoerder van een groep genadeloze terroristen. Hij is de ultieme schurk, een buitenlander die met geweld een deel van een land heeft gekaapt dat het Westen onder controle probeert te krijgen. Hij is 'adviseur' van de Londense zelfmoordterroristen, het brein achter de aanslagen in Istanbul en Casablanca, en de drijvende kracht achter de bomaanslagen in Madrid. Van New York tot Londen en van Parijs tot Tokio, is Al-Zarqawi inmiddels het symbool geworden van het niet-Iraakse karakter van het verzet, en het nieuwe gezicht van de wereldwijde islamistische terreur.

Deze analyse botst met de opvattingen van een aantal mensen die hem hebben ontmoet en hem kenden toen hij een stuk jonger was, in de stad Zarqa en later in Afghanistan of als gevangene in Jordanië. Niemand herkent in de meedogenloze slachter van Nicholas Berg de jonge man die ze hebben gekend, met wie ze bevriend waren of van wie ze zelfs gehouden hebben. Experts op het gebied van islamistisch terrorisme, voormalige moedjahedien en leden van zijn groepering

trekken het transnationale karakter van Al-Zarqawi's netwerk ernstig in twijfel; ze lijken sceptisch te staan tegenover zijn beweerde rol als middelpunt in een wereldomspannend web van cellen en tegenover het idee dat hij belangrijker is dan tientallen andere leiders van de opstand. Ook veel Irakezen ontkennen met kracht dat hij de leiding heeft over de opstand in hun land.

Is Al-Zarqawi's profiel door de regering van de Verenigde Staten met opzet opgeblazen om de oorlog in Irak te rechtvaardigen en op die manier de ware aard van de Iraakse opstand te verdoezelen? Of zijn de Amerikanen simpelweg afgegaan op inlichtingen die hun verschaft zijn door derden, zoals bijvoorbeeld de Koerdische geheime dienst, de Jordaanse autoriteiten en de Britse inlichtingendienst? De eerste keer dat de regering-Bush over hem hoorde was na 11 september, en wel van de Koerdische geheime dienst. Is de legende van Al-Zarqawi het product van neoconservatieve propaganda – de nieuwste politieke handelswaar, 'made in America' en aan het publiek verkocht om de politiek van de angst te promoten? Of is zijn reputatie het geesteskind van Koerdische en Jordaanse inlichtingendiensten, die erop gebrand zijn Amerikaanse steun te verwerven tegen het opkomend tij van islamistische bewegingen in hun landen? Als je terugkijkt zijn het onder anderen de Amerikanen, de Koerden en de Jordaniërs die het meest van de mythe hebben geprofiteerd. Hoe en waarom konden ze hem al in oktober 2001 uit honderden jihadisten selecteren? De legende van Al-Zarqawi heeft dankzij de gruwelijke gebeurtenissen in opstandig Irak inmiddels een nachtmerrie-achtige werkelijkheid gekregen.

De eerste keer dat de wereld over Al-Zarqawi hoorde was op 5 februari 2003, toen Colin Powell, de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, naar de Verenigde Naties toog om de aangekondigde oorlog in Irak te rechtvaardigen. Powell beweerde dat Osama bin Laden en Saddam Hussein bondgenoten waren. Abu Musab al-Zarqawi werd eruit gepikt als de schakel tussen hen. '[W]at ik vandaag onder uw aandacht wil brengen is het potentieel veel onheilspellendere dwarsverband tussen Irak en het terreurnetwerk van Al-Qaida, een dwarsverbinding die klassieke terroristische organisaties koppelt aan moderne moordmethoden,' zei Powell. 'Irak verleent nu onderdak aan een dodelijk terroristisch netwerk, aangevoerd door Abu Musab al-

Zarqawi, bondgenoot en collega van Osama bin Laden en zijn Al-Qaida-luitenanten.'[1] Inmiddels weten we dat er geen bondgenootschap bestond tussen Al-Qaida en Irak, evenmin als er sprake was van massavernietigingswapens. Maar uit Powells misleidende beweringen is een van de boeiendste mythen van de 'oorlog tegen het terrorisme' ontstaan.

Gedurende de 'onofficiële' Iraakse oorlog, begonnen op het moment dat de Amerikaanse president in het openbaar verklaarde dat de officiële vijandelijkheden ten einde waren, zijn Al-Zarqawi's gewelddadige acties door de regering-Bush gemanipuleerd teneinde de aard van de vijand in Irak te verpersoonlijken, te demoniseren en tot een romanfiguur te maken. Tegelijkertijd zijn er aanslagen die buiten Irak plaatsvonden aan hem toegeschreven. Op die manier is hij in de publieke opinie over de hele wereld in het 'bevrijde' Irak de opvolger geworden van de kwade genius Saddam Hussein. Elders speelt hij nu de rol van Osama bin Laden. In de Arabische wereld is de mythe rond hem een stimulans geworden voor buitenlandse jihadisten om naar Irak te reizen – een stroom van Arabische onruststokers, geëxporteerd als zelfmoordterroristen. Deze export deed de spanning in naburige landen afnemen, versterkte Al-Zarqawi's groepen binnen Irak en verstevigde zijn reputatie. Zelfmoordaanslagen hebben media-aandacht getrokken, de wereldwijde publieke opinie geschokt en alle andere bij de opstand betrokken groeperingen naar een positie gedrongen die ondergeschikt is aan die van de jihadisten van Al-Zarqawi. Het feit dat buitenlandse strijders maar een heel kleine minderheid vormen – amper tien procent van het totale verzet – en dat zelfmoordaanslagen maar een fractie uitmaken van het aantal aanslagen in Irak, is systematisch verdoezeld. De anti-sjiitische doelen van de zelfmoordaanslagen waar Al-Zarqawi achter zit, hebben een wig gedreven tussen de sjiieten en de soennieten. Dat is de oorzaak dat er geen verenigd, op nationalistische doelstellingen gestoeld, Iraaks front kon worden gevormd tegen de coalitiestrijdmacht. In een behendig machtsspel hebben sjiitische leiders deze aanvallen gebruikt om zichzelf en hun milities te verbinden met de Verenigde Staten, tegen de soennieten. Voorts heeft de opzettelijk opgeblazen rol van Al-Zarqawi en het overmatige belang dat aan de aanwezigheid van buitenlandse strijders in Irak wordt gehecht, de Verenigde Staten de kans gegeven het verzet voor te

stellen als een opstand die door buitenlandse krachten wordt gemanipuleerd.

De aantrekkingskracht van zelfmoordacties verspreidt zich onder de tweede generatie van immigranten in Europa. Dit zijn jonge mannen afkomstig uit de lagere middenklasse, veelal goed opgeleid en uiterst gevoelig voor het lijden van moslims in bezette landen. De mythe van Al-Zarqawi als de belichaming van de islamistische jihad is tevens een beslissende factor geworden voor jonge mannen in het Midden-Oosten die voor de dood kiezen als uitingsvorm van hun politieke betrokkenheid. En de verbreiding van de jihadistische ideologie die met hem wordt geassocieerd heeft de geesten rijp gemaakt voor de rekrutering van de Europese zelfmoordbrigades. In dit opzicht zijn de banden met Bin Laden van belang, omdat die het verhaal bieden van continu verzet tegen christelijke invallers, te beginnen met de Russische invasie van Afghanistan.

In het heetst van de propagandastrijd, door alle partijen met alle communicatiemiddelen gevoerd, is het moeilijk de waarheid niet uit het oog te verliezen. Het vergt nauwkeurigheid en objectiviteit om de ware aard van de Iraakse opstand te kunnen begrijpen. Het vergt ook een onderzoek naar de metamorfose van Al-Qaida van een kleine gewapende organisatie tot een wereldwijde anti-imperialistische ideologie, het Al-Qaidaïsme. Dit boek is een poging tot een methodische analyse van de wortels van gewapende jihadistische groeperingen (waaronder Al-Qaida), van de opkomst van het Al-Qaidaïsme en van de ware aard van de Iraakse opstand. Deze met elkaar verband houdende verschijnselen zijn alleen te begrijpen in de ruimere context van de Midden-Oostenpolitiek. Aan het eind van dit onderzoek zal Abu Musab al-Zarqawi te voorschijn komen zoals hij werkelijk is: een van de anti-imperialistische stemmen van het Al-Qaidaïsme, die een deel van de Iraakse opstand vertegenwoordigt en een stukje van het weefsel van politiek geweld dat in het Midden-Oosten is geweven. Hoewel de regio wordt geteisterd door armoede, misleiding, tirannie, politiek verraad en religieus radicalisme, is de situatie in het Midden-Oosten niet hopeloos. Het is een regio die nog steeds in transitie is van een traditionele naar een moderne samenleving, op zoek naar een nieuwe identiteit. Het relaas van Al-Zarqawi's leven is het verhaal van een moslimwereld in grote beroering en op de rand van desinte-

gratie. De constructie van de mythe van Al-Zarqawi is de jongste manipulatie van de Arabische politiek, een rookgordijn om de ware aard van het Iraakse verzet te verhullen.

De legenden die rond Al-Zarqawi zijn gecreëerd maken deel uit van een strategie de moslimwereld voor te stellen als één enkele cultuur en wereldbeschouwing, die zich op een gevaarlijke ramkoers met het Westen bevindt. Die legenden hebben het Westen en zijn bondgenoten, de heersende moslim-elites, in staat gesteld de dreiging die de jihadistische beweging vormt te manipuleren en de invoering van oppermachtig en conservatief beleid zowel in eigen land als daarbuiten te rechtvaardigen. De beslissing van Amerika om oorlog als wapen tegen terrorisme in te zetten, is een beslissing om de wereld opnieuw uit te vinden door middel van gewelddadige confrontatie. De ironie wil dat dit volkomen consistent is met het islamistische doel om Amerika en zijn bondgenoten tot een openlijke confrontatie te dwingen. De doelen van de 'oorlog tegen het terrorisme' zijn verschoven van Osama bin Laden en de daders van 11 september naar denkbeeldige nieuwe vijanden: Saddam Hussein in het Irak van vroeger, en Al-Zarqawi in het Irak van nu. Deze strategie heeft antiterreurmaatregelen verzwakt, de opkomst van Abu Musab al-Zarqawi als internationaal leider bevorderd, een etnische oorlog tussen soennitische en sjiitische moslims nieuw leven ingeblazen en de werving van jihadisten zowel in het Westen als in het Oosten vooruit geholpen. En bovenal heeft deze strategie het leven geschonken aan een nieuwe generatie jihadisten in het Westen en een nieuw sektarisch front in Irak geopend.

De ironie wil dat deze strategie opvallend afwijkt van het terreurbestrijdingsbeleid oude-stijl. West-Europese democratieën bestreden de 'propaganda van de daad' van gewapende organisaties vroeger door verspreiding van die ideologie via radio of tv onmogelijk te maken. In het Verenigd Koninkrijk bijvoorbeeld werd de stem van Gerry Adams in alle uitzendingen nagesynchroniseerd, wat de kracht van zijn boodschap aanzienlijk aantastte. Hetzelfde gold in Italië, waar verklaringen van leden van gewapende groeperingen niet werden gepubliceerd. Deze strategieën, gecombineerd met een beroep op de gematigde meerderheid, slaagden erin de effectiviteit van politiek geweld in Europa te reduceren en de legitimiteit van gewapende groepen te ondermijnen.

Islamistisch terrorisme is geen sterke vijand. Het kan worden verslagen met de werktuigen van de democratie. Nieuwe technologie maakt het moeilijker de propaganda te onderdrukken, maar een zinvolle dialoog met gematigde moslims en een voortgaande handhaving van de rechtsorde zal de aantrekkingskracht van de islamistische jihad voor Europese jongeren sterk doen afnemen. Afstappen van deze aanpak betekent een bedreiging van onze grootste prestatie: samenlevingen geregeerd door recht en vrijheid.

Sinds 11 september is er veel te veel belang gehecht aan de gewelddadige acties van Al-Zarqawi, wat heeft bijgedragen aan de verspreiding van legenden over zijn leven en zijn populariteit onder jihadisten een oppepper heeft gegeven. De Al-Zarqawi-legende is een voortbrengsel van de politiek van de angst, een vorm van propaganda die in het Westen en in de moslimwereld aan het opbloeien is. Het is een politiek die teert op de collectieve herinnering aan 11 september en de bomaanslagen van Madrid en Londen en bedrieglijke visioenen schetst van apocalyptische nachtmerries die ons nog te wachten staan.

De mythe van Al-Zarqawi heeft in Irak een sektarische burgeroorlog aangewakkerd en in Europa het terrorisme gestimuleerd. Hij hoort thuis in een categorie van politieke fantasie die het Westen en de Arabische wereld nog tientallen jaren kan achtervolgen, tenzij we een eensgezinde poging ondernemen om zowel de aantrekkingskracht van heroïsch verzet als het misbruik door jihadistische leiders van jeugdig idealisme te begrijpen. Als Irak afglijdt naar een burgeroorlog en etnische zuivering, zullen de fantasieën van de jihadisten en hun vijanden bewaarheid worden. Etnisch geweld tussen soennieten en sjiieten, of tussen Koerden en soennieten, Armeniërs, Turkmenen, maronieten en joden, kan zich over de hele regio verspreiden en sektarische spanningen en terrorisme naar Europa overbrengen. Onze enige hoop is de boze droom af te wijzen van een wereld die met behulp van geweld wordt veranderd. Willen we ontkomen aan een nachtmerrie die steeds erger lijkt te worden, dan is het van essentieel belang dat we de oorsprong van 'de man Al-Zarqawi' en 'de terreurlegende Al-Zarqawi' begrijpen.

[Proloog] De stad Zarqa

Zarqa is een naargeestige, armoedige industriestad ten noorden van Amman, de hoofdstad van Jordanië. De werkloosheid, vooral onder jongeren, viert er hoogtij. De armoede is wijdverbreid en hoop is een vergeten begrip. In de afgelopen veertig jaar heeft de groei van de stad zich gekenmerkt door uitbreiding van Palestijnse vluchtelingenkampen, een sloppenwijk van ellende die de stad omringt. Voor de inwoners van Zarqa is de Palestijnse diaspora een soort tastbare kanker, een niet te beheersen gezwel dat de toch al zwakke lokale economie verstikt, de kansen op werk vermindert en de geesten kwelt. Religieus fundamentalisme lijkt het enige geneesmiddel voor deze terminale ziekte.

In de loop der jaren zijn de preken van de imams de hartslag van de stad geworden; de dagelijkse gebeden vormen het ritme van het leven. Moskeeën zijn veel meer dan alleen gebedshuizen: ze zijn het centrum van de sociaal-politieke identiteit van Zarqa, waar mensen elkaar ontmoeten om over hun deprimerende lot te praten en waar ze zichzelf toestaan te dromen van een betere toekomst.

Godsdienst en politiek hebben elkaar in Zarqa wel vaker ontmoet. In het boek Genesis wordt ons verteld dat Jacob, vanuit Egypte op weg naar huis, bij Jabbok, een van de oversteekplaatsen van de rivier de Jordaan, de hele nacht met een vreemdeling worstelde. Jabbok is de bijbelse naam van de stad Zarqa. Bij zonsopgang vroeg de vreemdeling aan Jacob, hem los te laten. Jacob vroeg de man hem in ruil daarvoor te zegenen. De vreemdeling gaf Jacob de zegen en gaf hem een nieuwe naam: Israël, 'omdat je met God en de mensen hebt gevochten en gewonnen', zei hij.[1] Het verbond tussen God en het joodse volk werd dus bezegeld in Zarqa, de bijbelse geboorteplaats van het hedendaagse Israël.[2]

1 De kiem van religieus radicalisme

Religie en staat, spiritualiteit en actie, Koran en zwaard.
– Hassan al-Banna, oprichter van de Moslimbroederschap

Ahmed Fadel al-Khalaylah, die later bekend zou worden als Abu Musab al-Zarqawi, werd eind oktober 1966 geboren in Zarqa, een stad met achthonderdduizend inwoners, ongeveer vijfentwintig kilometer ten noordoosten van de Jordaanse hoofdstad Amman. Zijn familie woont nog steeds in de armoedige eengezinswoning op de Al-Hasmistraat nr. 13. Het huis, gelegen op een heuveltop in de arbeiderswijk Ma'sum, kijkt uit over een verlaten steengroeve. Zoals de meeste gebouwen in de stad is het opgetrokken uit betonblokken en ligt het aan een met afval bezaaide weg. Dit is een vertrouwd toneel in een stad die door zijn eigen inwoners vanwege de armoede en de misdaad 'het Chicago van het Midden-Oosten' wordt genoemd.[1]

In deze harde omgeving vol tegenstellingen bracht Ahmed Fadel zijn jeugd door. Ma'sum is een oord zoals er zoveel zijn in het Midden-Oosten, een armoedige wijk waar traditionele en tribale waarden zich slecht verdragen met de cultuur van het westerse consumentisme en een razendsnelle modernisering. Satellietschotels prijken naast rijen kleding die in de zon liggen te drogen. Etalages met elektronica worden omlijst door gigantische graffiti die de loftrompet steken over zelfmoordterroristen. Gesluierde vrouwen haasten zich over straat met kleine jongetjes aan hun hand die lopen te pronken met splinternieuwe Nikes. Nog maar dertig jaar geleden was Ahmed Fadel een van hen. Hij zat op de plaatselijke school en gebruikte de buurtbegraafplaats als speelterrein, een griezelige maar ook opwindende plek voor een kind om in rond te dwalen. Op school was hij geen uitblinker. Volgens zijn onderwijzers was hij dwars en ongezeglijk.

Het gezin maakte deel uit van de Al Khalaylah-clan, een tak van de Banu Hassan, een grote bedoeïenenstam van de Oostelijke Jordaanoe-

ver, die loyaal is aan de Hashemitische koninklijke familie van Jordanië. De stam omvat 200.000 mensen, verstrooid over Jordanië en zijn buurlanden, waaronder Irak.[2] Ahmed Fadel bezat alle fysieke kenmerken van zijn stam: klein en slank, met donkere doordringende ogen en zwart haar. Hij bewoog zich lenig maar was niet atletisch. Hij had het lichaam van de woestijnbewoner, mager en soepel, gewend aan eindeloze zwerftochten.

Voor de leden van Ahmed Fadels familie was hun bedoeïenenafstamming een bron van trots, ook al waren de oude bedoeïenentradities voor hun ogen verdampt, weggevaagd door de hebzucht en corruptie van het Arabische consumentisme. Een deel van de problemen waarmee Ahmed Fadel in de aanpassing aan het arbeidersmilieu van Ma'sum en de lage sociale status van zijn familie kampte, kwam voort uit het snelle tempo waarin de Palestijnse diaspora inbreuk maakte op de levenswijze van de bedoeïenen. Zijn vader, Fadil Nazzal Mohammad al-Khalaylah, gepensioneerd legerofficier, was wel heel duidelijk een product van die veranderende werkelijkheid. In de oorlog van 1948 had hij deelgenomen aan de Slag om Jeruzalem, vechtend om de Oude Stad en oostelijk Jeruzalem binnen Jordaans grondgebied te houden. Terug in Zarqa, waar hij werkzaam was als bemiddelaar bij buurtproblemen, was hij getuige van de komst van honderdduizenden Palestijnse vluchtelingen uit de door Israël bezette gebieden.[3]

Ahmed Fadels gevoel van geborgenheid stortte in in 1984, toen Fadil Nazzal stierf.[4] Volgens een van zijn zusters was Ahmed 'de oogappel van zijn vader' en hadden ze een hechte band gehad. Nu de vader dood was, bleef hun moeder, Um Sayel, een zachte en liefhebbende, maar ongeletterde vrouw, achter met een klein pensioentje waarmee ze haar zes dochters en vier zonen moest zien groot te brengen. Het was onvermijdelijk dat moeder en kinderen verder wegzonken in armoede. Volgens een vriend van de familie was het soms zelfs moeilijk voldoende eten te bemachtigen.[5] De adolescente Ahmed Fadel begon zijn woede en frustratie bot te vieren. Hij ging voortijdig van de middelbare school af, sloot zich aan bij een plaatselijke bende, begon te drinken en ontpopte zich tot bullebak. Al gauw werd hij opgepakt en aangeklaagd wegens drugsbezit en seksuele aanranding.[6] Hij belandde in de gevangenis.

laag van 1967,[11] en van het feit dat Israël het in de regio voor het zeggen had gekregen. Omdat ze het niet aandurfden het Westen te kapittelen wegens zijn steun aan Israël, beweerden salafistische predikers dat Arabische regimes van de wil van Allah waren afgeweken. Er was geen loyaliteit verschuldigd aan staten die een bondgenootschap waren aangegaan met landen die Israël hadden gesteund. De boodschap van het radicale salafisme was, in schril contrast met die van de Broederschap, revolutionair en compromisloos; wie de boodschap ter harte nam kwam rechtstreeks in botsing met de staat en zijn wetten.

In dit kader kreeg criminaliteit een nieuwe dimensie: het werd een manier om de niet-legitieme staat te verzwakken en blijk te geven van politiek verzet. Zo deed de 'onrechtmatigheid' van de Arabische staat de grenzen tussen misdaad en opstand vervagen. Politieke activisten en kleine criminelen kregen een gemeenschappelijke vijand, een verschijnsel dat in de jaren tachtig en negentig de overgang van duizenden mensen van misdadigers tot plegers van politiek geweld vergemakkelijkte en de gevangenissen in wervingscentra veranderde. Het was binnen deze snel veranderende omgeving dat de eerste tekenen van de metamorfose van Ahmed Fadel, van dronken bullebak uit de onderklasse tot moedjahed en uiteindelijk wereldwijd terreurleider, zichtbaar werden.

Hoewel de Zwarte September de leiding van de PLO had verdreven, maakte hij geen einde aan de stroom van Palestijnse vluchtelingen naar Jordanië. Het land, niet in staat te ontkomen aan het steeds dieper wegzakken in het moeras van de Palestijnse diaspora, bleef een vruchtbare voedingsbodem voor religieus radicalisme. In de jaren zeventig, tachtig en een deel van de jaren negentig kwam iedereen die ook maar iets voorstelde in de strijd om een onafhankelijk Palestina, door Jordanië, dat een soort toegangspoort tot de radicale islamitische theologie werd. Terwijl in die jaren een aantal Arabische regimes zich in toenemende mate verzoenend begon op te stellen tegenover de staat Israël, begon deze gestage stroom van intellectuelen, slachtoffers van de Palestijnse diaspora, het revisionisme en de gematigde opvattingen van de Broederschap te verwerpen en stap voor stap een revolutionaire ideologie te omarmen. Onder hen bevond zich ook Abdallah Azzam, geestelijk leidsman van Osama bin Laden en medeoprichter van Al-Qaida.[12]

Geboren in 1941 in Jenin in een religieuze boerenfamilie, voelde Azzam zich al vroeg aangetrokken tot de Broederschap en werd hij in Palestina een van haar vurigste voorstanders. In 1966 studeerde hij af aan de shariafaculteit van de universiteit van Damascus, waar hij islamitisch-religieus recht had gestudeerd. Het jaar daarop verhuisde hij naar Jordanië nadat Israëlische troepen de Westelijke Jordaanoever en de Gazastrook hadden bezet. In Jordanië begon hij na te denken over de mogelijkheid een gewapende strijd tegen Israël op te zetten. Tussen 1969 en 1970 nam hij deel aan een aantal aanslagen op het Israëlische leger. Hieraan kwam een einde na de Zwarte September, toen de grens tussen Jordanië en Palestina werd gesloten.

Azzam was een man van de diaspora. Zijn hele leven banneling, verplaatste hij zich van de ene moslimgastheer naar de andere. Anders dan Hassan al-Banna, oprichter van de Moslimbroederschap, en Sayyed Qutb,[13] de revolutionaire spreekbuis van de beweging, had Abdallah Azzam maar weinig contact met het Westen.[14] Hij maakte deel uit van de tweede generatie islamitische leiders, die overwegend binnen de Arabische wereld was gevormd. Net als de toekomstige terroristenleider Abu Musab al-Zarqawi was Azzam in wezen het product van Midden-Oosterse, postkoloniale tegenstellingen, gevormd door complexe politieke gebeurtenissen zoals de Zwarte September. Net als Al-Zarqawi zocht hij een oplossing, een uitweg uit de impasse van de Arabische politiek. En net als Al-Zarqawi was ook zijn wereld beperkt tot maar één taal, het Arabisch; zijn kennis en interpretatie van negentiende- en twintigste-eeuwse Europese revolutionaire bewegingen was sterk bepaald door de geschriften van de Broederschap. Het was de stem van leiders als Azzam die in de jaren zeventig en tachtig door het hele Midden-Oosten begon te klinken.

In 1971 trok Azzam naar Egypte om islamitische jurisprudentie te studeren aan de universiteit van Al-Azhar. Nadat hij in 1973 was afgestudeerd keerde hij terug naar Jordanië, waar hij voor de afdeling Informatie van het ministerie van Religieuze Donaties werkte en de leiding had over de verdeling van liefdadigheidsgelden. Vanuit deze officiële positie slaagde hij erin een moskeenetwerk op te zetten en te activeren, een netwerk van radicale religieuze predikers die revoluti-

onaire boodschappen verspreidden onder de massa's van Palestijnse vluchtelingen die in Jordanië verbleven. Hij was ook verantwoordelijk voor de publicatie van verschillende religieuze tijdschriften die door het hele Midden-Oosten werden verspreid.

Het idee was aansluiting te zoeken bij Palestijnse vluchtelingen en Arabische jongeren – één gigantisch reservoir van mensen zonder werk of rechten, die gemobiliseerd moesten worden in de strijd tegen Israël. De boodschap van Azzam sprak ook de beter opgeleiden en intellectuelen aan. Van 1973 tot 1980 gaf hij les aan de shariafaculteit van de universiteit van Amman en gaf hij tevens lezingen in Zarqa. Tegelijkertijd was hij ook nog steeds een van de leiders van de Moslimbroederschap in Jordanië. In 1980 werd Azzam door de Jordaanse regering bij militair decreet het land uitgezet. De regering vreesde zijn groeiende populariteit binnen en buiten de universiteit; het meest bevreesd was het regime voor zijn 'revolutionaire retoriek', die jonge mensen leek te hypnotiseren. Ervan overtuigd dat degenen die betrokken waren bij de Palestijnse strijd te ver afstonden van de 'ware islam', besloot Azzam naar Saudi-Arabië te gaan, waar hij een docentschap aan de Koning Abdul Aziz-universiteit in Jedda kreeg. Een toevallige ontmoeting in Mekka met Kamal al-Senaniri, een lid van de Moslimbroederschap, was aanleiding tot zijn vertrek naar Pakistan. Al-Senaniri, zojuist teruggekeerd uit Afghanistan, vertelde Azzam over zijn werk onder de Arabische strijders die betrokken waren bij de oorlog tegen de Sovjets. De Palestijn raakte in de ban van de verhalen van zijn vriend over de moedjahedien. Door bemiddeling van de deken van de universiteit in Jedda werd Azzam benoemd aan de islamitische universiteit van Islamabad. Eind 1981 kwam hij in Pakistan aan. Hij was een van de allereerste religieuze leiders die zich bij de moedjahedien voegden.

In Afghanistan vond Azzam wat hij al zijn hele leven had gezocht: het internationale leger van de moedjahedien. Hij werd al gauw hun geestelijk leider en geldschieter, via het Maktab al-Khidamat, het Arabisch-Afghaans Bureau, dat hij in 1984 oprichtte om sturing te geven aan de instroom van Arabische strijders die aan de jihad tegen de Sovjets wilden meedoen.[15]

De Russische invasie in Afghanistan in 1979 leidde tot een burgeroorlog. Een internationaal leger van Arabische strijders, financieel gesteund door de CIA en de Saudi's, trok naar het land om de Afghanen te helpen in hun strijd tegen de Sovjetinvallers. De solidariteit die hieruit voortvloeide, deed denken aan de internationale steun bij het uitbreken van de Spaanse burgeroorlog in de jaren dertig, toen socialistische vrijwilligers uit Europa en de Verenigde Staten zich haastten de republikeinen te steunen. In beide gevallen had de oproep te wapen te trekken een wereldwijde aantrekkingskracht. Er stond immers veel meer op het spel dan de politiek van één land; dit waren conflicten over internationale geschilpunten, de strijd tussen twee tegengestelde visies op de wereld.

In 1981, toen Azzam in Afghanistan aankwam, raakte het conflict in de Arabische wereld al bekend als de 'jihad tegen de Sovjets'. Deze term stond symbool voor de strijd van de moslimalliantie – de Afghanen en de internationale Arabische brigades – tegen het communisme. 'Jihad' is een islamitisch concept dat vaak wordt misbruikt; de juiste betekenis van het woord kan gemakkelijk verkeerd worden begrepen. In 2003 vroeg een Amerikaanse moslim mij of ik wist wat jihad was. Ik legde uit dat jihad betekent 'streven in naam van Allah'. Dit streven kan spiritueel zijn, een gevecht tegen de dagelijkse bekoringen van het leven – de grote jihad – of fysiek, tegen een vijand – de kleine jihad. Hij glimlachte en schudde zijn hoofd. 'Er zijn veel meer interpretaties van de kleine jihad,' zei hij, 'te veel eigenlijk. Het is het meest misbruikte begrip in onze godsdienst.' De levens van generaties islamitische politieke activisten van de twintigste eeuw – moedjahedien, jihadisten en hun leiders, onder wie Azzam, Bin Laden en Al-Zarqawi – zijn gevormd door het verhitte debat over de betekenis van de kleine jihad, de moderne jihad. Iedere poging om de levensgeschiedenis van deze mannen te reconstrueren moet een samenvatting van dit debat behelzen. Begin jaren tachtig was Ahmed Fadel zich nog niet bewust van de nuances van dit betoog, maar zoals we zullen zien zou de interpretatie van de moderne jihad bepalend worden voor zijn leven.

De jihad, na de dood van de Profeet Mohammed ontwikkeld door

onaire boodschappen verspreidden onder de massa's van Palestijnse vluchtelingen die in Jordanië verbleven. Hij was ook verantwoordelijk voor de publicatie van verschillende religieuze tijdschriften die door het hele Midden-Oosten werden verspreid.

Het idee was aansluiting te zoeken bij Palestijnse vluchtelingen en Arabische jongeren – één gigantisch reservoir van mensen zonder werk of rechten, die gemobiliseerd moesten worden in de strijd tegen Israël. De boodschap van Azzam sprak ook de beter opgeleiden en intellectuelen aan. Van 1973 tot 1980 gaf hij les aan de shariafaculteit van de universiteit van Amman en gaf hij tevens lezingen in Zarqa. Tegelijkertijd was hij ook nog steeds een van de leiders van de Moslimbroederschap in Jordanië. In 1980 werd Azzam door de Jordaanse regering bij militair decreet het land uitgezet. De regering vreesde zijn groeiende populariteit binnen en buiten de universiteit; het meest bevreesd was het regime voor zijn 'revolutionaire retoriek', die jonge mensen leek te hypnotiseren. Ervan overtuigd dat degenen die betrokken waren bij de Palestijnse strijd te ver afstonden van de 'ware islam', besloot Azzam naar Saudi-Arabië te gaan, waar hij een docentschap aan de Koning Abdul Aziz-universiteit in Jedda kreeg. Een toevallige ontmoeting in Mekka met Kamal al-Senaniri, een lid van de Moslimbroederschap, was aanleiding tot zijn vertrek naar Pakistan. Al-Senaniri, zojuist teruggekeerd uit Afghanistan, vertelde Azzam over zijn werk onder de Arabische strijders die betrokken waren bij de oorlog tegen de Sovjets. De Palestijn raakte in de ban van de verhalen van zijn vriend over de moedjahedien. Door bemiddeling van de deken van de universiteit in Jedda werd Azzam benoemd aan de islamitische universiteit van Islamabad. Eind 1981 kwam hij in Pakistan aan. Hij was een van de allereerste religieuze leiders die zich bij de moedjahedien voegden.

In Afghanistan vond Azzam wat hij al zijn hele leven had gezocht: het internationale leger van de moedjahedien. Hij werd al gauw hun geestelijk leider en geldschieter, via het Maktab al-Khidamat, het Arabisch-Afghaans Bureau, dat hij in 1984 oprichtte om sturing te geven aan de instroom van Arabische strijders die aan de jihad tegen de Sovjets wilden meedoen.[15]

De Russische invasie in Afghanistan in 1979 leidde tot een burgeroorlog. Een internationaal leger van Arabische strijders, financieel gesteund door de CIA en de Saudi's, trok naar het land om de Afghanen te helpen in hun strijd tegen de Sovjetinvallers. De solidariteit die hieruit voortvloeide, deed denken aan de internationale steun bij het uitbreken van de Spaanse burgeroorlog in de jaren dertig, toen socialistische vrijwilligers uit Europa en de Verenigde Staten zich haastten de republikeinen te steunen. In beide gevallen had de oproep te wapen te trekken een wereldwijde aantrekkingskracht. Er stond immers veel meer op het spel dan de politiek van één land; dit waren conflicten over internationale geschilpunten, de strijd tussen twee tegengestelde visies op de wereld.

In 1981, toen Azzam in Afghanistan aankwam, raakte het conflict in de Arabische wereld al bekend als de 'jihad tegen de Sovjets'. Deze term stond symbool voor de strijd van de moslimalliantie – de Afghanen en de internationale Arabische brigades – tegen het communisme. 'Jihad' is een islamitisch concept dat vaak wordt misbruikt; de juiste betekenis van het woord kan gemakkelijk verkeerd worden begrepen. In 2003 vroeg een Amerikaanse moslim mij of ik wist wat jihad was. Ik legde uit dat jihad betekent 'streven in naam van Allah'. Dit streven kan spiritueel zijn, een gevecht tegen de dagelijkse bekoringen van het leven – de grote jihad – of fysiek, tegen een vijand – de kleine jihad. Hij glimlachte en schudde zijn hoofd. 'Er zijn veel meer interpretaties van de kleine jihad,' zei hij, 'te veel eigenlijk. Het is het meest misbruikte begrip in onze godsdienst.' De levens van generaties islamitische politieke activisten van de twintigste eeuw – moedjahedien, jihadisten en hun leiders, onder wie Azzam, Bin Laden en Al-Zarqawi – zijn gevormd door het verhitte debat over de betekenis van de kleine jihad, de moderne jihad. Iedere poging om de levensgeschiedenis van deze mannen te reconstrueren moet een samenvatting van dit debat behelzen. Begin jaren tachtig was Ahmed Fadel zich nog niet bewust van de nuances van dit betoog, maar zoals we zullen zien zou de interpretatie van de moderne jihad bepalend worden voor zijn leven.

De jihad, na de dood van de Profeet Mohammed ontwikkeld door

de *oelema* (religieuze geleerden), was een uitwerking van zowel de Koran als van de leer van de Profeet. Het idee van de kleine jihad, geformuleerd toen de islam reeds een supermacht was, weerspiegelde de imperiale geest van de tijd.[16] In wezen was het een instrument om de gemeenschap van gelovigen te beschermen. De religieuze geleerden van de imperiale islam maakten onderscheid tussen twee vormen van jihad: de verdedigende en de aanvallende. De verdedigende jihad was de plicht van alle leden van de gemeenschap om ter bescherming van de islam de wapens op te nemen tegen de vijand. De aanvallende jihad daarentegen, kon alleen worden uitgeroepen door de emir, de kalief, de heerser van de gemeenschap. De opdracht van deze jihad was niet de islam te beschermen, maar deze te verbreiden. Zolang de emir over voldoende strijders beschikte die paraat waren voor de strijd, was de gemeenschap vrijgesteld van deelname.[17] Dit concept is van wezenlijk belang om de aantrekkingskracht te kunnen begrijpen die Osama bin Laden en andere leiders van islamistische gewapende organisaties, onder wie Al-Zarqawi, op radicale moslims uitoefenen. Deze leiders beweren dat zij emirs zijn en dat het derhalve de plicht van alle moslims is zich bij hen aan te sluiten.

Met het verstrijken der jaren en het wegsterven van de imperiale islam bleef de grote jihad onveranderd, terwijl de kleine nieuwe betekenissen kreeg, aangepast aan de behoeften van de tijd. Geconfronteerd met het onbuigzame geweld van de Frankische kruisvaarders, vernieuwde Saladin het concept van de jihad als reactie op de Eerste Kruistocht.[18] De radicale spirituele bronnen van de islam bezielden zijn volgelingen in hun succesvolle heroveringscampagne. Het was een agressieve jihad; de oorlog was verloren en er werd een vredesverdrag gesloten. Deze jihad raakte echter bekend als de tegenkruistocht, een verdedigingsoorlog tegen een invasiemacht die de moslims qua cultuur en religie vreemd was. Saladin deed de grenzen tussen de defensieve en de offensieve jihad voor altijd vervagen, en de Tweede Kruistocht werd de maatstaf voor de kleine jihad.

Begin twintigste eeuw was het opnieuw leven inblazen van Saladins jihad onderdeel van de strijd in het Midden-Oosten tegen het afwerpen van het kolonialistische juk. Gedurende de Britse overheersing van Egypte,[19] vormde Hassan al-Banna, oprichter van de Moslimbroederschap, die strijd om tot de antikoloniale jihad, het gevecht om

volledige onafhankelijkheid van de Britten. Een paar decennia later vormde Sayyed Qutb, een Egyptische intellectueel, deze om tot een revolutie – een instrument tot verandering van bewind. Omdat de revolutionaire jihad het geesteskind was van een man die gevangen zat, gemarteld was en uiteindelijk opgehangen werd door het regime van Nasser, werd Qutb de spreekbuis van de slachtoffers van repressieve Arabische regimes.

Sinds het einde van de jaren vijftig heeft het debat over de ware betekenis van de moderne jihad zich afgespeeld rond drie belangrijke concepten: de tegenkruistocht, de antikoloniale strijd en de revolutie. Vandaag de dag worden de grenzen van de moderne jihad door deze interpretaties bepaald. De zelfmoordterroristen van 7 juli in Londen wilden een kruis op de kaart van de stad tekenen om hun strijd tegen de nieuwe kruisvaarders te beklemtonen. Onderzoek naar de levens van de daders van de bomaanslag heeft aangetoond dat hun indoctrinatie onder meer inhield het kijken naar video's van moslims die door Israëlische en westerse militairen werden gedood. 'De filmbeelden die in een razend tempo voorbij flitsten, begeleid door een soundtrack van beukende trommels, [toonden] dode Iraakse kinderen, belegerde Palestijnen, gevangenen in Guantánamo [en] fragmenten van president Bush die almaar het woord "kruistocht" herhaalde.'[20] Het soennitische verzet in Irak heeft een duidelijk anti-imperialistische voedingsbodem tegenover de nieuwe kolonialen, de coalitietroepen. Al-Zarqawi is erop uit een *fitna*, een burgeroorlog of revolutie, aan te stoken tegen de overheersend sjiitische regering, die wordt beschouwd als medestander van de westerse mogendheden.

Tegen deze achtergrond lijkt het karakter van de moderne jihad dubbelzinnig. Is het een tegenkruistocht, een antikoloniale strijd of een revolutie? Dit definitieprobleem ligt besloten in het hart van de moderne islam en vormt de kern van de ideologische verschillen die de relatie tussen Osama bin Laden en Abu Musab al-Zarqawi hebben gekenmerkt tot eind 2004, toen ze een compagnonschap met elkaar aangingen, zoals we nog zullen zien.

De afgelopen jaren is het Westen, zowel in binnen- als buitenland, geconfronteerd met een identiek dilemma. Wat is de betekenis van de bomaanslagen in Madrid en Londen? Is de rebellie in Irak een nationaal verzet tegen een buitenlandse bezettingsmacht of is het een re-

volutie geleid door een kleine gewelddadige voorhoede van buitenlandse Arabische troepen, onder aanvoering van Abu Musab al-Zarqawi? Is het een tegenkruistocht, een nationale bevrijdingsbeweging of een burgeroorlog? En vooral: zijn de beweegredenen van de moderne jihad een uiting van een wereldwijde anti-imperialistische ideologie, van Al-Qaidaïsme in zowel het Westen als het Oosten? Het antwoord op het dilemma zoals dat naar voren komt uit de jihadistische beweging in binnen- en buitenland, moet derhalve worden gezocht in een verkenning van de ware betekenis van de moderne jihad.

Het ontstaan van een moedjahed

De jihad tegen de Sovjets kan worden beschreven als de klassieke jihad zoals belichaamd in de tegenkruistocht, maar met een nieuwe wending: de integratie van antikoloniale elementen in de jihad van Saladin. Deze mengeling, een vondst van sjeik Abdallah Azzam, maakte het voor Arabische regimes mogelijk, en zelfs wenselijk, de oorlog in Afghanistan te steunen. Zolang de jihad gericht was tegen goddeloze communisten werden hun eigen staten grotendeels met rust gelaten.

In de jaren tachtig concentreerde Azzams prediking in Pakistan zich op de noodzaak van een terugkeer naar de wortels van de islam, de noodzaak van een zuivering van de godsdienst van westerse verontreiniging, teneinde een vechtstrategie te ontwikkelen. De jihad werd een soort zuiveringsproces. Dergelijke aansporingen riepen herinneringen op aan de heldhaftige gevechten van de moedjahedien. In Jordanië leverden ze de brandstof voor verhitte discussies onder de voorstanders en sympathisanten van de Moslimbroederschap. In laatste instantie bracht Azzams radicale boodschap een ideologische scheuring teweeg binnen de organisatie: zijn aanhangers beschuldigden de Broederschap ervan een pro-establishmentgroepering te zijn en distantieerden zich ervan.

Azzams preken vonden wel een warm onthaal bij Jordaanse radicale imams van het moskee-netwerk dat hij tien jaar tevoren had ontwikkeld. De jihad tegen de Sovjets werd dagelijks nieuws. Predikers moedigden de moedjahedien die naar Jordanië terugkeerden aan de gelovigen toe te spreken; ze haalden geld op bij de *umma*, de gemeen-

schap van gelovigen, voor de financiering van de verre oorlog. Het geld bereikte al snel de Maktab al-Khidamat, het Arabisch-Afghaans Bureau dat door sjeik Azzam was opgericht. Er werd geld gereserveerd voor ondersteuning van de moedjahedien in Afghanistan en de werving van nieuwe rekruten in het Midden-Oosten. Al gauw werden moskeeën wervingscentra voor de jihad tegen de Sovjets.

Tegen deze vruchtbare religieuze en ideologische achtergrond begon Ahmed Fadel, de toekomstige Al-Zarqawi, in de tweede helft van de jaren tachtig de Al-Hussein Ben Ali-moskee in Zarqa te frequenteren. Net uit de gevangenis en inmiddels getrouwd met een nicht van hem, was hij nog steeds te jong en te naïef om de wezenlijke betekenis van de jihad tegen de Sovjets te begrijpen. Het was duidelijk dat hij niet begreep dat de moedjahedien een oorlog-bij-volmacht vochten, de laatste van de Koude Oorlog. En wat hij ook niet wist was welke rol de Amerikanen en de Saudi's in dat conflict speelden. Hoogstwaarschijnlijk voelde hij zich intuïtief aangetrokken tot de revolutionaire rol van de moslimstrijders omdat die vochten voor een zaak waarmee hij zich kon identificeren. In de moskee raakte hij gefascineerd door de verhalen van de Jordaanse moedjahedien die uit Afghanistan terugkeerden, en geboeid door het heldhaftige imago en de romantische status van de moedjahedien. En zo nam Ahmed Fadel, zoals vele andere Arabische jongeren barstensvol energie, een beslissing zonder wezenlijk begrip van de politiek waar het om draaide. Hij werd gedreven door het verlangen deel uit te maken van een belangrijk initiatief, de marginalisering van zijn leven achter zich te laten. Wat kon er beter zijn dan je aan te sluiten bij een leger van islamitische strijders?

Ahmed Fadels overgang van kleine crimineel tot Arabisch strijder werd vergemakkelijkt door het feit dat de jihad tegen de Sovjets in feite een tweede dimensie was van de onderwereld van Arabische 'outlaws', een ondergronds netwerk dat was uitgegroeid in de schaduw van corrupte, tirannieke en repressieve Arabische politiek. De Arabische brigades bestonden uit onofficiële soldaten, merendeels mensen die het Arabische gevangenisleven hadden ervaren; maar voor Ahmed Fadel betekende de status van moedjahed een stap hoger op de sociale ladder van de 'outlaws'. In de Arabische wereld is een dronken bullebak niet erg geliefd, maar voor de moedjahedien heeft iedereen respect. 'In de tijd van de jihad in Afghanistan werden de mannen die

hun land verlieten gerespecteerd en geprezen.'[21] Ahmed Fadel was een van de duizenden Arabische jongeren die er op gebrand waren respect te verdienen door middel van de jihad.

Voor veel jonge mannen was de aansluiting bij de verre strijd voor de bevrijding van medemoslims van de hegemonie van de Sovjet-supermacht ook een sublimatie van de herinnering aan de worsteling thuis; het gaf ze de kans de frustraties van het dagelijks leven in de arme voorsteden van de Arabische wereld opzij te zetten. 'De jihad in Afghanistan was waarschijnlijk hetzelfde als overal elders, hetzelfde als in Eritrea of elders op Gods aardbodem. De jihad in Afghanistan ging over het herstel van de waarde van de islam in de geesten van de mensen [...]. Toen zich dan ook de gelegenheid voordeed, trokken moslims in groten getale naar Afghanistan ter verspreiding van de leer van Allah, die verboden was door de door de Sovjets gevestigde regering.'[22] In de jaren tachtig was dit de boodschap die radicale predikers en voormalige moedjahedien over de hele Arabische wereld uitdroegen, een formule die erin slaagde de horizonten van een generatie ontrechte, jonge, kleine criminelen als Ahmed Fadel te verruimen.

In het Europa van na 11 september verspreidde zich een soortgelijke boodschap onder een nieuwe generatie moslims. Twee van de Londense zelfmoordterroristen van 7 juli – de achttienjarige Hasib Hussein en de tweeëntwintigjarige Shehzad Tanweer – waren toen ze geronseld werden even oud als Al-Zarqawi. Net als hij streefden ze naar de bevrijding van medemoslims uit de vernedering van bezetting door een supermacht. Al-Zarqawi wilde zich bij de jihad tegen de Sovjets aansluiten om Afghanen te bevrijden van de Sovjet-Unie, terwijl Hussein en Tanweer zich bij een leger zelfmoordterroristen aansloten om de Irakezen te bevrijden van Amerikaanse en Britse bezetters. In beide gevallen vond de indoctrinatie en werving plaats via een netwerk van radicale moskeeën, predikers en ronselaars – in het geval van de twee Londense zelfmoorddaders via een netwerk van informele bedehuizen, gebedsruimten in privé-woningen, en universiteiten.

Maar terwijl voor de jonge Jordaanse bullebak de Al-Hussein Ben Ali-moskee de toegang vormde tot een nieuw leven in Afghanistan, werd het netwerk van informele bedehuizen voor de vier Londense zelfmoordterroristen de toegangspoort tot de dood. Radicale predi-

kers en ronselaars zijn daarom ondergronds gegaan, en de oproep is niet langer de wapens op te nemen maar zelfmoordacties te plegen. Dat is het essentiële verschil tussen de indoctrinatie van Al-Zarqawi en van de nieuwe generatie van jihadisten.

In Zarqa vergemakkelijkte de Jordaanse regering, erop gebrand onruststokers als Ahmed Fadel te exporteren, de overgang. De noodzakelijke arrangementen en kosten voor de reis naar Afghanistan werden geregeld door een ronselaar, sjeik Abd al-Majeed al-Majaali, beter bekend als Abu Qutayba, de Jordaanse vertegenwoordiger van het Arabisch-Afghaans Bureau.[23] Vandaag de dag is de rol van de ronselaar nog steeds van het allergrootste belang. Men denkt dat een ronselaar drie reizen naar Pakistan van de zelfmoordterroristen van 7 juli heeft gefinancierd.

Voorjaar 1989 verliet Ahmed Fadel Jordanië. De jongeman die het Afghaanse avontuur tegemoetging, miste de achtergrond om zijn nieuwe omgeving te kunnen begrijpen, maar zijn intuïtie compenseerde zijn gebrek aan cultuur, kennis en inzicht in de wereldpolitiek, religie en oorlog. Hij was er zich van bewust dat zich belangrijke veranderingen in zijn leven zouden voordoen. Dit was de eerste van diverse metamorfosen die leidden tot de opkomst van Abu Musab al-Zarqawi, de vertegenwoordiger van Al-Qaida in Irak. Voor hij uit Zarqa vertrok legde Ahmed Fadel zijn identiteit af. De jongeman die aan boord van het vliegtuig naar Pakistan stapte, heette Abu Muhammad al-Gharib, de Vreemdeling.

2 Vreemdeling te midden van strijders

[H]et paradijs is voor alGhurabaa [de Vreemdeling].
– De Profeet

Voormalige moedjahedien zeggen dat er in Afghanistan een intens spirituele, bijna magische sfeer heerst.[1] Gelegen aan de voet van de hoogste bergen ter wereld ademt het land de atmosfeer van de Himalaya. Veel moedjahedien beschrijven de leegte van het land als bevrijdend, vergeleken met de overbevolking in Arabische steden.

Bij zijn aankomst, voorjaar 1989, ging Al-Gharib naar de stad Khost. De oude, stoffige stad wemelde in die tijd van de voormalige moedjahedien; Arabische Afghanen uit alle windstreken van Afghanistan hingen op straat rond, wachtend op de dingen die komen gingen. Nu de Russen nog maar zo kort geleden de aftocht hadden geblazen, verkeerde de stad in een staat van chaos.

Al-Gharibs eerste indruk van Afghanistan verschilde nogal van de romantische beelden zoals die waren overgebracht in de verhalen van voormalige moedjahedien in de Al-Hussein Ben Ali-moskee. Khost, een stad in de vuurlinie, was diep weggezakt in de chaos die altijd ontstaat na een lange en bloedige oorlog.

In plaats van zich te verenigen in een spirituele wederopleving van de jihad, werden de moedjahedien geteisterd door heftige machtsstrijden, opgesplitst in verschillende ideologische groeperingen, vaak langs etnische lijnen. Egyptische, Palestijnse, Koeweitse en Saudische geestelijk leiders wisten hun eigen groepen vaardig te manipuleren als pionnen in een machtsspel dat zich afspeelde in de vervallen straten van Afghanistan. Dit harde sociaal-politieke landschap schrikte de Vreemdeling niet af; integendeel, hij leek erop gebrand het te verkennen. Grootgebracht in een vergelijkbare vijandige omgeving wist hij intuïtief welke spelregels er golden. Maar bij gebrek aan relaties en een juist inzicht in de politieke doeleinden die de verschillende

groepen nastreefden, bleef hij een buitenstaander en zwierf hij van de ene groep naar de andere.

Zijn late komst, helemaal aan het einde van de oorlog, versterkte zijn status als Vreemdeling te midden van strijders. Gedurende zijn hele verblijf in Afghanistan zou hij een outsider blijven; hij sloot zich bij geen enkele groepering aan en werd geen lid van Al-Qaida. Het lijkt onwaarschijnlijk dat Al-Gharib heeft deelgenomen aan het legendarische beleg van Khost[2]; tegen de tijd dat hij de stad bereikte waren de Sovjets al vertrokken, en de enige resterende vijanden waren de mensen die loyaal waren aan de Afghaanse regering van Najibullah. Het feit dat hij zijn moed en vastberadenheid niet in de strijd kon tonen was een constante bron van frustratie voor de Vreemdeling. Kreeg hij maar de kans zich te bewijzen! In een poging op te gaan in het weefsel van de Arabisch-Afghaanse oorlog begon hij in Khost persoonlijke relaties te ontwikkelen binnen de gemeenschap van Jordaanse moedjahedien.

Tussen 1989 en 1990 raakte hij bevriend met Saleh al-Hami, een Jordaanse moedjahed-journalist die in de strijd een been had verloren. 'Ik heb hem leren kennen toen ik gewond was en onder het bloed zat,' herinnert Al-Hami zich. Al-Gharib zocht hem regelmatig in het ziekenhuis op. 'Toen deed hij mij op een dag het aanbod dat ik met zijn zuster zou trouwen. Ik bewonderde hem echt om zijn edele aard en moed. Hij deed me denken aan de nobele karakters van de metgezellen van de Profeet – moge Allah tevreden met hen zijn – wanneer een van hen zijn zuster of dochter aan een andere metgezel als vrouw aanbood.'[3]

Op drift in een wereld die zijn begrip ver te boven ging en complexer was dan hij ooit eerder had meegemaakt, volgde de Vreemdeling een vertrouwd scenario, het enige dat hij kende: hij vertrouwde op zijn bedoeïeneninstinct en gebruikte de leer van de islam en het leven van de Profeet als zijn leidraad.

Hoewel Al-Gharib deze belofte deed aan een onbekende man in een ver land, stond zijn familie volledig achter hem. Toen zijn zuster hoorde van de belofte die hij aan Saleh al-Hami had gedaan, verheugde zij zich en zei: 'Allah eert de invaliden of de moedjahedien.'[4] Anders dan menig Arabisch onruststoker die door regeringen en familieleden naar Afghanistan waren afgevoerd, verloor de Vreemdeling

nooit het contact met zijn familie, met name met de vrouwen, die hem in Pakistan en Afghanistan vaak bezochten. Deze nauwe band met zijn familie is een ander belangrijk aspect van zijn persoonlijkheid en hangt samen met zijn achtergrond als bedoeïen. In die tijd werd het onderhouden van contacten vergemakkelijkt doordat familieleden van moedjahedien eenvoudig kaartjes konden kopen en naar Afghanistan en Pakistan reizen. Arabische regimes, goede doelen en het Arabisch-Afghaans Bureau zorgden voor leningen en financiële hulp.

Tijdens een van deze familiebezoeken ontmoette Al-Hami zijn verloofde en trouwde met haar. Op de videofilm van het huwelijk draagt de Vreemdeling zijn zuster over aan de gehandicapte moedjahed. Verdwenen is de dronken bullebak die een paar maanden tevoren Zarqa had verlaten; de nieuwe man is een gewaardeerde broer en zoon. 'Abu Musab [al-Zarqawi] was een heel simpele man, normaal, op zijn eigen manier op zoek naar de waarheid, spontaan de jihad volgend, hij was eenvoudig te midden van de mensen,' merkte Hamid Murad op, een van de geestelijk leiders van de moedjahedien. Hamid, die bij het huwelijk aanwezig was, is tegenwoordig hoogleraar Sharia aan de Jordaanse universiteit van Al-Balqa. Hij is van mening dat de jonge man die op de videofilm glimlacht, ver verwijderd is van Al-Zarqawi, de terreurleider zoals die door Amerika wordt geportretteerd. 'Je zou nooit hebben kunnen denken dat hij nog eens een militair leider zou worden.'[5]

Gelijksoortige commentaren zijn geleverd door mensen die Mohammad Sidique Khan kenden, een van de Londense zelfmoordterroristen van 7 juli. Khan had vier jaar als leermentor gewerkt, een assistent die scholieren, en met name kinderen van immigranten, hielp zich aan te passen aan hun nieuwe schoolomgeving. Ouders en collega's bevestigen dat 'hij van onschatbare waarde was, een vriendelijk en vertrouwd iemand die gek was op kinderen.'[6]

Mensen die Al-Zarqawi in Pakistan en Afghanistan hebben leren kennen, bevestigen de analyse van Hamid Murad. 'Ik herinner me Abu Muhammad [al-Gharib], hij was een kleine, beleefde jongeman,' zei Abdallah Anas, schoonzoon van sjeik Abdallah Azzam en op dat moment hoofd van het Arabisch-Afghaans Bureau in Peshawar, Pakistan. 'Hij sprak me altijd aan als "oom Abdallah". Dat was een teken van respect. Hij heeft een hele tijd voor ons gewerkt, misschien

wel meer dan een jaar. Hij was een hardwerkend man, religieus en tamelijk stil.'[7] In de verhalen van de moedjahedien die Al-Gharib hebben ontmoet, is geen spoor te bekennen van Ahmed Fadel, de bullebak van Zarqa, noch van Al-Zarqawi, de leider van Al-Qaida in Irak. De transformatie van bullebak had zich al eerder afgespeeld; die tot terroristenleider zou later plaatsvinden. Zoals we zullen zien zou deze laatste metamorfose voortvloeien uit een persoonlijk trauma en uit de overgang van strijder naar terrorist van een complete generatie moedjahedien. Maar waren deze factoren voldoende om een bescheiden jongeman te veranderen in de slachter van Nicholas Berg en de nieuwe wereldwijde leider van het terrorisme? Of is het zijn legende geweest die heeft bijgedragen aan deze radicale transformatie? Velen die Al-Zarqawi hebben leren kennen, zijn ervan overtuigd dat al die factoren een rol hebben gespeeld.

In 1990 had Al-Gharib zich, toen hij vanuit Khost naar Peshawar trok, zo'n lotsbestemming niet kunnen voorstellen. Deze stad nabij de Afghaanse grens was de eerste halte voor moedjahedien op weg naar het strijdtoneel en vormde het voornaamste onderdak voor hun families. De stad wemelde van de jonge en oude strijders en hun vrouwen en kinderen. Dag en nacht zwierven de moedjahedien als wezen door de straten. Het was een verbazend kosmopolitisch menselijk landschap, doorkruist door verschillende ideologische onderstromen, dat de Vreemdeling fascineerde. Maar slechts een heel klein groepje mensen had door dat Peshawar al enige tijd het centrum was van een heftige ideologische strijd om de macht over Al-Qaida.[8] Al-Gharib hoorde daar niet bij.

De strijd om de macht over Al-Qaida

Al-Qaida, oorspronkelijk gevormd rondom de prediking van Azzam, was bedoeld als de militaire arm van een wereldwijde moslimrevolte, een deel van het leger van Arabische Afghanen. 'Iedere revolutionaire ideologie heeft een robuust elitekader nodig om haar te beschermen, te stimuleren en naar de uiteindelijke overwinning te leiden,' schreef Azzam in *al Jihad*, het officiële tijdschrift van het Arabisch-Afghaans Bureau.[9]

Deze voorhoede in leninistische stijl had tot taak de jihad te verspreiden ter bevrijding van de onderdrukten in de hele moslimwereld. Al in 1986 had Azzam publiekelijk de moeilijke omstandigheden gelaakt waarin moslims in Joegoslavië, Bulgarije en Oeganda leefden; hij verklaarde dat het de plicht van alle moslims was deze bevolkingsgroepen te verdedigen en te beschermen. In Jedda had Azzam, als docent aan de Koning Abdul Aziz-universiteit, de jihad beschreven als een vorm van moslimsolidariteit. Dit idee fascineerde en inspireerde een jonge Saudi, Osama bin Laden, die zich al gauw in Afghanistan bij Azzam zou aansluiten. 'Soms zoek je recht in dit leven of naar iets om te schenken aan moslims over de hele wereld, en als je ziet hoe de wereld de moslims overal ontglipt, word je wakker, wordt de jihad in jou wakker.' Zo vatte een voormalig student en vriend van Azzam diens kerngedachte in Jedda samen. 'Je ziet ze in Bosnië, Soedan, Somalië, Kashmir, Afghanistan, Albanië, Egypte, Syrië [...] Je denkt erover na en als je niet bij elkaar komt en als je elkaars hand niet vasthoudt en in dezelfde zaak gelooft, dan zullen anderen je vernietigen zonder dat je het merkt. Je moet wat doen [...] De jihad is de enige redding.'[10]

Tegen het einde van de jihad tegen de Sovjets begon Azzam het van Russen vergeven Afghanistan te zien als een toevluchtsoord voor het toekomstige internationale leger van moedjahedien, een plaats waar nieuwe generaties islamitische strijders werden getraind, die er vervolgens op uit trokken om de rechten van moslims over de hele wereld te verdedigen. In wezen zag Azzam de overwinning op de Sovjets als de eerste stap naar een nieuwe islamitische wereldorde. Zoals Trotsky het concept van een communistische overname van één enkel land had afgewezen – omdat hij wilde dat de Sovjet-Unie de motor zou zijn van een permanente revolutie – zo zag Azzam Afghanistan als het middelpunt van een wereldwijde jihad. Al-Qaida was de voorhoede van complete legers van Saladins moslimstrijders, bezig met bevrijdingsoorlogen in de hele moslimwereld. Zo werd de jihad een mondiale tegenkruistocht tegen vreemde, onderdrukkende culturen, vijanden van de moslims.

Zich ervan bewust dat de jihad tegen de Sovjets een oorlog-bij-volmacht was geweest, wilde Azzam een einde maken aan de afhankelijkheid van de moedjahedien van de geheime dienst van Pakistan, de Inter-Services Intelligence (ISI), en van de belangrijkste geldschieters

van de oorlog, de Verenigde Staten en Saudi-Arabië. Daarom drong hij er tegen het einde van de oorlog bij de moedjahedien op aan hun macht in Afghanistan te consolideren. Het was op dit punt dat Osama bin Laden, de feitelijke vertegenwoordiger van Saudische belangen in Afghanistan, in botsing kwam met sjeik Abdallah Azzam. Tot dat moment hadden de twee nauw samengewerkt. Aan de wortel van hun onenigheid lag een verschil van mening over de toekomst van de moedjahedien en van Al-Qaida. Bin Laden was niet geïnteresseerd in de consolidatie van macht binnen Afghanistan. Hij was duidelijk geconditioneerd door zijn Saudische geldschieters, die de Arabische brigades en hun voorhoede, Al-Qaida, blijvend wilden beïnvloeden en manipuleren. Volgens Egyptisch onderzoeker Abderrahim Ali,[11] werd Bin Laden ook sterk beïnvloed door de Egyptische factie binnen het Arabisch-Afghaans Bureau, geleid door Ayman al-Zawahiri.[12] Al-Zawahiri's aanhangers streefden ernaar Al-Qaida te betrekken bij terroristische strategieën en de groep om te vormen tot een gewapende organisatie. Hun plan was Al-Qaida aan het einde van de jihad tegen de Sovjets te gebruiken om terroristische activiteiten in Egypte uit te lokken teneinde via een burgeroorlog een regimewisseling te bewerkstelligen.

Osama bin Ladens voormalige persoonlijke lijfwacht, Nasir Ahmad Nasir Abdallah al-Bahari, bevestigt dat er plannen en discussies waren om de Egyptische Jihad en Al-Qaida samen te voegen. 'Ik herinner me dat deze contacten en bijeenkomsten in 1997 en zelfs nog eerder begonnen. Er was sprake van coördinatie van operaties, logistieke steun en gezamenlijke uitvoering van enkele operaties binnen en buiten Afghanistan. Er waren leden van Al-Qaida die in de gelederen van de Jihadorganisatie vochten en leden van de Jihadorganisatie die in de gelederen van Al-Qaida vochten,' herinnerde hij zich.[13]

'Al-Zawahiri was een nieuwkomer,' legde Abdallah Anas uit, die in die tijd aan het hoofd stond van het Arabisch-Afghaans Bureau. 'Hij kwam aan het eind van de oorlog in Afghanistan aan. Hij maakte geen deel uit van de kring van vertrouwelingen van het Arabisch-Afghaans Bureau. Hij had zijn eigen agenda, zijn strijd speelde zich af in Egypte; Afghanistan was slechts een middel om naar Egypte terug te keren.'[14] Osama bin Laden maakte in belangrijke mate deel uit van zijn plannen; de Saudi beschikte over het geld om het waar te maken. Vol-

gens Anas en verschillende andere bronnen wisten de Egyptenaren Bin Laden over te halen door hem de titel aan te bieden van emir, of vorst, van de groep.[15] Deze erkenning vleide Bin Laden en bood Al-Zawahiri toegang tot het vermogen van de Saudi.

Sjeik Abdallah Azzam wees het idee om Al-Qaida te gebruiken als terroristische groep sterk af en waarschuwde tegen de inzet van moedjahediengelden voor doelen buiten Afghanistan. Hij vaardigde zelfs een fatwa uit waarin hij verklaarde dat het een schending van de sharia was geld dat gereserveerd was voor de jihad voor terroristische activiteiten in te zetten.[16] De vete eindigde op 24 november 1989 met de moord op sjeik Azzam.[17] Vanaf dat ogenblik namen Osama bin Laden en Al-Zawahiri stap voor stap de zeggenschap over het Arabisch-Afghaans Bureau over en vormden ze Al-Qaida om tot de terroristische voorhoede van revolutionaire strijdkrachten binnen Arabische landen.

De dood van sjeik Azzam was een belangrijk keerpunt in de ontwikkeling van Al-Qaida, en leidde tot de herformulering van het uiteindelijke doel van de organisatie. Door de macht over Al-Qaida en het Arabisch-Afghaans Bureau over te nemen plaatsten Osama bin Laden en Al-Zawahiri de jihad binnen de gewapende strijd. De moord was de eerste van een reeks moorden onder de leiders van Al-Qaida – vergelijkbaar met de zuiveringen door Josef Stalin van hooggeplaatste bolsjewieken – die de organisatie transformeerde en de fundamenten legde voor de eerste bomaanslag op het World Trade Center. In maart 1991 werd ook Mustafa Shalabi, een volgeling van Azzam, vermoord. Hij had de leiding over het Al-Kifah Vluchtelingencentrum aan Atlantic Avenue in Brooklyn, New York, en werd opgevolgd door de Egyptische sjeik Omar Abd al-Rahman[18], beter bekend als de Blinde Sjeik.[19] In 1993, toen Ramzi Youssef in New York arriveerde voor de planning en uitvoering van de eerste bomaanslag op het World Trade Center, ontmoette hij de Blinde Sjeik en kreeg hij onderdak in het al-Kifah-centrum.[20]

Volgens Muhammad Sadeq Awda, een gevangen genomen voormalig lid van Al-Qaida, gaf Osama bin Laden opdracht tot de moord op Azzam omdat hij vermoedde dat Azzam banden met de CIA had.[21] Veel bronnen menen echter dat Al-Zawahiri, en niet Bin Laden, opdracht heeft gegeven voor de zuiveringen. De dood van sjeik Abdal-

lah Azzam en de daaropvolgende moorden op mensen die hem na stonden in de *inner circle* van de moedjahedienbeweging, was namelijk gunstig voor de Egyptische factie, die de volledige zeggenschap over het geld van Bin Laden en dat van Al-Qaida verwierf.

De ontmoeting met Al-Maqdisi

Toen Al-Gharib bij het Arabisch-Afghaans Bureau aan de slag ging, was sjeik Abdallah Azzam al dood; de strijd om de macht speelde zich af achter gesloten deuren en ver van mensen zoals hij. Hij was zich niet bewust van de veranderingen die zich voordeden. Maar zijn toekomstige pad, net als dat van duizenden jonge mensen zoals hij, zou door deze conflicten bepaald worden.

In 1991 was Al-Gharib in Peshawar nog steeds op zoek naar zijn bestemming. In de chaos van de stad zocht hij zijn toevlucht in de Zayd Bin Harithah-moskee, een populaire plek bij Arabische gelovigen. Het vertrouwde leven van de moskee sprak hem aan; gebed was therapeutisch. 'Veel Arabische broeders kwamen met ons bidden, onder andere Abu Musab [al-Zarqawi],' herinnert de voorganger van de Zayd Bin Harithah-moskee zich. 'Ik had gehoord dat hij uit Jordanië was gekomen voor de jihad. Hij bad samen met ons en hij was een geleerd man. Hij bad zelfs 's avonds met ons mee, vooral gedurende de laatste tien dagen van de ramadan, samen met de andere Arabische broeders.'

In Peshawar verdiepte de Vreemdeling zijn religieuze instelling en leek hij erop uit zijn rol als gelovige te vervolmaken. 'Op een keer na de ramadan, vlak voor ik op bedevaart ging,' vervolgt de imam, 'zei [al-Zarqawi] tegen me: als je op bedevaart gaat, bid dan voor me en vraag of Allah me vergeeft.'[22]

Tijdens deze periode van intense religieuze hartstocht kwam Al-Gharib in aanraking met Issam Muhammad Taher al-Barqawi, beter bekend als Abu Muhammad al-Maqdisi, een gerenommeerde radicale salafistische geleerde. Hij raakte met hem bevriend. Al-Maqdisi, van Palestijnse afkomst, was opgegroeid in Koeweit, waar hij theologie had gestudeerd.[23] In de jaren tachtig was hij naar Afghanistan meegekomen met de Palestijnse sjeik Omar Mahmoud Abu Omar, bekend onder de bijnaam Abu Qatadah, die later zijn toevlucht in Lon-

den zocht. Deze twee figuren werden de voornaamste bron van autoriteit voor de salafistisch- jihadistische ideologie in Jordanië, die haar bolwerk in de stad Zarqa vestigde.

De Vreemdeling en Al-Maqdisi waren twee volkomen verschillende types, maar ze werden meteen goede vrienden. Al-Maqdisi was een bekend geleerde; hij was afkomstig uit de binnenkring van het radicale salafisme en had de trainingskampen van de moedjahedien doorlopen. Hoewel hij nooit actief aan het gevecht had deelgenomen, was hij toch een insider. De ontmoeting en hun vriendschap betekenden een cruciaal keerpunt voor de Vreemdeling en voor de ontwikkeling van zijn leiderschap, zoals we nog zullen zien.

Het is aannemelijk dat ze aanvankelijk Jordanië en Zarqa gemeen hadden (waar Al-Maqdisi na 1967 met zijn gezin zijn toevlucht had gezocht voor hij naar Koeweit trok)[24] en het milieu van het radicale salafisme dat welig tierde in de sloppenwijken van de Palestijnse vluchtelingen. Hoewel de Vreemdeling geen banden met Al-Maqdisi's beweging had, was hij wel een kind van dat milieu, iemand die was opgegroeid in de schaduw van de Palestijnse diaspora die, al was het maar als kleine crimineel, de hardheid van Jordaanse gevangenissen had ervaren. Redelijkerwijs valt aan te nemen dat de twee mannen gemeenschappelijke kennissen hadden, aangezien de wereld van Jordaanse outlaws en die van radicale salafistische jihadisten innig met elkaar verstrengeld waren.

In Peshawar begonnen Al-Gharib en Al-Maqdisi een symbiotische vriendschap te smeden die een decennium lang zou duren. De Vreemdeling werd de leerling van Al-Maqdisi en nam zijn leer in zich op. Ze waren een merkwaardig duo, dat mensen moet zijn opgevallen. Al-Maqdisi was lang, met blond haar en blauwe ogen, een opvallend knappe man, terwijl Al-Gharib alle fysieke kenmerken van zijn bedoeïenenafkomst vertoonde.

In de eerste maanden van 1992 begon de Vreemdeling, mogelijk dankzij Al-Maqdisi, zijn training in Al-Sada, een van de kampen die door sjeik Azzam waren opgezet. Trainen in de kampen was het moedjahedien-equivalent van de doop, een soort initiatierite voor moslimstrijders; zonder deze ervaring had de Vreemdeling Afghanistan niet kunnen verlaten.

Sjeik Azzam had moeten vechten om toestemming te krijgen voor het runnen van Al-Sada. Tot 1985 was zijn rol beperkt gebleven tot de financiering en facilitering van de jihad en had hij geen zeggenschap over de vorming van soldaten en aanvoerders.

Wael Hamza Jalaidan, een Saudische activist en fondsenwerver die een van de topassistenten van Azzam werd, vatte de visie achter de kampen als volgt samen: 'We wilden dat iedereen die ons volgde dezelfde methode van voorbereiding meemaakte – door mee te doen en te delen [...] na het ochtendgebed kwamen we samen voor koranlezing, terwijl we na het middaggebed bijeenkwamen om enige *hadith* te lezen [religieuze overleveringen toegeschreven aan de Profeet Mohammed] en daar baat bij te hebben. En daarna namen we deel aan militaire operaties, als die er waren.'[25] Het idee was dus niet alleen de vrijwilligers te scholen in gevechtstechnieken maar hun eenheid van religieus denken bij te brengen en op die manier een broederschap te creëren die etnische en regionale verschillen ophief. Na de dood van Azzam en de zuiveringen, kwamen de kampen onder controle van Osama bin Laden en zijn Egyptische aanhangers. Er werd meer nadruk gelegd op militaire en guerrillatraining.

Osama bin Ladens voormalige persoonlijke lijfwacht, Nasir Ahmad Nasir Abdallah al-Bahari, beschrijft het leven in de kampen als een zwaar en streng regime.

> Er is sprake van drie fasen in de militaire kampen van de Al-Qaida-organisatie. De eerste is de testperiode. Dit is de zogenoemde proeftijd. De tweede fase is de periode van militaire voorbereiding. Dit is de zogenoemde exercitieperiode en die duurt vijfenveertig dagen. De derde fase heet de cursus guerrillatactieken, en die omvat eveneens vijfenveertig dagen. In de proefperiode ondergingen we alle vormen van uitputting, waaronder zowel psychologische als morele uitputting. De training was buitengewoon hard. Soms sliepen we nog geen vier uur in twee dagen, op verschillende tijden. De proefperiode duurt iets meer dan twee weken. Aan het eind van deze periode, toen we doodmoe waren, kwam de instructeur uiterst koeltjes zeggen: 'Vandaag is de laatste dag van de proeftijd. Jul-

lie moeten nu dertig kilometer lopen.' Maar heel weinig mensen hielden het tot het einde van de proefperiode vol, maar ieder van ons dreef zijn uitgeputte kameraden op, moedigde ze aan het vol te houden en door te gaan. Deze fase leert rekruten moeilijkheden aan te kunnen. Inderdaad, vanwege de uitputting en vermoeidheid gedurende de proefperiode zeiden sommigen dat ze er niet meer tegen konden, dat ze niet langer aan de jihad mee wilden doen. Gedurende de tweede fase, de exercitieperiode, kregen de nieuwe rekruten alle militaire cursussen, plus een grondige studie van alle soorten wapens, te beginnen met lichte machinegeweren, dan luchtafweergeschut en ten slotte mobiele raketten, zoals de SAM-7 en de Stinger, naast explosieven en allerlei soorten geweren, zoals met en zonder terugslag en de boogkanonnen (madafi' qawsiyah). Ze worden getraind in topografische verkenning, kaartlezen en het tekenen van kaarten, ook kaarten in het zand en andere dingen. De rekruut krijgt in deze fase een integrale militaire opleiding zoals iedere afgestudeerde van de beste reguliere militaire academies die heeft gekregen. Dan komt de derde fase, de tactiek- en guerrillacursus. Die duurt ook vijfenveertig dagen en is voor iedereen verplicht omdat de ongeregelde oorlog gebaseerd is op de guerrillaoorlog. In deze cursus worden theoretische militaire vaardigheden geleerd. Er worden praktische toepassingen uitgevoerd in het gebruik van alle soorten wapens die in de vorige cursus zijn bestudeerd, en in de inzet van militaire vaardigheden die men zich heeft eigengemaakt. Ja, dit is echt een periode waarin wordt gekeken wat iemand in voorgaande cursussen heeft geleerd.[26]

Al-Sada ligt vlak bij de grens tussen Afghanistan en Pakistan; verschillende van de deelnemers aan de twee aanslagen op het World Trade Center, onder wie Ramzi Youssef, die verantwoordelijk was voor de eerste bomaanslag, en Khaled Sheikh Mohammed, een van de mensen die het brein waren achter de verwoesting van de Twin Towers, hebben in dit kamp hun opleiding gekregen.

In Peshawar wijdde Al-Maqdisi zijn jonge Jordaanse vriend in in het moderne salafisme.[27] De ironie wil dat het salafisme bij zijn ontstaan in de tweede helft van de negentiende eeuw geen anti-westerse ideologie was. Integendeel, het was de Arabische bewondering voor het gemoderniseerde Westen die aanleiding was tot de beweging. Gefascineerd door Europese ontwikkelingen begonnen Arabische landen hun sociaal-economische en politieke situatie met die van Europa te vergelijken. Deze evaluatie leidde tot een intense bezinning op de crisis van het Ottomaanse Rijk, de politieke macht die de Arabische wereld in die tijd controleerde, en prikkelde tot een grote belangstelling voor de westerse beschaving. In de Arabische wereld staat dit proces bekend als *Al-Nahda*, letterlijk: 'bewustwording' of 'renaissance'. Al-Nahda, dat voortkomt uit de interactie tussen Arabische geleerden en westerse revolutionaire idealen, markeerde het begin van Arabische modernisering, of liever, van de wil tot modernisering. In wezen erkende de Arabische wereld de sociaal-economische en politieke superioriteit van de parlementaire Europese staten. De prestaties van het Oude Continent ziende wilden de Arabieren een islamitische moderniteit creëren in de nieuwe Arabische staten die ontstonden als gevolg van het uiteenvallen van het Ottomaanse Rijk.[28]

Het salafisme zag het Ottomaanse Rijk als de belangrijkste oorzaak voor het Arabische falen om te moderniseren. Om deze hindernis te boven te komen riep de doctrine alle moslims op terug te keren naar de zuiverheid van het geloof, naar de oorsprong van de islam en de leer van de Profeet. Door weer in contact te komen met hun wortels zouden ze de nodige kracht opdoen om onafhankelijk te worden van het Ottomaanse Rijk en een manier vinden om een Arabische identiteit te creëren. Het was in wezen een proces van geestelijke zuivering, van loutering na eeuwen van politieke en economische overheersing.

Het salafisme stelde zich dus de herleving van de islam voor langs lijnen die zich lieten verenigen met de politieke, economische en technologische veroveringen van het Westen. Volgens Muhammad Abduh (1849-1905), stichter van de politieke salafistische beweging, loopt 'de islam, indien juist geïnterpreteerd, volkomen in de pas met de liberale, democratische en wetenschappelijke waarden van de moderne we-

reld'.[29] Om deze symbiose te bereiken moesten de kernbeginselen van de shariawetten worden aangepast aan het proces van westerse modernisering.

Tegen het einde van de negentiende eeuw droeg het verraad van Europa, dat de Arabische wereld koloniseerde in plaats van die te bevrijden, bij aan de transformatie van het salafisme tot de xenofobe, conservatieve en puriteinse opwekkingsbeweging die het nu is. Het centrale idee van het hedendaagse salafisme is nog steeds de zuivering van de islam, maar deze keer gaat het om het zuiveren van de verontreiniging als gevolg van de corruptie en stagnatie die de westerse kolonisatie heeft voortgebracht. Buitenlandse Europese mogendheden, en niet het Ottomaanse Rijk, krijgen de schuld voor de decadentie van de Arabische wereld.

Tegen deze achtergrond herformuleerde Sayyed Qutb in de jaren vijftig het concept van *Al-Tawhid*,[30] de goddelijke en absolute eenheid van Allah, en gaf dit daarmee een uitgesproken politieke lading. 'Allah is de bron van de macht,' schreef Qutb vanuit de Egyptische gevangenis waarin hij door Nasser was opgesloten, 'niet de mensen, niet de partij, niet enig menselijk wezen.'[31] Deze notie, bekend als *al-hakimiyya lil-llah* (het beginsel van de soevereiniteit van Allah) projecteert de islam naar de kern van de politieke arena, waarvan de begrenzing strikt wordt bepaald door de interpretatie van de leer van de Profeet. Qutbs boodschap is er een van totale afscheiding van de op westerse leest geschoeide politiek zoals Nasser die omarmde; tegelijkertijd is het een aansporing de islam te zuiveren van alle externe invloeden, inclusief die van mensen. Iedere afwijking van het beginsel van de soevereiniteit van Allah, verzekert hij, is een daad van afvalligheid (*kufr*).

Hoewel de beschuldiging van ketterij (*takfir*) een religieus concept is, is het vanaf het begin van de islam ook een machtig politiek wapen geweest. De eerste oorlog wegens ketterij werd al snel na de dood van de Profeet uitgevochten, tijdens de heerschappij van kalief Abu Bakr (632-634).[32] Door de eeuwen heen hebben zowel sjiieten als soennieten het concept *takfir* gebruikt om elkaar uit te sluiten van de macht.[33]

In het opstandige Irak beschuldigt Al-Zarqawi seculiere en gematigde Iraakse moslims (met name degenen met liberale en democratische neigingen) en sjiieten (die hij bondgenoten van de coalitietroepen noemt) van afvalligheid. Het zijn ketters, zegt hij, en als zodanig moeten ze worden gedood. Er zijn gevaarlijke parallellen te trekken met de Spaanse inquisitie in de vijftiende eeuw.[34] Godsdienst was in die tijd in Europa in wezen een politiek wapen. De zonde van ketterij was een misdaad waarop de straf van een gruwelijke vuurdood stond. Europa baadde in het licht van de autodafe, waarbij mensen in naam van God op de brandstapel werden verbrand. Het Irak zoals Al-Zarqawi dat voor zich ziet, zou gedwongen worden deze zelfde apocalyptische weg te gaan bewandelen.

Het grootste gevaar dat het vijftiende-eeuwse Europa bedreigde was een burgeroorlog tussen katholieken en protestanten, een oorlog die zou worden uitgevochten langs religieuze scheidslijnen, met zijn wortels in de felle machtsstrijden op het continent. Nu is Al-Zarqawi er met zijn beschuldiging van ketterij tegen de sjiitische bevolking op uit net zo'n burgeroorlog (*fitna*) uit te lokken – dat wil zeggen, een godsdienstoorlog waarin politieke en economische belangen versluierd zijn.

Fitna krijgt in Irak een kenmerkende eigen vorm. Het vindt zijn grondslag in de strijd om de macht tussen de sjiitische meerderheid en de soennitische minderheid, die er eeuwenlang in geslaagd is het land haar hegemonie op te leggen. De vete tussen sjiieten en soennieten is bijna net zo oud als het moslimgeloof zelf. Hij is ontbrand in 655, een jaar voor de moord op kalief Uthman, toen de volgelingen van Mohammed de 'Grote *Fitna*' streden over de opvolgingskwestie. Uthman werd van ketterij beschuldigd door de aanhangers van Ali, die beschouwd werd als de directe afstammeling van de Profeet. Uit de Grote *Fitna* kwam het schisma tussen de soennieten – de volgelingen van Uthman – en de sjiieten – de volgelingen van Ali – voort. Tot op de dag van vandaag is de vijandschap tussen hen zeer heftig.

Vanaf die tijd is het begrip *takfir* stevig verankerd gebleven met politieke en economische thema's. Het is in wezen een middel om de heersende macht te tarten. In de achttiende eeuw betichtte Abd al-

Wahhab, een Saudisch prediker en grondlegger van de wahabitische beweging, het Ottomaanse Rijk van afvalligheid op basis van ketterij; hij beweerde dat er was afgeweken van de ware bron van legitimiteit, het woord van Allah. Het bondgenootschap tussen het Huis Saud en Wahab werd gesmeed rond de *takfir* van de Turken, een zonde en een misdaad die de bevolking van het Arabisch Schiereiland de gelegenheid gaf de wapens op te nemen tegen haar heersers.[35] De twee eeuwen daarna werd de overwinningsoorlog die door deze twee machtige bondgenoten werd gevoerd, uitgevochten met economische en politieke wapens, maar vermomd als een oorlog tegen ketterij.

Het ultieme doel van de *takfir* is niet de uitsluiting van de ketters uit de *spirituele* gemeenschap, maar hun verdrijving uit de *materiële* gemeenschap: hen te verwijderen uit het stelsel van sociale rechten en privileges, en de economie. De ketters worden buiten de grenzen van de politieke legitimiteit geduwd. Omschrijven wat *takfir* is, is al even riskant als omschrijven wat terrorisme is. In de jaren zeventig, toen de Rode Brigades de Italiaanse staat van terrorisme beschuldigden, beschuldigde de regering hen prompt van hetzelfde. Midden jaren negentig beschuldigde Ramzi Youssef tijdens zijn proces in de Verenigde Staten vanwege de eerste bomaanslag op het World Trade Center, de Amerikaanse regering ervan zich met terrorisme bezig te houden.

In de jaren vijftig en zestig gaven leden van de Moslimbroederschap het begrip *takfir* een nieuwe definitie, teneinde hun verzet tegen Nasser te rechtvaardigen. Ze beweerden dat hij het was die hen in de onderwereld van de illegaliteit had geduwd. Opnieuw draaide de kwestie om de legitimiteit van de staat. In reactie op de harde repressie van de regering beschuldigde Sayyed Qutb de Arabische machthebber ervan een ongelovige te zijn en stelde hij: 'Allah is de enige bron van macht.' De terugkeer tot de legitimiteit van Allah, tot *Al-Tawhid*, tot de aanvaarding van een absolute, bovennatuurlijke macht, gaf Qutbs aanhangers de gelegenheid het onrecht dat hun in naam van het Arabische nationalisme werd aangedaan, te veroordelen. Deze stap verlamde het Arabische secularisme. Tegen de gure achtergrond van de Koude Oorlog, vol corruptie, onrecht en verraad, werd *Al-Tawhid* de stem van Allah, de bevrijding van het onderdrukte Arabische volk; voor de nieuwe Arabische generaties van werklozen en ontheemden

werd het de enige hoop op verandering van de wereld waarin zij leefden.

Dit zijn de ideeën die Al-Maqdisi in Peshawar aan Al-Gharib onthulde: de zuilen van de radicale salafistisch-jihadistische beweging. Wat Al-Zarqawi van Al-Maqdisi leerde was de fundamentalistische manier van denken; hij leerde al diegenen te verwerpen die niet geloven in de ideologie van *Al-Tawhid*, en al diegenen te verwerpen die niet meedoen aan de veroordeling van alle tirannen, moslims en Arabieren incluis. Luisterend naar zijn privé-leraar begon Al-Gharib zijn eigen verleden te begrijpen. Al-Maqdisi's leer dreef hem verder naar de marge, de salafistisch-jihadistische beweging in, die zowel westerse als Arabische sociaal-economische en politieke milieus mijdt. *Takfir* werd het antwoord op veel van Al-Gharibs vragen; het wiste de grote tegenstellingen van zijn jeugd uit. *Takfir* was zijn reactie op het consumentisme en de snelle modernisering die de levenswijze van de bedoeïenen had vernietigd, en zijn reactie op de Jordaanse regering, die hem in de gevangenis had gegooid. Met *takfir* viel hij diegenen aan die hem hadden veroordeeld tot een leven van ellende, van sociaal-economische marginalisering, van eindeloze vernedering.

De radicalisering van het moderne salafisme was aantrekkelijk voor Al-Gharib en zijn duizenden lotgenoten die de weg van kleine crimineel tot moedjahed hadden afgelegd. 'De salafistische ideologie is in hoofdzaak een beweging van een heftige breuk met het eigen milieu,' verklaart Nadine Picaudou, hoogleraar aan het Nationaal instituut voor oosterse talen en samenleving (INALCO) in Parijs.[36] Terwijl de Moslimbroederschap binnen de politieke ruimte functioneert (leden hebben deelgenomen aan de verkiezingen in Egypte, Jordanië en Koeweit) verwerpt het moderne salafisme een dergelijke ruimte niet alleen, maar is het ook uit op de vernietiging daarvan. De eerste groep is verbindend en legitiem, de tweede ontwrichtend en onwettig. Wat de Vreemdeling in Peshawar aansprak was exact het rechtlijnige, destructieve karakter van het moderne salafisme. In Europa verleidt dezelfde gewelddadige ideologie een nieuwe generatie jihadisten tot zelfmoordacties.

Het moderne salafisme biedt ook een weg voorwaarts, een toekomstvisioen. Uit de as van de uiteenvallende regimes van de ongelovigen zal *Al-Tawhid* oprijzen, de ideale maatschappij. Voor Al-Zarqawi

geldt derhalve dat zowel het Irak van Saddam als het Irak van Allawi en van degenen die hem volgen, moet worden verwoest teneinde de ware moslimstaat te kunnen vestigen.

Maar in 1993 was Al-Zarqawi niet bezig met Irak, maar met zijn geboorteland. Samen met Al-Maqdisi begon hij Jordaanse moedjahedien om zich heen te verzamelen. Die moesten ervan worden overtuigd dat ze naar huis moesten terugkeren om een begin te maken met de vernietiging van het Jordaanse bewind. Voor het einde van het jaar waren ze allebei terug in Zarqa.

3 Gevangenschap

Al-Zarqawi's persoonlijkheid onderging in de gevangenis een complete verandering.
– Deelnemer aan Al-Zarqawi's trainingskamp in Herat

Toen Al-Gharib en Al-Maqdisi in 1993 in Jordanië aankwamen, werden ze verwelkomd als moedjahedien, als zegevierende Arabische strijders. Geen van tweeën had echter aan enig gevecht deelgenomen of ook maar één tegenstander gedood. Hun ervaring beperkte zich tot de primaire training die in de kampen in Afghanistan werd gegeven. Ze beschikten ook niet over kennis van gespecialiseerde wapens; geen van beiden was bijvoorbeeld expert op het gebied van explosieven. Deze feiten weerhielden het tweetal er evenwel niet van om de status van moedjahedien te gebruiken om hun revolutionaire ideeën in het nieuwe vijandige politieke landschap aan de man te brengen.

In de periode die Al-Gharib en Al-Maqdisi in Afghanistan hadden doorgebracht, hadden zich in Jordanië grote politieke veranderingen voorgedaan. In oktober 1991 had de Jordaanse regering een in Madrid gehouden vredesconferentie voor het Midden-Oosten gesteund. Dit besluit had een wig gedreven tussen de Moslimbroederschap, die daar fel tegen was, en de regering. Vervolgens had koning Hussein begin 1993 repressieve wetgeving uitgevaardigd om de macht van het Islamic Action Front (IAF), de partij die de Moslimbroederschap vertegenwoordigde, te verzwakken. Als gevolg daarvan werd politieke propaganda in moskeeën verboden, waren openbare bijeenkomsten tijdens verkiezingscampagnes niet meer toegestaan en werden de kieswetten gewijzigd in het nadeel van de Broederschap. Deze maatregelen waren er in wezen op gericht de populariteit van de islamitische reformistische beweging en haar betrokkenheid bij de Jordaanse politiek te kortwieken. Daarom won het IAF in de verkiezingen van 1993 slechts zestien zetels, een terugval van de vierendertig die het in de verkiezingen van november 1989 had verworven. En ten slotte wa-

ren op 13 september 1993, slechts enkele weken voor Al-Gharib en Al-Maqdisi naar Jordanië terugkeerden, in Washington de Oslo-Akkoorden tussen Israël en de PLO ondertekend, wat de vijandigheid tussen de Broederschap en de Jordaanse regering nog verder verhardde.

Terug in Zarqa startten Al-Gharib en Al-Maqdisi hun propagandaactiviteiten in een almaar uitdijend milieu van religieuze outlaws, gevoed door de toenemende marginalisering van gematigde en reformistische bewegingen als de Moslimbroederschap.[1] Aanvankelijk beperkten ze zich tot de wijken van de Palestijnse vluchtelingenkampen rondom de stad, te beginnen bij Al-Ruseifah. Maar al snel trokken ze ook naar andere Jordaanse steden. Volgens plaatselijke jihadisten predikten Al-Maqdisi en Al-Gharib *Al-Dawa*, de islamitische zending, van deur tot deur en leerden ze hun volgelingen Arabische regimes te beschouwen als ongelovigen die zich schuldig maakten aan afvalligheid. Ze bezochten mensen thuis en praatten met wie er maar naar hen wilde luisteren. Ze moedigden mensen aan hun visie te omarmen en distantieerden zich tegelijkertijd zorgvuldig van de Moslimbroederschap.[2] Volgens Layth Shubaylat, leider van het IAF en voormalig lid van het Jordaanse parlement, die in de gevangenis van Al-Suwaqah zowel Al-Gharib als Al-Maqdisi had leren kennen, beschouwden zij de Broederschap als een onderdeel van het ongelovige Jordaanse regime, omdat het een reformistische beweging was. Ze veroordeelden bijvoorbeeld het feit dat de Broederschap wetgevende raden accepteerde, die zij omdoopten tot 'ongelovige raden'. 'Ze bestempelden de politie als ongelovigen,' legde Shubaylat uit, 'ze bestempelden ons [leden van de Moslimbroederschap] als ongelovigen, en ze bestempelden iedereen die met het bewind samenwerkte als ongelovigen. Ze geloven niet in de reformistische stroming.'[3]

Op 26 oktober 1994 was de ondertekening van het vredesakkoord tussen de Jordaanse regering en Israël aanleiding voor het ontstaan van een nieuwe golf van clandestiene salafistisch-jihadistische groepen. Deze organisaties leken erg veel op de organisatie die in 1993 door de Vreemdeling en Al-Maqdisi was opgericht, *Al-Tawhid*, door de Jordaanse autoriteiten al snel omgedoopt in *Bayaat al-Imam* (de Belofte van Trouw.) *Al-Tawhid* was een exacte kopie van andere radicale jihadistische groepen die begin jaren negentig door veteranen van de jihad tegen de Sovjets in de hele Arabische wereld waren op-

gericht, groepen zoals de Groupe Islamique Armé (GIA) in Algerije, en het Aden-Abyan Islamitisch Leger in Jemen. In wezen waren het gewapende organisaties die tot taak hadden een revolutionaire jihad te ontketenen. De *fitna*, de burgeroorlog, hoopten zij, zou de zittende Arabische regimes verdrijven, die ze beschouwden als *tagut* (niet vroom) en samengesteld uit ongelovigen.[4] Al-Gharib's uiteindelijke doel – het op gang brengen van een burgeroorlog in Jordanië teneinde het corrupte politieke landschap te zuiveren – was al duidelijk; Jordanië werd het toneel waarop de toekomstige Al-Zarqawi de rol instudeerde die hij tien jaar later in Irak zou spelen.

Al-Maqdisi's boodschap schuwde het gebruik van terroristische tactieken niet. Integendeel, in 1994 vaardigde hij zelfs een fatwa uit om te legitimeren dat men zijn toevlucht nam tot gewapende aanslagen, inclusief het gebruik van explosieven, tegen het Israëlische leger in Palestina. Al-Maqdisi's ideeën verliepen langs dezelfde lijnen als die van Al-Zarqawi, die hij in Afghanistan had ontmoet; beiden wilden de moedjahedien omvormen tot de voorhoede van de gewapende moslimstrijd. Al-Maqdisi, die Al-Zarqawi als een van de belangrijkste leiders van de salafistisch-jihadistische beweging beschouwde, rechtvaardigde het gebruik van terreurtactieken als de natuurlijke ontwikkeling van de revolutie van de moedjahedien.[5]

Begin jaren negentig kreeg deze boodschap in veel Arabische landen een nieuwe impuls als gevolg van het feit dat gematigde islamitische partijen uit de politieke arena werden verdreven. 'Wie de geschiedenis van geweld en islamitisch extremisme in Jordanië heeft gevolgd kan zien dat die voor het eerst begin jaren negentig opkwam, toen de Moslimbroederschap vijf zetels in het kabinet bezette en tweeëntwintig in het parlement, waaronder die van voorzitter. De Broederschap kon in veel gevallen en met betrekking tot veel thema's een meerderheid in het parlement op de been brengen. [Vanaf 1991] werd de islamitische beweging van Jordanië uit de echte [politieke] arena gezet en betrad zij een terrein dat haar onbekend was, dat haar vreemd was en waarvoor zij niet was toegerust.'[6]

In het hele Midden-Oosten zagen de mensen, en met name de jonge mensen, het weren van islamitische bewegingen en partijen uit de politiek als het falen van de reformistische strategie om verandering tot stand te brengen, en trokken ze in groten getale naar de radicale

jihadistische groepen. De populariteit van Bayaat al-Imam, in combinatie met de radicale prediking van zijn geestelijk leider, trok de aandacht van de Jordaanse geheime dienst (Mukhabarat). In maart 1994 werd zowel Al-Gharib als Al-Maqdisi opgepakt. Al-Gharib werd het bezit van wapens en explosieven, die hij in de kelder van het woonhuis van zijn familie had verborgen, ten laste gelegd. Toen hij werd ondervraagd beweerde hij dat hij ze op straat had gevonden.[7]

De arrestatie en de beschuldigingen zijn typerend voor de radicale verandering in de mate van tolerantie van de Jordaanse staat jegens het moderne salafisme. 'Na de ondertekening van het Jordaans-Israelitisch Vredesverdrag in 1994, nam het aantal rechtszaken wegens geweld en extremisme bij de Staatsveiligheidsrechtbank toe en bleef dat doen.'[8] Al-Maqdisi begreep deze beleidswijziging en wist er munt uit te slaan. Tijdens het proces ontkende hij publiekelijk dat hij deel had uitgemaakt van Bayaat al-Imam. 'We hebben geen imam waaraan wij trouw hebben beloofd,' zei hij, en hij benadrukte dat zowel hij als Al-Gharib bij de gemeenschap van moslims hoorde die de absolute en goddelijke eenheid van Allah, *Al-Tawhid*, erkenden.[9] Al-Gharib betoogde dat de rechtszaak onderdeel uitmaakte van de campagne van de regering om moslims zoals hij en zijn metgezel, te vervolgen op grond van hun religieuze overtuiging. Daarmee wist hij hun radicalisme slim te globaliseren en tegelijkertijd de motieven achter de beschuldiging dat hij een illegale terroristische cel had gecreëerd, aan te vallen.

Het guerrillaproces

Het proces van Al-Gharib en Al-Maqdisi werd al gauw een getrouwe afspiegeling van het 'guerrillaproces' zoals dat door leden van de Algerijnse onafhankelijkheidsbeweging tegen koloniaal Frankrijk op touw was gezet. De beklaagden werden de aanklagers en beschuldigden zowel de rechtbank als de koning van Jordanië van verraad. 'Wat merkwaardig was was dat de 'Belofte van Trouw' (Bayaat al-Imam) de rechterlijke macht en het staatshoofd beschuldigde,' zette rechter Hafez Amin, die het proces voorzat, uiteen. 'Ze legden een aanklacht voor waarin ze betoogden dat wij handelden in strijd met de leer van

de heilige Koran.'[10] Rechter Hafez Amin kreeg zelfs opdracht de koning op de hoogte te stellen van het feit dat hij een misdaad beging tegen de wetten van Allah.

Op dezelfde wijze beschuldigden eind jaren zeventig de oprichters van de Rode Brigades, in hun proces voor de rechtbank in Turijn, de Italiaanse rechtbank en de staat van verraad. De beklaagden betoogden dat zij 'krijgsgevangenen' waren, ontsloegen hun advocaten en weigerden deel te nemen aan een proces dat was georganiseerd door de staat, wiens autoriteit zij niet erkenden. Deze tactiek zorgde voor een impasse die een aantal maanden duurde – volgens de Italiaanse wetgeving kan er namelijk zonder de deelname van de beklaagden geen proces plaatsvinden. Uiteindelijk moest de wet worden aangepast.

Het doel van het 'guerrillaproces' was echter nooit het creëren van een wettelijke impasse maar de omvorming van de rechtbank tot een open podium voor de gewapende strijd, en uitbreiding van guerrillatactieken naar instituties als de rechterlijke macht. Zowel voor de leden van de Algerijnse onafhankelijkheidsbeweging als die van de Rode Brigades werd de rechtbank het officiële platform van waaraf bekendheid kon worden gegeven aan de gewelddadige acties die werden gepleegd door kameraden die nog niet waren gearresteerd. Tijdens het proces van de Rode Brigades eisten de beklaagden regelmatig de verantwoordelijkheid op voor alle aanslagen die buiten de rechtszalen werden uitgevoerd. Als propaganda-instrument was het guerrillaproces van Al-Maqdisi uiterst doeltreffend; gedurende het proces nam het bezoek aan zijn website toe.

Al-Maqdisi was duidelijk ook op de hoogte van deze tactiek en paste die toe om het aantal bekeringen te doen toenemen. In 1993 was Bayaat al-Imam nog geen actieve gewapende groepering maar slechts een vehikel voor de oprichting van een dergelijke groep. De activiteiten van de leiders beperkten zich tot het mobiliseren van jonge mensen, zonder dat ze al het stadium van beramen en uitvoeren van een aanslag hadden bereikt; de gewapende strijd moest nog komen. Het proces werd derhalve uitsluitend gebruikt om het ongelovige beleid en de repressieve behandeling van gelovige moslims door de Jordaanse regering aan de kaak te stellen. Het werd een propaganda-instrument.

In de rechtszaal speelde Al-Gharib een onbelangrijke rol, aangezien hij nog steeds in de schaduw stond van zijn leidsman. Al-Maqdisi, in de hele Arabische wereld een gevierd geleerde, was gedurende de rechtszaak de onbetwiste charismatische leider van de groep. In scherp contrast daarmee was de Vreemdeling een onbekende, een voormalige kleine crimineel, in het vuur van de oorlog in Afghanistan getransformeerd tot de metgezel van een jihadistisch leider.

De gevangenis

In 1995, twee jaar na hun arrestatie, werden Al-Gharib en Al-Maqdisi veroordeeld tot vijftien jaar gevangenisstraf wegens de vorming van een illegale cel – wat in Jordanië als misdrijf gold; ze werden niet veroordeeld wegens een terroristische aanslag. De daaropvolgende vijf jaar brachten ze in gevangenschap door. Gedurende deze periode vond er opnieuw een buitengewone metamorfose van Abu Muhammad al-Gharib plaats.

Arabische gevangenissen hebben het leven van verscheidene generaties moslims veranderd en ontelbare persoonlijkheden getransformeerd. Martelingen en de stelselmatige toepassing van eenzame opsluiting zijn gebruikelijke straffen. In het bevrijde Irak zijn deze praktijken, onder Amerikaans toezicht, nog steeds gangbaar. Sjeik Al-Bapir, leider van de Komala Islami Kurdistan (Islamitische groep Koerdistan), werd op basis van valse beschuldigingen tweeëntwintig maanden lang gevangen gehouden in een door de Amerikanen gerund detentiecentrum in de buurt van de luchthaven van Bagdad. Hij werd gemarteld en in een cel van tweeënhalve vierkante meter opgesloten. 'Er was een bed, een deken , een grote zware deur en geen ramen,' zei hij tegen een correspondent van *The Guardian* in Irak. 'Een groot deel van de tijd was er geen elektriciteit, geen licht. In het begin bracht ik 23 uur achter elkaar in mijn cel door.'[11] In de eerste tien dagen van zijn gevangenschap viel sjeik Ali Bapir vijftien kilo af en werd zijn hartslag aanzienlijk sneller.

Voor de oorlog voerde sjeik Ali een militie van duizend man aan die een bergachtige streek in het noordoosten van Irak beheerste. Hij had ongeveer drieduizend volgelingen en was actief betrokken bij de

strijd tegen het bewind van Saddam. Toch werd hij in dezelfde gevangenis gezet als de trawanten van Saddam, onder wie Ali Hassan al-Majid, beter bekend als 'Ali Chemicali', de man die ervan wordt beschuldigd het brein te zijn achter de gifgasaanslagen tegen de Koerden. Aanvankelijk was sjeik Ali woedend over de aanwezigheid van deze mannen, onder wie ook Saddam Hussein, hoewel de ex-dictator apart werd gehouden van de anderen. Maar terwijl ze het harde leven in de gevangenis deelden, groeiden sjeik Ali en zijn onwaarschijnlijke celgenoten meer naar elkaar toe. 'Wat ze mijn volk en het Iraakse volk in het algemeen hebben aangedaan, is onvergeeflijk,' zei hij. 'Maar ze zaten ook in de gevangenis en bevonden zich in een zwakke positie. Krachtens de islam was het mijn plicht genade te tonen.' Sjeik Ali introduceerde zijn vroegere vijanden in de leer van de Koran en leerde hun troost te vinden in de islam.[12] Religie biedt Arabische gevangenen vaak veel troost.

Al-Gharibs ervaringen in de Al-Suwaqah-gevangenis waren vergelijkbaar met de beproevingen die sjeik Ali onderging, maar nog hardvochtiger. Bij zijn aankomst was hij 'een eenvoudige jonge man met beperkte cognitieve en persoonlijke vaardigheden', herinnert zich journalist Abdallah Abu Rumman, hoofdredacteur van het Jordaanse weekblad *Al-Mira'ah*, die Al-Gharib in de gevangenis leerde kennen.[13] Wat was het dat deze eenvoudige jonge man, onderworpen aan het charisma van Al-Maqdisi, tot de 'emir' van *Al-Tawhid*, de leider van een grote groep gevangenen maakte? Velen menen dat de trauma's die hij in gevangenschap opliep zijn karakter veranderden. 'Ik denk dat zeven jaar in de gevangenis meer dan voldoende is om de persoonlijkheid van iedereen te veranderen,' verklaarde een ex-gedetineerde. 'Reflectie heeft hem geholpen [...] ik denk dat hij tot de conclusie is gekomen dat sterk leiderschap voor de islam onmisbaar is.'[14]

Het lijdt geen twijfel dat de behoefte aan een sterke leider ook werd opgeroepen door de ervaring van fysiek lijden. Al-Gharib onderging wrede martelingen. Hij werd vaak in eenzame opsluiting geplaatst. Zo bracht hij eens achtenhalve maand door in de brandende hitte van de Jordaanse woestijn, in een cel die in grootte en inrichting op een dierenhok leek.

Het harde leven in de gevangenis vereiste ook een grote lichamelijke inspanning. Gedetineerden herinneren zich dat Al-Gharib voort-

durend trainde en alles wat hij maar kon vinden, tot emmers met rotsstenen aan toe, gebruikte om gewicht te heffen. 'Sportartikelen waren niet beschikbaar,' vertelde een gevangene, 'maar hij deed basisoefeningen, zoals opdrukken en *sit-ups*, om in vorm te blijven.'[15] Was hij zijn lichaam in conditie aan het brengen, het aan het voorbereiden op de rol van emir, voor een levenslange strijd? Wat zijn doel ook was, hij verloor al snel zijn slanke figuur en zijn lijf werd massief, stevig gebouwd. Degenen die hem in Pakistan en Afghanistan hadden ontmoet herkenden hem niet in zijn nieuwe gedaante. 'Toen mijn vroegere assistent op het Arabisch-Afghaans Bureau mij vroeg of ik me Al-Zarqawi herinnerde, zei ik: "Nee, echt niet",' vertelde Abdallah Anas, die hem in Afghanistan had leren kennen. 'Hij herinnerde mij eraan dat Al-Zarqawi in Peshawar als medewerker op het bureau had gewerkt en mij toen altijd oom Abdallah noemde, maar ik zag geen enkele overeenkomst. Toen zag ik bij Al-Jazeera een keer een foto van Abu Musab toen hij nog jong was, en plotseling herinnerde ik me hem. Hij was toen veel magerder en hij leek zelfs kleiner.'[16]

In de gevangenis ontwikkelde de relatie tussen Al-Gharib en Al-Maqdisi zich verder. Hoewel Al-Maqdisi wel altijd Gharibs leidsman bleef, was het voor iedereen duidelijk dat Al-Gharib uiteindelijk zijn eigen weg zou gaan. Hij was voorbestemd tot leider. 'Abu Musab was altijd zeer onafhankelijk en bleef dat ook; hij was zeer onafhankelijk van Maqdisi. Hoewel ze het in het algemeen over alles eens waren, waren het toch twee volkomen verschillende typen.'[17]

Anders dan Al-Maqdisi, een ontwikkeld intellectueel, ging Al-Gharib op zijn intuïtie af; als leider van een meute wolven in een kooi was hij agressief en balanceerde hij continu op de rand van fysieke confrontatie met zijn bewakers. Hij behield een aantal karaktertrekken van de jonge bullebak die in de straten van Zarqa had rondgezworven, en zijn betrekkingen met de gevangenisautoriteiten en de bewakers waren moeizaam. In de ogen van zijn volgelingen was zijn gedrag niet ontwrichtend maar heldhaftig, gerechtvaardigd door zijn missie tot verspreiding van het woord van Allah. Voor Al-Gharib waren de bewakers *takfir*, ongelovigen schuldig aan ketterij, een doodzonde. Jaren later zou hij in Irak hetzelfde argument gebruiken om de moord op Iraakse politiefunctionarissen te rechtvaardigen. Behalve dat hij ze als het instrument van tirannen beschouwde, beweerde

hij ook dat zij als schild fungeerden ter bescherming van de Amerikanen: 'En wat jullie, soldaten en politieagenten, betreft, als jullie moslims en gelovigen zijn, hoe kun je dan als soldaat van dat kruis dienen, als politieman voor die afvalligen? We zullen jullie onze hoop op deze gezegende jihad niet laten vernietigen.'[18]

Vandaag de dag is Al-Zarqawi's retoriek nog net zo sterk en rechtlijnig als tien jaar geleden; nog steeds roept hij op tot directe actie en spreekt hij zijn volgelingen daarmee zeer aan. 'De jongeren die in de gevangenis om hem heen hingen waren echte jihadistische strijders,' legt een gedetineerde uit; 'ze verwierpen de leiding van Abu Muhammad al-Maqdisi en gaven de voorkeur aan Abu Musab al-Zarqawi vanwege diens kracht en vastbeslotenheid.'[19] De organisatorische capaciteiten van de Vreemdeling maakten indruk op de gevangenen. Volgens Abu Rumman beschikte Al-Gharib over een sterk organisatorisch leiderschap, een hoedanigheid die Al-Maqdisi miste. Hij was in staat iedereen in de hand te houden en de relaties binnen de groep te organiseren; hij was een echte leider. Volgens Khaled Abu Duma, een Palestijn die Al-Gharib in Al-Suwaqah had leren kennen,[20] werd de Vreemdeling 'snel en bijna op natuurlijke wijze de leider van de afdeling waar hij gevangen zat. Hij had geen interessante ideeën, maar mensen gehoorzaamden hem omdat ze bang voor hem waren.'[21] Achter de tralies is het vermogen om angst en respect in te boezemen belangrijker dan welsprekendheid.

Al-Gharib was vertrouwd met het gevangenismilieu en kende de regels van het spel. Anders dan Al-Maqdisi was hij opgegroeid in de sloppenwijken van het Midden-Oosten en had hij al ervaring met de sociale omgeving in Jordaanse gevangenissen. Zijn eenvoudige achtergrond leverde hem aanzienlijke sympathie op van de in hoofdzaak Palestijnse gevangenen, omdat hij alle tegenstellingen van zijn generatie belichaamde. 'Deze jongeman begon om merkwaardige reden, tot mijn schrik, te lijken op de stereotiepe Jordaanse jongeman die sinds het economische hervormingsbeleid en de privatisering ten prooi is gevallen aan werkloosheid, depressie, en gebrek aan vertrouwen in de toekomst,' legt Abu Rumman uit, 'permanent op zoek naar die prachtige stad hoog in de hemel, en daar hier op aarde naartoe werkend.'[22]

Een van de belangrijkste tegenstellingen kwam voort uit zijn af-

komst als bedoeïen. 'Al-Zarqawi's persoonlijkheid,' erkent Abu Rumman, 'was het om tal van redenen waard te worden geobserveerd en geanalyseerd. Bovenaan staat de reden dat deze eenvoudige en bescheiden jongeman lid was van de Banu Hassan-stam en geen extremist kon zijn in zijn houding tegenover de Jordaanse regering en maatschappij, gezien immers het aantal familieleden dat bij het leger, de politie en andere instellingen werkte die door zijn groepering, Bayaat al-Imam, zonder aanzien des persoons van ketterij werden beschuldigd.'[23] Maar Al-Gharib was in staat het nadeel van zijn bedoeïenenafkomst om te zetten in een voordeel. Volgens Abu Othman, een gedetineerde in Al-Suwaqah, 'was het zijn tribale achtergrond die het [Abu Musab] mogelijk maakte dat andere gedetineerden hem trouw zwoeren.'[24] Onder hen bevonden zich gewone criminelen, inclusief drugsverslaafden, die hij tot 'slachtoffers van de samenleving' verklaarde.[25] Gedeeltelijk dankzij hun gemeenschappelijke achtergrond wist hij hun respect en vertrouwen te winnen. Ze sloten zich bij zijn groep aan en omarmden zijn religieuze ideeën omdat ze geloofden dat hij hen zou beschermen.

Het lijdt geen twijfel dat Al-Gharib zich volkomen betrokken bij en toegewijd voelde aan zijn aanhangers. 'Op een keer werd hij woedend en viel een bewaker aan die een van zijn volgelingen had geslagen.'[26] Leiderschap vereist ook nederigheid en menselijkheid, en in de gevangenis bewees Al-Gharib over deze hoedanigheden te beschikken. 'Hij stond erom bekend zijn broeders in Allah meer lief te hebben dan zijn familieleden.'[27] Op een keer gaf hij een nieuwe gedetineerde persoonlijk een bad en zorgde voor hem. Het was een jihadistisch strijder die bij een terroristische aanslag zijn beide benen had verloren.[28] Hij was ook snel tot tranen toe bewogen, een eigenschap die in de moslimwereld respect oproept. 'Op een dag was ik met hem in Zarqa en chauffeerde ik de auto,' herinnert sjeik Jarrah al-Qaddah zich. 'In Zarqa zijn de straten normaliter zo vol dat niemand er ook maar over zou denken om te huilen. Je mag huilen als je alleen bent, als je je 's nachts eenzaam voelt, of als je bidt, maar hij huilde in Zarqa op straat, overdag, in die volle straten. We spraken over broederschap in Allah en ik noemde een van onze broeders in Allah. Voor ik wist wat me overkwam zag ik de tranen uit zijn ogen stromen. Ik zweer je dat het echt gebeurd is.'[29]

Abu Rumman geeft toe dat hij een kloof ziet tussen de man die hij in 1996 kende, en de Abu Musab al-Zarqawi zoals die door de Amerikaanse media wordt afgeschilderd. 'Ondanks het aureool dat hem omringde leek hij een milde, uiterst welgemanierde, romantische idealist in leven en denken te zijn, die er altijd naar streefde het vertrouwen van zijn collega's waard te zijn [...] Kort gezegd, in termen van zijn manier van doen, uiterlijk en hoop is hij een man uit de eerste eeuw van de *hidzjra*, die echter door de geschiedenis pardoes in de twintigste eeuw met al zijn afwijkingen, zonden en deprimerende factoren is gedropt.'[30] Leden van zijn groep in Al-Suwaqah stemmen met deze beschrijving in. 'Hij had de neiging zozeer op zichzelf te blijven dat men hem de Vreemdeling placht te noemen, en dat vond hij prettig. Hij was heel, heel rustig. Vaak zei hij helemaal niets en als jij niet tegen hem praatte, praatte hij ook niet tegen jou. Hij kon lange perioden zwijgen.'[31]

Er zijn andere aspecten van zijn persoonlijkheid die lijken te botsen met het imago van de genadeloze, barbaarse terreurleider en seriemoordenaar van westerse gijzelaars. Een van die factoren was de liefde en het respect die hij zijn moeder betoonde. 'Hij hield zoveel van haar dat hij er altijd voor zorgde dat hij haar bij religieuze gelegenheden brieven en kaarten stuurde, ondertekend met "de Vreemdeling". Hij huilde als hij haar naam uitsprak, en als ze hem in de gevangenis bezocht droeg hij zijn netste kleren. Als anderen vroegen waarom, antwoordde hij: "Omdat ze mijn moeder is".'[32] Zeven jaar in een Jordaanse gevangenis droegen bij tot een radicale verandering van zijn persoonlijkheid, maar zoals we in de volgende hoofdstukken zullen zien speelden andere factoren, die geen verband hielden met zijn leven maar die verbonden waren met wereldgebeurtenissen en -politiek, een even grote rol.

In Al-Suwaqah bewonderden gedetineerden ook de geestelijke inspanningen van Al-Gharib, toen hij zich voornam de complete Koran uit zijn hoofd te leren. Dat zou voor iedereen een enorme klus zijn, laat staan voor een ongeschoold man. Het lijdt geen twijfel dat de Vreemdeling in de gevangenis overkwam als een tamelijk eenvoudig iemand. Hij sprak het Jordaanse dialect en verstond geen klassiek Arabisch. Hij schreef in eenvoudige zinnen, met een haast kinderlijke stijl. 'Hij begreep ook niet veel van politiek,' legt Khaled Abu Duma

uit, 'hij zei bijvoorbeeld altijd dat hij van de Amerikanen hield omdat ze christenen en gelovigen waren.'[33] Maar na de bomaanslagen op de Amerikaanse ambassades in 1998 in Kenia en Tanzania veranderde hij van gedachten. Volgens Youssef Rababa, ook een celgenoot, miste Al-Gharib de visie van leiders als Osama bin Laden.[34]

Vastbeslotenheid en wilskracht wogen evenwel op tegen het ontbreken van formele scholing. 'Zijn grootste zorg was de heilige Koran uit zijn hoofd te leren,' zegt Faiq al-Shawish, een celgenoot. 'Ik hielp hem daarbij; hij zei minstens tien verzen per dag voor me op. Al-Zarqawi was keihard waar het om jihad en om scholing ging. Als hij zich had toegelegd op een studie, zou hij zijn leraren ruim voorbij zijn gestreefd. Hij had het geduld de hele nacht op te blijven en één enkel thema te bestuderen.[35]

De gedetineerden in Al-Suwaqah waren gefascineerd door de complexiteit en de tegenstellingen van zijn persoonlijkheid, zijn aangeboren vaardigheden als leider, en zijn emotionele aard. Hij was een van hen, geboren en getogen tussen de werklozen, een arbeidersjongen, en toch was hij bijzonder, anders.

Gevangenschap in zijn eigen land bood Al-Gharib de mogelijkheid zijn gelijken zijn ware aard te tonen, zijn moed te testen en een leider te worden – een kans die hij in Afghanistan niet had gehad.

De emir van Al-Tawhid

In 1996 was de eenvoudige man die ooit naar Afghanistan was afgereisd omdat hij ervan droomde moedjahed te worden, bijna niet meer te herkennen in de man die door zijn medegedetineerden werd beschreven. In de gevangenis verwierf Al-Gharib zich een magisch aura van respect dat dat van zijn mentor, Al-Maqdisi, overschaduwde.

In gevangenschap raakten de rollen van de twee vrienden omgedraaid. Was de leraar zich bewust van de grote aantrekkingskracht die zijn leerling in Al-Suwaqah genoot? Deed hij vrijwillig een stapje opzij en liet hij zijn metgezel de *emir*, de vorst, worden van hun groep Al-Tawhid? In een brief die hij in september 2004 schreef, erkende Al-Maqdisi dat hij zijn volgelingen had aangespoord Al-Gharib als hun

emir te kiezen.[36] Volgens diverse gedetineerden 'gebruikte Al-Zarqawi religieuze teksten om leider van de Al-Tawhid-groep te worden, de opvolger van Maqdisi, die alle groepsleden als student had gehad.'[37] Al-Maqdisi stimuleerde en promootte zijn leerling en al spoedig ontstond er een taakverdeling tussen hen beiden. 'De mensen hadden het idee dat als Al-Zarqawi hun emir werd, Abu Muhammad al-Maqdisi meer tijd zou hebben om zich bezig te houden met onafhankelijke rechtspraak en religieuze studie.'[38] En terwijl de Vreemdeling de rol van emir vervulde, was Al-Maqdisi belast met 'het vrijdaggebed en de gebeden op heilige dagen, en met les geven aan de jongeren'.[39]

Het belang van deze rolwisseling tussen Al-Gharib en Al-Maqdisi moet niet worden onderschat. Het thema 'emiraat' is in de islam van essentieel belang; de rol van de emir verwijst naar de grondslagen van de islam. 'Men zegt dat de Profeet heeft verkondigd dat er in een groep van twee mensen altijd één de leiding moet hebben,' verklaart Fouad Hussein, een Jordaans journalist die Al-Zarqawi in de gevangenis heeft leren kennen. 'Besluiten moeten altijd door één persoon worden genomen. Net zoals men zegt dat er "maar één kapitein op een schip kan zijn". Om die reden heeft een islamitische groepering, in de gevangenis of waar dan ook, altijd een emir.'[40] Emir worden kost tijd. Het is een proces door middel waarvan de leden van de groep geleidelijk aan iemands leiderschapskwaliteiten beginnen te herkennen en accepteren en deze persoon vervolgens als hun leider kiezen. Het was een opmerkelijke prestatie van Al-Gharib om de leiding te nemen, en het liet zijn vastberadenheid en managementcapaciteiten zien, hoedanigheden die hem in de Iraakse opstand goed van pas zouden komen.

In 1996, toen Abu Rumman in Al-Suwaqah werd opgesloten, was daar sprake van diverse 'emiraten'. 'Dat waren organisaties en groepen die de gevangeniscellen deelden en onderling enorme verschillen van opvatting hadden. Het emiraat van Al-Zarqawi was in organisatorisch opzicht een van de sterkste en invloedrijkste van die groepen, omdat het zich uitstrekte over alle hoeken en gaten van de gevangenis en een groot aantal gedetineerden wist aan te trekken.'[41]

Volgens Layth Shubaylat, die hem in de gevangenis leerde kennen, was Al-Gharib een koppige, vastberaden man die in zijn principes geloofde, 'een echte man'. Shubaylat begreep de macht die een man als

Al-Gharib binnen een gevangenis kon opbouwen en de schade die de verbreiding van de salafistisch-jihadistische ideologie zou toebrengen aan de reformistische beweging die hijzelf voorstond, de Moslimbroederschap. Toen Shubaylat uit de gevangenis kwam dankzij een bijzondere gratieverlening door wijlen koning Hussein, probeerde hij vergeefs de vrijlating van leden van Al-Gharibs groep en andere jihadistische groepen te bewerkstelligen. Hij benaderde de koning rechtstreeks. 'Ik zei hem: Laat mij hun het goede nieuws brengen. Hij zei: Wat bedoelt u? Ik antwoordde: De gevangenen, of laat ik zeggen de politieke gevangenen, of laat ik zeggen de islamisten, of laat ik zeggen de Afghanen. Hij [de koning] was stomverbaasd. Ik zei: Mijnheer, ik zeg u dat u en ik verantwoordelijk zijn voor deze mensen. Hij zei: Hoe bedoelt u? Ik zei: Vijftig jaar lang heeft u hun geleerd zich tegen het zionisme te keren en nu wilt u dat ze van de ene op de andere dag veranderen? Maar [...] ook mij heeft u in de steek gelaten. U heeft mij en mensen die net zo denken als ik [de gematigden] niet toegestaan iets van ons programma in te voeren. U kunt dus verwachten, mijnheer, dat mensen die erger zijn dan ik u als ongelovige zullen bestempelen. Ze zullen niet alleen u, maar zowel u als mij als ongelovigen bestempelen.'[42]

De analyse van Layth Shubayalat bleek te kloppen; in de tweede helft van de jaren negentig bloeide tegen de repressieve achtergrond van de Jordaanse politiek de salafistisch-jihadistische beweging op. Al-Maqdisi en Abu al-Gharib gebruikten hun nieuwe positie als leiders binnen de gevangenis om Al-Tawhid, hun jihadistische groep, uit te bouwen. Tijdens hun detentie wisten ze een aantal activisten om zich heen te verzamelen, van wie er velen gewone criminelen waren. Arabische gevangenissen zijn de meest gebruikelijke rekruteringsplaatsen voor jihadisten. Indoctrinatie wordt vergemakkelijkt door martelingen, vernedering en een onmenselijke behandeling van gevangenen, hun opgelegd door de staat die hen in de boeien heeft geslagen.

In gevangenschap gingen Al-Gharib en Al-Maqdisi ook door met het bekeren buiten de muren van de gevangenis. 'Ze hadden altijd bezoek van volgelingen die brieven aan en van hen bezorgden. Het aantal verhandelingen en boeken over de verkondiging van fatwa's en over het islamitisch erfgoed dat Al-Maqdisi in de gevangenis schreef

beliep ongeveer honderd, en zijn aanhangers citeerden met trots de titels daarvan. Het ziet er ook naar uit dat Abu Musab [al-Zarqawi] in de gevangenis een netwerk van contacten opzette dat hem kon helpen toen hij in 1999 de gevangenis verliet. En het lijkt erop dat hij maandenlange voorbereidingen trof om naar Afghanistan terug te keren vergezeld van een stuk of tien van zijn mannen die ook in de Jordaanse gevangenis hadden gezeten, en van anderen die hadden gewacht tot hij uit de gevangenis kwam.'[43]

Als de vorst, de emir van zijn groep, heerste de Vreemdeling over de levens van zijn volgelingen in gevangenschap en werd hij de man met wie de gevangenisautoriteiten zich moesten verstaan. 'Hij was onverzettelijk, moeilijk in de omgang,' erkent Sami al-Majaali, voormalig hoofd van het gevangeniswezen in Jordanië. 'We waren altijd voorzichtig in onze benadering van hem, vooral omdat hij een echte leider was, een emir zoals de gedetineerden hem noemden. Alle contacten met een gevangene moesten via hem lopen. Hij was onze eerste zorg; als hij meewerkte, zouden de anderen dat ook doen.'[44] Als emir kon Al-Gharib zijn eigen regels aan zijn volgelingen opleggen. Hij droeg hen op Afghaanse kleren te dragen; hij bepaalde ook wat ze op televisie mochten zien en welke boeken ze mochten lezen. 'Op een dag zat ik *Schuld en boete* van Dostojevski te lezen toen Abu Musab naar me toe kwam,' herinnert Khaled Abu Duma zich. 'Waarom lees je een boek van een ongelovige?' vroeg hij. Ik stelde hem voor het ook te lezen, maar daar ging hij niet op in.' Toen Abu Duma bij een andere gelegenheid belangstelling toonde voor de poëzie van een schrijver die door de Vreemdeling op de zwarte lijst was gezet, hield plotseling iedereen op met tegen hem te praten.[45]

Niemand mocht het gezag van de emir aantasten; iedere poging daartoe werd afgestraft en de dader geïsoleerd. 'In strikt religieuze termen, in de manier waarop die mensen [de gedetineerden] de vorst, dat wil zeggen de emir, zagen, was zijn gezag heilig, aan zijn woorden twijfelde je niet,' legde Fouad Hussein uit. 'En daarbij kwam dat wie de emir uitdaagde, Allah uitdaagde; er is dus sprake van een religieuze autoriteit die al het andere bepaalt.'[46]

In 1996 werd Fouad Hussein gevangengezet in de cel naast die van Al-Maqdisi en Al-Gharib. 'Toen ik Al-Zarqawi in de gevangenis voor het eerst ontmoette, was hij tamelijk afstandelijk [...] Een week later

werd hem eenzame opsluiting opgelegd, naar aanleiding van een felle woordenwisseling met een bewaker. Zijn volgelingen probeerden hem terug te halen, maar de gevangenisautoriteiten wilden niet toegeven. In die periode was ik de woordvoerder voor alle 360 politieke gevangenen. Al-Maqdisi vroeg me of wij ons met z'n allen bij de protestactie wilden aansluiten. Dat deden we inderdaad en het protest had effect, de directeur van de gevangenis beloofde Al-Zarqawi los te laten. Toen hij vrijkwam en hoorde wat ik voor hem had gedaan, werd zijn houding tegenover mij wat toeschietelijker.'[47]

Hoewel Al-Gharib Fouad Hussein als niet-gelovige beschouwde, was hij toch een lotgenoot, iemand met wie hij het harde leven in de gevangenis deelde. Als een ware leider gebruikte de Vreemdeling hun gemeenschappelijke lot als een brug tussen hen. 'Al-Zarqawi vroeg me een keer of ik ooit tijdens een ondervraging lichamelijk pijn had geleden. Ik vertelde hem wat me overkomen was. Hij zuchtte [en] vertelde me toen wat hem was aangedaan in meer dan achtenhalve maand van eenzame opsluiting. Toen wist ik dat als Al-Zarqawi ooit zou vrijkomen, hij niet in Jordanië zou willen blijven.'[48]

Martelingen, eenzame opsluiting, de instrumenten van repressie, dat alles vormde de emir en duizenden mensen zoals hij. Op die manier voltrok zich, terwijl en doordat hij in gevangenschap verkeerde, de verandering van doodgewoon individu, zich niet bewust van zijn innerlijke leiderskwaliteiten, tot leider. De aantrekkingskracht die hij onder zijn gelijken had kwam voort uit de gemeenschappelijke achtergrond die ze deelden. 'We hebben het hier over losgeslagen jongeren, de verdwaalde kinderen van de revolutie, mensen die door de maatschappij zijn gemarginaliseerd,' legt Nadine Picaudou uit. 'Dit zijn mensen die getraumatiseerd zijn door repressie, door hun gevangeniservaringen. Dat aspect moeten we goed bedenken en in overweging nemen, uiteraard zonder dat we hun gewelddadige acties goedpraten.'[49] De gevangenis leerde Arabische islamisten het belang van discipline en hiërarchie. Psychologische verlichting kon alleen worden gevonden in gehoorzaamheid aan een onbetwiste emir.

Verre van een psychopaat, een seriemoordenaar van gijzelaars of een sadist te zijn was de emir van Al-Tawhid in de tweede helft van de jaren negentig een gedoemde ziel, evenzeer slachtoffer als dader in

een cultuur van geweld en armoede, een inwoner van de jungle die in de schaduw van het beleid van corrupte kortzichtige Arabische elites was ontstaan.

4 De weg naar 11 september

Martelaren schrijven de geschiedenis der volkeren, want de geschiedenis der volkeren kan slechts geschreven worden met zweet en bloed.
– Sjeik Abdallah Azzam

Gedurende de jaren negentig, terwijl de Vreemdeling en Al-Maqdisi in gevangenschap verkeerden, werd de salafistisch-jihadistische beweging zeer beïnvloed door Ayman al-Zawahiri.

Al-Zawahiri, geboren in een Egyptisch gezin dat tot de elite behoorde, studeerde medicijnen en werd kinderarts. Net als Osama bin Laden groeide hij op in een mondain en vermogend milieu; hij was afkomstig uit een wereld die Al-Gharib volkomen vreemd was. In het Midden-Oosten vormt de sociaal-economische scheidslijn een niet eenvoudig te overbruggen kloof. In het gezin van Al-Zawahiri was politiek een dagelijks gespreksonderwerp en iets waarbij leden van de familie rechtstreeks betrokken waren. Collegezalen op de universiteit waren een ander platform waar de jonge Ayman politieke ideeën kon uitwisselen met andere al even bevoorrechte studenten. Toch belandde Al-Zawahiri, in tegenstelling tot Osama bin Laden, in de gevangenis; hij betrad de duistere wereld van Arabische 'outlaws' en werd geconfronteerd met het geweld en de repressie van het Arabische strafrecht.

De gevangeniservaring deed Al-Zawahiri radicaliseren en maakte hem vastbesloten de jihad te gebruiken als politiek instrument om degenen die hem hadden opgepakt, terug te pakken. Dit was een gebruikelijk verschijnsel bij mensen die in Arabische gevangenissen martelingen hadden ondergaan. Volgens Osama bin Ladens voormalige privé-lijfwacht Al-Bahari was de bomaanslag in 1995 op de Egyptische ambassade een 'vergeldingsactie voor wat de Egyptische regering de [daders van de bomaanslag] had aangedaan in termen van eerverlies en martelingen die ze in Egyptische gevangenissen hadden ondergaan'.[1]

Met toepassing van het principe van *takfir*, dat wil zeggen de beschuldiging van ketterij of afvalligheid, werkte Al-Zawahiri Sayyed Qutbs concept van de revolutionaire jihad verder uit. Zowel Arabische als islamitische regeringen maakten zich schuldig aan afvalligheid wegens hun samenzwering met christelijke en joodse regeringen; regimes zoals dat van Egypte, dat zijn eigen mensen had geknecht, werden zijn doelwit. Tegen deze achtergrond was het de plicht van iedere goede moslim in opstand te komen, niet alleen tegen de corrupte regimes, maar ook tegen de instellingen die hen steunden: het leger, de politie, de inlichtingendiensten en zelfs de *oelema's* (religieuze geleerden). Al-Zawahiri ging dus veel verder dan Qutb; hij legitimeerde het voeren van de jihad tegen alle medemoslims die zich niet bij de strijd aansloten, inclusief imams en religieuze figuren. Dit is een kernpunt. Jaren later zou Abu Musab al-Zarqawi in Irak de steun van de sjiieten aan de coalitietroepen en het nieuwe bewind gebruiken om zijn terreurcampagne tegen sjiitische mullahs te rechtvaardigen.

Al-Zawahiri's openlijke veroordeling van de ingewortelde corruptie van Arabische regimes, hun verantwoordelijkheid voor de Palestijnse diaspora en de rol die ze hadden gespeeld in de opkomst van Israël als de oppermacht in de regio, waren en zijn nog steeds krachtige argumenten in de moslimwereld. Ze roepen pijnlijke, beschamende herinneringen op. 'Zoals u weet fungeren alle Arabische regimes als hoeders van de staat Israël. Israël zou niet meer bestaan hebben als de Arabische regimes daar geen rol in hadden gespeeld,' zette Fouad Hussein uiteen in een programma over Al-Zarqawi op de Libanese televisie. De Palestijnse kwestie is een permanente bron van vernedering, een herinnering aan het falen van Arabische regimes om hun eigen broeders te beschermen. 'De jonge moedjahedien in Jordanië gingen naar Afghanistan toen ze in Palestina niet tegen de joden konden vechten. Vervolgens gingen ze naar Irak. Het politieke doel van Abu Musab al-Zarqawi en andere jihadistische groepen in Irak is het land te bevrijden van de Amerikaanse bezetting, zodat Irak kan worden gebruikt als lanceerbasis voor de bevrijding van Palestina. We moeten onze ogen dus niet sluiten voor de belangrijke rol die de Amerikaanse bezetting van Irak zal spelen in de toekomst van de Palestijnse kwestie.'[2]

Sjeik Abdallah Azzam, een van de slachtoffers van de diaspora,

streefde ook naar de bevrijding van zijn eigen land van de Israëlische bezetting. Maar in 1988 was hij niet geïnteresseerd in een aanval op Arabische regimes die de moedjahedien in Afghanistan hadden gefinancierd en gesteund; hij was vastbesloten de strijd op internationaal niveau te houden. De weg naar Jeruzalem was een internationale hoofdweg. Zolang Jeruzalem maar de eindbestemming was, deed het er niet toe of je daar nu aankwam via Bosnië of Oeganda. Voor Al-Zawahiri was de weg naar Jeruzalem echter een spoor door de woestijn, dat onvermijdelijk via Caïro en andere Arabische hoofdsteden moest lopen. 'Jeruzalem zal niet opengaan vóór de strijd in Egypte en Algerije is gewonnen en totdat Caïro open is.'[3] De enige aanvaardbare vorm van jihad was derhalve de gewapende strijd.

Vanaf het begin is het dilemma van de islamistische rebellie strategisch van aard geweest. Het komt neer op de vraag hoe je twee vijanden kunt bestrijden: een in je nabijheid en de andere ver weg. De eerste, de nabije vijand, wordt vertegenwoordigd door de moslimregimes, onwettig omdat ze voortkomen uit militaire coups of omdat ze *takfir* zijn, corrupt en repressief. De verre vijand is het Westen, dat in het Midden-Oosten wordt vertegenwoordigd door de staat Israël, de bezettingsmacht in Palestina en de heilige plaatsen. Vandaag de dag omvat de verre vijand in de ogen van Al-Zarqawi en de jihadistische beweging ook de coalitietroepen in Irak. Westerse landen, met name de Verenigde Staten, zijn evenzeer verantwoordelijk vanwege hun steun aan ongelovige Arabische en moslimregimes, zoals het Egypte van Mubarak, het Huis Saud en democratisch Irak.[4] Zoals we nog zullen zien zou dit dilemma de jihadistische beweging teisteren tot 2003, toen het internationale front en het binnenlandse front in Irak samenvielen. In Irak zou Abu Musab al-Zarqawi constateren dat hij beide fronten tegelijk bestreed: een oorlog tegen de verre vijand, vertegenwoordigd door de coalitietroepen, en een *fitna*, een burgeroorlog tegen de nabije vijand, de door de Verenigde Staten gesteunde sjiitische meerderheidsregering.

In de jaren negentig echter had het einde van de oorlog in Afghanistan, in combinatie met de zuiveringen en de moord op Azzam, het jihadistische front weggevoerd van de internationale arena en naar de binnenlandse gebracht. Dit betekende een onvermijdelijke verandering in de aard van het conflict en was aanleiding tot grote strategi-

sche wijzigingen. Terwijl de moedjahedien een oorlog tegen een buitenlandse bezettingsmacht voerden hield zowel het Al-Qaida van Bin Laden en Al-Zawahiri als de salafistisch-jihadistische beweging zich bezig met de binnenlandse gewapende strijd tegen Arabische regimes. Tegen deze achtergrond werden militaire technieken vervangen door terreurtactieken, met zelfmoordacties als effectiefste element.

Zelfmoordacties

Het effect van zelfmoordacties gaat veel verder dan de directe schade die door deze terroristische daden als zodanig wordt veroorzaakt. Op 25 april 2004 voer een van Al-Zarqawi's zelfmoordterroristen met een boot vol explosieven een olieterminal in de zuidelijke haven Basra binnen. Toen het nieuws van de aanslag zich verspreidde, schoten de olieprijzen op beurzen over de hele wereld omhoog; handelaren raakten door het dolle heen, speculanten haastten zich de futuresmarkt op om van de prijsstijging te profiteren. Meer dan een etmaal lang heerste er uitsluitend chaos op de oliemarkt. Zou de jongeman die zichzelf opblies deze situatie voorzien hebben? Dat valt te betwijfelen.

In een video die een paar uur voor de aanslag door leden van Al-Zarqawi's groep was opgenomen, ziet de zelfmoordterrorist-in-spe er ontspannen en opgewekt uit. Liggend op de bodem van een klein bootje kletst hij met de cameraman, knikt vriendelijk en lacht. Het is moeilijk te geloven dat hij over een paar uur dood zal zijn, dat delen van zijn lichaam in de monding van de Eufraat en de Tigris verstrooid zullen raken. 'Geloofd zij Allah en Mohammed, de aanvoerder van de moedjahedien en zijn familie,' zegt hij in de camera. 'En vrede zij met mijn ouders, mijn vrouw en mijn broeders. Ik zal jullie niet vergeten.'[5] De video eindigt met een verheerlijking van zijn martelaarschap.

Zelfmoordacties zijn voor de jihadistische beweging een nieuw verschijnsel. Ze waren geen onderdeel van de jihad tegen de Sovjets. Sjeik Abdallah Azzam had een totaal andere toekomst voor de leden van Al-Qaida voor ogen. Hij dacht dat ze, als vooruitgeschoven post van de moslimstrijders, de opoffering – inclusief de dood – zouden omarmen

ten behoeve van hun *broeders*; niet dat zij zelfmoord zouden plegen om de vijand te doden.

De verheerlijking van de dood in de strijd – in wezen een apocalyptisch concept – was de moedjahedien zeer dierbaar. Het vormde de kern van een grote psychologische en emotionele kracht. De moedjahedien waren de beschermers van hun religie, die door hun dood martelaar werden. 'Martelaren zijn zij die de boom van deze religie behoeden,' schreef Azzam in de jaren tachtig, 'het behoud of de verdwijning van deze boom is van hen afhankelijk, want deze religie wordt bevloeid met bloed.' Net als de eerste christelijke martelaren[6] zijn de moedjahedien doordrenkt van spiritualiteit; hun bestemming ligt ver voorbij de grenzen van het leven en zal alleen in het hiernamaals worden vervuld. 'Ik ben niet bang voor de dood,' erkent Abdallah Anas. 'Ik was moedjahed. Ik heb velen van mijn broeders in de strijd zien sterven. Mij jaagt de dood geen angst aan.'[7] De dood is onderdeel van de bestemming van de moedjahed; het is een onontkoombaar lot, want het is de wil van Allah. De dood wordt beschouwd als een van de essentiële transities in het leven, zoals trouwen of kinderen krijgen.

Dit visioen van de dood lijkt opvallend veel op dat van de eerste christelijke martelaren. 'Zoals Christus het martelaarschap aan het kruis had ondergaan om de mensheid te redden, zo verwelkomden christenen hun bestemming: de drempel van verlossing over te gaan naar het beloofde leven na de dood.'[8] Maar anders dan de christelijke martelaren, die zich niet bewust waren van hun politieke rol in de verwoesting van het Romeinse Rijk, hadden de moedjahedien wel een duidelijk beeld van het politieke effect van zelfmoord. 'Martelaren schrijven de geschiedenis der volkeren, want de geschiedenis der volkeren kan slechts geschreven worden met zweet en bloed,' schreef Azzam. Het leven van de Profeet, de moderniteit en tweeduizend jaar geschiedenis hebben Azzams visie op de rol van de moedjahedien gevormd.[9] De belangrijkste drijfveer van de moedjahedien was de verdediging van hun broeders tegen onderdrukkende buitenlandse machten, niet het bereiken van het paradijs. De moedjahedien van sjeik Abdallah Azzam waren dus eerst strijders en helden wier taak het was te vechten, en dan pas martelaar.

In de gehele periode van de jihad tegen de Sovjets werd de notie van

zelfmoord niet gelijkgesteld met martelaarschap. Zelfmoord was alleen in zeer bijzondere omstandigheden toegestaan, bijvoorbeeld in gevangenschap, ter bescherming van cruciale geheimen.[10] Daarom worden zij die zelfmoord plegen alleen als martelaar beschouwd als ze gemotiveerd worden door het verlangen medemoslims en de islam te beschermen. De voorwaarden zijn uiterst strikt: het geheim dat de martelaar met zich mee het graf in neemt moet zeer belangrijk zijn, en hij moet een gevangene van de vijand zijn en geen weerstand kunnen bieden aan marteling.[11]

Het was Ayman al-Zawahiri die het concept van martelaarschap en zelfmoord tot een terroristische techniek aaneensmeedde.[12] Eind jaren tachtig verklaarde hij dat de jihad moest worden gevoerd met 'list en bedrog', ter voorkoming van een rechtstreekse confrontatie met de vijand, die nadelig kon zijn voor de goede zaak. Een van de tactieken van de kunst der misleiding is de inzet van zelfmoordacties. Zoals we zullen zien draait de huidige terreurcampagne van Al-Zarqawi in opstandig Irak om dit soort acties.

De legitimiteit van zelfmoordacties is een bron van verhitte debatten in de moslimwereld. Al-Zawahiri rechtvaardigt ze met diverse argumenten: het is toegestaan zelfmoord te plegen om de islam te versterken en bekeerlingen te werven; religieuze geleerden zijn het erover eens dat mensen zich gedurende de jihad aan gevaarlijke situaties mogen blootstellen; iemand mag een groot aantal vijanden aanvallen, ook al weet hij dat hij dan zal sterven; zelfmoord is toegestaan om te vermijden dat je door marteling geheimen onthult. Hoewel deze argumenten door diverse religieuze autoriteiten worden ondersteund, is de rechtvaardiging van zelfmoordacties in laatste instantie hoofdzakelijk politiek en strategisch van aard.

Om het martelaarschap meer te laten aanspreken bij de massa, prees Al-Zawahiri de beloning voor zelfmoordacties aan. 'Hun [van de martelaren] zonden worden hun vergeven en ze krijgen een bijzondere plaats in het paradijs [...] ze krijgen 72 maagden en kunnen een voorspraak zijn voor 70 familieleden.'[13] De ironie wil dat paus Urbanus II de kruisvaarders duizend jaar geleden een vergelijkbaar pakket voorhield toen hij in zijn beroemde toespraak in de kathedraal van Clermont (Frankrijk) de Eerste Kruistocht van start deed gaan. De paus zegde de eeuwige verlossing toe aan degenen die zich aansloten bij

de legers van de kruistochten. Daarbij introduceerde hij het concept van verlossing door middel van een daad van geweld: het doden van moslims.[14] 'Het doden van ongelovigen is geen moord, het is de weg naar de hemel,' zegt een prediker in de Hollywoodkraker *Kingdom of Heaven*. Zelfs de voorspraak van martelaren ten behoeve van hun familieleden is een christelijk concept, geïntroduceerd in de eerste eeuwen van de katholieke kerk, toen martelaren heilig werden verklaard en de gelovigen tot hen begonnen te bidden om hun voorspraak in te roepen.

Naarmate de grenzen van de revolutionaire jihad regionaler worden, is het begrijpelijk dat onschuldige moslims gemakkelijk ten prooi vallen aan zelfmoordacties die gebruik maken van de tactieken van terreur (explosieven, autobommen etc.) met het doel de *fitna*, de burgeroorlog, uit te lokken. Dit is een belangrijke kwestie, die de steun voor islamistische gewapende groeperingen in de hele moslimwereld, het opstandige Irak incluis, heeft doen bekoelen. Islamistische radicale intellectuelen en geleerden zijn verdeeld over deze kwestie. Al-Maqdisi heeft zelfmoordacties bijvoorbeeld veroordeeld omdat ze uitlopen op het doden van medemoslims.[15] Al-Zawahiri brengt daartegen in dat het doden van medemoslims noodzakelijk, gerechtvaardigd en toegestaan is bij het nastreven van de jihad, maar geeft toe dat moslimslachtoffers van terreuraanslagen ook martelaren zijn. In het opstandige Irak gebruikt Al-Zarqawi identieke concepten om de willekeurige moord op onschuldige Irakezen te rechtvaardigen. 'Allah heeft ons opgedragen de ongelovigen met alle mogelijke middelen aan te vallen [...] zelfs als gewapende ongelovigen en onbedoelde slachtoffers – vrouwen en kinderen – samen met hen worden gedood. De jihad heeft prioriteit, dus alles wat de jihad vertraagt moet worden overwonnen,' zei Al-Zarqawi in mei 2005, ter rechtvaardiging van de dood van honderden onschuldige moslims tijdens een golf van zelfmoordaanslagen die door zijn volgelingen in Irak was ontketend.[16]

Al-Zarqawi en Al-Zawahiri hebben veel gemeen: beiden hebben martelingen en de hardheid van Arabische gevangenissen ondergaan, beiden zijn ze onder marteling doorgeslagen, beiden hebben ze informatie verstrekt, en beiden hebben ze tegenover hun folteraars bekend; beiden hebben ze emotionele en psychologische littekens opgelopen van hun eigen mensen.

De beroemdste soap op de Iraakse televisie, *Liefde en oorlog*, eindigde in het voorjaar van 2005 met de tragische dood van een van de twee geliefden bij een zelfmoordaanslag. Het programma, dat het hele land en een paar miljoen andere Arabische kijkers in het Midden-Oosten maandenlang aan de buis had gekluisterd, laat zien hoezeer dit soort aanslagen deel is gaan uitmaken van het dagelijks leven van Irakezen. 'Dit is echt een verhaal over gewone mensen,' zegt Hassan Dixon, de schrijver van het scenario. 'Het gaat over liefde tijdens de Amerikaanse bezetting. Het laat zien hoe het leven doorgaat ondanks alles wat we meemaken.'[17]

In het opstandige Irak hebben de jihadisten onder leiding van Al-Zarqawi de inzet van zelfmoordacties geperfectioneerd. De meeste van degenen die ze uitvoeren komen, volledig bereid te sterven, de grens over en hebben hun ouders niet eens verteld wat ze van plan zijn; ze houden hun bedoelingen domweg geheim. Een voormalig kampioen kung-fu in Jordanië, bijvoorbeeld, zei tegen zijn familie dat hij ging deelnemen aan een vechtsporttoernooi; in plaats daarvan blies hij zichzelf op op een marktplein in Bagdad.[18] Het lijkt het erop dat de Irakezen – anders dan de Palestijnse zelfmoordterroristen die de afgelopen jaren in Israël angst hebben gezaaid – geen beloning voor hun familie krijgen, bijvoorbeeld in de vorm van een verzekeringspremie. Degenen die in Irak sterven worden gedreven door een ideologie die de dood zelf tot beloning heeft getransformeerd. Op die manier vormen zij een reservoir van hulptroepen die Al-Zarqawi en de zijnen niets kosten. Sinds de verkiezingen in januari 2005 is een golf van zelfmoordterroristen Irak binnengestroomd. In mei 2005 was er alleen al in Bagdad sprake van gemiddeld één zelfmoordaanslag per dag. De mensen hebben hier helaas mee moeten leren leven.

In het voorjaar van 2005 werden de moordtechnieken in Irak aangepast om ervoor te zorgen dat zelfmoordterroristen niet kunnen worden onderschept. Om te voorkomen dat ze worden doodgeschoten voor ze hun doel hebben bereikt, worden ze bijvoorbeeld aan het stuurwiel vastgebonden en wordt hun voet aan het gaspedaal vastgetapet. Er worden *'soft targets'* als markten, scholen en zelfs ziekenhuisingangen geselecteerd, omdat die onvoldoende bewaakt zijn. De epi-

demie van zelfmoordaanslagen lijkt op de sluipschuttersacties in Sarajevo in de oorlog van de jaren negentig. Ze moorden zonder aanzien des persoons; hun doel is de bevolking angst aan te jagen, chaos teweeg te brengen en op die manier het centrale staatsgezag te ontwrichten en te verzwakken. Net als de sluipschutters in Sarajevo zien de zelfmoordenaars zichzelf niet als terrorist; ze beschouwen zich als lid van een leger dat streeft naar een betere regering voor de Iraakse bevolking. 'Waarom noemen jullie ze in de media geen martelaarsacties in plaats van zelfmoordacties? En waarom gebruiken jullie het woord terroristen en niet moedjahedien?' vroeg een Iraakse jihadist aan de televisieverslaggever van LBC die hij in mei 2005 in Al-Qa'im had ontvoerd.[19]

Een geavanceerd hightech netwerk van jihadisten haalt de zelfmoorddaders als helden in. Via internet en cd's wordt er in de hele moslimwereld en in het Westen reclame gemaakt voor de zelfmoordacties. Onder supporters van het jihadisme circuleren cd's met beelden van de laatste ogenblikken van zelfmoordenaars. 'Schenk de martelaar aan zijn tweede thuis in de hemel, schenk de martelaar, met zijn wonden, zijn bloed en zijn kleding,' wordt er gezongen op een van die cd's waar *The Sunday Times* de hand op wist te leggen.[20] De advertentiecampagne gaat maar door. Jihadistische websites brengen het leven van martelaren in kaart, sommen de leden van hun familie op en geven details van de uitgevoerde aanslagen. Een hele generatie islamitische Arabieren lijkt gefascineerd te zijn door martelaarschap via zelfmoordacties, en vanwege die algemene fascinatie is het moeilijk een profiel samen te stellen van zelfmoordterroristen, aangezien de enige gemene deler van toekomstige daders hun moslimidentiteit en -afkomst is. Op een website staan 450 namen, onder wie 'Saudische studenten, jonggehuwden en een werknemer van het ministerie van Defensie van Koeweit, die zijn ontslag had genomen en de grens overging naar Irak.'[21]

Deze nieuwe generatie van jihadisten streeft ernaar de Amerikanen uit de Arabische landen te verdrijven. Ze zijn geheel op die taak ingesteld en laten zich daar niet vanaf brengen. Syrische functionarissen pakten in mei 2005 137 Saudi's op die op weg waren naar de grens. De commandant die hen ondervroeg zei dat er niet te praten viel over hun ideologie. In hoofd en hart waren ze al martelaar; ze hadden al-

leen nog maar iemand nodig die de aanslag coördineerde, iemand die ze vertelde welk doelwit ze moesten raken, waar ze naartoe moesten en hoe ze hun missie moesten volvoeren.[22] Al-Zarqawi en zijn netwerk van jihadisten leveren die informatie. Aanstaande Iraakse zelfmoordenaars brengen de nacht voor de aanslag alleen door, biddend en zich voorbereidend op de dood; dit doet denken aan de voorbereidingen die christelijke strijders troffen aan de vooravond van hun intrede als ridder, waarmee ze een leven van verdediging van het christendom tegemoetgingen.

Zelfmoordacties: een kosten-batenanalyse

Zelfmoordacties uitgevoerd door de tweede generatie zelfmoordterroristen in Europa zijn al even rendabel als die in Irak. De juli-aanslagen in Londen zijn misschien wel de goedkoopste acties in het Westen tot nu toe geweest; de kosten beliepen namelijk niet meer dan de prijs van de explosieven en van een huurauto, de kaartjes voor de trein en de ondergrondse, en een reis naar Pakistan voor drie van de vier terroristen.

De mislukte zelfmoordactie van Richard Reid, de zogeheten shoebomber, was al even goedkoop. Reid maakte deel uit van een toenemend aantal in Europa geboren zelfmoordterroristen die in het Westen opereren. Daaronder valt ook Zacarias Moussoui, een Fransman van Marokkaanse afkomst, die schuld heeft bekend aan deelname aan de aanslagen van 11 september. Een Fransman van Algerijnse afkomst heeft in 2001 vergeefs geprobeerd een bomaanslag te plegen op de Amerikaanse ambassade in Parijs. Tien Algerijnse en Franse jihadisten hadden een complot gesmeed om in december 2001 een kerstmarkt in Straatsburg (Frankrijk) op te blazen.

Leden van de nieuwe generatie van zelfmoordterroristen-in-spe hebben niet de trainingskampen in Afghanistan doorlopen. Ze missen de noodzakelijke fysieke en psychologische voorbereiding voor rechtstreekse strijd in de jihad. Bij het opleiden van de nieuwe generatie jihadisten zijn de ronselaars, gezien het feit dat de kampen verwoest zijn, gedwongen de gevechtstraining over te slaan, en concentreren ze zich in plaats daarvan op psychologische indoctrina-

tie. Hoewel de invasie in Afghanistan Al-Qaida's logistieke apparaat compleet heeft weggevaagd en de leiders heeft gedwongen op de vlucht te slaan en zich te verbergen, heeft zij niet de radicale boodschap van de organisatie vernietigd. In de aanpassing aan de nieuwe omgeving is de Messiaanse oproep 'te wapen' een krachtige aansporing tot martelaarschap door middel van zelfmoordacties geworden. Het heeft zich ontwikkeld tot een nieuwe, anti-imperialistische ideologie: het Al-Qaidaïsme. Deze boodschap verspreidt zich via internet, dankzij duizenden jihadistische websites en via een leger van ronselaars, van wie er een aantal zich pas na 11 september heeft aangesloten. Deze ronselaars zijn uiterst succesvol geweest onder de grote aantallen vaak werkloze en ontrechte jongemannen zowel in het Midden-Oosten als onder Europese moslims in de middenklasse.

Zoals blijkt uit het feit dat Al-Zarqawi grote aantallen zelfmoordterroristen in Irak inzet, zijn deze missies de kern van de nieuwe ideologie geworden; deze zelfmoorddaders hebben in de collectieve verbeelding van radicale jonge moslims de plaats ingenomen van het concept van de moedjahedien. Aanhangers van het Al-Qaidaïsme zijn ondergronds gegaan en houden hun ideologie geheim. Geen van de daders van de Londense aanslagen had zijn betrokkenheid bij de jihad met familieleden gedeeld. Integendeel, ze hielden hun politieke ideeën en hun bereidheid daarvoor te sterven geheim.

Het idee van de dood oefent een sterke politieke aantrekkingskracht uit op de nieuwe generatie jihadisten. 'Dood door detonatie' lijkt de werkelijkheid te boven te gaan en brengt degenen die daarvoor kiezen in een parallel universum dat uitsluitend wordt bevolkt door aanstaande zelfmoordterroristen. Zo vindt het vertrek uit het leven plaats lang vóór het verlies van het lichaam. De moeder van een van de Londense aanslagplegers zei dat haar zoon de nacht voor de aanslag op de bank in de woonkamer in slaap was gevallen. Je vraagt je onwillekeurig af of hij televisie had zitten kijken en zich te moe voelde om naar bed te gaan.

Westerlingen vinden het idee van zelfmoordacties uiterst schokkend. Voor Londenaren en anderen was het meest verontrustende en angstaanjagende aspect van de bomaanslagen van 7 juli misschien wel het besef dat die waren bedacht door een zelfmoordteam.[23] In de moslimwereld zijn beelden van moslims die sterven door de hand van westerse mogendheden al even schokkend.

'Ik kon die aangrijpende beelden, bloed en afgerukte ledematen, vrouwen en kinderen die overal lagen niet vergeten,' zei Osama bin Laden in een verklaring na de aanslagen van 11 september, waarmee hij doelde op de beelden van Beiroet in 1982 gedurende de Israëlische bezetting van het land. 'Huizen met bewoners en al verwoest en flatgebouwen in puin dat de slachtoffers bedekte, raketten die genadeloos op ons huis regenden [...] En op die dag werd ik gesterkt in mijn overtuiging dat onderdrukking en het opzettelijk doden van onschuldige vrouwen en kinderen bewust Amerikaans beleid is. Verwoesting betekent vrijheid en democratie, terwijl verzet als terrorisme en onverdraagzaamheid wordt gezien [...] En met deze en soortgelijke beelden op de achtergrond waren de gebeurtenissen van 11 september een antwoord op al dat grote onrecht. Kan men het een man kwalijk nemen als hij zijn toevluchtsoord verdedigt?'[24]

Tegen het einde van de jaren negentig gebruikte Bin Laden de beelden van de raketaanval op Beiroet om een belangrijke strategische verandering te rechtvaardigen: de terugkeer van de jihad in de internationale arena. Door Amerika als belangrijkste doel te kiezen, scheidde hij zich af van het merendeel van de jihadistische terreurgroepen. Wat was de oorzaak van die drastische ommekeer? Het lijdt geen twijfel dat de langdurige aanwezigheid van Amerikaanse troepen in Saudi-Arabië een grote rol heeft gespeeld; maar 'het mislukken van de islamistische revolutie in de Arabische landen, [bijvoorbeeld] Algerije en Egypte'[25] is zeker zo belangrijk.

In de jaren negentig had Al-Zawahiri's interpretatie van de jihad binnen Al-Qaida en onder salafistisch-jihadistische groepen de boventoon gevoerd. In de hele moslimwereld hadden binnenlandse terreurgroeperingen als de GIA, losjes verbonden met het leiderschap van Al-Qaida, zich zonder succes ingelaten met de binnenlandse ge-

wapende strijd. Alleen in Tsjetsjenië, waar de moedjahedien tegen de Russen vochten, hadden ze succes gehad.[26] Hun leider, een jonge Saudi, Tamer Saleh Suwaylam genaamd maar beter bekend als Khattab, was vastbesloten de strijd te beperken tot Tsjetsjenië.[27]

Khattab bood van alle jihadistische leiders de sterkste tegenstand aan Osama bin Ladens nieuwe benadering. Gesteund door buitenlandse moslimpartijen, merendeels in Saudi-Arabië, die hem voorzagen van geld en jonge rekruten, had Khattab snel naam gemaakt onder de jihadisten en zijn reputatie nam een hoge vlucht. Anders dan andere leiders had hij geld genoeg; hij had een netwerk van geldschieters in de Golfstaten opgebouwd en hij beheerste de Arabische strijd in Tsjetsjenië in grote mate. Hij had zelfs zijn eigen media, die hem met de buitenwereld verbonden. Hij was intelligent, charismatisch en charmant.[28] Volgens bronnen dicht bij Bin Laden was Khattabs positie in Tsjetsjenië tot aan het begin van de tweede Russische inval in 1999 sterker dan die van Osama bin Laden in Afghanistan.[29] Khattabs visie op de jihad en zijn wens die te beperken tot de regio had enorm veel gewicht binnen de jihadistische beweging.

Hoewel Osama bin Ladens pogingen Khattab voor zich te winnen geen succes hadden, slaagde hij er wel in Ayman al-Zawahiri te overtuigen. In februari 1998 schokte de Egyptenaar de salafistisch-jihadistische wereld door het Internationaal Front voor de Jihad tegen de Joden en de Kruisvaarders op te richten, een nieuwe organisatie onder leiding van Osama bin Laden. In de fatwa die erbij hoorde werd verklaard dat het moslims niet alleen was toegestaan Amerikanen – zowel militairen als burgers – te doden maar ook dat dit zelfs verplicht was voor degenen die daartoe in staat waren. 'Wat we hier zien is de terugkeer van de internationale jihad,' verduidelijkte Nadine Picaudou.[30]

Zo keerde de strijd dus weer terug op wereldniveau. De vijand was opnieuw de verre vijand, vertegenwoordigd door een onrechtvaardige wereldorde onder de vastberaden dominantie van Amerika, die moslims onderwierp en vernederde. 'We hebben de jihad verklaard aan de regering van de Verenigde Staten van Amerika,' zei Osama bin Laden, 'omdat het een onrechtvaardige regering is, agressief en ongelovig. Ze heeft diverse misdrijven gepleegd, direct of indirect, door haar steun aan de Israëlische bezetting van Palestina [...] Wij geloven

dat zij verantwoordelijk is voor de dood van Palestijnen, Libanezen, Irakezen.'[31] Met deze verklaring was de jihad van Saladin, de tegenkruistocht, weer in beeld.

De machtsstrijd binnen Al-Qaida

In het najaar van 2004 ontving *Al-Sharq Al-Awsat*, de in Londen gevestigde Saudische krant, een manuscript met de titel *The Story of the Arab-Afghans from the Time of Their Arrival in Afghanistan Until Their Departure with the Taliban.* Aangenomen wordt dat de schrijver Abu Whalid al-Masri is, een Egyptische journalist in nauw contact met mullah Omar, die in Kandahar had gewoond waar hij een Talibantijdschrift runde. Het boek biedt een unieke inkijk in het echte Al-Qaida. Er staat onder meer in dat de groep in de tweede helft van de jaren negentig verre van ideologisch homogeen was en geteisterd werd door felle interne machtsstrijd. Het onthult ook dat de grondslag van de nieuwe strijd om de macht in Al-Qaida gelegen was in Bin Ladens besluit de tegenkruistocht weer uit te roepen, Amerika tot doelwit te kiezen en de aanslagen van 11 september te plannen.[32]

Sinds Al-Qaida in 1996 weer naar Afghanistan was verhuisd, had de gematigde vleugel het Bin Laden kwalijk genomen dat hij zijn vertrouwen had gesteld in een groep Saudi's in zijn nabijheid, mensen die Al-Qaida al meer dan tien jaar hadden gefinancierd. Deze Saudi's reisden vrijelijk naar de Verenigde Staten en hadden de gewoonte hun indrukken aan Bin Laden te rapporteren. Ze bevestigden zijn idee dat Amerika zwak was en dat het hooguit drie klappen kon opvangen, namelijk de bomaanslagen op de Amerikaanse ambassades in Afrika, de aanslag tegen het Amerikaanse marineschip *Cole*, en de aanslagen van 11 september. 'Amerika is zwak,' verklaarde [Osama bin Laden] in een aantal uitgebreide vergaderingen [van Al-Qaida], en ten bewijze daarvan verwees hij naar wat er met de Verenigde Staten was gebeurd toen de bomaanslag op het hoofdkwartier van de mariniers in Beiroet hen ertoe had gebracht Libanon te ontvluchten. Vervolgens haalde hij een ander incident aan, dat van de botsingen in Somalië, die tot gevolg hadden dat de Amerikaanse troepen in een haastige en beschamende terugtocht de vlucht hadden genomen; en nog een incident in Jemen,

minder bekend dan de eerste twee, waarbij de secretaris-generaal van de Verenigde Naties (Boutros Ghali) de Jemenitische president Ali Abdallah Salih belde om hem mee te delen dat de Amerikaanse troepen op weg naar Aden waren om daar een bevoorradingsbasis in te richten voor de militaire operatie in Somalië met de codenaam *Restoration of Hope*. Maar er vond een explosie plaats in het hotel in Aden waar de Amerikanen zouden verblijven. [Na de aanslag] gelastten de Verenigde Staten hun programma in Aden af.'[33]

Dit waren enkele van de belangrijkste overwegingen die hadden geleid tot het uitroepen van de tegenkruistocht en de planning van de aanslagen van 11 september. In het geheim keurden de gematigden Osama's steun aan de naïeve analyse van de Saudi's af. Ze vreesden de militaire wraak van Amerika. De Taliban, van wie de meesten Bin Laden en de Arabieren verachtten om hun luxeleven en hun arrogantie, deelden deze zorg.

Sinds zijn terugkeer naar Afghanistan was Bin Laden zeer impopulair geweest bij het leiderschap van de Taliban, die hem zagen als een gevaar voor hun nieuwe regime, het emiraat. Zijn obsessie om westerse media te gebruiken om zijn haat voor Amerika uit te dragen had de Taliban al vaker geërgerd, evenals mullah Omar, die dergelijk gedrag onvolwassen en gevaarlijk vond. Onder degenen die tegen de mediabelustheid van Bin Laden waren, bevond zich ook mullah Muhammad Hasan. '[Hasan] was de leider en het meest uitgesproken symbool van de oppositievleugel binnen de gelederen van de Taliban. Hij was een vooraanstaand lid van de *Shura*-raad van de Taliban en was een tijdlang minister van Buitenlandse Zaken. Hij dacht dat Bin Laden in het Emiraat [Talibanbewind] degene was die over het buitenlands beleid ging. [Bin Ladens] media-acties hadden ook Amerikaanse, Pakistaanse en Arabische reacties uitgelokt. Onder invloed van de Verenigde Staten ondernamen Europa en de Verenigde Naties stappen tegen de Taliban. Deze havikenvleugel was van mening dat Bin Laden moest worden gestraft 'of weggejaagd', omdat hij keer op keer weigerde de instructies van 'de Vorst der Gelovigen' [mullah Omar] om zich te onthouden van het geven van interviews aan de media, te gehoorzamen'[34] Meer dan eens hadden de Pakistanen mullah Omar geadviseerd Osama de mond te snoeren of hem aan de Verenigde Staten uit te leveren, maar de geestelijk leider van de Taliban had dat ge-

weigerd. 'Ik weiger een moslim uit te leveren aan een ongelovige,' verklaarde hij herhaaldelijk.

Bin Laden was al even weinig populair bij de voorstanders van de harde lijn binnen Al-Qaida. In 1998 hadden deze *hardliners*, onder leiding van Abu Hafas al-Masri, ook bekend als Muhammad Atef – een van de oprichters van Al-Qaida die was omgekomen tijdens de bombardementen van de Verenigde Staten op Kandahar – druk op Bin Laden uitgeoefend om massavernietigingswapens te kopen en die in de Verenigde Staten op te slaan en in te zetten als de Amerikanen na 11 september Afghanistan zouden binnenvallen. Hoewel Osama bin Laden dit idee nooit officieel verwierp, wist hij wel te voorkomen dat Al-Masri hiermee doorging, en wel zodanig dat deze zelfs probeerde ontslag te nemen uit zijn positie als minister van Defensie van Al-Qaida teneinde uiting te kunnen geven aan zijn frustratie.

De werkelijkheid is dat Osama bin Laden niet geïnteresseerd was in massavernietigingswapens. Hij zag er het nut niet van in die in te zetten tegen een vijand die naar zijn vaste overtuiging op het punt stond te bezwijken. Misschien lag aan deze analyse Saudische arrogantie ten grondslag. Zowel Bin Laden als zijn rijke Saudische geldschieters begrepen de complexiteit van het Westen en van Amerika in het bijzonder niet, evenmin als ze de kracht van de westerse democratieën voorzagen. Ze plakten domweg hun eigen stereotiepe voorstelling van Amerika op de Amerikaanse samenleving en zagen slechts een corrupt, uiterst immoreel land, zonder ruggengraat en gedreven door hebzucht. De ironie wil dat Osama en zijn geldschieters – rijke elites die alleen met hun Amerikaanse gelijken contact hadden gehad – het slachtoffer waren van hun eigen bevoorrechte achtergrond. Saudische arrogantie kan wellicht ook verklaren waarom Al-Qaida in de nasleep van 11 september niet nog meer aanslagen in de Verenigde Staten had gepland.[35]

Het Saudische superioriteitsgevoel holde ook de status van Bin Laden uit. Een toenemend aantal islamistische strijders was niet tevreden over het leiderschap van Osama bin Laden; ze durfden hun mening niet in het openbaar te spuien maar in het geheim beoordeelden ze zijn gedrag als identiek aan dat van Arabische leiders, die hun beloften nooit inlosten. Ook begonnen steeds meer vervreemde jonge mensen Bin Laden te zien als een verlengstuk van de Saudische elite.

In 1999 zagen veel van deze mensen Khattab, die de beroemde Saudi zorgvuldig op afstand hield, als symbool van de geest van de moedjahedien en van onafhankelijkheid van Bin Laden; onder hen bevond zich Al-Gharib. Desillusie dreef jonge mensen naar nieuwe leiders.[36] De Vreemdeling zou al gauw een van hen zijn.

5 Terugkeer naar Afghanistan

O Allah, vervloek die tirannen, Arabieren en niet-Arabieren, veroordeel alle afvallige religieuze leiders, een voor een, snij ze in stukken en spaar niemand, Amen.
– Al-Zarqawi

In mei 1999 verleende de jonge, net gekroonde koning van Jordanië, Abdallah II, ter gelegenheid van zijn troonsbestijging algemene amnestie. Al-Gharib en Al-Maqdisi werden, samen met duizenden andere politieke gevangenen, vrijgelaten. 'Hoewel hij [Al-Gharib] naar zijn vrienden en naar de moskee van Zarqa terugkeerde, predikte en mensen les gaf, inspireerde en mobiliseerde, was hij van plan Jordanië te verlaten,' onthult Abu Hilalah, een journalist van Al-Jazeera. 'Hij realiseerde zich dat Jordanië niet geschikt was als basis voor een jihadistische organisatie.'[1]

Familieleden van de Vreemdeling erkennen dat hij wel heeft geprobeerd zich aan te passen aan het dagelijks leven in zijn geboorteplaats. Hij overwoog zelfs een pick-up truck te kopen om een zaak te beginnen als fruitverkoper op plaatselijke markten.[2] Maar hij kwam er al snel achter dat hij er niet meer thuis hoorde. Saleh al-Hami, zijn zwager, bevestigt dat Al-Gharib 'niet echt gelukkig was toen hij uit de gevangenis kwam. Op de een of andere manier was de situatie in de gevangenis beter dan het gemakkelijke routineleventje waarin niets te beleven was. Ik had het idee dat hij zich verveelde. Ik had het idee dat hij bitter was. Ik bespeurde de geest van de jihad in hem. Hij wilde dolgraag dit land verlaten.'[3] Op een dag bekende de Vreemdeling aan zijn zuster zijn droom om Jordanië te verlaten, terug te gaan naar Pakistan, en vandaar naar Tsjetsjenië te reizen.

Eind 1999, een paar maanden na zijn vrijlating uit de gevangenis van Al-Suwaqah, vertrok Al-Gharib uit Jordanië en ging naar Pakistan. Al-Maqdisi bleef achter en zou al gauw opnieuw gevangen genomen worden. Aan hun gezamenlijke avonturen kwam een einde.

Al-Gharib vertrok met zijn geliefde moeder, Um Sayel, die leukemie had. Mensen met nauwe banden met het gezin beweren dat hij hoopte dat het klimaat in Pakistan haar conditie zou verbeteren. Zijn belangrijkste doel was echter weer aansluiting te zoeken bij zijn eerdere ervaringen in Peshawar en een manier te vinden om naar Tsjetsjenië te gaan. Hij wilde zich aansluiten bij de legendarische Khattab, meevechten in de tweede Tsjetsjeense oorlog tegen de Russen.[4] De Jordaanse autoriteiten, die onruststokers als hij maar al te graag kwijt wilden, hielpen opnieuw bij zijn vertrek.[5]

Moeder en zoon bleven zes maanden in Peshawar, totdat Al-Gharib werd opgepakt omdat zijn visum was verlopen. 'In die tijd werden veel mensen in Pakistan om dezelfde reden opgepakt. Toen ik arriveerde zat hij al in de gevangenis,' legt Saleh al-Hami uit. 'Hij bleef er acht dagen. Toen hij werd vrijgelaten hielden de Pakistaanse autoriteiten zijn paspoort in, want ze wilden dat hij vertrok.' De autoriteiten wilden Al-Gharib zijn paspoort niet teruggeven, tenzij hij ermee instemde naar Jordanië terug te keren, maar dat was hij niet van plan. Zonder paspoort kon hij alleen de grens over naar Afghanistan. 'Hij zei tegen me dat hij niet naar Afghanistan wilde,' onthult Al-Hami. 'De toestand daar was te gevaarlijk met de Taliban die tegen de troepen van Masoud Rajawi vochten.' Hij voelde er weinig voor om deel te nemen aan de strijd tussen de Taliban en de Noordelijke Alliantie.[6] Maar hij had geen keus en 'omdat hij een veilige plek zocht besloot hij uiteindelijk toch de grens over te gaan naar Afghanistan.'[7]

Opnieuw miste Al-Gharib de kans strijder te worden en zijn moed in de strijd te bewijzen. Opnieuw werd hij gedwongen zijn droom om te vechten te laten varen en moest hij zich aanpassen aan onaangename omstandigheden. Opnieuw werd hij in Afghanistan geconfronteerd met zwermen gedesoriënteerde moedjahedien – moslimstrijders die na de overwinning van de Taliban naar Afghanistan waren teruggekomen en wanhopig probeerden de unieke sfeer van de jihad tegen de Sovjets te herscheppen.

Zoals Al-Gharib had voorzien was vechten tegen medemoslims niet hetzelfde als vechten tegen de Sovjets. De strijd van de Taliban tegen de Noordelijke Alliantie miste de 'ziel' van de jihad tegen de Sovjets, wat er de oorzaak van was dat de moedjahedien zich verloren voelden. 'Sommigen van hen wilden een nieuwe jihad vechten. Anderen had-

den geen specifieke plannen maar waren gewend aan het leven in de kampen, en Afghanistan bood hun die mogelijkheid. Er waren veel Arabieren zonder speciale taak. Ze verkeerden in groepen van verschillende grootte, sommige waren met z'n twintigen, anderen maar met een man of zeven [...] Abu Musab [al-Zarqawi] verzamelde zo'n tachtig tot honderd mensen om zich heen, allemaal afkomstig uit Palestina en Jordanië. Ze hadden geen eigen plek maar wel een onderkomen in Lougar, op grote afstand van het front [...] Daar vestigden ze zich en Abu Musab was de leider van deze groep, die geen naam en geen agenda had. Wat ze bij elkaar hield was het feit dat ze de idealen van de jihad deelden.'[8]

Welke jihad hadden Al-Gharib en zijn groep voor ogen? De revolutionaire jihad van Khattab of de anti-Amerikaanse tegenkruistocht van Osama bin Laden? Het antwoord op deze vraag blijkt uit een cruciale ontmoeting tussen Osama bin Laden en Al-Gharib.

Die ontmoeting vond begin 2000 in Kandahar plaats. Wie de bijeenkomst had georganiseerd weet niemand. Was het de Jordaanse Jaafar al-Hijar uit Salt? Bij aankomst in Afghanistan had Al-Gharib deze legendarische moedjahediencommandant, die had deelgenomen aan de slag om Khost, ontmoet. Of was de ontmoeting geregeld door Al-Qaida, alleen al omdat Al-Gharib leider was van een groep Arabieren in Lougar? Hoe dan ook, het was geen ontmoeting tussen gelijken: Al-Gharib was uit op bescherming en geld voor zichzelf en zijn groep, terwijl Osama bin Laden de emir van Al-Qaida was. Maar toen deze Al-Gharib de kans bood zich bij hem aan te sluiten, weigerde Al-Gharib dat om ideologische redenen. Hij kon de jihad tegen de Verenigde Staten niet omarmen.

De ontmoeting, van essentieel en symbolisch belang, was er een tussen twee mannen die de uitersten in de Arabische wereld vertegenwoordigden; de een rijk en machtig; de ander sociaal een outcast. Maar beide mannen deelden een gemeenschappelijk doel: de bevrijding van de moslims. Beiden waren hartstochtelijk aan dat doel gecommitteerd, en toch konden ze het wegens hun verschillende afkomst niet eens worden over de strategie om dat doel te bereiken. Osama bin Laden, afkomstig uit een zeer welgestelde familie en zijn hele leven in contact met de politieke elite, de internationale elite, had in wezen een wereldomspannende visie op het conflict. Al-Gharib

daarentegen, een arbeidersjongen gevormd in Arabische gevangenissen, was in essentie een 'outlaw'. Hij had de jihad ontdekt door de versmelting van kleine criminaliteit met islamitische rebellie; de moderne salafistische religieuze indoctrinatie was het instrument van zijn transformatie geweest. In cultureel opzicht kon hij de grenzen van de Arabische staat niet overschrijden en de internationale dimensie van de jihad begrijpen. In Kandahar stond hij nog steeds veel dichter bij het terrorisme-oude-stijl, de regionale gewapende groeperingen van de Irish Republican Army (IRA) of de Baskische afscheidingsbeweging Euskade Ta Askatasuna (ETA) dan bij het transnationale Al-Qaida.

Is het aannemelijk dat in 2000 een 'kleine vis' als Al-Gharib, zonder financiële steun of zelfs maar een achtergrond als moedjahed, het aanbod van Osama bin Laden weigerde? Volgens mensen die Al-Gharib hebben ontmoet, was dit soort gedrag volkomen in overeenstemming met zijn karakter. 'Hij volgde nooit de bevelen van anderen op,' vertelt een lid van zijn groep, 'ik heb hem nooit iemand anders horen prijzen dan de Profeet, dat was Abu Musabs aard, hij volgde nooit iemand, hij deed altijd alleen maar wat hij dacht dat juist was.'[9] Uit zijn relatie met Al-Maqdisi is duidelijk dat hij zijn kameraad nooit als leider zag, maar uitsluitend als leraar, als geestelijk leidsman.

Het kamp in Herat

De alliantie die Osama bin Laden en Al-Gharib naar verluidt in 1999 zouden hebben gesloten, is een van de vele legenden die er rond het leven van Al-Zarqawi zijn ontstaan. Er is nooit enig bewijs voor een dergelijke alliantie geleverd. Integendeel, al in 2000 valt te constateren dat er grote strategische verschillen tussen de twee mannen ontstonden.

Zoals in het vorige hoofdstuk besproken, was Al-Gharib niet de enige die het oneens was met Osama bin Laden. Zowel mensen binnen Al-Qaida als leden van het Talibanbewind deelden zijn opvattingen. Was dit voor hen de aanleiding Al-Zarqawi te helpen zich een plek in Afghanistan te verwerven? Eén gebeurtenis lijkt deze interpretatie te bevestigen. Kort na de ontmoeting in Kandahar stimuleerde Muhammad Makawi, ook bekend als Seyf al-Adl,[10] de man die belast was met

de militaire operaties van Al-Qaida, Al-Zarqawi een kamp op te zetten om zijn groep te trainen.[11]

Al-Gharib volgde dit advies op en vertrok naar het noordwesten van Afghanistan, naar de stad Herat, vlak bij de grens met Iran. In de omringende heuvels zette hij een trainingskamp op. Op dat moment veranderde hij opnieuw van naam en werd hij Abu Musab al-Zarqawi. Opnieuw bespeurde hij een transitie en nam hij een nieuwe identiteit aan die bij zijn toekomstige leven paste. De keuze voor die naam was symbolisch: een van zijn kinderen heette Musab en Musab was ook de naam van een beroemde strijder van de Profeet; en Al-Zarqawi betekent 'uit de stad Zarqa'. Deze naam markeerde een nieuw hoofdstuk in zijn leven, de start van een nieuwe fase die hem een paar jaar later tot de vertegenwoordiger van Al-Qaida in Irak zou maken.

Het is niet duidelijk wie het kamp in Herat financierde. Sommigen menen dat het door de ISI, de Pakistaanse geheime dienst, werd gesteund. 'Al-Zarqawi steunde jarenlang geheel op Pakistan en de jihadpartijen daar, die op hun beurt hun geld van de ISI kregen. Al-Zarqawi's nuttigste contacten waren die met de Pakistaanse militante vleugel van Jamiat Ulama al-Islam (JUI), de groepering van Maulana Samiul Haq, die diverse groepen islamitische militanten had getraind via zijn netwerk van ruim vijfhonderd madrassa's (religieuze scholen) als een soort dekmantel voor de ISI.' De redenering achter deze theorie is dat Pakistan, geconfronteerd met druk van de regering-Clinton om het Talibanbewind ervan te overtuigen dat ze Osama bin Laden eruit moesten gooien, de macht van de fameuze Saudi wilde verzwakken. Steun aan Al-Zarqawi zou een onderdeel zijn van deze strategie.[12]

Deze theorie schiet op een aantal punten te kort. In 2000 was Al-Zarqawi te onbeduidend om voor de ISI aantrekkelijk te zijn. In die periode waren er diverse mensen zoals hij, emirs van kleine groepjes Arabieren die zich rond de Taliban en Al-Qaida bewogen. Een aantal van hen had een heldenrol gespeeld in de jihad tegen de Sovjets en was bij de ISI bekend. Osama bin Laden heeft veel vijanden binnen Afghanistan, sommigen machtiger dan Al-Zarqawi. Als de ISI zijn autoriteit had willen ondermijnen, zouden daar veel geschiktere kandidaten voor zijn geweest.

De veronderstelde ISI-connectie botst ook met de eerdere ervarin-

gen van Al-Zarqawi in Afghanistan. Hij speelde een onbelangrijke rol in de jihad tegen de Sovjets. Veel bronnen bevestigen dat hij begin jaren 1990 maar één van de duizenden jonge Arabieren was die naar Pakistan trokken met het idee grote strijders te worden en die opgingen in de massa's van verwarde en verdoolde moedjahedien. 'Dankzij zijn late komst in Afghanistan is het uiterst onwaarschijnlijk dat [hij] enig contact met de ISI kon leggen,' erkent Abdallah Anas. 'In die periode was hij een onbekende jongeman.' Nog minder plausibel is de theorie dat Al-Maqdisi, zijn geestelijk leidsman, wel zulke contacten had en dat Al-Zarqawi via hem toegang had tot ISI-leiders. Het is al even onwaarschijnlijk dat Al-Gharib bij zijn terugkeer naar Peshawar, eind 1999, hoge functionarissen van de Pakistaanse geheime dienst ontmoette. Als dat het geval zou zijn geweest, waarom werd hij dan gearresteerd vanwege een verlopen paspoort? Waarom gebruikte hij die contacten dan niet om zijn paspoort terug te krijgen toen hij werd vrijgelaten?

Wat meer voor de hand ligt is dat Al-Zarqawi in 2000 de factie van het Talibanbewind die het meest tegen Bin Laden was, wist over te halen hem toe te staan een kamp in Herat te vestigen, mogelijk met bemiddeling van Muhammad Makawi en de hulp van de Palestijnse en Jordaanse facties binnen Al-Qaida.

Het kamp lag bij de Iraanse grens, in de bergachtige grensstreek. Deze regio was ook de toegangspoort van Afghanistan tot het noorden van Irak en Turkije. Over die bergen waren in de jaren tachtig Iraakse Koerden in groten getale naar Afghanistan gekomen om deel te nemen aan de jihad tegen de Sovjets. Herat grensde ook aan de regio die in 2000 nog onder controle van de Noordelijke Alliantie stond. De Taliban moeten dus hebben gedacht dat de aanwezigheid van het trainingskamp als buffer tegen hun vijanden kon fungeren.[13] Sterker nog, de Noordelijke Alliantie viel het kamp na 11 september aan, belegerde het en verwoestte het uiteindelijk.

Saleh al-Hami, Al-Zarqawi's zwager, bevestigt dat het kamp door de Taliban werd gefinancierd. 'Ik geloof niet dat Afghanistan toen alleen maar ging over Bin Laden en Al-Zawahiri. Wat ik wel weet is dat de Taliban de baas waren, en alle Arabieren die in Afghanistan waren kregen onderdak van de Taliban. Het was een toevluchtsoord voor al die moslims die zich vervolgd voelden.[14] De kosten van het opzetten

van het kamp waren gering. Volgens betrouwbare getuigen werd het voor een habbekrats gerund. 'Ons leven was eenvoudig, geen comfort, geen luxe. Abu Musab wilde dat wij een eenvoudig leven leidden,' verklaarde Iyad Tobaissi, die in het kamp is getraind.[15]

Waren er aanvankelijk maar enkele tientallen strijders, het kamp groeide snel. Er arriveerden nieuwe rekruten en de groep werd bekend als Jund al-Sham, de Levantstrijders. Abd al-Hadi Daglas en Khaled Arouri, voormalige celgenoten en jarenlange vrienden van Al-Zarqawi, waren zijn rechterhand. Terwijl de leden van Al-Qaida voornamelijk uit Saudi-Arabië en Egypte kwamen, waren de Levantstrijders afkomstig uit Palestina, Jordanië, Syrië, Libanon en Irak. Het kamp verwierf bekendheid door middel van mondelinge reclame, en de nieuwe rekruten bereikten Herat via persoonlijke banden. Iyad Tobaissi hoorde bijvoorbeeld in Jordanië over Al-Zarqawi; hij had mensen ontmoet die hem hadden gekend, die zijn karakter en betrokkenheid konden beschrijven. En Tobaissi besloot zich op basis van deze aanbevelingen bij hem aan te sluiten.

Sommige rekruten waren nog maar kinderen, zoals Anas Sheikh Amin, inmiddels een verlegen Syrische jongen van achttien jaar oud. De documentaire van Patrice Barrat, Najat Rizk en Ranwa Stephan, *Zarkaoui: la Question Terroriste*,[16] toont wat hij is: een adolescent slachtoffer van een samenleving die hem zelfs niet het recht op een jeugd had gegeven. In de film beschrijft hij hoe hij met zijn vader Abu Anas al-Shami, schrijver van 'Het dagboek van Falluja' (zie aanhangsel) en beschouwd als een van de voornaamste spirituele leiders achter Al-Zarqawi, naar Afghanistan ging. Anas Sheikh Amin was op dat moment niet ouder dan twaalf. In de documentaire komt hij over als iemand zonder behoorlijk onderwijs, die zich in eenvoudige taal uitdrukt en het plaatselijke dialect spreekt. In Afghanistan kreeg de tiener Anas Sheikh Amin zijn militaire training, hoogstwaarschijnlijk in meer dan één kamp, voor hij weer naar het Midden-Oosten terugging. 'Ik [...] ging naar Saudi-Arabië,' zei hij, 'en van daaruit naar Turkije, waar ik een verblijfsvergunning kreeg. Ik kreeg de opdracht [...] naar Amman te gaan om een militaire operatie uit te voeren.'[17] De jonge Syriër werd geacht te sterven bij de verijdelde bomaanslag op de Amerikaanse ambassade in april 2004. Hij was toen zeventien.

Wat was het doel van het kamp in Herat? Het antwoord op deze

vraag is essentieel voor het begrijpen van de rol die Al-Zarqawi in de islamistisch-jihadistische beweging wilde spelen. Volgens diverse bronnen concentreerde hij zich op de training van strijders die terug zouden gaan naar Jordanië en mogelijk ook naar Arabische buurlanden, om de heersende regimes omver te werpen. Het relaas van Anas Sheikh Amin lijkt te bevestigen dat het doel van het kamp in Herat was rekruten voor te bereiden op zelfmoordacties.

Ansar al-Islam

In januari 2002 vond er in Iraaks Koerdistan een ongewone begrafenis plaats. Een grote groep Jordaanse jihadisten kwam daar bijeen om de laatste eer te bewijzen aan Raid Khuraysat, ook bekend als Abu Abd al-Rahman al-Shami, en een groep van diens aanhangers. Ze waren eind december 2001 om het leven gekomen in gevechten met de Koerdische Patriottische Unie, geleid door Jalal Talabani, trouw bondgenoot van Amerika (en sinds april 2005 president van Irak). Vóór 11 september waren Koerdische troepen al in botsing gekomen met de Jordaanse jihadisten, wier aanwezigheid bekend was bij de Koerdische geheime diensten.

Al-Rahman al-Shami was afkomstig uit Salt, een Jordaanse stad die veel weg had van Zarqa. Volgestroomd met Palestijnse vluchtelingen was het in de laatste twintig jaar van de vorige eeuw een bolwerk van de salafistisch-jihadistische beweging geworden. Het verhaal van Al-Rahman al-Shami verschilt maar weinig van het levensverhaal van veel Jordaanse jihadisten die zich in Afghanistan en Noord-Irak vestigden. Hij ging voortijdig van de middelbare school af en werkte een poosje als taxichauffeur. Na een auto-ongeluk waarbij twee neven omkwamen, begon hij de plaatselijke moskee te bezoeken en werd hij steeds religieuzer. Familie en vrienden beschrijven hem als een rustige jongeman. Op een dag zei hij tegen zijn vader dat hij op pelgrimstocht naar Mekka ging. 'Ik zei oké, maar diep in mijn hart voelde ik dat er iets anders was,' zei zijn vader. 'Ik hoorde vervolgens dat veel jongeren uit Salt voor de jihad naar het buitenland gingen. Dat hoorde ik. Toen wist ik dat het hem niet om zomaar een of andere onbelangrijke pelgrimstocht ging.'[18]

Al-Rahman al-Shami maakte deel uit van een groep van zo'n vijftig mensen uit Salt, die na de overwinning van de Taliban in Afghanistan aankwamen. Ze bleven er maar kort en vertrokken vervolgens naar Noord-Irak, het Koerdische gebied in, waar ze een Talibanachtig bewind wilden creëren. Onder die Jordaniërs bevonden zich vrienden en bekenden van Al-Zarqawi. Al-Rahman al-Shami was een van hen.

Op videobeelden van zijn begrafenis is onder de rouwenden Nidal Arabiyyat te zien. Ook afkomstig uit Salt was hij een naaste medewerker van Al-Zarqawi en specialist in het vervaardigen van autobommen. Arabiyyat was in 1999 uit Jordanië vertrokken, kort nadat hij religieus was geworden en het salafistisch-jihadistische gedachtegoed had omarmd; hij was naar Afghanistan gereisd, waar hij zich bij het kamp in Herat had aangesloten. Op 17 februari 2004 stierf Arabiyyat in Al-Khalidiyya, een wijk in Bagdad, in een botsing met de coalitietroepen. In zijn 'Dagboek van Falluja' maakt Abu Anas al-Shami melding van Arabiyyats dood en rekent hij hem tot de martelaren van de jihad in Irak. De aanwezigheid van Arabiyyat op de begrafenis bewijst dat er al vóór de aanslagen van [11 september] 2001 sprake was van banden tussen de groep van Al-Rahman al-Shami en Al-Zarqawi, die toen het kamp in Herat leidde. Volgens de brief van Al-Maqdisi van september 2004 kende Al-Zarqawi Rahman al-Shami al in Jordanië.[19] Het kan zijn dat hun relatie werd verstevigd door het feit dat Herat de toegangspoort was vanuit Afghanistan naar Iraaks Koerdistan en dat na 1995 'Koerdistan een favoriete doorgang [naar Afghanistan] werd en een minder gevaarlijke route was dan Pakistan, dat [in die tijd] zijn controles op in- en uitreizen verscherpte'.[20]

Bij hun aankomst in Noord-Irak troffen de Jordaanse jihadisten een vruchtbare voedingsbodem. Zoals in het grootste deel van de Arabische wereld, volgde ook in Iraaks Koerdistan na de bekeringsactiviteiten van de Moslimbroederschap de verspreiding van islamistische groepen. De Broederschap was al sinds 1952 actief in Noord-Irak. In 1971 joeg de Iraakse Baathpartij de groepering de politieke arena uit door haar illegaal te verklaren. Rond diezelfde tijd begon het moderne salafisme in de regio door te dringen dankzij de financiële steun van Saudische liefdadigheidsorganisaties.

De toenemende marginalisering van de regio, het succes van de Iraanse revolutie en de Sovjetinvasie van Afghanistan droegen alle-

maal bij aan de groei van de salafistisch-jihadistische beweging in het gebied. Begin jaren tachtig doken de eerste gewapende groepen op. In de twee decennia daarna verlamde interne strijd de activiteiten van deze organisaties. Gematigde en reformistische ideeën botsten voortdurend met diverse jihadistische tendensen. Daardoor was de invloed van de radicale groepen op de lokale gemeenschap zeer beperkt. Opgejaagd door Saddam en ideologisch verdeeld bleven ze opgesloten in de onderwereld van 'outlaws' in Iraaks Koerdistan.

In 2000 begon het scenario te veranderen. Salafistisch-jihadistische groepen namen toe in aantal en macht. Toen Al-Rahman al-Shami en zijn kameraden in Iraaks Koerdistan arriveerden, maakte de jihadistische beweging een hausse door. Op 1 september 2001 werden ze onderdeel van een nieuwe groep, Jund al-Islam, het Leger van de islam. De organisatie, geleid door Abu Unaydallah al-Shafii, bestond voornamelijk uit voormalige moedjahedien die via Afghanistan naar Noord-Koerdistan waren gekomen. De groep verschafte zich met geweld de macht over een grensgebied van zo'n 500 vierkante kilometer (dat zich uitstrekte van Halabia tot aan de grens met Iran) met een bevolking van circa tweehonderdduizend zielen. In navolging van het Talibanbewind legden ze de tien dorpen die zij onder controle hadden de shariawetten op. Ze verboden de verkoop van alcohol en muziek, satellietschotels mochten niet meer, winkels moesten dicht tijdens het gebed, en scholen werden gedwongen hun leerlingen de Koran te onderwijzen.

In december 2001 fuseerde Jund al-Islam met verschillende andere kleine jihadistische groepen tot Ansar al-Islam. Geestelijk leidsman was Abd al-Moneem Mustafa Halima, beter bekend als Abu Baseer, ook een landgenoot van Al-Zarqawi. Hij had tot taak fatwa's uit te vaardigen die de activiteiten van de nieuwe gewapende groepen legitimeerden.[21] Najm al-Din Faraj, beter bekend als mullah Fateh Krekar, was hun emir. Naast Ansar al-Islam, die zijn logistieke bases in Al-Bajra had, bestonden er nog diverse andere gewapende jihadistische groepen.[22]

Er bloeide in 2000 in Iraaks Koerdistan dan ook een conglomeraat op van proto-staten.[23] Het waren kleine gebieden, dicht bij de grens met Iran, die in de greep van jihadistische organisaties waren gekomen.[24] Deze groepen hadden de sociaal-economische structuur van

de gemeenschap overgenomen en dwongen de plaatselijke bevolking hun heerschappij te accepteren teneinde te kunnen overleven. De betrekkingen tussen de islamistische gewapende organisaties en de plaatselijke bevolkingen, gebaseerd als ze waren op het afdwingen van de shariawetten, waren gespannen. 'Ze hadden Arabieren uit Bagdad, Saudi-Arabië, Jordanië en Syrië bij zich. We bemoeiden ons niet met hen en spraken niet met elkaar, maar als ze ons lastigvielen hadden we wel discussies met ze,' legt een inwoner uit Iraaks Koerdistan uit. Maar het was toch een periode van relatieve stabiliteit. 'Toen zij hier waren heerste er veiligheid en stabiliteit. Niemand maakte inbreuk op andermans rechten. Als iemand een rechtszaak had en gelijk had en over getuigen beschikte, velden zij een eerlijk oordeel.' De verontwaardiging van de bevolking was het gevolg van het opleggen van gebruiken, overwegend Arabische, die de plaatselijke bevolking in het algemeen vreemd waren. 'Er was geen diefstal, maar wat er mis met ze was, was dat ze vrouwen dwongen de sluier en de *aba* [lange mantel] te dragen als ze de velden gingen bewerken. Dat soort dingen ergerde ons, omdat de Koerdische dracht zelf al een *hijab* [burqa of niqab – vert.] is; het was dus niet nodig vrouwen te dwingen daarovenheen nog eens de *aba* te dragen.'[25]

Volgens de Egyptische wetenschapper Hani al-Sibaii was Ansar al-Islam in wezen een salafistisch-jihadistische groep die de leer van Al-Zawahiri volgde.[26] Ansar al-Islam hield er een revolutionaire visie op de jihad op na en richtte zich op de bestrijding van de nabije vijand: het bewind van Saddam Hussein en de Koerdisch-nationalistische troepen van Jalal Talabani. Omdat Ansar al-Islam niet beschikte over grote militaire kracht nam het zijn toevlucht tot guerrillatactieken.

Na 11 september begonnen Koerdische seculiere partijen Ansar al-Islam in verband te brengen met Al-Qaida en Osama bin Laden; ze beweerden dat Al-Qaida trainingskampen in Iraaks Koerdistan had en dat ze over chemische laboratoria beschikten om biologische wapens te kunnen produceren.[27] Mullah Krekar ontkende heftig dat er ooit dergelijke banden met Al-Qaida hadden bestaan.[28] Toen de oorlog in Irak voorbij was en Ansar al-Islam werd ontbonden, werden er in de regio geen sporen van trainingskampen of chemische laboratoria van Al-Qaida aangetroffen.

In tegenstelling tot wat de Amerikaanse regering beweerde was de

relatie tussen Ansar al-Islam, Al-Qaida en Al-Zarqawi niet gestructureerd, maar berustte deze uitsluitend op persoonlijke relaties, vaak gesmeed in het land waaruit de leden afkomstig waren.

Al-Zarqawi, afkomstig uit Jordanië, had bijvoorbeeld contacten met Jordaniërs uit Salt, zoals Al-Rahman al-Shami en Nidal Arabiyyat.

Het was te danken aan oude banden, en niet aan nieuwe die ontstonden terwijl hij het kamp in Irak runde, dat Al-Zarqawi na de invasie van Afghanistan naar Iran kon reizen en van daaruit Iraaks Koerdistan kon bereiken.

Vlucht uit Afghanistan

Zoals velen in Afghanistan hadden voorzien kwam de Amerikaanse reactie op 11 september snel. Het belangrijkste doel was de tegenaanval op Al-Qaida in te zetten. Op 7 oktober 2001 begonnen coalitietroepen Afghanistan te bombarderen in een poging het Talibanbewind te vernietigen, dat had geweigerd Osama bin Laden en de leiders van Al-Qaida uit te leveren. De 'oorlog tegen het terrorisme' was begonnen.

In de bombardementen werden alle trainingskampen van de moedjahedien verwoest en raakten de jihadisten verstrooid; sommigen hergroepeerden zich in Kandahar. In Herat belegerde de Noordelijke Alliantie het trainingskamp van Al-Zarqawi. Hij en zijn aanhangers dreigden elk moment te worden opgepakt. Het relaas van hun ontsnapping is opnieuw een van de legendarische avonturen van Al-Zarqawi. Iyad Tobaissi, ooggetuige van de belegering, vertelt wat er zich afspeelde: 'De dissidenten (Noordelijke Alliantie) hadden ons inmiddels omsingeld. Al-Zarqawi begon te bidden en de hulp van Allah in te roepen, hij bad en huilde; na het gebed kwam hij met een nieuwe strategie. Hij haalde een aantal mannen bij elkaar en beloofde zich een weg uit de belegering te vechten om ons te bevrijden. Dat deed hij ook.'[29]

Volgens Tobaissi vormden Al-Zarqawi en zijn volgelingen (inclusief vrouwen en kinderen) een konvooi van wel vierhonderd auto's. Ze trokken van Herat in zuidelijke richting naar Kandahar. Tot ieders verbazing werd de karavaan nooit aangehouden of beschoten. 'Allah waakte over dit konvooi terwijl er vliegtuigen boven ons cirkelden,'

legt Tobaissi uit. 'Om de een of andere reden waren er heel veel vallende sterren aan de hemel, heel erg veel, alsof Allah zijn engelen stuurde om ons te beschermen.'[30] Een van de chauffeurs was Yassin Jarrad, de vader van al-Zarqawi's tweede vrouw, die in augustus 2003 een autobom tegen de Imam Ali-moskee in Najaf tot ontploffing zou brengen.

Het kostte het konvooi vier dagen om Kandahar te bereiken, vooral omdat ze met vrouwen en kinderen reisden. Bij aankomst waren ze geschokt de stad aan te treffen als een spookstad waaruit de bewoners waren gevlucht om te ontkomen aan de niet-aflatende bombardementen en granaatbeschietingen. Slechts enkele gebouwen hadden het overleefd; hele delen van de stad lagen in puin. Op dat moment besloot Al-Zarqawi de vrouwen en kinderen in Pakistan in veiligheid te brengen, en ze van daaruit naar Turkije te laten gaan. Tobaissi kreeg tot taak hen naar de Pakistaanse grens te begeleiden. De rest van de groep bleef achter. Het evacuatiebesluit bleek verstandig; kort na het vertrek werd de stad opnieuw door de Noordelijke Alliantie aangevallen.

Toen Tobaissi en de andere begeleiders terugkeerden, was het beleg van Kandahar nog steeds aan de gang. Het lukte ze de stad stiekem binnen te komen en het veilige onderkomen te bereiken waarin Al-Zarqawi's troepen zich hadden gebarricadeerd. 'Abu Musab was aanwezig om ons te begroeten, hij dacht dat ik bij een auto-ongeluk gewond was geraakt. Ik werd naar een zijkamer gebracht, hij volgde me [...] hij glimlachte en zei: "Dus je bent terug." Ik antwoordde: "Ja, met Allah's wil." Tot mijn verbazing vertelden de anderen mij dat Abu Musab gewond was. Kennelijk was hij in een huis geweest toen dat geraakt werd door een raket, zijn ribben waren gebroken.'[31]

Uit Fouad Husseins onderzoek voor de zender LBC,[32] blijkt dat Al-Zarqawi en zijn strijders vanuit Kandahar naar Tora Bora trokken, waar ze deelnamen aan het beruchte gevecht met de coalitietroepen. Opnieuw is er een legende die zegt dat Al-Zarqawi veilig met zijn groep wist te ontsnappen. 'Zijn terugtrekken uit Tora Bora met zijn aanhangers, zonder dat er sprake was van ernstige slachtoffers, toont zijn tactische kwaliteiten aan. Sommigen menen dat hij een slechte politieke leider is – nou, die hebben het dan mis. Hij is geen geest, hij is springlevend, hij is een godsgeschenk, hij weet hoe hij onze proble-

men moet oplossen, laat het Westen hem maar noemen zoals ze willen.'[33]

Is Al-Zarqawi echt in Tora Bora geweest? Dat is moeilijk vast te stellen, aangezien veel van zijn aanhangers mythen en legenden om hem heen optrekken. Maar als hij aan de strijd heeft deelgenomen was dat uit loyaliteit met het Talibanbewind en niet om Osama bin Laden te beschermen. Sterker nog, na de nederlaag sloegen degenen die loyaal waren aan Al-Qaida met Bin Laden en Al-Zawahiri op de vlucht, terwijl Al-Zarqawi naar Pakistan trok en van daaruit te voet naar Zahedan in Iran.[34] 'Wij werden opgevangen door een groep Iraanse soennieten,' vertelt Tobaissi. 'Die gaven ons onderdak en eten, ze zorgden heel goed voor ons. Vervolgens werden we in groepen vanaf de grens naar de stad Zahedan gebracht, in verschillende pensions. We bleven ongeveer een week in Zahedan en vervolgens werden we naar Teheran begeleid.'[35]

Volgens de naspeuringen van Fouad Hussein werden Al-Zarqawi en zijn aanhangers in Iran opgevangen door de Afghaanse krijgsheer Hikmatyar, voormalig tegenstander van de Taliban en de Noordelijke Alliantie. Wie niet in het bezit was van wettige reisdocumenten ging naar Noord-Irak; de anderen naar Turkije. Maar de nieuwe basis die in Irak werd gevestigd was een zorgvuldig bewaard geheim; zelfs Al-Zarqawi's nauwste bondgenoten wisten er niets van. 'Toen we Abu Musab ontmoetten,' onthulde Tobaissi, 'zei ik dat ik niet wist waar ik nu weer heen moest. Hij antwoordde: "We gaan natuurlijk naar Irak".'[36]

Een lid van de groep gaf toe dat 'Abu Musab in Irak een nieuwe arena voor zijn jihad zag, veel ruimte; hij verwachtte tegenover de Amerikanen te komen te staan zodra de oorlog in Afghanistan voorbij was, en de almachtige Allah gaf hem de kracht de nieuwe jihadistische leider in Irak te worden [...] het is naïef om te denken dat terwijl de Verenigde Staten zich voorbereidden op hun oorlog tegen Irak, iemand als Abu Musab zich niet zou opmaken daar tegen hen te vechten. Hij had dit al een hele tijd gepland. Irak moest het nieuwe gevechtsterrein voor de jihad worden.'[37] Voor Al-Zarqawi zou Irak een laatste vuurproef worden, de kans waarvan hij zijn hele leven al had gedroomd.

De onderzoeken van Fouad Hussein onthullen ook dat Al-Zarqawi's bewegingen in Iran werden gevolgd; zijn aanwezigheid werd ge-

tolereerd, maar niet goedgekeurd. Begin 2002 sloten de Iraanse autoriteiten onder druk van de Verenigde Staten zijn bases en pakten meer dan twintig van zijn aanhangers op. In reactie daarop versnelde Al-Zarqawi zijn plannen om naar Irak te gaan; zijn troepen gingen voortijdig naar Noord-Irak. Dankzij zijn banden met de Jordaanse jihadisten in Iraaks Koerdistan vestigden Al-Zarqawi's mannen zich in de regio en richtten er twee militaire kampen in. Al-Zarqawi stelde zijn jeugdvriend Abd al-Hadi Daglas aan als baas en ging in het geheim naar Bagdad om zich op de strijd voor te bereiden.

Een terugkeer naar Jordanië was duidelijk niet aan de orde. 'Na Afghanistan konden veel moedjahedien niet terug naar hun eigen land,' legt Hussein uit. 'Ze werden gedwongen om te zien naar nieuw terrein voor de jihad. Maar net zoals de Verenigde Staten een nieuwe vijand zochten na de val van de Sovjet-Unie, zochten ook de islamisten na hun overwinning op het Sovjetleger in Afghanistan een nieuwe vijand. Die nieuwe vijand was het Westen, vertegenwoordigd door de Verenigde Staten.'[38]

In Koerdistan bleef de aanwezigheid van Al-Zarqawi niet onopgemerkt, evenmin als het feit dat hij uit Afghanistan kwam. Kort na 11 september namen de Koerdische geheime diensten contact op met de Verenigde Staten en meldden dat Al-Zarqawi Al-Qaida's man in Noord-Irak was. En dat was het moment waarop Abu Musab al-Zarqawi de aandacht van de Amerikaanse neoconservatieven trok.

6 De terreurlegende Abu Musab al-Zarqawi

Mijn droom is dat diegene van mijn kinderen die mij het meest na aan mijn hart ligt, martelaar zal worden.

– Laatste wens van Al-Zarqawi's moeder

De eerste keer dat de Amerikaanse autoriteiten van het bestaan van Al-Zarqawi hoorden was een paar dagen na 11 september 2001 – van de Koerdische geheime dienst. 'Ik ben ervan overtuigd dat Ansar al-Islam een onlosmakelijk onderdeel van Al-Qaida vormt,' verklaarde Dana Ahmad Majid, een Koerdische inlichtingenfunctionaris, in een reportage over Al-Zarqawi die op 1 juli 2004 door Al-Jazeera werd uitgezonden.

> Vóór 11 september was Al-Qaida van plan een tweede basis te vestigen om na de operaties van 11 september op terug te kunnen vallen. Ze wisten heel goed dat ze na 11 september in Afghanistan zouden worden aangevallen en dat ze naar elders zouden moeten vertrekken. Ze zochten contact met de leiders van Ansar al-Islam die voorheen in Afghanistan waren geweest, en bestudeerden het probleem. Ze kozen Bajara als tweede basis voor het geval ze Afghanistan zouden moeten verlaten. De keus was gebaseerd op verschillende factoren. De eerste was de aanwezigheid van een basis voor hun netwerk in die streek. Het tweede punt was dat de streek een ruig landschap heeft en lijkt op de Afghaanse streken waar ze hun training hadden gekregen. Het derde punt betrof hun betrekkingen met het Iraakse regime. Het vierde punt was dat ze aanvoelden dat de regering van het Koerdische gebied zwak was en niet in staat weerstand te bieden, zodat ze zich konden verspreiden en het gebied onder controle konden krijgen. Het andere punt was dat het dicht bij Afghanistan was en ze dus op verschillende manieren naar dat gebied in Irak konden reizen.[1]

Volgens deze verklaring werd Al-Zarqawi, leider van het kamp in Herat en met persoonlijke banden met de Jordaniërs die zich in Iraaks Koerdistan hadden gevestigd, uitgekozen als bemiddelaar tussen Al-Qaida en Ansar al-Islam.

De Amerikanen hadden geen enkele informatie over Al-Zarqawi – ze wisten niet eens wie hij was. En ze hadden evenmin enig idee van de interne strijd binnen Al-Qaida en van het bestaan in Afghanistan van kampen die onafhankelijk van Al-Qaida waren. Ze geloofden de Koerden en startten een eigen onderzoek.

Het ligt voor de hand dat kort nadat de Koerdische geheime dienst contact had opgenomen met de Amerikaanse autoriteiten, Washington in contact trad met Jordanië teneinde meer te weten te komen over Al-Zarqawi. Op dat moment begon zijn naam verbonden te raken met het Millenniumcomplot (niet te verwarren met de door de Verenigde Staten verijdelde *Millennium Plot* om Los Angeles International Airport op te blazen).[2] Dit complot omvatte het gelijktijdig bombarderen van Hotel Radisson SAS in Amman, een van de grensovergangen tussen Jordanië en Israël, de berg Nebo in Jordanië, en de plaats bij de rivier de Jordaan waarvan wordt aangenomen dat Johannes de Doper daar Jezus heeft gedoopt.

Door toevallige omstandigheden kon de aanslag worden voorkomen. Eind 1999, toen Al-Zarqawi zich opmaakte om naar Pakistan te gaan, onderschepte de Jordaanse inlichtingendienst een telefoongesprek tussen Khadr Abu Hoshar, een Palestijnse militant in Jordanië, en Abu Zubaydah, die eind jaren tachtig naar Afghanistan was gegaan om mee te doen in de jihad tegen de Sovjets. In dat gesprek verklaarde Abu Zubaydah, die op dat moment in Afghanistan was, dat de tijd van training voorbij was. Al een jaar alert na een tip dat er een aanslag in de regio op stapel stond, kwamen de Jordaanse autoriteiten onmiddellijk in actie. Omdat de aanslagen tot doel hadden Amerikaanse en Israëlische toeristen te doden, besloten de Jordaanse en Amerikaanse autoriteiten het opsporingsonderzoek gezamenlijk uit te voeren. De Amerikaanse en Jordaanse autoriteiten schilderden Abu Zubaydah af als de man die belast was met de rekrutering en de trainingskampen van Al-Qaida, hoewel hij niet eens lid van Al-Qaida was.[3] Op basis van deze onjuiste informatie raakte het Millenniumcomplot bekend als een Al-Qaida-operatie.

In september 2000 werden acht van de achtentwintig mannen die schuldig werden geacht aan het complot ter dood veroordeeld, van wie vier bij verstek. Tijdens de rechtszaak sprak niemand over de betrokkenheid van Ahmed Fadel al-Khalaylah, alias Abu Musab al-Zarqawi. De eerste keer dat zijn naam in relatie tot de samenzwering opdook was op 21 november 2001, dat wil zeggen: na 11 september en nadat de Koerdische geheime dienst Washington attent had gemaakt op de aanwezigheid van Al-Zarqawi in Noord-Irak.[4] Het is onduidelijk welke rol Al-Zarqawi in het complot speelde – als hij überhaupt al een rol speelde – en hoe hij erbij betrokken was geraakt. Het is mogelijk dat de Amerikaanse en Jordaanse autoriteiten Abu Zubaydah, die Al-Zarqawi in de jaren 1990 in Peshawar had leren kennen, gebruikten om hem met het Millenniumcomplot te verbinden. Volgens Abdallah Anas hadden ze beiden toen ze jonger waren voor het Arabisch-Afghaans Bureau gewerkt.

Na een tweede rechtszaak werd Al-Zarqawi op 11 februari 2002, samen met enkele anderen, bij verstek veroordeeld. Hij kreeg een gevangenisstraf van vijftien jaar. De Arabische pers die het proces versloeg noemde zijn naam zelfs niet, aangezien hij onbekend was. Dit was de eerste keer dat Al-Zarqawi als betrokkene bij een terroristische actie werd genoemd. In 1995 was hij samen met Al-Maqdisi schuldig bevonden aan het opzetten van een illegale cel, niet aan het begaan van een specifieke terroristische daad.

Begin 2002 onderzochten de Jordaanse autoriteiten ook nog de moord op een Israëlisch staatsburger, Yitzhak Snir, een eenenvijftigjarige diamanthandelaar woonachtig in Amman, die op 6 augustus 2001 had plaatsgevonden.[5] In een handgeschreven persbericht had een onbekende gewapende organisatie, de Rechtvaardigen van Jordanië (Shurafa al-Urdun) de verantwoordelijkheid opgeëist voor de moord en het slachtoffer ervan beschuldigd een agent van de Mossad te zijn. Vervolgens vond op 28 oktober 2002 opnieuw een brute moord plaats, op een Amerikaans diplomaat, Lawrence Foley, die voor zijn huis in Amman werd neergeschoten. Weer eiste dezelfde organisatie de verantwoordelijkheid voor de moord op. Maar deze keer waren de autoriteiten er als de kippen bij om Al-Zarqawi met beide misdrijven in verband te brengen.

Kort na de moord op Foley vloog een team van het Federal Bureau

of Investigation (FBI) naar Amman. Hoewel Muhammad Adwane, de Jordaanse minister van Informatie, publiekelijk had verklaard dat de moord een aanval op de nationale veiligheid van Jordanië was, nam de FBI het onderzoek over, wat brede kritiek opriep bij Jordaanse burgers. 'Wat zo gênant was, was de betrokkenheid van de Amerikaanse veiligheidsdienst. De FBI opereerde in Jordanië rechtstreeks in deze zaak,' zei Hussein Majaalli, een Jordaans advocaat en voormalig voorzitter van de bond van Jordaanse advocaten. 'Alle bevindingen werden pas geregistreerd en aan de rechterlijke macht voorgelegd als ze waren goedgekeurd door de FBI [...] hetgeen bewees dat zij de facto de baas waren, niet de Jordaanse autoriteiten.'[6]

De Amerikanen concentreerden hun onderzoek op Al-Zarqawi. Toen ze hem in verband brachten met de twee moorden en het Millenniumcomplot leek dat de bewering van de Koerdische geheime dienst te staven dat hij onderdeel van Al-Qaida was. Diverse bronnen beweren dat het FBI-agenten waren die de verhoren deden waarin zogenaamde leden van de Rechtvaardigen van Jordanië bekenden deel uit te maken van het terroristische netwerk van Abu Musab al-Zarqawi – wat erop zou kunnen wijzen dat Amerikaanse dwang een factor in die bekentenissen is geweest.[7] 'Er werden drie mannen gearresteerd, een Libiër, een Palestijn en een Jordaniër. Ze werden beschuldigd van samenzwering met Al-Zarqawi, ze zouden door hem zijn voorzien van wapens en geld, zij [de Amerikanen] beschuldigden de Libische burger ervan een ruimte beschikbaar te hebben gesteld waar Al-Zarqawi zijn vrouw kon ontmoeten. Maar alle aanwijzingen waren afkomstig van de FBI, ondanks het feit dat het misdrijf op Jordaans grondgebied had plaatsgevonden, waar normaliter alleen de Jordaanse autoriteiten onderzoek mogen doen.'[8] Het ligt echter meer voor de hand dat de Jordaniërs met de Amerikanen samenwerkten en dat de Jordaniërs een aantal van de verhoren deden.

Al-Zarqawi werd aangeklaagd voor de moord op Lawrence Foley en die op Yitzhak Snir, en voor het beramen van militaire acties gericht tegen regeringsdoelen in Jordanië. Het was voor het eerst dat hij ervan werd beschuldigd het brein te zijn achter een terroristische actie. Volgens Hussein Majaalli 'is er geen bewijsmateriaal dat Al-Zarqawi met de organisatie [de Rechtvaardigen van Jordanië] verbindt en er is geen bewijsmateriaal dat deze organisatie met enig lokaal of internationaal terreurnetwerk verbindt'.[9]

Werd Al-Zarqawi opzettelijk vals beschuldigd om zijn nieuwe status als internationaal terroristenleider te bewijzen? Veel mensen zijn ervan overtuigd dat dat het geval is. Of kregen de Amerikanen misschien opzettelijk verkeerde informatie van de Koerdische geheime dienst en de Jordaanse autoriteiten? Beide hadden veel te winnen bij de mythe van Al-Zarqawi. De Koerden wilden de Verenigde Staten overhalen hen te helpen van de jihadistische groepen af te komen, en de Jordaniërs waren wanhopig op zoek naar de leider van een reeks terroristische aanslagen.

Er is nog een interpretatie mogelijk van de vraag waarom Al-Zarqawi vanaf het eerste begin de belangrijkste en enige verdachte was. Informeel zijn enkele terrorisme-experts ervan overtuigd dat de Amerikaanse autoriteiten beschikten over niet-openbaar gemaakte informatie over hem die ertoe geleid heeft dat ze hem eruit hebben gepikt. Deze informatie kan afkomstig zijn van Abu Zubaydah, die in maart 2002 is gearresteerd en aan de Amerikanen is uitgeleverd. Misschien heeft Abu Zubaydah zijn naam genoemd als iemand met grote leiderskwaliteiten, iemand van wie te verwachten was dat hij in de jihadistische gelederen carrière zou maken. Helaas kan deze hypothese niet worden bevestigd, aangezien niemand weet waar Abu Zubaydah wordt vastgehouden.

Made in America

Van 11 september 2001 tot 20 maart 2003 bouwden de Verenigde Staten aan hun casus voor een aanval op Irak. Het regime van Saddam werd van twee dingen beschuldigd: bezit van massavernietigingswapens en steun aan het terrorisme. Hoewel wapeninspecteurs van de Verenigde Naties lange tijd in Irak naar bewijzen van verborgen arsenalen zochten hadden ze daar geen spoor van kunnen vinden. Saddams steun aan het terrorisme was dus de enige troef die de Amerikaanse regering in handen had om de wereld ervan te overtuigen dat de Iraakse dictator weg moest. Om die troef uit te kunnen spelen moest de regering aantonen dat er sprake was van banden tussen Saddam en Al-Qaida. De schakel tussen hen was Abu Musab al-Zarqawi. 'Toen Colin Powell het had over een schakel tussen Al-Zarqawi en terrorisme be-

gonnen we ons af te vragen waarom de moord op Foley op Abu Musab [was] geschoven. Er moest een verband tussen het regime van Saddam en het terrorisme worden gecreëerd,' zei Fouad Hussein.[10]

Op 5 februari 2003 ging Colin Powell naar de Verenigde Naties en bracht daar nogal wat bewijsmateriaal naar voren ter rechtvaardiging van de aanstaande oorlog in Irak. Inmiddels weet iedereen dat veel van dit bewijsmateriaal onjuist was, inclusief de zogenaamde rol van Al-Zarqawi als intermediair tussen Saddam en Al-Qaida. Omdat er geen bewijs was gevonden van massavernietigingswapens concentreerde de Amerikaanse regering zich op Abu Musab al-Zarqawi's zogenaamde rol bij de ontwikkeling van Iraakse chemische wapens. 'Toen onze coalitie de Taliban verdreef hielp het netwerk van Al-Zarqawi bij de opbouw van een ander trainingskamp voor giftige stoffen en explosieven, en dat kamp ligt in Noordoost-Irak,' verklaarde Powell. Hij liet zelfs foto's van het kamp zien. 'Het netwerk leert zijn mensen hoe ze ricine en andere gifstoffen kunnen produceren. Laat me u nog even in herinnering brengen hoe ricine werkt.' Omzichtig hield Powell voor de Veiligheidsraad – en voor een al doodsbange wereld – een klein buisje omhoog:

> Als je zelfs nog minder dan een snufje – stelt u zich een snufje zout voor – minder dan een snufje ricine via je eten binnen zou krijgen, zou je in shock raken, gevolgd door een storing in de bloedsomloop. De dood treedt binnen 72 uur in en er bestaat geen tegengif. Er bestaat geen medicijn tegen. Het is dodelijk [...]
>
> Het zijn de luitenants van Al-Zarqawi die dit kamp helpen runnen in de noordelijke Koerdische gebieden, buiten het deel van Irak dat beheerst wordt door Saddam Hussein. Maar Bagdad heeft een agent in de hoogste gelederen van de radicale organisatie Ansar al-Islam, die dit deel van Irak in zijn greep heeft. In 2000 heeft deze agent Al-Qaida een toevluchtsoord in de regio geboden. Toen we Al-Qaida uit Afghanistan hadden verdreven, accepteerde een aantal leden daarvan dit aanbod. Ze zijn daar nog steeds.[11]

Op 23 maart 2003, amper een maand na Colin Powells toespraak, vuurden Amerikaanse troepen dertig kruisraketten af op het gebied dat door Ansar al-Islam werd gecontroleerd, waarbij zevenenvijf-

tig leden van die organisatie de dood vonden.[12] De Verenigde Staten rechtvaardigden deze aanval met de mededeling dat Al-Zarqawi de kampen runde.

'De ricine die op dit moment in Europa circuleert is afkomstig uit Irak,' verklaarde Powell, doelend op de arrestatie in januari 2003 van tientallen Noord-Afrikanen (voornamelijk Algerijnen) in Groot-Brittannië, Frankrijk en Spanje op beschuldiging van de aanmaak van ricine en andere chemische wapens. Zowel de regering van de Verenigde Staten als die van het Verenigd Koninkrijk voerde deze arrestaties aan als bewijs dat de dreiging van het ricine-netwerk van Al-Zarqawi reëel was. In Spanje werden alle verdachten echter uiteindelijk vrijgelaten toen de gifstoffen bleek- en wasmiddelen bleken te zijn; in Frankrijk werden de aanklachten ingetrokken toen vastgesteld werd dat de monsters ricine uit gerst- en tarwekiemen bestonden.[13]

Alleen in Groot-Brittannië kwam de cel die zogenaamd ricine zou fabriceren voor de rechter. In april 2005 sprak een Londense jury alle verdachten evenwel vrij van deelname aan het ricine-netwerk toen bleek dat het laboratoriumrapport over de gevonden substantie was gewijzigd. In plaats van te stellen dat er *geen* ricine was gevonden, stond er in het rapport dat dat wel het geval was. De Britse regering gaf daarop een verklaring uit waarin zij zich verontschuldigde en noemde een administratieve vergissing als oorzaak voor het onjuiste rapport.

Onderzoeksjournalist Duncan Campbell traceerde ten behoeve van de Britse rechtbank de website waarvan werd aangenomen dat die de oorspronkelijke bron was van de ricine-formule. In een artikel in *The Guardian* van 14 april 2005 schreef hij: 'De uitspraken van gisteren met betrekking tot vijf verdachten en het laten vervallen van aanklachten tegen vier anderen maken duidelijk dat er geen ricine-netwerk bestond. En dat "ricine-netwerk" maakte geen ricine aan en bezat die stof al evenmin. Niet dat de regering dat nieuws met ons heeft gedeeld. Drie angstaanjagende jaren lang is tot op de dag van vandaag het officiële standpunt geweest dat er ricine was gevonden in de flat in Wood Green, die bewoond werd door enkele van de gisteren vrijgesproken verdachten. Maar dat was het niet het geval.'[14]

Een aantal mensen is er inmiddels van overtuigd dat de schakel tussen het 'ricine-netwerk' en Al-Zarqawi een verzinsel van de Amerika-

nen was. 'De naam Al-Zarqawi is noch in de bekentenis van Meguerba [de Algerijn die als eerste het bestaan van een ricine-netwerk in het Verenigd Koninkrijk noemde] gevallen, noch in enig door de Britse onderzoekers geproduceerd document. De Amerikanen gebruikten dergelijke onderzoeken om te bewijzen dat er een link bestond tussen Saddam Hussein en Al-Qaida en om die reden kwamen ze met Al-Zarqawi aanzetten,' zegt Campbell.[15] Hebben de Britten de Amerikanen aangezet om het 'ricine-netwerk' als bewijs voor Al-Zarqawi's banden met Al-Qaida te gebruiken? De informatie over het Europese 'ricine-netwerk' is tenslotte uit Londen afkomstig, niet uit Washington.

Op 5 februari 2003 vervolgde Powell, nadat hij had geprobeerd de rol van Al-Zarqawi in de ontwikkeling van chemische wapens in Irak te bewijzen, zijn speech met het aantonen van een verband tussen Saddam Hussein en Al-Qaida als bewijs van Iraks betrokkenheid bij het wereldwijde terrorisme.

> Wij zijn niet verbaasd over het feit dat Irak Al-Zarqawi en zijn ondergeschikten onderdak verleent. Dit inzicht berust op tientallen jaren ervaring op het gebied van banden tussen Irak en Al-Qaida [...] Zoals ik zojuist al zei kan dit alles voor niemand van ons een verrassing zijn. Terrorisme is een instrument dat Saddam al tientallen jaren inzet. Saddam steunde die terroristennetwerken al lang voor ze een naam kregen, en die steun gaat nog steeds door. Het verband tussen gifstoffen en terreur is nieuw; het verband tussen Irak en terreur is oud. De combinatie van die twee zaken is dodelijk. Tegen deze achtergrond kunnen de Iraakse ontkenningen van steun aan terrorisme worden geplaatst bij de andere Iraakse ontkenningen met betrekking tot massavernietigingswapens. Het is één groot web van leugens. Als we ons gesteld zien tegenover een bewind dat ambities voor regionale dominantie koestert, massavernietigingswapens verbergt en een toevluchtsoord en actieve steun aan terroristen biedt, zien we ons niet gesteld tegenover het verleden, maar tegenover het heden. En zien we ons tevens – tenzij we actie ondernemen – gesteld tegenover een toekomst die zelfs nog angstaanjagender is.

Eén simpele zin schonk vervolgens het leven aan de legende van Al-Zarqawi. 'Irak verleent op dit moment onderdak aan een uiterst terroristisch netwerk, aangevoerd door Abu Musab al-Zarqawi, een bondgenoot en collega van Osama bin Laden en zijn Al-Qaida-luitenants.'[16]

Volgens Fouad Hussein barsten in de Arabische wereld zelfs kleine kinderen in lachen uit bij de gedachte aan een relatie tussen Saddam Hussein en Al-Qaida. Ideologisch gezien staan die twee lijnrecht tegenover elkaar. Saddam Husseins regime was seculier, stevig geworteld in de scheiding tussen religie en staat, hoewel het in de jaren negentig wel geïslamiseerd was in reactie op de economische sancties van de VN. Al-Qaida is een islamistische beweging die in de politieke rol van religie gelooft. Toen Saddam Koeweit binnenviel wilde Osama bin Laden in Saudi-Arabië een leger moedjahedien creëren om tegen de Iraakse troepen te vechten. Toen het Huis Saud dat idee verwierp en Amerikaanse troepen in het land toeliet, gispte Bin Laden dat besluit. Op de avond voor de Amerikaanse presidentsverkiezingen van 2004 bracht Osama bin Laden een video uit waarin hij verklaarde dat de Verenigde Staten een oude dienaar, Saddam Hussein, hadden verruild voor een nieuwe, Iyad Allawi.

Was Washington niet op de hoogte van deze belangrijke factoren? Of heeft de regering die simpelweg genegeerd en overbodig geoordeeld in haar zoektocht naar een acceptabele rechtvaardiging voor de oorlog in Irak? In zijn toespraak voor de VN wuifde Powell het antagonisme tussen Saddams bewind en Al-Qaida zwakjes weg: 'Sommigen menen, sommigen beweren dat deze contacten weinig voorstellen. Ze zeggen dat Saddam Husseins seculiere tirannie en Al-Qaida's religieuze tirannie niet samengaan. Ik voel me door die gedachte niet gerustgesteld. Ambitie en haat zijn voldoende om Irak en Al-Qaida samen te brengen, voldoende om Al-Qaida te leren hoe het geavanceerdere bommen kan maken en hoe het documenten kan vervalsen, en voldoende om Al-Qaida de hulp van Irak in te laten roepen bij het verkrijgen van expertise op het gebied van massavernietigingswapens.'

Onbekendheid met de complexiteit van de moslimwereld en zijn interne verdeeldheid heeft de verspreiding van de mythe van Al-Zarqawi bevorderd. Politici en de media zijn in gelijke mate verantwoordelijk voor de wijdverbreide campagne van desinformatie. Er was vol-

doende bewijs beschikbaar voor de werkelijke relatie tussen de salafistisch-jihadistische beweging Al-Qaida en Saddam Hussein, maar dat werd genegeerd. Mensen die wellicht over belangrijke inlichtingen beschikten, zoals de voormalige Jordaanse parlementariër Layth Shubaylat, lid van de oppositiebeweging, die Al-Zarqawi niet alleen kende uit de tijd die ze samen in de Al-Suwaqah-gevangenis hadden doorgebracht maar die ook Saddam Hussein persoonlijk kende, zijn nooit geïnterviewd. Layth Shubaylat had een realistischer interpretatie van de gebeurtenissen kunnen geven. 'Ten eerste geloof ik niet dat die twee ideologieën samengaan; ik weet zeker dat de vroegere Iraakse leiders er geen enkel belang in zagen om in contact te treden met Al-Zarqawi of mensen van Al-Qaida. De mentaliteit van Al-Qaida gaat domweg niet samen met die van de Baathpartij.' Toen hij in de gevangenis verbleef 'wilde Al-Zarqawi mij niet accepteren,' zei Shubaylat, 'omdat ik de oppositie ben, ook al ben ik moslim.'[17] Hoe zou hij dan Saddam Hussein hebben kunnen accepteren, een seculiere dictator?

Layth Shubaylats analyse vindt steun in Al-Zarqawi's beschuldiging dat de Iraakse Baathpartij zich schuldig maakt aan afvalligheid. 'Ze [de Amerikanen] probeerden eerst de waarheid van de strijd te verhullen en het beeld van de zuivere banier van de jihad te vertekenen. Ze kregen de wereld zover dat die geloofde dat het de restanten van het verdwenen regime en de elementen van de ongelovige Baath zijn die de verzetsoperaties plegen, zodat het volk de strijd niet zou steunen en het heroïsche gebeuren toejuichen. Maar dat zijn slechts leugens en verzinsels. De heroïek, de offers en de vastberadenheid in onze strijd tegen de vijanden waarover u hebt gehoord, was, Allah zij geprezen, het werk van uw zonen, de ridders van de natie.'[18]

Shubaylat brengt nog een ander argument naar voren tegen de beweerde banden tussen Al-Qaida en Saddam Hussein: de weigering van de voormalige Iraakse dictator om ook maar enige vorm van oppositie onder zijn bewind toe te staan. 'Ik heb president Saddam twee keer ontmoet om over een belangrijke kwestie te spreken; namelijk dat hij oppositie zou moeten toestaan. De oppositie onderhandelt met de Amerikanen en de joden [zei ik tegen hem]. Dat keuren we allemaal af. Maar oppositie is rechtmatig. Een staat kan niet zonder oppositie. Twee jaar later, toen ik hem weer zag, heb ik gezegd: "Mijnheer de president, uw mensen hebben geen contact opgenomen met

een groep [van de oppositie] die met het regime wil samenwerken om Irak te beschermen. Het zijn Irakezen en op die basis praten zij." Ik geloof dus niet dat het ooit zover is gekomen dat [Bagdad] met Al-Qaida samenwerkte, omdat het zelfs nooit met de oppositie heeft samengewerkt.'[19]

Waarom geloofde de wereld Colin Powell? Hoe kon hij zonder enig bewijs twee vijanden met elkaar in verband brengen en een onbekende Jordaniër als tussenpersoon gebruiken? In februari 2003 verkeerde de wereld nog steeds in shock; op de televisie flitsten de beelden van 11 september voortdurend langs; de mensen waren bang. Zonder het te weten had de wereld zich al in de politiek van de angst en in het apocalyptische nachtmerrieachtige scenario gestort dat tot de oorlog in Irak heeft geleid.

7 Feiten en fictie over het internationale netwerk van Al-Zarqawi

Vernietiging is vrijheid en democratie, terwijl verzet terrorisme en intolerantie is.
– Osama bin Laden

Na de toespraak van Colin Powell kreeg de wereld een nieuwe vijand en de jihadisten een nieuwe leider. Zijn naam: Abu Musab al-Zarqawi.

De geboorte van deze legende viel samen met een mediahype over zijn terroristische activiteiten. Maar anders dan Osama bin Laden, die westerse journalisten actief lastigviel en manipuleerde, had Abu Musab geen contacten met de media; integendeel, hij hield zichzelf daar verre van. De Verenigde Staten vijzelden zijn mediaprofiel op in hun wanhopige pogingen een verbindende schakel te vinden tussen Al-Qaida en Saddam Hussein. 'Er zijn honderden mensen à la Al-Zarqawi onder de jihadisten, toegewijde strijders met leiderschapskwaliteiten,' verklaarde een voormalig moedjahed die in Londen woont. 'Abu Musab is bekend geworden doordat Colin Powell hem in de Verenigde Naties opvoerde als de nieuwe mondiale terreurleider.'[1]

Hoe was het mogelijk dat juist hij er door de Amerikanen met vooruitziende blik was uitgepikt als een belangrijke speler in het Iraakse terrorisme? Na de toespraak van Colin Powell haastten de media, de inlichtingendiensten, politici en een toenemend aantal 'terrorismeexperts' zich het antwoord op die vraag te vinden.

In zijn toespraak in de Verenigde Naties had de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken gewaarschuwd dat Al-Zarqawi aanslagen in Frankrijk, Italië, Rusland, Groot-Brittannië en Spanje had beraamd, waarop Europese onderzoekers op zoek waren gegaan naar banden met lokale jihadistische groepen. Volgens Abu Hilalah, een journalist van Al-Jazeera, werd plotseling iedere aanslagpoging aan Al-Zarqawi toegeschreven.[2] Hij werd in verband gebracht met alle

grote operaties die zich in de nasleep van 11 september hadden voorgedaan; zo werd hij beschouwd als het brein achter de vorming van cellen in Spanje, Duitsland en Istanbul. De aanslag in Casablanca werd op zijn conto geschreven en hij werd er tevens van beschuldigd een rol te hebben gespeeld bij de bomaanslagen in Madrid. Sommige onderzoekers geven – in vertrouwen – toe dat zijn naam na de toespraak van Powell bekend raakte en daarom gemakkelijker te herkennen en te selecteren was in de eindeloze lijsten met Arabische namen die in verhoren werden genoemd.

De Al-Zarqawi-legende was ook een oppepper voor de ideologie van de jihadisten. Hoewel hij geen lid van Al-Qaida was hielp het feit dat hij als een sleutelfiguur in die organisatie werd afgeschilderd, Al-Qaida in de schijnwerpers te houden. Tegelijkertijd bevorderde het feit dat Amerika hem opvoerde als operationeel leider en nieuwe icoon van Al-Qaida, de overgang van zijn organisatie van een kleine, zeer hechte terreurgroep tot de architecten van de wereldomspannende anti-imperialistische ideologie van het Al-Qaidaïsme. Zo bood de beslissing Al-Zarqawi te gebruiken ter rechtvaardiging van een militaire interventie in Irak radicale jonge moslims een goede reden zich tegenover Amerika op te stellen. Het waren de Amerikanen zelf die een ondergeschikte jihadistische leider omvormden tot een figuur van wereldwijd belang. Gedurende zowel de officiële als de onofficiële oorlog in Irak werd Al-Qaidaïsme de ideologische paraplu waaronder groepen sympathisanten en supporters zich in het Midden-Oosten en Europa konden verzamelen. In de jaren na de invasie werd Al-Zarqawi in de ogen van het westerse en in het bijzonder het Amerikaanse publiek de belichaming van deze ideologie.

Al-Zarqawi's status als internationaal terroristenleider werd op 6 april 2004 herbevestigd toen een Jordaanse rechtbank hem met tien van zijn aanhangers bij verstek tot levenslange gevangenisstraf (later omgezet in de doodstraf) veroordeelde voor de moorden op Lawrence Foley en Yitzhak Snir. Volgens Hussein Majaalli 'laat deze hele geschiedenis zien hoe onaantastbaar Amerikaanse en Israëlische belangen in Jordanië zijn. Dit is een doodgewone moordzaak; het is niet bekend wie de moordenaar is. Het opsporingsonderzoek was zo opgezet dat er wel een moordenaar moest worden gevonden. In feite was het niet meer dan een vooropgezet scenario.'[3] Weerspiegelde het vonnis

de belangen van de Verenigde Staten en Israël, of die van de Jordaanse autoriteiten die wanhopig op zoek waren naar de leider van diverse terreuraanslagen?

Op 14 april 2004 verijdelden de Jordaanse autoriteiten een tweede aanslag op de Amerikaanse ambassade en het gebouw van de Jordaanse geheime dienst in Amman, georganiseerd (en vervolgens opgeëist) door Al-Zarqawi. In een tv-interview verklaarden de potentiële daders dat de aanslag, met een chemische bom van twintig ton, tussen de 80.000 en 160.000 mensen zou doden.[4] Al-Zarqawi reageerde in een verklaring die een paar weken later op zijn website werd geplaatst. 'Wat er geproduceerd is waren grondstoffen die op markten worden verkocht, zoals broeder Azmi al-Jayyusi – moge Allah hem bevrijden – ook heeft verklaard,' begon hij.[5] 'En wat die chemische bom en giftige stoffen betreft, dat waren leugens van de kwaadwillende Jordaanse instanties. Dat is volstrekt evident, aangezien er duidelijke sporen van marteling te zien waren op het gezicht en de handen van deze broeder. Ja, het plan was het gebouw van de inlichtingendienst volledig te verwoesten. De operatie was gericht tegen de bron van alle kwaad in ons land.'[6] 'Als ik over chemische wapens had beschikt,' sloot hij af, 'zou ik die wel eerder tegen Tel Aviv hebben gebruikt.'[7]

Eind april 2004 gaven de Rechtvaardigen van Jordanië een tweede verklaring uit waarin zij de verantwoordelijkheid opeisten voor de moord op zowel Lawrence Foley als Yitzhak Snir. Bij de brief waren de patronen gevoegd van de kogels die op Foley en Snir waren afgevuurd; in de verklaring werd iedere betrokkenheid van Al-Zarqawi ontkend.[8]

Al-Zarqawi beschuldigen van het beramen van het Millenniumcomplot en van de moorden op Foley en Snir zonder deugdelijk bewijs, was onderdeel van de strategie hem af te schilderen als een hooggeplaatst lid van Al-Qaida. Dat die strategie de moeite loonde, bleek toen Bin Laden hem, zoals we zullen zien, in december 2004 tot hoofd van Al-Qaida in Irak benoemde – de islamisten lijken vaak het scenario te volgen dat hun door hun vijanden is aangereikt. De bewering dat de aanslag tegen de Amerikaanse ambassade in Amman zou worden uitgevoerd met een chemische bom, geuit zonder enig bewijs – behalve de bekentenissen van de bij de aanslag betrokkenen – dat zo'n bom ook maar ooit had bestaan, maakte eveneens deel uit van de constructie

van de terreurlegende Al-Zarqawi. Deze strategie, gezamenlijk door de Koerdische geheime dienst, de Jordaanse autoriteiten en de Amerikanen uitgedokterd, kreeg tragische gevolgen. Het leidde het onderzoek af van de opsporing van de werkelijke samenzweerders van het Millenniumplot en van de daders van de twee moorden, zodat er tot op heden maar heel weinig bekend is over de Rechtvaardigen van Jordanië. Tegelijkertijd groeide in de Arabische wereld de sympathie voor Al-Zarqawi, waarbij velen hem zagen als het slachtoffer van een Amerikaans-Jordaanse samenzwering. Dit verschijnsel droeg bij tot de instandhouding van zijn imago als respectabele moedjahed, terwijl Al-Zarqawi in werkelijkheid al een terroristische leider was die dodelijke aanslagen in Jordanië voorbereidde.

Al-Zarqawi's netwerk

Vanaf februari 2002 wordt het steeds moeilijker in het leven van Al-Zarqawi de feiten van de fictie te onderscheiden. Terwijl de mythe vorm kreeg vloeide het echte leven van de man in de legende over. Hij zou scheikundig ingenieur zijn, expert op het gebied van explosieven, een legendarische moedjahed, naaste collega van Osama bin Laden. Hij had een been verloren in een gevecht om Al-Qaida te beschermen tegen Amerikaanse verrassingsaanvallen, hij had in Irak geopereerd onder bescherming van Saddam, en tegelijkertijd was hij gezien in de Pankisi-vallei in Georgië, in Europa en in het Midden-Oosten. Abu Musab al-Zarqawi was omgevormd tot de globetrotter van het terrorisme, die Osama bin Laden qua reputatie al spoedig voorbij zou streven.

Het is niet realistisch om te denken dat Al-Zarqawi de tijd of de middelen had om een dergelijk wereldomspannend netwerk op te bouwen of naar zoveel plaatsen te reizen, of hij dat nu met één of met twee benen deed. Tot mei 1999 verbleef hij in een gevangenis in Jordanië; kort daarna bracht hij zes maanden in Peshawar door, totdat hij door de Pakistaanse autoriteiten werd gearresteerd; begin 2000 stak hij over naar Afghanistan waar hij er tegen het einde van het voorjaar in slaagde in Herat zijn eigen kamp op te zetten. In oktober 2001 vielen de Verenigde Staten Afghanistan binnen en moest Al-Zarqawi op-

nieuw zijn biezen pakken. Hij zou dus in amper anderhalf jaar, tussen eind voorjaar 2000 en oktober 2001, een internationaal netwerk van cellen hebben gecreëerd dat dat van Al-Qaida evenaarde.[9] Mensen uit zijn kamp beweren dat hij in die periode heen en weer reisde tussen Herat, waar zijn tweede vrouw woonde, en Kaboel, waar zijn eerste vrouw verbleef, en dat hij afrekende met de herhaalde invallen van de Noordelijke Alliantie en contact onderhield met de leiders van de Taliban, die zijn kamp financierden.

De Amerikaanse media en diverse terrorismedeskundigen houden koppig vol dat Abu Musab al-Zarqawi, gedurende zijn verblijf in Herat, wel de tijd en de middelen had om de serie terreuraanslagen tegen Europa op stapel te zetten die na 11 september plaatsvonden. Er is echter geen hard bewijsmateriaal voor deze bewering op tafel gekomen, behalve transcripties van verhoren die (veelal niet uit vrije wil) in Jordanië en in andere landen zijn afgenomen waarin voormalige terroristen bekennen deel te hebben uitgemaakt van Al-Zarqawi's netwerk. Maar het spoor van deze mensen leidt niet naar hem of naar het kamp in Herat. Daartegenover staat dat het spoor van de kapers die deelnamen aan 11 september wel naar de kampen van Al-Qaida in Afghanistan en naar Osama bin Laden leidt. Onderzoekers konden ook de banden traceren tussen Al-Zarqawi en degenen die werden opgepakt in alle aanslagen waarvoor hij de verantwoordelijkheid heeft opgeëist, waaronder de verijdelde bomaanslag op de Amerikaanse ambassade in Amman; de meeste van die daders waren in het kamp in Herat getraind.

Als men het over het Al-Zarqawi-netwerk heeft is het onduidelijk of het gaat over het netwerk van Al-Qaida of het netwerk van de salafistische jihadisten. Islamistische gewapende organisaties worden in het algemeen via sociale banden gevormd, en de beweging van Al-Zarqawi verschilt zeer van het Al-Qaida-netwerk, dat het brein was achter de verwoesting van de Twin Towers. Het netwerk van Al-Zarqawi is niet zo hecht als bijvoorbeeld de IRA, de Rode Brigades of het Al-Qaida van voor 11 september.

Het lijdt geen twijfel dat de reputatie van Al-Zarqawi in deze context enorm groot is. 'Na de toespraak van Colin Powell wilde iedere jihadist met Al-Zarqawi geassocieerd worden, iedere groep wilde banden met hem,' geeft een voormalig moedjahed toe. 'Hij is het symbool

van de strijd, hij is veel belangrijker dan Osama bin Laden.'[10] Zijn belang komt voort uit het feit dat hij in Irak opereert. Banden met Abu Musab al-Zarqawi lijken dus een spontaan verschijnsel, tot stand gekomen via vele losse sociale verbanden en dankzij virtuele schakels, aangezien hij overweldigend aanwezig is op internet.

Analisten die de bewering steunen dat Al-Zarqawi het middelpunt vormt van een terreurnetwerk in Europa,[11] stellen ook dat zijn terreurcampagne in Europa joden en joodse belangen tot doelwit heeft.[12] Als dat waar is zou dat suggereren dat Al-Zarqawi de aandacht van zijn jihad heeft verschoven van de nabije naar de verre vijand. Moeten we echt geloven dat de man die in 2000 weigerde zich bij Osama bin Laden aan te sluiten omdat hij het idee van deze verfoeilijke Saudi om de Verenigde Staten als doelwit te kiezen, niet deelde, zich kort daarna tegen Europa zou keren, dat in de islamistische tegenkruistocht slechts de tweede viool speelde na Amerika en Israël? De analyse van de Arabische media[13] is subtieler. Daarin wordt benadrukt dat Al-Zarqawi toen hij in Herat zat, niet één maar twee hoofddoelen had: de Jordaanse cellen prepareren en tegelijkertijd de Europese vormen.[14] Maar dat kan niet kloppen. Het is mogelijk dat hij banden heeft gehad met islamistische cellen in Europa, maar hij had noch de middelen noch de tijd om een echte rol te spelen in het opzetten daarvan. De Arabische media wilden aantonen dat hij zowel de nabije als de verre vijand bestreed: zowel het Jordaanse bewind als de Europese democratieën.

Het Europese netwerk

Beide analyses lijken niet erg geloofwaardig in het licht van het feit dat Abu Musab al-Zarqawi in 2000 en 2001 over onvoldoende financiële steun beschikte om waar dan ook een netwerk van terreurcellen op te zetten. Hij kon zich niet eens veroorloven het vervoer van zijn rekruten te betalen; mensen die naar Herat zijn geweest geven toe dat zij de reiskosten zelf hebben betaald. Het ligt meer voor de hand dat Al-Zarqawi, toen hij in Afghanistan arriveerde, al deel uitmaakte van een los verbonden netwerk van rondtrekkende salafistische jihadisten. Zoals we hebben gezien reisden mensen vanuit Salt via Afghani-

stan naar Iraaks Koerdistan, anderen bleven in hun geboorteland Jordanië, Syrië of Libanon, en weer anderen reisden naar Herat. Het verband tussen Arabische landen en Europa bestond al; dat dateert uit de jaren tachtig en negentig toen mensen die in eigen land vervolgd werden hun toevlucht in Europa zochten. In die tijd was Al-Zarqawi de bullebak van Zarqa; later zat hij gevangen. Er is tot op heden geen enkel bewijs dat hij het Europese netwerk leidt. Sterker nog, een van de oprichters van Ansar al-Islam, mullah Krekar, woonachtig in Noorwegen, werd in november 2004 vrijgesproken van de aanklacht dat hij voor het netwerk van Al-Zarqawi zelfmoorddaders naar Irak zou hebben gestuurd.

Op basis van de Al-Zarqawi-legende moeten we geloven dat zijn netwerk een soort islamistische Komintern is, een gestructureerde organisatie, sterk hiërarchisch en uiterst hecht. De werkelijkheid is anders. 'Er bestaat geen "Islamistische Internationale",' betoogt Nadine Picaudou. 'Noch het netwerk van Al-Qaida, noch dat van Al-Zarqawi is zo opgezet. Wat we wel hebben is een samenraapsel van groepen die een alliantie sluiten als ze dat uitkomt, allianties die ieder moment weer verbroken kunnen worden. Je kunt ze niet als samenhangende eenheid beschouwen.'[15] Dit is het Al-Qaidaïsme in een notendop: een wereldomspannende anti-imperialistische doctrine, ontstaan uit de as van Al-Qaida. Al-Qaidaïsme is een geloof dat aangehangen wordt door een uiterst ongestructureerd netwerk van mensen en groepen wier machtigste wapens zelfmoordacties zijn.

Leden van dit jihadistische losse verband houden contact via een netwerk van persoonlijke verbintenissen, zoals familie en etnische banden, die het milieu van de jihadistische beweging vormen, niet alleen in Europa maar in de hele wereld. Osama bin Laden en Al-Zawahiri, die beiden voortkomen uit de Arabische elite, hebben sterke banden met de Golfstaten en de Verenigde Staten. Zij kunnen een beroep doen op dat netwerk, terwijl Al-Zarqawi, deels als gevolg van zijn eenvoudige Jordaanse afkomst, banden heeft met het Europese netwerk.

De kern van het Europese netwerk is het raster van radicale moskeeën en informele gebedsruimten die over het hele continent verspreid zijn. Na de bomaanslagen in juli 2005 in Londen heeft onderzoek het bestaan van onofficiële moskeeën en ondergrondse gebedshuizen in particuliere woningen en universiteiten aangetoond. Dat

zijn plekken waar de ronselaars van de tweede generatie zelfmoorddaders zich vrijelijk hebben kunnen bewegen. Europese terrorismebestrijders zijn ervan overtuigd dat de aanwezigheid van grote Saudische investeringen in Europa de financiering van zo'n netwerk over het hele continent hebben bevorderd. Dit netwerk wordt tegenwoordig gezien als het machtigste middel voor de rekrutering, financiering en coördinatie van de activiteiten van cellen en gewapende groepen die banden hebben met islamistische terreur in Europa en daarbuiten. Tot de aanslagen van 11 maart 2004 in Madrid werd die kracht niet volledig doorzien. Al-Qaida kan er ook op terugvallen. Spaanse terrorismebestrijders hebben Europese moskeeën gekenschetst als 'toevluchtsoorden voor planning en fondsenwerving van Al-Qaida'.[16] Het is mogelijk dat de inlichtingendiensten vóór de aanslagen in Madrid de rol hebben onderschat die een dergelijk netwerk heeft gespeeld in de financiering van islamistische terreur tijdens de voorbereidingen voor 11 september.

Dankzij de toespraak van Colin Powell in de Verenigde Naties en het begin van de oorlog in Irak werd het voor Al-Zarqawi en zijn aanhangers steeds eenvoudiger een beroep te doen op het Europese netwerk. Een Europese geheim agent geeft toe dat veel jihadisten en radicale predikers nog nooit van Al-Zarqawi hadden gehoord; het feit dat zijn naam werd genoemd door de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken verleende hem de status van leider. 'Net als overal elders is het ook in de Arabische wereld zo dat als mensen iets op televisie zien ze dat onmiddellijk geloven,' zegt Abdallah Anas. Europees onderzoek bevestigt dat na het begin van de oorlog in Irak het jihadistische netwerk in Europa moslims begon te leveren voor het uitvoeren van zelfmoordacties ten behoeve van diverse groepen, waaronder die van Al-Zarqawi.

Een van de mannen die belast zijn met de export van Europese zelfmoorddaders naar Irak is bekend onder de naam mullah Fouad. Beschreven als de 'poortwachter' van Irak werd hij in juni 2005 in Syrië gearresteerd.[17] Mullah Fouad kwam ter wereld als Mohammed Majid en is een Iraakse Koerd van wie wordt aangenomen dat hij lid is van Ansar al-Islam. Voor hij in 2003 naar Syrië vluchtte woonde hij een aantal jaren in Parma, Italië. De Italiaanse autoriteiten zijn ervan overtuigd dat hij aan het hoofd staat van de smokkel van Europese

zelfmoorddaders via Syrië naar Irak.[18] Volgens Jean-Louis Bruguiere, de Franse onderzoeksrechter op het gebied van terreurbestrijding, zijn sinds de zomer van 2003 tientallen Europese rekruten Irak binnengekomen.[19] In een door de Italiaanse autoriteiten onderschept telefoongesprek vroeg mullah Fouad een lid van de Italiaanse cel meer mensen te sturen 'à la die in Japan,'[20] waarmee hij op de kamikazepiloten doelde. Aangenomen wordt dat mullah Fouad er één is van verscheidene Syriërs die met Al-Zarqawi samenwerken.

De Syrische connectie

Al-Zarqawi's sterkste wapen in Irak is de eindeloze aanvoer van zelfmoorddaders, van wie een aantal afkomstig is uit zijn geboorteland Jordanië. Op 28 februari 2005 blies een zelfmoordterrorist zichzelf op bij een ziekenhuis in de stad Hilla, Irak, waarbij 125 mensen om het leven kwamen. Dit was het grootste bloedbad sinds het begin van de Iraakse oorlog. Onder de verspreid liggende lijken bevonden zich ook de stoffelijke resten van de jonge Jordaniër Raed al-Banna, die de aanslag had uitgevoerd. Volgens familieleden en vrienden was Al-Banna in de Verenigde Staten geweest en was hij gefascineerd geweest door de Amerikaanse cultuur. Pas in 2003, toen hem de toegang tot Amerika werd geweigerd, begon hij te radicaliseren. Hij werd steeds religieuzer en begon zich op te houden bij jihadistische groepen in Jordanië. Hij maakte een pelgrimstocht naar Mekka en verdween na zijn terugkeer. Tegen zijn familie zei hij dat hij een baan in Saudi-Arabië had; Al-Banna belde zelfs een paar keer naar huis en deed alsof hij op het Arabische schiereiland leefde en werkte. In werkelijkheid was hij via de Syrische grens naar Irak getrokken en opgegaan in het gewoel van het leger van zelfmoorddaders van Abu Musab al-Zarqawi.[21]

De Arabische media berichtten dat familieleden na zijn dood een bijeenkomst hielden om zijn martelaarschap te gedenken.[22] De familie plaatste zelfs een overlijdensadvertentie in de krant *ad Dastour* met de mededeling dat hij 'in het land Irak het martelaarschap had verworven'. Maar toen ze door *Time* werden geïnterviewd ontkenden alle familieleden dat ze de Iraakse opstand steunden of ook maar op de hoogte waren van Al-Banna's betrokkenheid bij Al-Zarqawi. Zijn va-

der bekende zelfs dat hij hoopte dat de hele zaak een vergissing was en dat zijn zoon op een dag weer voor de deur zou staan.

Het relaas van Al-Banna is typerend voor het mysterie dat de opstand in Irak omhult, voor de betrokkenheid van de buurlanden, en voor de rol van Al-Zarqawi's rekruteringsnetwerk onder jonge jihadisten in het Midden-Oosten, van wie er velen eindigen als zelfmoorddaders. Een aantal is Irakees of afkomstig uit buurlanden – Saudi's, Koeweiti's, Jordaniërs – terwijl anderen, vanuit andere Arabische en Europese landen, Irak bereiken via de Syrische connectie, een netwerk dat in hoofdzaak uit Syriërs bestaat, onder wie uitgeweken Syriërs. In het Midden-Oosten komen deze zelfmoorddaders-inspe uit Palestina, Jordanië en Syrië. Het onderzoek dat Fouad Hussein heeft verricht voor LBC-televisie in Beiroet laat zien dat dit de landen zijn waar het rekruteringsnetwerk van Al-Zarqawi vooral sterk is.

Khaled Darwish, beter bekend als Abu al-Ghadia, wordt beschouwd als een van de centrale figuren in de werving van Syriërs en Palestijnen ten behoeve van Al-Zarqawi. Abu al-Ghadia, een Syrische orthodontist, is expert op het gebied van explosieven en valse papieren. Die vaardigheden heeft hij opgedaan in trainingen in diverse landen: Afghanistan, Iran, Turkije en Libanon. Volgens de Jordaanse televisie hebben diverse jihadisten die veroordeeld zijn voor de verijdelde aanslag op de Amerikaanse ambassade in Amman bekend dat Abu al-Ghadia hen van geld en valse identiteitspapieren had voorzien.[23]

Het is onduidelijk wanneer Al-Zarqawi Abu al-Ghadia heeft gerekruteerd. Het kan gebeurd zijn op enig moment tussen 1999, nadat hij uit de Al-Suwaqah-gevangenis was gekomen, en oktober 2001, toen de Verenigde Staten Afghanistan aanvielen en hij dat land moest ontvluchten. Abu al-Ghadia bracht enige tijd door in Herat, waar hij rekruten trainde in het gebruik van explosieven, zoals leden van het kamp hebben bevestigd.[24] 'Ik ben in Herat getraind in explosieven, op een zeer hoog niveau,' verklaart Azmi al-Jayyusi die als martelaar had moeten sterven in de verijdelde aanslag op de Amerikaanse ambassade in Amman.[25] Abu al-Ghadia maakte deel uit van diezelfde operatie. Misschien was hij er met behulp van de Syrische connectie wel het brein achter. Azmi al-Jayyusi was inderdaad vanuit Syrië naar Amman gekomen. Sterker nog, het complot was ontdekt toen enkele aanhangers van Al-Zarqawi in Syrië werden gearresteerd; van hen hoorden

de Syrische autoriteiten over het complot de gebouwen in Amman op te blazen, waarop de Jordaanse geheime dienst werd gealarmeerd.

Poreuze grenzen tussen Irak en zijn buurlanden bevorderen de mobiliteit van de aanvoer van rekruten voor Al-Zarqawi; een van de meest lekke grenzen is die van Syrië met Irak. Maar dit feit alleen is geen bewijs voor de betrokkenheid van Syrië bij een dergelijke handel. Toch beschuldigen zowel de coalitietroepen als de Iraakse regering Syrië ervan Al-Zarqawi te steunen. In februari 2005 zond Al-Iraqiya, het door de regering gecontroleerde tv-station dat door de coalitie is opgezet, diverse bekentenissen uit van Arabische jihadisten, leden van het Bevrijdingsleger (een gemengde groep Irakezen en Arabieren die vanuit Syrië naar Irak waren getrokken). Zij beweerden dat de Syrische geheime dienst hen had uitgerust met explosieven, ontstekingsmechanismen en instructies over hoe je gijzelaars moest onthoofden, plus andere informatie over sabotageacties tegen de politie en leden van de nationale garde. Volgens deze bekentenissen financierde de Syrische geheime dienst hun activiteiten in Irak. Een Sudanees merkte zelfs op dat hij vijftig dollar per onthoofding kreeg.[26] Niettemin is er geen bewijs geleverd voor de betrokkenheid van de Syrische geheime dienst.

De Iraakse regering heeft buurlanden ook beschuldigd van steun aan voormalige leden van de Baathpartij. In februari 2005 gaf de Iraakse delegatie tijdens de conferentie over terrorisme in Riad toe dat achter terroristische activiteiten in Irak leden van het oude Baathregime zaten en gispte zij vervolgens Egyptische, Syrische en Jordaanse nationalistische groeperingen wegens hun steun aan de opstand. Volgens de delegatie wordt algemeen aangenomen dat wat er in Irak plaatsvindt geen terrorisme is maar nationaal verzet ter verdediging van de Arabische identiteit van het land. De delegatie beschuldigde Syrië, Jordanië en Jemen ervan onderdak te verlenen aan voormalige leden van de Baathpartij – in Irak herdoopt tot 'de partij van de terugkeer' (Hizb al-Awda) – via hun eigen nationale Baathpartijen.[27]

Hoewel een aantal leden van de Iraakse Baathpartij na de val van het bewind van Saddam hun toevlucht hebben gezocht in Syrië en dit land nu gebruiken als basis van waaruit ze bewapende groepen financieren en uitrusten, vinden deze activiteiten niet plaats onder dekking van de Syrische regering. Tot nu toe heeft Damascus volledig

met de Amerikanen samengewerkt. Hoewel de grens in bepaalde delen zeer poreus is wordt er tussen Syrië en Irak door Syrische en Amerikaanse troepen gezamenlijk gepatrouilleerd.[28] Door buurlanden te beschuldigen van steun aan de opstand probeert de Iraakse regering de sterke anti-Amerikaanse gevoelens onder de eigen bevolking en die van buurlanden toe te dekken.

De blinde betrokkenheid van jonge Arabieren – waaronder de groep van Al-Zarqawi – die zich bij de Iraakse opstand aansluiten, lijkt een bevestiging van de angst van de Iraakse regering dat wat in het Westen gemeenlijk wordt gezien als terrorisme, in de Arabische wereld en ook in Irak wordt gezien als nationaal verzet tegen een buitenlandse bezettingsmacht. Met name jonge mensen voelen zich tot de opstand aangetrokken. 'Ik volgde Abu Musab al-Zarqawi overal waar hij heen ging, daar werd niet eens over gesproken, ik volgde domweg al zijn bevelen op,' legt Al-Jayyusi uit. 'Na de val van Afghanistan ontmoette ik Abu Musab al-Zarqawi weer in Irak. Hij werd vergezeld door de Jordaanse Muafaq Adwan, die ik uit Afghanistan kende. We kregen opdracht om naar Jordanië te gaan, Muafaq Adwan en ik, om een militaire operatie in Jordanië op te zetten [die de bomaanslag op de Amerikaanse ambassade in Jordanië moest uitvoeren].'[29]

Volgens de Amerikaanse autoriteiten is Abu al-Ghadia, die lid is van de *shura* of hoge raad van Al-Zarqawi, ook belast met het contact met Palestijnse ronselaars die toekomstige zelfmoorddaders selecteren. Hij wordt er bijvoorbeeld van beschuldigd namens Al-Zarqawi 10.000 dollar te hebben overgemaakt naar Abu Muhyin, hoofd van Asbat al-Ansar, een groep die zijn basis heeft in het vluchtelingenkamp Ayn Helwa in Libanon.[30]

Verschillende onderzoeken hebben Abu al-Ghadia aangewezen als een van de belangrijkste financiële kanalen via welke Al-Zarqawi's activiteiten in Irak worden gefinancierd. Wederom speelt de Syrische connectie een belangrijke rol in dergelijke geldstromen. Abu al-Ghadia kan een beroep doen op het netwerk van Syriërs in Europa die het land in 1982 hebben verlaten toen het bewind in botsing kwam met de Moslimbroederschap. In de afgelopen twee decennia zijn deze groeperingen, die zowel binnen als buiten hun geboorteland vervolgd worden, fundamentalistischer geworden. Volgens Fouad Hussein behoren ze tegenwoordig via Abu al-Ghadia tot de belangrijkste geld-

schieters van Al-Zarqawi.[31] In 2005 droegen de Verenigde Staten Abu al-Ghadia voor voor plaatsing op de VN-lijst van financiers van het terrorisme, in de hoop zijn activiteiten te kunnen tegenhouden. Volgens John Snow, de Amerikaanse minister van Financiën, voorziet Abu al-Ghadia Al-Zarqawi's netwerk in Irak maandelijks van een bedrag van 10.000 tot 12.000 dollar; het geld wordt gebracht door een legertje koeriers die regelmatig de grens tussen Syrië en Irak oversteken.[32]

Er komt steeds meer bewijsmateriaal naar voren dat Al-Zarqawi ook geld van individuele geldschieters in de Golfstaten krijgt. De ironie wil dat de stijging van de olieprijzen de liquiditeit in de regio heeft verhoogd. 'Geldschieters hebben meer cashgeld ter beschikking,' gaf een Saudische bron toe. Hoewel Al-Zarqawi in Saudi-Arabië en andere Golfstaten niet dezelfde status heeft als Osama bin Laden, vecht hij aan de frontlinies, terwijl Bin Laden opgesloten zit in het gebied tussen Pakistan en Afghanistan.

8 Opstandig Irak

Missie volbracht
– George W. Bush over de oorlog in Irak

Het is vrijdagavond halfacht als ayatollah Muhammad Sadeq al-Sadr, de populaire Iraakse sjiitische moslimleider, zijn kantoor verlaat in een buitenwijk van de heilige stad Nayaf, vlak bij de rivier de Eufraat ten zuidwesten van Bagdad. Hij is net klaar met zijn preek in de drukbezochte Masjid al-Kufa-moskee, waar duizenden mensen elke vrijdag naar hem komen luisteren. Sadeq al-Sadr was een soort superstergeestelijke, iemand die door sjiieten wereldwijd werd beschouwd als heilige. Zoals altijd heeft hij die vrijdag de gelovigen toegesproken in een doodskleed, waarmee hij aangaf dat hij immer bereid was een martelaar te worden.

Twee van zijn zoons, Mustapha en Mu'ammal, tevens zijn belangrijkste assistenten, begeleiden de oude man samen met de chauffeur naar de auto. In het gouden avondlicht boven de eeuwenoude Mesopotamische stad lijken de vier mannen, gekleed in hun traditionele sjiitische kleding, wel inwoners van een stad uit lang vervlogen tijden. Plotseling, zonder waarschuwing, worden er vanuit meerdere richtingen kogels op hen afgevuurd. De vier mannen worden geraakt. Een paar minuten later liggen hun roerloze lichamen in het voertuig dat geparkeerd staat op het stoffige plein naast de historische moskee. Iraakse veiligheidstroepen sluiten het gebied onmiddellijk af en laten zelfs geen ambulance door.[1]

Dit is niet het zoveelste terreurverhaal vanuit het 'bevrijde' Irak; de moordaanslag op Sadeq al-Sadr en twee van zijn zoons vond plaats op 18 februari 1999. De moordenaars waren daar naartoe gestuurd door Saddam Hussein, die vastbesloten was de leider van de sjiitische oppositie tegen zijn bewind het zwijgen op te leggen.

De moorden leidden tot een gewelddadige opstand die even ge-

welddadig werd onderdrukt. De Britse krant *The Independent* schreef [dat] 'er in de moskee wapens werden uitgereikt en er ontstond al snel een hevig vuurgevecht. Enkele veiligheidsvoertuigen werden in brand gestoken. Maar Saddams troepen wisten al schietend uiteindelijk in de moskee door te dringen en schoten zo'n tweehonderd mensen dood.'[2] In de gevechten op straat vielen nog eens honderden doden; anderen werden gevangengenomen, gemarteld en geëxecuteerd.

De opstand werd vooral hard neergeslagen in 'Saddam City', de beruchte achterbuurt in Bagdad waar meer dan twee miljoen sjiieten onder verschrikkelijke omstandigheden woonden. 'Mensen werden door Saddams politiemacht afgeslacht,' herinnert een bewoner zich. 'Ze werden op straat als beesten afgemaakt.' In deze grote, armoedige wijk in Bagdad leidde de moordaanslag alleen maar tot nog meer steun voor ayatollah Muhammad Sadeq al-Sadr. Net als tijdens zijn leven, werd hij als martelaar de stem van de slachtoffers van Saddam Hussein. Op 9 april 2003, toen Saddams bewind viel, vervingen inwoners van het gebied het bord aan het begin van de wijk met daarop de tekst 'Welkom in Saddam City' door een zelfgemaakt bord met daarop 'Welkom in Sadr City'.

Ironisch genoeg werd de Iraakse opstand hier geboren, in Sadr City (Medina al-Sadr), de sjiitische krottenwijk van Bagdad, onder de mensen die juist zo blij waren met de komst van de Amerikanen. Terwijl aanhangers van de Baathpartij zich hergroepeerden in de soennitische driehoek en al-Zarqawi's terreuroffensief nog in de startblokken stond, weerklonken de stemmen van de werklozen, de onteigenden en de vervolgde sjiieten uit Sadr City als protest tegen de desintegratie van wet en orde, de schandalige plunderingen, de afschuwelijke levensomstandigheden en de politieke corruptie die volgden op de overwinning van de coalitietroepen. Hun woordvoerder was de jongste nog levende zoon van ayatollah Muhammad Sadeq al-Sadr: de geestelijke Moqtada al-Sadr.[3]

'We hadden gehoopt dat sommige problemen inmiddels wel zouden zijn opgelost,' zegt een pro-Sadr-geestelijke bij een gebedsbijeenkomst in Sadr City in november 2003. Over welke problemen had hij het? 'Over het gebrek aan gezag, de onstuitbare werkloosheid, het ontbreken van basisvoorzieningen in sjiitische stadsgebieden, en het feit dat de coalitie geen oog heeft voor de culturele en maatschappelijke normen van de bevolking. De sjiitische politieke leider die het meest geschikt leek om die uitdaging aan te gaan, was niemand minder dan [Moqtada] al-Sadr.'[4] Terwijl het naoorlogse Bagdad in de greep van de chaos kwam, organiseerden pro-Sadr-geestelijken burgermilities om wijken te beschermen en te voorkomen dat openbare gebouwen werden geplunderd. Anderen deelden voedsel en water uit. Te midden van deze opmerkelijke initiatieven van solidariteit, hield Moqtada al-Sadr zijn eerste opruiende populistische preken. Hij maakte de coalitietroepen uit voor bezetters en beschuldigde de interim-regering ervan een marionet van de Amerikanen te zijn; hij betichtte de regeringsraad ervan dat die voornamelijk uit Iraakse bannelingen bestond, mensen die tijdens Saddams bewind in het buitenland hadden gewoond; en haalde uit naar de traditionele sjiitische religieuze autoriteiten omdat ze zwegen over deze misstanden.

Moqtada al-Sadrs retoriek was doordrenkt van de enorme ontgoocheling onder de sjiitische bevolking over de overgangsregering die hen van de macht dreigde uit te sluiten. Hij werd en wordt nog steeds gezien als een politiek leider, niet als een religieuze autoriteit.[5] De jonge geestelijke waarschuwde voor de vorming van een nieuwe heersende elite die de arme sjiieten wederom zou buitensluiten. De sjiitische meerderheid (circa 60 procent van de Iraakse bevolking) schaarde zich achter zijn oproep om voor hun rechten op te komen. Tijdens die eerste maanden riep hij nog niet rechtstreeks en ondubbelzinnig op tot gewapend verzet, maar distantieerde zich wel op kundige wijze van de drie andere voornaamste gematigde sjiitische politieke groeperingen: Al-Daawa, de Opperste Raad voor de Islamitische Revolutie in Irak (SCIRI) en ayatollah Ali al-Sistani's al-Nayaf. Tegenwoordig zijn al deze groeperingen in het nieuwe Iraakse parlement vertegenwoordigd. Ook Moqtada al-Sadr.

Iraakse sjiieten zijn op ideologische gronden van oudsher in drie belangrijke stromingen verdeeld. Al-Daawa, de oudste partij, werd in de jaren vijftig van de vorige eeuw opgericht en staat voor een reformistische islam, een parlementair bewind en een gedecentraliseerde staat. Al-Daawa heeft zich uitgesproken tegen de aanwezigheid van Amerikaanse troepen in het Midden-Oosten en houdt zich tegelijkertijd afzijdig van Iran. Ze is tegenwoordig de zwakste sjiitische partij. '[Ze wordt] geleid door Ibrahim Jaafari die na de val van de Baathpartij uit ballingschap in Londen terugkeerde. Jaafari heeft een zetel in de regeringsraad en was Iraks eerste interim-premier. Hoewel hij invloedrijk is, vertegenwoordigt Jaafari's mening niet noodzakelijkerwijs het volledige spectrum aan ideologieën en loyaliteiten die in de Daawa Partij leven. Volgens sommige waarnemers is de Daawa Partij nog te verdeeld en gesloten om een beslissende rol in de Iraakse politiek te kunnen spelen.'[6]

De Opperste Raad voor de Islamitische Revolutie in Irak werd als afsplitsing van Al-Daawa in 1982 opgericht door Muhammad Baqer al-Hakim. Toen hij werd vermoord nam zijn broer het leiderschap van hem over. Hoewel deze partij deelnam aan de Iraakse regeringsraad onder toezicht van Amerika, heeft ze zich er gaandeweg van gedistantieerd. SCIRI staat een decentraal en democratisch parlementair model voor. De militaire tak van de partij, de Badr Brigade, bestaat uit tien- tot vijftienduizend man, voor het merendeel mensen die in ballingschap zijn gegaan in Iran en na de val van Saddams bewind zijn teruggekeerd. Als onderdeel van het coalitieproces nam SCIRI zitting in de Iraakse regering.

De machtigste partij wordt geleid door de in Iran geboren ayatollah Ali al-Sistani, die in 1952 naar Irak kwam en na de moord op Muhammad Sadeq al-Sadr het leiderschap van Al-Nayaf op zich nam. De partij is georganiseerd rond de Hawza al-Ilmiya, een netwerk van religieuze scholen in Nayaf die bestuurd worden door de meest vooraanstaande geestelijken van het land (*marjayya*), die van oudsher neigen naar het quiëtisme, in plaats van naar de Iraanse ideologie van religieus bestuur. De marjayya hebben de bezetting van Irak door de coalitie slechts tot op zekere hoogte gesteund en benadrukken dat het burgerbestuur zo snel mogelijk op beheerste wijze aan het Iraakse volk moet worden teruggegeven. 'Al-Sistani is de sjiitische leider die

de meeste kritiek krijgt van de soennieten en de moedjahedien omdat hij de burgerbevolking opriep hun tegenstand te staken tegen de opmars van de geallieerde troepenmacht [...] Zijn invloed is gebaseerd op het traditionele principe van gehoorzaamheid aan de religieuze autoriteiten. Zijn volgelingen bestaan uit clans, studenten aan religieuze scholen, geestelijken, handelaars, ambachtslieden en regeringsmedewerkers.'[7]

Al-Sadr zette in de zomer van 2003 zijn eigen militie op: Jeish al-Mahdi (Leger van al-Mahdi). Hij beweerde dat de militie niet gewapend was en sociale taken uitvoerde in arme sjiitische woonwijken. Maar de leden van de militie verborgen gewoon hun wapens die ze geplunderd hadden uit de wapenarsenalen in Irak. De hoofdkantoren van Moqtada al-Sadrs beweging, die over het hele land waren verspreid, zorgden voor de munitie. De rekrutering vond vooral plaats in stedelijke getto's, waar mensen geen ervaring hadden met het voeren van een guerrilla.

> Een groot deel van de 'gewone manschappen' in de lagere echelons van de militie – vaak jonge, analfabete jochies die vanuit plattelandsgebieden naar de stedelijke centra zijn getrokken – waren totaal niet getraind in het gebruik van wapens en gevechtstactieken van kleine eenheden. De rekrutering van Moqtada's opstand geeft duidelijk diens klasse- en maatschappelijke basis aan. Moqtada beantwoordde aan de behoeften van de meest ontheemde elementen binnen de sjiitische gemeenschap die zo lang had geleden. Ontgoochelde en werkloze jonge mannen die elke dag urenlang op de hoek van de straat rondhingen, werden uiteindelijk overgehaald om het vrijdaggebed bij te wonen, het begin van hun toegang tot de beweging. Zijn achterban was afkomstig uit steden zoals [Sadr City] – een grote, uitgestrekte, smerige en stinkende buitenwijk van Bagdad waar het werkloosheidspercentage rond de zeventig schommelt – en al-Kut (circa 160 kilometer ten zuidoosten van Bagdad), dat een soortgelijke werkloosheidsprobleem kent.[8]

Jeish al-Mahdi zou ergens tussen de drie- tot tienduizend leden hebben.[9]

Moqtada genoot ook grote steun onder de bevolking van Nayaf en

Karbala, wat allebei sjiitische bedevaartsoorden zijn. Hij begon eind voorjaar 2003 met zijn preken tegen ayatollah Ali al-Sistani, en zei vooral dat Al-Sistani de Irakezen niet kon vertellen hoe ze moesten omgaan met de coalitiemacht omdat hij zelf uit Iran kwam. Tegelijkertijd eiste Al-Sadr dat alle buitenlandse troepen met onmiddellijke ingang het land zouden verlaten.

De interne sjiitische rivaliteit tussen Al-Sadr en Al-Sistani is niets nieuws. Die gaat terug tot 1999 toen Al-Sadrs vader, Muhammad Sadeq al-Sadr, zijn campagne tegen Saddam Hussein begon. 'Tot dan toe had hij strubbelingen met het Baathbewind vermeden en zijn preken tegen Saddam maakte hem dus meteen enorm populair onder de jeugdige sjiieten. Het aantal toehoorders bij zijn preken verveelvoudigde. Grootayatollah Sistani keurde Sadrs preken af omdat hij bang was dat het bewind verschrikkelijke represailles zou nemen tegen de hele sjiitische gemeenschap.'[10] Na de moord op Muhammad al-Sadr vergaf zijn familie, vooral Moqtada, hem dit niet.

Jeish al-Mahdi begon al in april 2003 met gewapende activiteiten tegen gematigde sjiieten en coalitietroepen in Irak. Op 10 april pleegde de gewapende groepering een moordaanslag op de gematigde ayatollah Abd al-Majid al-Khoi. Het was duidelijk waar Moqtada al-Sadr op uit was: een parallelle staat en een regering vormen die onder zijn leiding zouden staan, met de militie als militaire tak en de speciale religieuze rechtbanken, zoals die in Nayaf en Karbala, als juridische tak.[11]

Gevoed door de preken van Moqtada al-Sadr, verspreidde de sjiitische opstand zich al snel over de rest van het land. Die was sterk en gewelddadig en kwam voort uit de armoede van zijn achterban. Vanaf het voorjaar van 2003 begonnen de schermutselingen en de ongeregeldheden het 'bevrijde' Irak te teisteren, waarbij veel gebieden echte burgeroorlogszones werden. Eind voorjaar 2004 ontvoerde Jeish al-Mahdi, dat inmiddels een terroristische groepering was, twee Zuid-Koreaanse mensenrechtenactivisten. De coalitietroepen kregen dagelijks te maken met het gewapende verzet van de volgelingen van de geestelijk leider in Nayaf, Karbala en Sadr City, de bolwerken van zijn militie.

Ondanks het geweld groeide de populariteit van Moqtada al-Sadr. Een opiniepeiling die tussen 14 en 23 mei 2004 door de Coalition Pro-

visional Authority werd gehouden in zes Iraakse steden[12], toonde aan dat 81 procent van de respondenten een betere indruk had van Al-Sadr dan drie maanden daarvoor en dat 64 procent zijn activiteiten zag als onderdeel van een nationaal verzet dat geholpen had bij de eenwording van het land.[13]

De soennitische opstand

Terwijl Al-Sadrs volgelingen aan stootkracht wonnen, begonnen de soennieten met hun eigen offensief. Die opstand begon in mei 2003 met gewelddadigheden in Bagdad, Ramadi en Falluja. De kern van de sociale onrust bevond zich in de soennitische driehoek, een gebied waar veel soennieten met sterke tribale tradities wonen. Anders dan de meeste mensen denken, werd deze opstand niet alleen geleid door een minderheid die onder Saddam speciale voorrechten had genoten; ook de soennitische zakelijke en middenklasse deden eraan mee.

Ironisch genoeg hadden die maatschappelijke groepen de Amerikaanse troepen juist verwelkomd, ervan overtuigd dat die hen zouden beschermen tegen de wijdverbreide misdaad en de economische barre tijden die het land al meer dan een decennium plaagden. Saddam had in 2000 tweehonderdduizend gevangenen vrijgelaten en sommigen van hen hadden criminele bendes opgericht die de bevolking terroriseerden. De oorlog zorgde alleen maar voor nog meer aanwas. De desintegratie van de orde en het gezag na de val van Saddams bewind, de vrijlating van duizenden misdadigers uit de gevangenissen en de massale plunderingen overtuigden de soennitische middenklasse ervan dat de Amerikanen niet in staat waren het land in bedwang te houden.

Tegen de zomer van 2003 werden de militairen van de coalitie het slachtoffer van zowel sjiitisch als soennitisch geweld. De opstanden gaven op een gewelddadige manier uiting aan grieven over de bezettingsmacht die door beide groepen werden gedeeld: ze voelden zich verraden door hun 'bevrijders'. Het Iraakse volk had verwacht dat de Amerikanen hun een beter leven zouden brengen; wat ze kregen was een ergere nachtmerrie dan die welke ze onder Saddams bewind hadden doorstaan. 'Als de Amerikanen waren gekomen en onze algeme-

ne voorzieningen hadden ontwikkeld, onze mensen werk hadden gegeven en hun technologie aan ons hadden overgedragen, zouden we niet zo teleurgesteld zijn geweest,' legde een Irakees in het voorjaar van 2004 uit aan een Britse correspondent van *The Guardian*. 'Maar het is voor ons als mensen niet acceptabel dat de Amerikanen na een jaar nog steeds niet in staat zijn ons te voorzien van elektriciteit.'[14]

Achteraf gezien was het onvermogen om deze klachten van de soennitische zakelijke en middenklasse aan te pakken een tragische fout. Amerika zou hebben kunnen profiteren van hun steun – het was een cruciale achterban die noodzakelijk was voor de versoepeling van de overgangsperiode. Maar de Verenigde Staten waren niet voorbereid of niet bereid het bestuur over het land op zich te nemen. Ze waren voor hun informatie, waarvan het grootste deel niet klopte, over de logistieke en economische situatie van het land volledig afgegaan op het advies van hun adviseurs, bestaande uit een groep Irakese ballingen. Deze informanten hadden een veel te rooskleurig beeld geschetst. In werkelijkheid was de sociaal-economische infrastructuur na meer dan tien jaar economische sancties uitgehold en de oorlog was het laatste duwtje naar de afgrond geweest. Door de gevolgen van de sancties erfden de coalitietroepen een land zonder stromend water, zonder elektriciteit en zonder fatsoenlijk rioolstelsel, waar meer dan zestig procent van de bevolking afhankelijk was van voedselrantsoenen via het VN olie-voor-voedselprogramma. Met dit toekomstscenario voor ogen had de regering-Bush geen plannen gemaakt voor de overgangsperiode na de val van de dictator. De Verenigde Staten waren zo onverstandig geweest al hun inspanningen eerst op het rechtvaardigen van de oorlog te richten en toen op het voeren ervan; alsof het verwijderen van Saddam de enige doelstelling was.

Terwijl het land afgleed naar chaos, verschansten de Amerikanen zich in de Groene Zone en bekommerden zich niet om de situatie daarbuiten. Een Noorse journalist die de Groene Zone betrad tijdens de eerste slag om Falluja in het voorjaar van 2004, trof daar tot zijn stomme verbazing vier Amerikaanse diplomaten aan die het terrein al een paar maanden niet meer hadden verlaten, midden in een heftige discussie over hoe de Iraakse effectenbeurs moest worden gestructureerd. 'Ik kwam net uit Falluja,' vertelde de journalist, 'en die stad stond in brand. Het was surrealistisch om die mannen bezig te zien

met de voorbereidingen voor een effectenbeurs terwijl het land in de greep van een burgeroorlog was.'[15] Het leven binnen en buiten de hekken van de Groene Zone is niet te vergelijken. Degenen die veilig binnen zitten hebben de macht om besluiten te nemen maar geen idee naar wat voor toestand het land is afgegleden. 'Jonge en onervaren militairen werden erop uitgestuurd om te patrouilleren in de Iraakse straten terwijl de officieren achterbleven,' zoals de vrouw van een Amerikaanse reserveofficier me vertelde, 'om het verlies van "belangrijke" levens te voorkomen.'

De Amerikanen waren evenmin in staat de complexiteit van de opstand te bevatten. Zo bestond de soennitische opstand uit verschillende stromingen, waaronder een sterk islamitische, nationalistische factie. Die groep bestond onder meer uit voormalige Iraakse legerofficieren en veiligheidspersoneel. Het islamitisch nationalisme was een van de neveneffecten van de economische sancties. Om de negatieve effecten van het VN-embargo die de economie van het land lamlegde tegen te gaan, had Saddam strategische concessies gedaan aan de clerus en de stamhoofden die de wetten van de sharia volgden. Vrouwen waren de eerste slachtoffers van dit beleid. Van de ene op de andere dag halveerde Saddam de werkloosheid door vrouwen te verbieden buitenshuis te werken, een decreet dat vervolgens werd herzien en vrouwen helemaal verbood te werken. Saddam stond ook toe dat eerwraak ongestraft bleef. Volgens de wetgeving van de sharia heeft een mannelijk familielid het recht een vrouw te doden als zij de eer van haar familie heeft aangetast door alleen maar een vriend te hebben of zelfs maar te praten met een man zonder toestemming van haar familie. Stamhoofden, met wie Saddam altijd al een problematische relatie had gehad, steunden die veranderingen. Maar tegen het einde van de jaren negentig kwam de islamisering van de Iraakse samenleving pas echt in een stroomversnelling terecht. In 1999 begon het bewind met *al-hamla al-imaniyah* (de versterking van het islamitische geloof), wat neerkwam op een islamistische campagne. De openingstijden voor drank- en goketablissementen werden beperkt, seculiere praktijken werden aanzienlijk verminderd en de regering stimuleerde het religieus onderwijs. Seculiere scholen werden gesloten en meisjes werden thuisgehouden.

Tijdens de jaren negentig liet de regering ook de verspreiding van

het moderne salafisme toe, wat vooral in de soennitische driehoek onder soennitische Irakezen een belangrijke religieuze beweging werd. Na de val van Saddam 'droegen [radicale] salafisten bij [...] aan het toenemende geweld van de opstand door zich op leiders van andere gemeenschappen te richten, op promotors van "morele losbandigheid" en op niet-moslims. Zij [...] maakten de sjiieten en hun rituelen belachelijk en [...] bekladden zelfs posters van sjiitische geestelijke boegbeelden. In het najaar van 2003 waren de islamisten [salafisten] vooral actief in Mosul, waar ze een klooster aanvielen, een bekende schrijver vermoordden, een bomaanslag pleegden op een populaire bioscoop en brand stichtten in vier drankwinkels.' [16]

Er waren ook seculiere groepen die de soennitische opstand steunden, van studenten, intellectuelen en zakenlieden uit de middenklasse tot ex-militairen en boeren. In de zomer van 2003 kwam de soennitische opstand door de activiteiten van die seculiere en nationalistische onderdelen bekend te staan als een verzetsbeweging, een sociaal oproer van een trots volk tegen een bezettingsmacht. Andere Iraakse soennieten hadden hier veel bewondering voor, ook gematigden en degenen die zich ver van de frontlinie bevonden.

Toen Saddam Hussein in december 2003 gevangen werd genomen was dat een behoorlijke slag voor de factie van Baathgetrouwen binnen het verzet, degenen die vochten voor de terugkeer van de dictator, in welke vorm dan ook. Aan het andere eind van het spectrum werd in de zomer een islamitisch-nationalistische opstand gevormd, een front dat bestond uit religieuze en seculiere groepen dat al snel een groeiende populariteit genoot. Ze gaven Saddams dwaze beleid de schuld van de invasie en probeerden het soennitische grondgebied met geweld weer onder controle te krijgen. Hun politieke programma was eenvoudig: een einde maken aan de bezetting en weer orde en gezag scheppen in die gebieden waar ze het voor het zeggen hadden.

Tijdens het najaar en de winter van 2004 wonnen de islamitisch-nationalisten aan kracht en voerden een aantal succesvolle aanslagen uit op de coalitietroepen. Dit had te maken met een aantal strategische factoren, vooral het feit dat ze professioneel militair personeel konden rekruteren. Veel van deze mensen sloten zich aan bij het verzet toen de Verenigde Staten het leger hadden ontbonden, waardoor ze hun salaris en sociale status hadden verloren. Voormalige legerofficie-

ren brachten nieuwe rekruten guerrillatactieken bij. En zo wisten de islamitisch-nationalisten aanzienlijke tactische successen te behalen op de Amerikaanse troepen en hun eigen verliezen tegelijkertijd aanzienlijk te verminderen.

De soennitische verzetsbeweging had nooit een tekort aan manschappen of wapens, maar de grootste toevoer kwam van soennitische stammen die de echte fanatieke gevechtsstrijders leverden. Eind 2003 sloten alleen al in het gebied rond Falluja vijftigduizend mannen van de Albuseissa-stam zich aan bij het verzet. 'Hun leden beweerden dat het hun strijders waren die begin november 2003 de Amerikaanse Chinook-legerhelikopter hebben neergeschoten waarbij zeventien Amerikaanse militairen om het leven kwamen.'[17]

De basis van het soennitische stammenverzet tegen de Amerikanen komt voort uit traditionele, economische en gedragsfactoren, feiten waar de regering-Bush geen rekening mee hield. Stamleiders zijn nooit geneigd geweest zich te onderwerpen aan een autoriteit van buitenaf; zelfs Saddam had problemen met ze en werd gedwongen hun bijzondere autonomie te verlenen. Omdat ze geen moslims zijn, worden Amerikanen gezien als heidenen en dat heeft in belangrijke mate bijgedragen aan het gebrek aan vertrouwen. De onwetendheid en het gebrek aan begrip voor hun tribale tradities waarvan Amerikaanse militairen vaak blijk gaven – zoals het doorzoeken van huizen in afwezigheid van het mannelijke hoofd van het gezin en vrouwen door mannelijke soldaten laten fouilleren – voedden een gevoel van wrok dat gemakkelijk in geweld kon uitbarsten. En dan waren er nog de economische grieven van de stamleiders, vergelijkbaar met die van de sjiieten, die hen ervan overtuigden dat de Amerikanen niet in staat waren economische stabiliteit te brengen in hun land.

Een andere belangrijke factor in de groeiende populariteit van het soennitische verzet was de hoeveelheid geld die het bezat. Noch de sjiitische noch de soennitische opstand heeft een tekort aan geld. Terwijl het sjiitische verzet kan rekenen op geldschieters uit Iran en andere sympathisanten in het buitenland, heeft het soennitische verzet financiers en wapenleveranciers in Irak zelf. Saddam Hussein had al rekening gehouden met de hoge kosten van het verzet indien het land zou worden binnengevallen. Zo hadden Saddam-getrouwen op diverse locaties grote hoeveelheden geld verstopt. Het Amerikaanse leger

heeft een aantal van die plaatsen ontdekt en pakte rebellen met grote hoeveelheden contant geld op; maar de toevoer van fondsen blijft bestaan en er ligt nog veel verstopt. Tegelijkertijd doneren burgers ook geld aan het verzet, vaak mensen uit rijke families die in de soennitische driehoek wonen.

Zodoende beschikken zowel de sjiitische als de soennitische rebellen over genoeg manschappen, wapens en geld om een lange en bloedige verzetsstrijd tegen de bezetters te kunnen voeren.

9 De nieuwe Mongolen

'De Amerikanen zijn de nieuwe Mongolen'
– *Bashaer* Magazine

Vóór het begin van de officiële oorlog bestonden er geen banden tussen Al-Qaida en Saddam Hussein, maar toen de invasie eenmaal was begonnen stroomden woedende moderne salafisten uit het hele Midden-Oosten naar Irak om tegen de coalitietroepen te vechten. Ironisch genoeg vergrootte de val van Saddam de toevloed van buitenlandse strijders en jihadisten, van wie sommigen banden hadden met lokale Iraakse salafistengroepen die opereerden in de soennitische driehoek, in plaatsen als Ramadi, Falluja en Mosul. Al-Zarqawi was een van hen. Hij kwam het land binnen voor de officiële oorlog en begon vóór alle anderen al aan zijn ondersteunende netwerk. Alleen dat al gaf hem een enorme voorsprong op alle andere jihadleiders.

Dankzij Saddams proces van islamisering werd het moderne salafisme tijdens de jaren negentig steeds populairder. De bewoners in de soennitische driehoek deelden radicale, salafistische en religieuze overtuigingen, wat heel belangrijk was voor de acceptatie van buitenlandse strijders in Irak. Zo omschreef een lid van de administratieve raad in Falluja buitenlandse opstandelingen als moedjahedien, oftewel 'heilige krijgers'. 'Al-Anbar [de provincie waar Falluja ligt] heeft een groter nationalistisch bewustzijn dan de rest van Irak,' voegde hij hieraan toe. 'We zijn ook religieuzer. We beschouwen dit verzet niet alleen als een religieuze maar ook als een nationalistische taak.'[1] Dit gevoel is wijdverbreid onder de middenklasse. Tijdens de economische sancties van de VN werd religie een bron van troost voor de steeds armer wordende soennitische middenklasse. De islam werd een manier om het hoofd te bieden aan de economisch barre tijden. In het bezette Irak werd de islam een manier om onafhankelijk te worden van de Amerikanen, om weer economisch te groeien.

De buitenlandse jihadisten hadden de steun van alle lokale verzetsgroepen nodig om hun invloed te kunnen uitoefenen, inclusief die van seculiere nationalisten en stamleden. En die steun was niet moeilijk te verkrijgen. Alle onderdelen van het soennitische verzet, van moderne salafisten tot aan Saddam-getrouwen, steunden de 'freelance' buitenlandse strijders graag. Alle groepen boden hun bescherming, onderduikplaatsen en de benodigde middelen om aanslagen te kunnen uitoefenen. Deze bereidwilligheid om buitenlandse strijders van een ondersteunend netwerk te voorzien heeft te maken met het belang dat dit relatief kleine groepje mensen binnen het soennitische verzet heeft. Deze minderheid is bereid operaties uit te voeren waar Irakezen zelf voor terugschrikken, zoals zelfmoordaanslagen.

De aanwezigheid van buitenlandse strijders en zelfmoordterroristen is een van de belangrijkste elementen waarin het soennitische verzet zich onderscheidt van het sjiitische. Een ander verschil heeft te maken met de achtergrond en de motivatie van de twee groepen. Terwijl het sjiitische verzet vooral een klassenstrijd is, voeren de soennieten een tegenkruistocht en een burgeroorlog. Moqtada al-Sadrs sjiitische opstand streefde al vanaf het begin naar politieke erkenning voor zijn volgelingen en een deel van de politieke taart voor zichzelf. Soennitische opstandelingen voeren daarentegen een volwaardige oorlog tegen een bezettingsmacht.

Al in het voorjaar van 2003 rechtvaardigde de tijdloze, apocalyptische retoriek van de Iraakse salafistische-jihadistische beweging de oproep tot de wapens met een krachtige historische vergelijking: de invasie van de Mongolen in de dertiende eeuw. De coalitietroepen die Irak zijn binnengevallen worden gezien als de nieuwe Mongolen. Het beeld van Mongolen en Tartaren die in 1258 de prachtige stad Bagdad plunderden rakelt bij soennitische Irakezen een beschamend verleden op. 'Het historische besef leeft erg sterk in de soennitische driehoek,' legt Saad al-Fagih uit. 'Mensen zijn trots op hun afkomst en kracht, en de herinneringen aan vernederingen worden van generatie op generatie doorgegeven. Saladin, de overwinnaar van de Tweede Kruistocht, kwam uit dit stammengebied. Toen Saddam nog aan de macht was, vergeleek hij zichzelf vaak met deze legendarische moslimleider die net als hij in Tikrit was geboren (wat in Saladins tijd een Koerdische stad was). We hebben het dan over het oude Mesopotamië, de bakermat van onze beschaving.'[2]

Al snel na de val van Saddams bewind verscheen op internet een groot aantal stukken over de nieuwe Mongoolse invasie. In het virtuele tijdschrift *Bashaer* valt te lezen dat de Mongolen voor ze Bagdad bereikten het koninkrijk Huwarzim binnenvielen (het huidige Oezbekistan en Turkmenistan), net zoals de coalitietroepen eerst Afghanistan en toen Irak binnenvielen.[3] De Mongolen en de Tartaren sloten een bondgenootschap om tegen Bagdad te vechten, net als de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk deden voor ze Irak bombardeerden. In beide gevallen werd Bagdad vanuit het oosten en het westen aangevallen, duurde de belegering eenentwintig dagen, was het militaire overwicht van de aanvallers enorm groot en waren de mensen zo bang dat ze op de eerste vrijdag na het begin van de aanval niet durfden te gaan bidden. Net als in het huidige Irak verzwakte de rivaliteit tussen de sjiieten en de soennieten in de dertiende eeuw het centrale gezag. De Mongolen en de Tartaren kwamen met huurlingenlegers die deelnamen aan de inval en de stad plunderden; de coalitietroepen keken toe terwijl hun Iraakse aanhangers bibliotheken en culturele instituten leegroofden en vrouwen en kinderen vermoordden. De Mongolen en de Tartaren namen het grootste deel van de rijkdom van het kalifaat mee; de Amerikanen eigenden zich de olievelden en de andere natuurlijke grondstoffen van het land toe. Nadat ze Bagdad hadden leeggeroofd, veroverden de Mongolen al-Sham (groot-Syrië); vandaag de dag waarschuwt en bedreigt Amerika ditzelfde land.

Het artikel in *Bashaer* eindigt met een voorspelling die gebaseerd is op het historische einde van de Mongoolse inval: twee jaar nadat Bagdad was gevallen, versloegen het Syrische en het Egyptische leger samen met troepen Arabische vrijwilligers de Mongolen bij Ayn Jalut. 'We weten zeker dat Allah Amerika voorgoed zal straffen,' concludeert *Bashaer*. 'Wanneer zal het nieuwe Ayn Jalut plaatsvinden?'[4]

De sjiieten als bondgenoten van de Mongolen

In de zomer van 2003 gebruikte Al-Zarqawi de analogie van de Mongoolse invasie in zijn offensief tegen de sjiieten. Ibn al-Alqami, de vizier van Bagdad, zo legde Al-Zarqawi uit, hielp de Mongolen in hun

overwinning op Bagdad.[5] Zijn volgelingen spanden samen met de Mongolen en de Tartaren en moedigden hen aan Bagdad aan te vallen. De sjiieten hebben op vergelijkbare wijze met de Amerikanen samengespannen en hen in Irak verwelkomd. Dit was de eerste keer dat de kwestie van een sektarische en onderlinge machtsstrijd tussen de soennieten en de sjiieten in de Iraakse opstand bovenkwam.

Jihadisten voelden zich onmiddellijk aangetrokken tot deze vergelijking omdat zij in een tijdloos referentiekader opereren. Historische krachten zijn voor hen in feite statisch. 'De geschiedenis herhaalt zichzelf,' verklaarde Al-Zarqawi. 'De logica van wat er door de eeuwen heen gebeurt, verandert niet; wat wel verandert zijn de mensen, de ene speler vervangt de andere, machines worden beter; maar wat niet verandert is het terrein waarop het gevecht plaatsvindt en er is in de geschiedenis maar één gevecht: de waarheid die strijdt tegen de leugen.'[6] Dat deze historische vergelijking van Al-Zarqawi de jihadisten zou aanspreken is begrijpelijk in de context van hun algehele strijd. 'De jihadisten zijn ervan overtuigd dat ze de tijd van het leven van de Profeet herleven,' legt Nick Fielding uit, chef-verslaggever van *The Sunday Times*, 'dat ze deel uitmaken van de strijd tussen Mekka en Medina.'[7] Wat voor ons dus gewoon lijkt op een historische vergelijking, is voor Al-Zarqawi en zijn volgelingen dagelijkse realiteit. Ze staan buiten de metafysische grenzen van de westerse wereld.

In eerste instantie steunde geen enkele andere soennitische groep binnen het verzet Al-Zarqawi's veroordeling van de sjiieten. De soennitische opstand was verre van sektarisch en had juist alle kenmerken van een tegenkruistocht, een opstand tegen een buitenlandse bezettingsmacht. Niemand had belangstelling of zin in een gevecht met een andere vijand. Ook voor het leiderschap van Al-Qaida kwam de opening van een nieuw front tegen de sjiieten als een grote schok. Osama bin Laden was een groot voorstander van een gezamenlijk moslimfront tegen de Amerikanen, en niet alleen in Irak. Zelfs Al-Maqdisi, Al-Zarqawi's vroegere leermeester, gruwde van het idee dat moslims tegen andere moslims zouden vechten. Voor de meerderheid van de soennieten was Al-Zarqawi's venijnige retoriek tegen de sjiieten niet alleen onbegrijpelijk, maar ook onrechtvaardig en oneerlijk.

Al voordat de officiële oorlog in Irak begon hielden sjiitische groeperingen er een dubbelzinnige relatie met de Amerikanen op na. Geen

van hen had de bezetting 'omhelsd'. Integendeel, ze verwoordden hun tegenstand allemaal op verschillende manieren. Al-Sadrs volgelingen waren zelfs zo ver gegaan dat ze de wapens hadden opgenomen tegen de coalitietroepen. Het valt niet te ontkennen dat de soennieten en de sjiieten een gezamenlijke vijand hadden, en zo werd het in de zomer van 2003 mogelijk dat sjiitische opstandelingen, onder de noemer van het Iraakse nationalisme, zich samen met hun soennitische tegenhangers tegen de bezetters keerden. Dit was niet de eerste keer dat dit in Irak gebeurde. In 1920 hadden beide groepen samengewerkt en een nationalistische opstand tegen de Britten teweeggebracht. Net als in het verleden had dit gezamenlijke front sterke seculiere en nationalistische elementen in zich. En het was juist om díé uitkomst te voorkomen dat Al-Zarqawi besloot zich op de sjiieten te richten.

Het achterliggende idee was tweedracht zaaien tussen de twee opstandelingengroepen om elke samenwerking en elk bondgenootschap tussen sjiieten en soennieten te voorkomen, omdat de jihadisten daardoor uitgesloten dreigen te worden van een sterke nationalistische, seculiere beweging. Maar de Mongoolse vergelijking was niet genoeg om een sektarische oorlog te doen ontbranden. En dus gebruikte Al-Zarqawi het concept van takfir om de sjiieten te beschuldigen van afvalligheid. 'Gemeenschap van de islam, u moet weten dat het schisma niet bij de islam hoort,' zei hij. 'Zij [de sjiieten] zijn altijd een doorn in het hart van de islam geweest.'[8] Om deze verklaring kracht bij te zetten, schilderde hij de sjiieten af als vijanden, mensen die een politiek bondgenootschap hadden gesloten met de coalitietroepen. 'De sjiieten hebben afschuwelijke dingen gedaan. Ze werken samen met de Verenigde Staten om te voorkomen dat er een zuivere, soennitische staat komt.'[9] Al-Zarqawi ging zelfs zover dat hij ze *al-Rafidin* (ketters) noemde, legt de Franse islamoloog Gilles Kepel uit. Al-Zarqawi sprak over de sjiieten alsof het geen moslims waren, erger dan de Amerikanen, de Europeanen en de Israëli's.[10] Maar in feite waren de enige Irakezen die de Amerikanen hadden 'omhelsd' de bannelingen die de regering-Bush hadden geadviseerd, mensen die onder de Iraakse sjiieten net zo weinig geliefd waren als onder de soennieten.

Al-Zarqawi's harde propagandacampagne hield aan en bestond on-

der meer uit speciale fatwa's tegen de sjiieten. De strijd tegen de Iraakse sjiieten werd onderdeel van een veel groter gevecht tussen goed en kwaad, tussen zijn visie van de wereld en de visie die de vijanden van de islam erop na hielden.

Vanaf het voorjaar van 2003 tot aan de zomer van 2004 werd deze retoriek versterkt doordat de sjiitische opstand een andere behandeling kreeg dan de soennitische. En zo kreeg de tegenstelling tussen sjiieten en soennieten een duidelijk politieke bijklank. Hoewel zowel de coalitietroepen als de gematigde sjiitische groeperingen Jeish al-Mahdi veroordeelden als een terreurgroepering,[11] bleef men proberen Al-Sadrs militie terug te brengen in de 'legitieme' politieke arena van het nieuwe Irak. Sjiitische politieke krachten rond de overgangsregering beschermden Moqtada al-Sadr omdat ze zich bewust waren van zijn grote invloed op het volk. De populariteit van de jonge geestelijke voorkwam naast het wijdverbreide ongenoegen onder de Iraakse bevolking over de overgangsregering, de criminalisering van de sjiitische opstand en maakte hem daarmee tot iets anders dan de soennitische rebellie. De coalitietroepen en de internationale media accepteerden die situatie niet alleen, maar droegen ook bij aan een beleid waardoor met name soennitische rebellen werden gecriminaliseerd.

De wetenschapster Nadine Picaudou waarschuwt dat de sjiitische en soennitische gewapende confrontatie in Irak niet alleen gezien moet worden in het licht van religieuze dogma's. 'Vergeet de machtsverhoudingen tussen de twee groepen niet. Er woedt een strijd over wie de toekomst van Irak bepaalt, de nieuwe staat bepaalt, tussen groepen die hun sjiitische en hun soennitische afkomst als politiek instrument gebruiken.'[12] In dat verband stelt professor Kepel een interessante vraag: Is Abu Musab al-Zarqawi een jihadist of een opruier, iemand die de staat ondermijnt?[13] Hij is waarschijnlijk een opruier, iemand die de Iraakse nationale identiteit wil afbreken teneinde een nieuwe staat te creëren, met een raciaal zuiver soennitisch bewind. Dit verklaart hoe de opruier Al-Zarqawi, in de context van een politiek in plaats van een religieus conflict tussen de sjiieten en de soennieten, uiteindelijk zowel de Baathgetrouwen als de islamitisch-nationalisten achter zich wist te krijgen.

Met dit scenario in het achterhoofd moeten Al-Zarqawi's pogingen om de sjiieten in het kamp van de Amerikanen te schuiven, ge-

zien worden als een tactiek om de soennitische gemeenschap tot een sektarische oorlog te verleiden, tot een revolutionaire jihad, terwijl de strijd tegen de Amerikanen ook doorgaat. De zelfmoordaanslagen, de meest spectaculaire en meest effectieve van alle terreurwapens, zijn een strategisch middel om een steeds diepere wig te drijven tussen het sjiitische en soennitische verzet en zo sjiitische wraak uit te lokken.

Zo komen in het opstandige Irak de twee interpretaties van de moderne jihad – de revolutionaire jihad en de tegenkruistocht – voor het eerst samen. Al-Zarqawi loste het dilemma van de jihadistenbeweging op. Vanaf de lente van 2003 tot aan het najaar van 2004 was de aard van de Iraakse jihad en de rol van de sjiieten het voornaamste onderwerp van gesprek tussen Al-Zarqawi en Osama bin Laden, onder andere dankzij de genadeloze campagne van ontvoeringen en onthoofdingen van westerse gijzelaars die het imago van de Jordaniër als terreurleider in Irak verhoogde.

De misdaadhandel

Op 4 maart 2005 wist de Italiaanse geheim agent Nicola Calipari de Iraakse groepering die de journaliste Giuliana Sgrena vasthield zover te krijgen haar vrij te laten. Terwijl hij haar terugreed naar de vrijheid kwam hun auto onder vuur. Calipari stierf terwijl hij Sgrena met zijn eigen lichaam beschermde. De wereld was geschokt toen bleek dat de kogels waren afgevuurd door Amerikaanse soldaten die een wegblokkade bij het vliegveld van Bagdad bewaakten. Te midden van de toenemende kritiek besloot George W. Bush een partijdig onderzoek in te stellen naar het incident.[14]

Dit tragische voorval droeg bij aan de algemene verwarring die er toch al bestond over die ontvoeringen die sinds de val van Saddams bewind een ware groeimarkt vormden in Irak. Deze bedrijfstak bestaat uit gewone criminelen – van wie het merendeel na de overwinning van de coalitie was vrijgelaten – en uit terreurgroepen. Volgens Ali Faysal, het hoofd van de Iraakse ontvoeringseenheid, bestaan deze groepen uit hele families van misdadigers en studentenbendes.[15] Criminelen zijn een belangrijke factor in de nachtmerrie van Irak; ze

worden geleid door geld en zijn bereid met en voor iedereen te werken.

Ontvoeringen zijn een treurig en dagelijks fenomeen in Irak. In tegenstelling tot wat veel mensen denken, wordt het merendeel van de ontvoeringen door criminelen uitgevoerd, en meer dan zeventig procent van de slachtoffers bestaat uit Irakezen of uit mensen uit buurlanden van Irak. Onder de slachtoffers bevinden zich artsen, ingenieurs en zakenmensen.[16] En steeds vaker worden kinderen van rijke families het doelwit. Officiële cijfers van de Iraakse regering tonen aan dat tot januari 2005 gedurende een periode van achttien maanden, één op de vijfduizend Irakezen is ontvoerd; slechts een klein aantal van hen werkte voor westerse bedrijven. De politiemacht kan het aantal mensen dat verdwijnt gewoon niet meer bijhouden en stelt vaak niet eens meer een onderzoek in.

Volgens kolonel Yabbar Anwar, hoofd misdaadbestrijding in Bagdad, is geld het belangrijkste motief voor de ontvoeringen. Het slachtoffer beschuldigen van banden met westerse bedrijven is alleen een strategie om familieleden te dwingen tot betaling van het losgeld. Het losgeld varieert van slechts een paar honderd tot een half miljoen dollar. De autoriteiten zijn ervan overtuigd dat deze ontvoeringen niets te maken hebben met de financiering van de rebellen.[17]

Terreurgroeperingen gebruiken gijzelaars vooral om de westerse publieke opinie op te stoken, niet om geld binnen te halen. De gijzelaars worden pas vrijgelaten als de politieke eisen die aan hun vrijheid worden verbonden, zijn ingewilligd. Er bestaat dus een fundamenteel verschil tussen de motieven van de criminelen en die van de terroristen. In '*Wisaya li-l-mujahedin*' (Aanwijzingen voor de moedjahedien), legt Al-Zarqawi dat verschil uit. 'We hebben besloten deze ongelovigen [gijzelaars] niet vrij te laten, ook al betalen ze evenveel losgeld als hun gewicht in goud. In het aangezicht van Allah doen we geen concessies om gijzelaars vrij te laten in ruil voor geld... De vijanden van Allah moeten te horen krijgen dat we in ons hart geen genade voor hen hebben: of ze nu worden vrijgelaten of worden onthoofd.' Hij verwijst vervolgens met naam en toenaam naar de ontvoering van Nicolas Berg, en schrijft: 'Er waren bemiddelaars die ons probeerden over te halen hem te laten gaan in ruil voor een grote som geld. Ook al hadden we dat geld nodig gehad, we besloten het niet aan te nemen

en wraak te nemen namens onze zusters[18] en onze gemeenschap.'[19] Ter rechtvaardiging van de onthoofding van gijzelaars verwijst Al-Zarqawi vervolgens naar de Profeet die, volgens sommige interpretaties, na de slag van Badr opdracht zou hebben gegeven de gevangenen te doden.[20]

Terreurgroeperingen maken alleen deel uit van de ontvoeringhandel als ze betrokken raken bij de vercommercialisering van gijzelaars, dat wil zeggen, als groepen onderling gevangenen ruilen voor geld, wapens en munitie. Ook dat is geen nieuw fenomeen. Tijdens de burgeroorlog in Libanon werden westerse gijzelaars regelmatig verhandeld. Hoessein Kemal, hoofd inlichtingen bij het Iraakse ministerie van Binnenlandse Zaken, denkt dat er in Irak commerciële banden bestaan tussen criminele en terreurgroeperingen. 'Soms betalen terroristen criminele bendes om gijzelaars te ontvoeren, soms verkopen de bendes de gijzelaars aan terroristische organisaties. Dat gebeurt als ze een politieke rol spelen of als familieleden niet in staat zijn het losgeld te betalen.'[21]

Net als in Libanon floreert de handel in ontvoeringen in Irak in gebieden die uitermate instabiel zijn, zoals in oorlogsgebieden waar geen sterk centraal gezag is om voor orde en gezag te zorgen. Wat wel relatief nieuw is, is dat jihadistische groeperingen hun toevlucht nemen tot ontvoeringen. Tijdens de jihad tegen de Sovjets gebeurde dit nog niet. Politieke chantage door middel van gijzelneming komt voort uit de introductie van terreurtechnieken binnen de jihad. Een van de eerste voorbeelden stamt uit Tsjetsjenië met Khattab, toen drie Britse en een Nieuw-Zeelandse gijzelaar werden onthoofd. Het meest dramatische geval vond in de zomer van 2004 plaats in Beslan toen een hele school werd gegijzeld.

Radicale religieuze leiders hebben het kidnappen van westerse gijzelaars wettig verklaard door middel van een aantal fatwa's[22] waarin onder meer wordt verwezen naar het onthoofden van gijzelaars.[23] Alle gewapende groeperingen in Irak zijn betrokken bij ontvoeringen. Ze interpreteren deze fatwa's op hun eigen manier om de keuze van hun slachtoffers te rechtvaardigen. Zo gijzelde de *Movement of National Islamic Resistance*[24] acht Chinese burgers, hoewel China tegen de oorlog in Irak was. Ze rechtvaardigden hun actie op basis van het feit dat China het Amerikaanse leger hielp, maar hebben de Chinezen uiteindelijk

vrijgelaten. Ansar al-Sunna, een organisatie die in september 2003 werd opgericht vanuit de groepen die zich hadden verenigd in Ansar al-Islam, gijzelde twaalf Nepalezen, vermoordde ze en maakte de executies openbaar op het internet. Op 19 maart 2005 eiste een nieuwe groep, de *Patriotic Movement for the Liberation of Mesopotamia*, de verantwoordelijkheid op voor de ontvoering van twee Egyptische ingenieurs in Bagdad. De groepering verklaarde dat de gijzelaars 'werken vóór en samenwerken met de onwettige regering van Irak, die niet het volk van Irak vertegenwoordigt maar de troepen van de Amerikaanse bezetters'. De verklaring werd afgesloten met een angstaanjagende waarschuwing aan de wereld: 'We hebben voor niemand die Irak binnenkomt genade, Arabier of niet, als die persoon voor de bezetters of de nieuwe regering werkt.'[25]

De wijdverspreide misdaad draagt bij aan het gevoel van wanhoop onder sjiieten en soennieten. Het benadrukt het falen van de coalitietroepen in het brengen van vrede en stabiliteit in het land.

10 De Iraakse jihad

Zij zijn de vijanden. Wees op je hoede voor hen. Bestrijd hen. Bij God, ze liegen.
– Abu Musab al-Zarqawi over de sjiieten

Op vrijdag 29 augustus 2003 reed Yassin Jarrad, de vader van Abu Musab al-Zarqawi's tweede vrouw, met een auto vol explosieven de Imam Ali-moskee in Nayaf binnen. De explosie kostte het leven aan 125 sjiieten die de moskee na het gebed verlieten, onder wie ayatollah Muhammad Baqer al-Hakim, de spiritueel leider van de Opperste Raad voor de Islamitische Revolutie in Irak (SCIRI), en hoofd van deze sjiitische politieke partij. Al-Hakim had twintig jaar in Iran gewoond voor hij in mei 2003, na de val van Saddams bewind, naar Irak terugkeerde. Veel Iraakse politici beschouwden hem als een relatief gematigde stem die de verschillende sjiitische groepen tot eenheid had opgeroepen.

Hoewel deze aanslag het symbolische begin vormde van Al-Zarqawi's actieve strijd tegen de sjiieten, werd het belang ervan niet direct onderkend. Zoals in het vorige hoofdstuk al is besproken, werd het motief voor de aanslag niet begrepen en bleven de daders onbekend. De coalitietroepen streden in de zomer van 2003 tegen de militie van Al-Sadr, die beschouwd werd als de voornaamste gewapende oppositiegroep, tegen de soennitische opstandelingen, die voornamelijk bestonden uit overblijfselen van de Baathpartij, en tegen islamitisch-nationalisten. Dat verklaart waarom het zo lang duurde voor Al-Zarqawi's naam in de westerse media opdook.

De aanslag gebeurde een paar dagen nadat er een vrachtwagenbom was ontploft bij het hoofdkwartier van de Verenigde Naties in Bagdad, waarbij het hoofd van de delegatie en enkele andere VN-personeelsleden om het leven kwamen. Ook deze bomaanslag droeg het stempel van Al-Zarqawi. Toch misten westerse analisten het verband tussen de twee aanslagen. In augustus 2003 werd er over het alge-

meen vanuit gegaan dat het conflict in Irak een bilaterale strijd was tussen de coalitietroepen en hun medestanders aan de ene kant, en Moqtada al-Sadrs sjiitische militie en Saddam-getrouwen aan de andere kant.

Het feit dat deze tweede aanslag een paar dagen na de eerste werd gepleegd, was uitermate symbolisch. Al-Zarqawi had zijn jihad al van het begin af aan op twee fronten gevoerd: tegen de coalitietroepen en tegen de sjiieten. Zo liet hij duidelijk weten dat de tegenkruistocht en de revolutionaire jihad voor de Iraakse jihad even belangrijk waren. Maar hij wachtte om strategische redenen tot augustus 2003 alvorens zijn boodschap aan de rest van de wereld te verkondigen. Volgens een van zijn strijders wilde hij niet betrokken raken bij de oorlog en wilde hij tijdens die oorlog ook geen Amerikanen doden. Hij kon niet op tegen de B-52's, de kruisraketten en de andere hightech-wapens uit het Amerikaanse wapenarsenaal. Hij wachtte tot de situatie in Irak wat gekalmeerd was en de bezetting min of meer een feit. 'Denken dat iemand als Al-Zarqawi niet tegen de Amerikanen in Irak zou vechten, is naïef,' legt een andere strijder uit. 'Hij heeft zich er lange tijd op voorbereid; hij wachtte tot Irak klaar was voor de jihad.'[1] Al-Zarqawi wachtte ook tot zijn ondersteunende netwerk onder de soennitische opstandelingen helemaal gereed zou zijn, omdat hij daar als buitenlander sterk van afhankelijk was.

De coalitietroepen hadden dan misschien niet door wat het belang was van het bloedbad bij de Imam Ali-moskee, de sjiieten voelden wel aan wat er ging gebeuren. Een paar uur nadat het nieuws over de bomaanslag hen bereikte, vertrokken driehonderd leden van het Badr Brigade, de gewapende vleugel van het SCIRI, vanuit Bagdad naar Nayaf. Ze droegen militieachtige uniformen en hadden geweren en raketwerpers bij zich.[2] Het conflict tussen de soennieten en de sjiieten in Irak kwam nu aan de oppervlakte.

Van eind augustus 2003 tot december 2004, toen Osama bin Laden Al-Zarqawi officieel erkende als het hoofd van Al-Qaida in Irak, streed Al-Tawhid wa al-Yihad,[3] de gewapende groep die Al-Zarqawi in Irak had opgericht, zowel tegen de verre vijand, de coalitietroepen, als tegen de nabije vijand, de sjiieten. Al-Zarqawi gebruikte expres dezelfde terreurtechnieken tegen beide vijanden, van autobommen tot het onthoofden van gijzelaars. En al die tijd correspondeerde hij met

Osama bin Laden, waarbij het vooral ging over de revolutionaire jihad tegen de sjiieten.

In een document dat Al-Zarqawi in februari 2004 naar Osama bin Laden en Ayman al-Zawahiri stuurde, beschreef hij de situatie in Irak. Als je door de overdadige retoriek en de bloemrijke stijl heen kijkt, lees je een gedetailleerde politieke analyse van de sjiitische strijdkrachten en hun uiteindelijke doel. 'De belangrijkste onderdelen van een staat zijn "veiligheid en economie", die in Irak allebei in handen van de sjiieten zijn gevallen,' schrijft Al-Zarqawi. 'De sjiieten hebben de zeggenschap over de staatsinstellingen, de veiligheidsdiensten en het leger, en ze zijn de economische infrastructuur van het land geïnfiltreerd.'[4]

Al-Zarqawi's analyse van Moqtada al-Sadrs politieke plan geeft blijk van een groot inzicht in de ware aard van de interne strubbelingen binnen de sjiitische machtsgelederen. Hij schreef dat de militie van Al-Sadr een politieke en militaire macht was, met als doel de soennieten een lesje te leren. Het geweld dat Al-Sadr na het einde van de oorlog tegen de coalitietroepen had ontketend, had zich inmiddels uitgebreid tot de soennitische bevolking. Het Iraakse conflict bevat veel verschillende facetten en één daarvan zijn de sjiieten, en dat is nu juist het probleem. Het bestrijden van de Amerikanen is makkelijk omdat die eenvoudig te herkennen zijn als ze op straat patrouilleren of wegblokkades bemannen, maar dat geldt niet voor de strijd tegen de sjiieten. Ze lijken op ons, benadrukte Al-Zarqawi, ze weten wie we zijn en waar we wonen. Het zou niet makkelijk worden hen te bestrijden. Hij twijfelde er niet aan dat ze er uiteindelijk op uit waren een sjiitische staat te creëren in Irak, dat ze de soennitische bevolking wilden onderwerpen.

Al-Zarqawi sprak zijn vrees uit tegen Bin Laden dat de opstand een nationaal verzet kon worden, met één gezamenlijk front van sjiieten en soennieten in een opstand die noodzakelijkerwijs seculier zou zijn. Die angst bleek gegrond toen Al-Sadrs opstandelingen in het voorjaar van 2004 hoge ogen begonnen te gooien onder soennitische opstandelingen. Foto's van hun geestelijken werden op de muren in soennitische wijken geplakt. Tijdens de eerste aanval op Falluja deden geruchten de ronde dat leden van de Mahdi-militie hadden gepoogd de stad binnen te komen om mee te vechten aan de zijde van de soenni-

tische opstandelingen. In zijn correspondentie met Bin Laden bleef Al-Zarqawi erop hameren dat ze moesten voorkomen dat de Iraakse sjiieten en soennieten zich zouden verenigen onder één onvervalst nationalisme. Als dat gebeurde, zo concludeerde hij, zouden de jihadisten worden buitengesloten omdat ze buitenlands waren en zou de opstand seculier worden.[5]

Maar hoe dit te voorkomen? Voor Al-Zarqawi lag het antwoord voor de hand. 'Als we ze [de sjiieten] kunnen verleiden tot een sektarische oorlog, zullen de soennieten wakker worden en het gevaar van de sjiieten onder ogen zien.'

Al-Zarqawi's analyse suggereerde ook dat de Amerikanen een voorkeur voor de sjiieten hadden. De Amerikanen waren ervan overtuigd dat ze de opstand alleen konden neerslaan als ze zouden aanvaarden dat de sjiieten de overhand zouden hebben in het bestuur. Het probleem was dat een sjiitische staat op de lange termijn onvermijdelijk inhield dat het een pro-Iraanse staat was en dus waarschijnlijk vijandig zou staan tegenover de Verenigde Staten. De Amerikanen zaten klem in een politiek moeras. Dat werd deels veroorzaakt doordat ze vóór de oorlog waren afgegaan op gebrekkige informatie van seculiere sjiieten buiten Irak, mensen die zij geschikt vonden om Saddams bewind op te volgen. Ze kwamen er echter al snel achter dat deze mensen niet door de Iraakse bevolking werden gesteund en dat ze een dialoog moesten aangaan met de religieuze leiders in Irak, van wie een deel jarenlang in Iran had verbleven. Aangezien ze niet in staat waren om tegelijkertijd op twee fronten te vechten, tegen de sjiieten én tegen de soennitische opstandelingen, en ze op zoek waren naar een manier om zich terug te trekken uit het land, restte de Amerikanen niets anders dan de kant van de sjiitische religieuze leiders te kiezen, aldus Al-Zarqawi.

Het is bijna niet te geloven dat een eenvoudige man uit Zarqa zo'n gedetailleerde en heldere politieke samenvatting van het nieuwe Irak kon geven. Veel mensen denken dat er zich onder zijn volgelingen goed opgeleide mensen bevinden die zich sinds de groei van zijn mythe bij hem hebben aangesloten, die in staat zijn politieke analyses te produceren en zijn strategie op zeer geraffineerde wijze kunnen communiceren. Al-Zarqawi is iemand die zich laat leiden door zijn intuitie. Die mag dan erg goed zijn, maar ideologisch en politiek gezien

ontbreekt het hem aan de noodzakelijke strategische middelen. Ironisch genoeg vormt de legende die rondom hem is ontstaan de basis van zijn transformatie tot politiek leider. Osama bin Laden zat klem in het stammengebied aan de Afghaans-Pakistaanse grens en zo werd Abu Musab al-Zarqawi het nieuwe symbool voor de strijd tegen Amerika, een magneet voor ieder die zich in die strijd wilde mengen.

Naarmate de dialoog met Bin Laden zich ontwikkelde, begon Al-Zarqawi zijn langetermijnplan uit de doeken te doen. Zijn strategie bestond uit het tegenhouden van de sjiieten door het ontketenen van een burgeroorlog. De sjiieten hadden immers trouw gezworen aan de Amerikanen en daarmee de oorlog verklaard aan de soennitische bevolking. Vanuit tactisch oogpunt moest de revolutionaire jihad voorrang krijgen boven de tegenkruistocht, omdat dat de enige manier was om de umma, de soennitische gemeenschap, achter de strijd te scharen. Dat Al-Zarqawi naar de umma verwees, is zeer belangrijk. Dat geeft aan dat het hem aan de autoriteit ontbrak die te mobiliseren: hij is geen geestelijke en ook geen geleerde.

Bovendien was zijn relatie met de Iraakse religieuze autoriteiten, de oelema's, problematisch, zowel voor als na de slag om Falluja. Deze religieuze leiders waren zeer verontwaardigd dat zijn organisatie na de eerste aanval een deel van de stad had opgeëist en geweigerd had de tweede aanval van de Amerikanen te verhinderen door te vertrekken, zoals de coalitietroepen hadden geëist. De oelema's wilden de stad redden en ingaan op het ultimatum van de Amerikanen. Dit lijkt Al-Zarqawi's analyse zoals hij die tegenover Bin Laden had geponeerd te bevestigen: de oelema's wilden niet de confrontatie met de Amerikanen aangaan, of waren daar nog niet zeker van.[6]

Ook de verhoudingen tussen de nationalistische opstandelingen en de jihadisten waren gespannen.

> Begin zomer 2004 slaagden nationalistische rebellen erin een groep buitenlandse jihadisten in Falluja aan te vallen die zich in de buitenwijk Jolan bevonden en geleid werden door een Saudi-Arabiër met de schuilnaam Abu Abdullah. Later die zomer slaagde 'de autoriteiten' van de rebellen erin – die vooral bestonden uit voormalig legerpersoneel en Iraakse politie die door geestelijken werden geleid – een aantal niet-Iraakse terroristen uit Falluja te zetten.

Maar dit loste de spanningen niet op tussen hen en de autochtone extremisten die konden rekenen op de steun van salafistische geestelijken in de stad.[7]

In zijn brieven aan Bin Laden betoogt Al-Zarqawi dat de uitdaging eruit bestaat de oelema's achter de tegenkruistocht tegen de Amerikanen te krijgen. Al-Zarqawi draagt daarvoor ook een oplossing aan: het mobiliseren van de umma, de soennitische bevolking, door de sjieten als vijanden af te schilderen, als bondgenoten van de Verenigde Staten. Hij betoogt dat de sjieten al zijn begonnen soennieten te criminaliseren door te zeggen dat hun opstand uit Saddam-getrouwen bestaat. Onder het mom van de jacht op leden van het oude regime, zo legt hij uit, is zowel de Iraakse sektarische politie als het leger, dat uit Koerden en sjieten uit het zuiden bestaat, doorgedrongen tot de soennitische driehoek, waar zijn bases zich bevinden. Er zijn maar twee alternatieven: tegen ze vechten, wat zal leiden tot spanningen onder de plaatselijke bevolking omdat het Iraakse leger en de politie uit lokale mensen bestaat; of vertrekken en naar een ander land op zoek gaan, zoals ze al eerder hadden gedaan. De tijd begint te dringen, concludeert hij. Ze moeten snel een besluit nemen omdat hun sjiitische vijand elke dag dichterbij komt.

Waarom was Al-Zarqawi, de man die Al-Qaida begin 2000 nog had verworpen, vanaf februari 2004 zo gebrand op het verkrijgen van Osama bin Ladens goedkeuring? Het antwoord ligt besloten in het feit dat Al-Zarqawi niet genoeg religieuze autoriteit bezat om de Iraakse soennitische bevolking achter zich te krijgen tegen de oelema's. Die legitimiteit kon hij goed gebruiken en Osama bin Laden was de enige die hem die kon verschaffen.

Osama bin Laden was zich in februari 2004 bewust van Al-Zarqawi's drijfveren, maar de complexiteit van de situatie in Irak zoals de Jordaniër die aan hem beschreef, ging deels aan hem voorbij. Waarschijnlijk ging hij op andere bronnen af. Volgens Saad al-Fagih stuurde Al-Qaida vlak voor het begin van de oorlog tweehonderd man naar Irak om de situatie daar te kunnen volgen.[8] Zijn mensen bouwden goede relaties op met leden van het leger die sterk naar de islam neigden, misschien zelfs met leden van de Iraakse oelema's. Daarvan uitgaande, is het aannemelijk dat Bin Laden begin 2004 op meerdere in-

formatiebronnen kon vertrouwen, en sommige daarvan spraken Al-Zarqawi's analyse wellicht tegen. Dat hij de standpunten van de Jordaniër niet direct overnam kan ook met arrogantie te maken hebben. Al-Zarqawi was begin 2004 nog maar een kleine vis in de vijver van jihadisten.

De overwinning van de sjiieten

Het aantal slachtoffers in Irak begon in de loop van voorjaar 2004 schadelijk te worden voor het politieke imago van George W. Bush. Een aantal leden van de coalitiemacht probeerde een manier te vinden om zich terug te trekken uit het conflict. Het Amerikaanse leger was overbelast en het Witte Huis vroeg de Britten om hulp in de strijd tegen de soennitische rebellen, die op dat moment de grootste bedreiging vormden voor een vreedzaam en stabiel Irak. Vooral Falluja vormde een probleem en werd beschouwd als bolwerk van Al-Tawhid wa al-Yihad, een van Al-Zarqawi's terreurgroepen. Tegen die achtergrond probeerden sjiitische gematigden opnieuw Moqtada al-Sadrs groep in de wettelijke politieke arena terug te brengen. Washington verwelkomde deze stap. De sjiieten en de Amerikanen hadden nu een gezamenlijk doel: de opstand de kop indrukken vóór de Amerikaanse presidentsverkiezingen in november en de Iraakse verkiezingen in januari 2005. Als Moqtada al-Sadr er weer bij hoorde, konden de coalitietroepen hun volledige aandacht richten op de soennitische opstand.

Sjiitische leiders zoals ayatollah Ali al-Sistani, die het nieuwe regime steunde en ook voorstander was van de verkiezingen, waren een belangrijke factor in de dialoog met Al-Sadr. In het begin van de zomer leidden de onderhandelingen uiteindelijk tot een akkoord. Maar op 5 augustus begonnen de spanningen alweer op te lopen. Moqtada al-Sadr riep zijn volgelingen op weer tegen de Amerikaanse troepen in actie te komen. Er braken gevechten uit tussen de sjiitische militie en Amerikaanse en Iraakse veiligheidstroepen in Nayaf, Karbala en Sadr City. De wapenstilstand was duidelijk van de baan.

Het Amerikaanse leger schatte dat ze op 6 augustus alleen al in Nayaf driehonderd opstandelingen hadden gedood, in de straten van

Sadr City vielen negentien doden. De woordvoerder van Moqtada al-Sadr gaf tegenstrijdige berichten af: in de ene verklaring werd gezegd dat de geestelijke de wapenstilstand weer in wilde laten gaan, in de andere moedigde hij zijn volgelingen aan in de strijd.

Op 7 augustus 2004 verklaarde Iyad Allawi, de interim-premier van Irak, dat de regering een gedeeltelijke amnestieregeling aanbood aan rebellen die kleine vergrijpen hadden gepleegd maar niemand hadden gedood. Om voor deze amnestie in aanmerking te komen kregen de opstandelingen dertig dagen de tijd om zich over te geven aan de Iraakse veiligheidstroepen. En zo reikte Allawi Moqtada al-Sadr de hand en gaf hem de mogelijkheid zich van het geweld van zijn militie te distantiëren en deel te nemen aan het politieke proces. 'Ik krijg positieve berichten van Moqtada al-Sadr,' verklaarde Allawi begin augustus. 'We denken dan ook dat de mensen die deze misdaden in Nayaf en elders plegen, niet zijn mensen zijn. We denken dat het mensen zijn die zijn naam gebruiken. We nodigen Moqtada al-Sadr uit – en ik nodig hem uit hoofde van mijn functie uit – deel te nemen aan de verkiezingen volgend jaar.' Moqtada al-Sadr had eerdere uitnodigingen om deel te nemen aan de nationale conferentie en de nationale raad afgewezen en weinig animo getoond voor deelname aan de naderende verkiezingen. En hij was begin augustus 2004 niet van mening veranderd. Op 9 augustus zwoer al-Sadr in reactie op Allawi's aanbod dat hij zou blijven strijden tegen 'de bezetting van Nayaf' totdat 'de laatste druppel bloed' is vergoten.

Gedurende de zomer van 2004 werd Al-Sadrs retoriek steeds duidelijker anti-imperialistisch en nationalistisch. Onder de vlag van religie gebruikte hij zijn preken om economische, nationalistische en islamitische kwesties onder één noemer te schuiven. Hij verpakte ze als beschuldigingen tegen de Amerikanen die van plan zouden zijn de economie van Irak voor eigen doeleinden te gebruiken en de Arabieren te onderdrukken ter verdediging van Israël. Hij gebruikte de golf van sjiitische en soennitische opstanden tegen de coalitietroepen die het land sinds het voorjaar teisterden en riep op tot eenheid. Hij probeerde de soennieten te overreden door te verklaren dat zijn uiteindelijke doel eruit bestond de buitenlandse machten te verdrijven en van Irak een vrij en onafhankelijk land te maken.

Al-Sadrs retoriek was gebaseerd op twee belangrijke factoren: zijn

onvermogen de steun van de sjiitische zakenlieden en middenklasse te verwerven en de militaire zwakte van zijn gewapende vleugel. Hoewel de populariteit van de geestelijke was toegenomen, was dat vooral onder de aanhang die hem toch al steunde, het armste segment van de sjiitische bevolking, een groep die maar tien tot twintig procent vertegenwoordigde van de totale Iraakse bevolking van vijfentwintig miljoen. Gematigde sjiieten verwelkomden Al-Sadrs politieke visie niet. Ze waren tegen het idee van gepolitiseerde geestelijken en verafschuwden het gebruik van geweld. Bij de zakelijke klassen speelden economische motieven ook een belangrijke rol. Zo waren in Nayaf en Karbala bijvoorbeeld alle geldwisselaars, hotel- en restauranteigenaars, rondleiders, en alle anderen die iets konden verdienen aan de toevloed van pelgrims naar deze heilige steden na de val van Saddams bewind, fel gekant tegen de gevechten in hun steden. De opstand weerhield bedevaartgangers van een bezoek, vooral uit Iran.

Dat Al-Sadrs opstandelingen niet gesteund werden door deze groepen, betekende dat ze minder geld tot hun beschikking hadden, wat verklaart waarom zijn militie zo slecht getraind was. Hoewel ze goed bewapend waren – modern wapentuig lag in Irak voor het oprapen – lukte het de militie niet een guerrilla te voeren, het van huis tot huis vechten waarin de soennieten zo goed waren. Ook wisten ze niet hoe ze de voordelen van stedelijke guerrillaoorlogvoering optimaal konden benutten en hadden ze te weinig scherpschutters, wat bij een stadsguerrilla cruciaal is.[9]

In augustus 2004 lukte het Al-Sadr deze hindernissen te overwinnen omdat hij de allerheiligste plekken, zoals de begraafplaats van Majaf en de Imam Ali-moskee, als bolwerken voor zijn militie ging gebruiken. De Amerikanen schrokken ervoor terug dit soort heiligdommen aan te vallen. Door de vijand dus strategisch te slim af te zijn, wist Al-Sadr de Amerikaanse troepen en de interim-regering schaakmat te zetten ondanks de zwakte van zijn militie en ondanks het feit dat hij slechts door een klein deel van de sjiitische bevolking werd gesteund.

In de zomer van 2004 kwamen de sjiitische en de soennitische opstandelingen het dichtst bij het vormen van een gezamenlijk front. Maar dat een echt nationalistisch Iraaks verzet niet van de grond kwam, lag niet aan Al-Zarqawi's terreurtechnieken tegen de sjiieten,

maar aan een van Amerika's belangrijkste steunpilaren in het land: ayatollah Ali al-Sistani.

De impasse waarin Al-Sadr en het Amerikaanse leger in augustus waren terechtgekomen, was voor Al-Sistani – die vanwege gezondheidsproblemen nog steeds in Londen zat – de reden om aan te kondigen dat hij mét een voorstel voor een vreedzame oplossing naar Nayaf zou terugkeren. Op 26 augustus werd er een akkoord met Moqtada al-Sadr gesloten.[10] Zijn militie mocht de heilige stad Nayaf en alle andere heilige plaatsen veilig verlaten. De strijders hoefden hun wapens niet in te leveren en die werden dus ook verstopt, klaar om een paar maanden laten weer te worden opgepakt toen de militie een tegenoffensief tegen de soennieten begon. De leden van de militie kregen geen strafblad en hun namen werden niet geregistreerd. Ze gingen eenvoudigweg in de sjiitische bevolking op. De Amerikaanse troepen trokken zich terug en droegen de verantwoordelijkheid voor de veiligheid over aan de grotendeels uit sjiieten bestaande Iraakse politie. De sleutels tot de heiligdommen werden overhandigd aan Ali al-Sistani.

De sjiitische religieuze autoriteiten kwamen een paar dagen later met een fatwa om uitdrukking te geven aan hun afwijzen van elke gewapende actie tegen de troepen van de bezetters. De fatwa werd kracht bijgezet door Al-Sadrs oproep aan zijn volgelingen dat ze de wapens moesten neerleggen en moesten deelnemen aan het politieke proces als voorbereiding op de verkiezingen van 30 januari 2005. Deze actie maakte een einde aan de sjiitische opstand; de Amerikaanse troepen konden zich nu geheel gaan richten op het soennitische verzet in Falluja.

Zowel de regering-Bush als de Iraakse interim-regering beschouwde Al-Sadrs toetreding tot de 'legitieme' politieke arena als een groot succes. Maar het bleek een pyrrusoverwinning. Dat Al-Sadrs strijders niet langer deelnamen aan het verzet voorkwam dat sjiitische en soennitische opstandelingen zich verenigden onder één gezamenlijke nationalistische vlag – een afschrikwekkend scenario voor zowel de Amerikanen als de interim-regering – maar het bevestigde Al-Zarqawi's beweringen dat de sjiieten verraders waren. De soennieten reageerden met sektarisch geweld. Aangezien de sjiitische militieleden hun wapens niet hadden neergelegd, barstte het etnische geweld los

en ontaardde al snel in etnische zuiveringen. Zo markeerde het einde van de 'officiële' sjiitische opstand het begin van een burgeroorlog in Irak, hoewel die nog wel werd overschaduwd door de voortdurende strijd tegen de Amerikanen.

Al-Zarqawi had dit scenario in het voorjaar van 2004 al voorzien. In een brief aan Osama bin Laden van 5 april was een van zijn voorwaarden voor hun toekomstige alliantie, dat Bin Laden hem zou steunen in zijn strategie waarbij de strijd tegen de sjiieten in Irak vooropstond.[11] Osama bin Laden stemde pas in december 2004 in met deze voorwaarde. Maar toen hadden de gebeurtenissen in Irak al keer op keer aangetoond dat Al-Zarqawi's analyse van de situatie klopte.

11 Afglijden naar een burgeroorlog

Zij [De sjiieten] zijn altijd al een doorn in het hart van de islam geweest.
– Abu Musab al-Zarqawi

Op 24 maart 2004 trokken Amerikaanse troepen de stad Falluja binnen, waar zij op onverwacht veel verzet stuitten. Een week later werden vier werknemers van het bedrijf Blackwater Security Consulting door een menigte gelyncht. Met hun lichamen werd door de straten van Falluja geparadeerd, een beeld dat griezelig veel leek op de moord op Amerikaanse soldaten in Somalië. Voor de Verenigde Staten en de rest van de wereld werd Falluja het symbool van de ultieme Iraakse nachtmerrie.

Tegen de tijd dat de eerste aanval op Falluja plaatsvond, was al duidelijk dat de soennitische opstandelingen vooral een stadsguerrilla voerden. De steden boden een veilige haven aan de verschillende groepen die deelnamen aan het verzet: aanhangers van de Baathpartij, islamitisch-nationalistische groeperingen en jihadisten. Zo was Falluja 'een toevluchtsoord voor de restanten van het bewind van Saddam, die voornamelijk bestonden uit seculiere elementen (leden van de Baathpartij, speciale eenheden, en voormalig leger- en politiepersoneel). Tegelijkertijd trok het verzet leden van fundamentalistische, islamitische Iraakse organisaties aan, zoals Jaish Mohammad, Ansar al-Sunna, Ansar al-Islam, al-Jaish al-Islami, en mensen van Al-Qaida die in het geheim de grens overstaken.'[1]

Guerrilla's kunnen conventionele legers niet in een direct gevecht verslaan en hebben daarom veilige havens nodig van waaruit ze hun aanslagen kunnen plannen en uitvoeren. 'Vanuit die locaties kunnen de guerrilla's hun gewonden behandelen, nieuwe rekruten trainen en bewapenen, en zonder te worden lastiggevallen toekomstige acties plannen. De Vietnamezen gebruikten Noord-Vietnam, Laos en Cambodja als politieke toevluchtsoorden voor het Amerikaanse leger.

Guerrillalegers van China tot aan Cuba maakten gebruik van ontoegankelijke gebieden zoals bergen en dichtbegroeide oerwouden om zich te verschuilen voor regeringstroepen die aan de wegen gebonden waren.[2]

De voornaamste reden dat Iraakse rebellen steden als bolwerken en slagveld gebruiken, is de logistiek. Het grondgebied in het noorden van het land, dat lijkt op Afghanistan en ideaal is als je je wilt verstoppen, is in handen van de Koerden. De rest van het land is vlak en een wirwar van rotsige woestijngebieden. Dus vormen steden de beste schuilplaatsen. Ze bieden de guerrilla's ook de ondersteunende netwerken die ze nodig hebben. Toen de Amerikanen Moqtada al-Sadr wilden oppakken zocht hij zijn toevlucht in Nayaf, tussen de sjiieten die hij vertegenwoordigde. In Falluja werden de rebellen door een grote meerderheid van de bevolking en de geestelijken gesteund.

Het grote arsenaal aan wapens dat het verzet tot zijn beschikking heeft, wordt ook verborgen in die steden. Volgens Ibrahim al-Jaafari, de interim-premier van Irak, heeft de Iraakse politie in Bagdad zelfs autobomfabrieken ontdekt.[3] Dat er zulke grote hoeveelheden wapens, munitie en explosieven in de Iraakse steden voorhanden zijn, ligt aan Saddam Hussein. Hij had voorzien dat er een grootschalig verzet zou kunnen volgen tegen de coalitietroepen en zorgde dat het hele land bezaaid was met wapens voor de officiële oorlog begon. Hij hief de wapenwet op en deelde lichte wapens uit aan de bevolking en verschillende militiegroepen. Hij hoopte dat het volk tegen de coalitietroepen in opstand zou komen, zoals in Somalië, iets als de lynchpartij in Falluja. Scott Ritter, voormalig wapeninspecteur van de Verenigde Naties in Irak, zegt: 'De Mukhabarat [de geheime dienst] was in opdracht van Saddam Hussein al enige tijd vóór de invasie bezig met de voorbereidingen voor hoe te overleven, te vechten en een door Amerikanen geleide bezetting in Irak te verslaan. Belangrijk in dat verzet was het creëren van chaos en anarchie die elke door de Amerikanen aangestelde Iraakse regering zouden destabiliseren.'[4]

Maar de coalitietroepen zelf zijn ook debet aan het grote aantal wapens dat de rebellen in handen heeft. Toen de officiële oorlog was afgelopen, heeft het tijdelijke Amerikaanse bestuur het Iraakse leger ontbonden zonder dat het rijen wapens hoefde in te leveren. 'Veel soldaten namen hun wapen mee naar huis, en explosieven van onbewaak-

te munitiestortplaatsen worden teruggevonden bij de uitrusting van gevangengenomen rebellen.'[5] Bij de grootschalige plunderingen die volgden op de komst van het coalitieleger, ging het ook om Saddams enorme arsenaal aan lichte wapens.

Het gewaagde spel van Al-Zarqawi

Het verzet nam na de lynchpartij alleen maar toe. De wrede moordpartij zweepte de diverse groepen op die aan de stadsguerrilla meededen, tot het Amerikaanse offensief tegen Falluja op 5 april 2004. Ironisch genoeg was het juist de bedoeling de stad 'te pacificeren' en in te nemen. Het beleg duurde de hele maand april en de Amerikanen werden uiteindelijk gedwongen zich terug te trekken in de buitenwijken van de stad. De langdurige belegering – de inleiding tot het tweede grote offensief in november 2004 – had een enorme impact op het collectieve bewustzijn van de soennitische inwoners; het versterkte het ideaal van verzet en heroïek van de salafistische jihadisten. En zo werd Falluja het soennitische bolwerk tegen de nieuwe Mongolen.

In deze sfeer van toegenomen spanningen werd Nicholas Berg door Al-Zarqawi ontvoerd en onthoofd. Het was de eerste van een reeks ontvoeringen en wrede executies die via internet werden uitgezonden. Deze daden gingen onderdeel uitmaken van de tegenkruistocht tegen de coalitiemacht. Het was een duidelijk antwoord op de Amerikaanse militaire acties in de soennitische driehoek, met name op hun optreden in Falluja.

Deze gebeurtenis blies de mythe van Al-Zarqawi onmiddellijk nieuw leven in. Terwijl de militaire inlichtingendiensten druk waren zijn betrokkenheid aan te tonen bij alle grootschalige terreuraanslagen in Europa, het Midden-Oosten en Noord-Afrika, leken de afgrijselijke beelden van Bergs executie zijn internationale status als meedogenloze terreurleider te bevestigen. Sommigen in de westerse media verwezen naar Colin Powells toespraak bij de Verenigde Naties en zagen Bergs onthoofding als de ultieme bevestiging van het feit dat Al-Zarqawi banden met Al-Qaida had. In werkelijkheid was zijn deelname aan het ontvoeren en onthoofden van gijzelaars een van zijn vele strategieën bedoeld om zijn status in Irak te verhogen en de goed-

keuring van Osama bin Laden te verkrijgen voor zijn plan in de strijd tegen de sjiieten.

Al-Zarqawi speelde hoog spel door Nicholas Berg te ontvoeren en te onthoofden voordat hij de erkenning en steun van Al-Qaida had gekregen. Hij heeft de voor- en nadelen van dit radicale besluit ongetwijfeld zorgvuldig afgewogen. Zoals hij in zijn bericht van 5 april 2004 aan Osama bin Laden verklaarde, had hij twee opties: in Irak blijven en de tegenstand van bepaalde Irakezen tegen zijn methoden onder ogen zien, of vertrekken en een ander land zoeken van waaruit hij de jihad kon voeren. De ontvoering van Berg op 9 april was een duidelijk teken dat hij ervoor had gekozen in Irak te blijven en de gevolgen daarvan voor lief nam, met of zonder goedkeuring van Osama bin Laden.

Zoals verwacht reageerden de religieuze geleerden in Irak afkeurend. De toch al moeizame relatie tussen Al-Zarqawi en de soennitische autoriteiten in Irak bereikte een breekpunt. In november 2004 kwam de Vereniging van moslimgeleerden in Irak (de Association of Muslim Ulemas in Iraq, de AMUI) met een publiekelijke veroordeling van de ontvoering en onthoofding van gijzelaars als daden die door de sharia werden verboden.[6] De woordvoerder van de AMUI, Omar Galib, verklaarde dat Al-Zarqawi niet het Iraakse verzet vertegenwoordigde omdat hij geen Irakees was én omdat hij deel uitmaakte van Al-Qaida, die als enige doelstelling had Amerikanen waar ook ter wereld te achtervolgen. 'Het doel van de onthoofding,' voegde hij hieraan toe, 'is het beschadigen van het Iraakse verzet dat zijn daden beperkt tot de strijd tegen de bezetters.'[7]

In het daaropvolgende halfjaar eiste Al-Zarqawi de verantwoordelijkheid op voor tien ontvoeringen van Amerikaanse, Britse, Italiaanse, Somalische, Zuid-Koreaanse en Turkse burgers. Ook gijzelde hij een aantal leden van de Iraakse veiligheidsdienst. Andere groepen volgden zijn voorbeeld. De gruwelijke onthoofdingen van gijzelaars vonden rond dezelfde tijd plaats als de onthullingen over het barbaarse gezicht van de coalitietroepen: de misstanden en de vernederingen in de Abu Ghraib-gevangenis, de aanslagen op moskeeën, de moord op burgers, waaronder het koelbloedig vermoorden van gewonden en de huiszoekingen die de eer van Iraakse gezinnen schonden.

Tegen deze achtergrond probeerde de AMUI in het voorjaar van

2004 te bemiddelen tussen de soennitische rebellen, de Iraakse interim-regering en het Amerikaanse leger, een besluit dat verder bijdroeg aan het verlies van geloofwaardigheid van de oelema's. Al-Zarqawi veroordeelde de oelema's openlijk en verklaarde: '[H]et enige wat ze willen, is het verzet sussen, de jihad beëindigen en een brugfunctie bekleden zodat de vijand de umma kan vernietigen.'[8]

De interim-regering probeerde een akkoord te bereiken om de soennitische opstand te neutraliseren, zoals het een paar maanden eerder in Nayaf had gedaan met Moqtada al-Sadr. De eerste onderhandelingen met het verzet in Falluja werden gevoerd. De Iraakse interim-regering had belang bij een vreedzame oplossing van het conflict in Falluja omdat ze vreesde dat een langdurig gewapend conflict de soennitische deelname aan de verkiezingen in gevaar bracht, en dan zou de einduitslag ongeldig zijn. Maar alle pogingen om te herhalen wat bij Al-Sadrs verzet was gelukt, liepen uit op een mislukking.

De reden voor deze mislukking is terug te voeren op een aantal punten. De interim-regering weigerde het onderhandelingscomité uit Falluja te erkennen als een betrouwbare afvaardiging van het gewapende verzet, terwijl het comité beweerde dat de regering geen genoegen nam met alleen maar een wapenstilstand als begin van de onderhandelingen, maar ook eiste dat het zijn wapens overdroeg, dat het Amerikaanse leger de stad mocht intrekken en dat de buitenlandse strijders zouden vertrekken.[9] Toen ze het uiteindelijk over deze punten eens waren geworden, kwam de interim-regering van Iyad Allawi met nog een voorwaarde: dat Abu Musab al-Zarqawi zou worden uitgeleverd – iets wat niet in het vermogen lag van de vertegenwoordigers van de stad. Zoals in het aanhangsel te lezen valt, bevond Al-Zarqawi zich niet in Falluja en was hij daar ook tijdens het eerste Amerikaanse offensief niet geweest. Het verzoek werd door het onderhandelingscomité opgevat als een manier om de onderhandelingen te saboteren.

De media beten zicht tijdens de onderhandelingen vast in de verhalen over Al-Zarqawi's recente wreedheden in Falluja. Met de stilzwijgende goedkeuring van de coalitiemacht en de Iraakse interim-regering (die geen nadruk wilden leggen op de Iraakse aard van het verzet), schilderden ze hem af als de heerser over Falluja en leider van het soennitische verzet. Volgens een Saudische bron begonnen

terreursponsors in de Arabische wereld hem pas op dat moment serieus te nemen. Er kwam een geldstroom op gang vanuit Saudi-Arabië naar Irak voor de financiering van zijn activiteiten. Volgens Saad al-Fagih zien de Saudi's Irak als het nieuwe terrein voor de jihad en zijn ze bereid die te bekostigen. Er komen steeds meer bewijzen dat *zakat* (de verplichte aalmoes)-geld en individuele donaties van Arabische financiers via Arabische banken hun weg vinden naar islamistische gewapende groepen in Irak. Een vloot koeriers zorgt ervoor dat het bij banken opgenomen contante geld de grens overgaat. Een van de meest geliefde smokkelroutes loopt via Syrië. Volgens Al-Fagih werd de zoon van een hoge Saudische politicus in februari 2005 vlak bij de Syrisch-Iraakse grens aangehouden met een koffer met vijftigduizend dollar. Hij zou dit geld gaan overhandigen aan mensen die banden hadden met Abu Musab al-Zarqawi. Volgens Bin Laden bedragen de wekelijkse operationele kosten van Al-Zarqawi's groepering in Irak tweehonderdduizend euro.[10]

Tijdens de belegering van Falluja, van april tot november 2004, droegen Al-Zarqawi's ontvoeringen en onthoofdingen van westerse gijzelaars – die volgens Amerikaanse inlichtingendiensten in Falluja zelf plaatsvonden – bij aan zijn mythevorming. Hij werd de opperschurk van opstandig Irak. Tegelijkertijd kreeg die mythe in de Arabische en moslimwereld een nieuwe dimensie omdat de westerse media daar met veel argwaan worden bekeken. Hij werd door sommigen in de samenleving gezien als de nieuwe held van het anti-amerikanisme. Op jihadistische websites verschenen verhalen over zijn heldendaden. Zijn levensverhaal bleek mensen te fascineren; de man die in een Arabische sloppenwijk was opgegroeid, een voormalige kruimeldief; een bullebak die doordat hij de Koran had bestudeerd grote geleerden en wijze mannen van de islam kon citeren, een man die het symbool was geworden van de jihadisten tegen de overheersende macht van het Westen.

In de zomer van 2004 begon Al-Zarqawi's gewaagde spel zijn vruchten af te werpen. Zijn legende groeide snel en Osama bin Laden kon dat niet langer negeren.

De tweede en laatste slag om Falluja begon officieel op 8 november 2004. Er waren twintigduizend Amerikaanse troepen in gereedheid gebracht, met nog eens tweeduizend leden van de Iraakse Nationale Garde, wier aanwezigheid noodzakelijk werd geacht om de aanval legitimiteit te verlenen. Sektarische groepen deden ook mee aan het gevecht, zoals de Peshmerga en de sjiieten uit het zuiden van het land. Sommige sjiieten trokken ten strijde met afbeeldingen van hun heiligen Ali, Hussein en Hassan in hun hand. In de stad zelf was het merendeel van de burgerbevolking geëvacueerd en wachtten de vijfduizend strijders op de aanval. De slag was al maanden in voorbereiding. Aanhoudende luchtaanvallen die al in de zomer waren begonnen hadden de weg voor de inval vrijgemaakt.

Geleidelijk aan wisten de Amerikaanse en de Iraakse troepen het hoofdbestanddeel van het verzet terug te drijven naar het zuidwesten van de stad, via de zogenoemde 'hamer-en-aambeeld'-methode, waarbij ze bijna elk huis doorzochten en zo straat voor straat de stad innamen. Het idee was de opstandelingen de woestijn in te drijven, waar ze geen dekking meer zouden hebben. Tegen eind november waren de meeste rebellen dood of gevangengenomen. Maar er bleven tot januari 2005 nog guerrillaverzetshaarden bestaan, in tunnels die voor de belegering waren gegraven.

Toen de strijd was beslecht, leek Falluja op Stalingrad in 1943; er stond bijna geen gebouw meer overeind. Aan Amerikaanse kant waren meer dan vijftig soldaten gesneuveld en een paar honderd gewonden gevallen. Volgens schattingen van het Amerikaanse leger waren er misschien wel tweeduizend opstandelingen gedood. Ook onder de achtergebleven burgerbevolking van de stad zouden zware verliezen zijn geleden.

De uiteindelijke overwinning werd zowel door de Amerikanen als door de interim-regering als een groot succes gevierd. Die laatste maakte zo snel mogelijk bekend dat de burgers van de stad weer naar hun huizen konden terugkeren. Eind december 2004 verklaarde de Vereniging van moslimgeleerden in Irak de stad echter onbewoonbaar en deed de verklaring van de regering af als verkiezingspropaganda. In april 2005 was Falluja nog steeds een spookstad.

De stad ligt in het hart van de soennitische driehoek, zo'n zesenvijftig kilometer ten westen van Bagdad. Er woonden circa 350.000 mensen. De stad ligt aan de snelweg die de Iraakse hoofdstad met Amman en Damascus verbindt en was daardoor een handelsknooppunt en een belangrijke strategische locatie. Vanwege de vele moskeeën heeft Falluja de bijnaam 'De stad van de minaretten'.

De stad staat al van oudsher bekend om de sterk tribale samenhang onder de bevolking. De sterk conservatieve inslag van de inwoners werd, vooral na 1991, versterkt door de actieve rol die de oelema's in het dagelijkse leven van de mensen speelden. Net als andere soennitische steden was Falluja altijd al een steunpilaar geweest van Saddams bewind. Een groot deel van de bevolking zat bij Saddams Republikeinse Garde en de Speciale Garde; anderen waren in dienst van de nationale veiligheidsdienst. In 1991 was het een van de steden die niet meededen aan de opstand tegen Saddam Hussein. Daarvoor werd het later beloond met een voorkeursbehandeling.

Voor Saddams bewind, dat tot 1991 de islamistische stromingen in de stad streng onder de duim had gehouden, was Falluja van strategisch belang voor de verdediging van Bagdad. Volgens Saad al-Fagih deelde Saddam voor het begin van de oorlog wapens en munitie uit aan de bevolking en werd ze getraind in guerrilla-oorlogvoering. Al-Fagih is ervan overtuigd dat het het Iraakse verzet was, níét Al-Zarqawi's salafistische jihadisten, die in de zomer en herfst van 2004 tegen de Amerikanen vochten.

Deze interpretatie gaat lijnrecht in tegen de analyses van de regering-Bush en de interim-regering van Irak. Zij gaven Al-Zarqawi de schuld van de wanorde in de soennitische driehoek die voorafging aan de eerste aanval op Falluja. Ze beweerden dat Falluja 'een stad was geworden zonder wetten, die was overgeleverd aan buitenlandse strijders' die, dankzij het machtsvacuüm, de Consultatieve Raad van de Moedjahedien (Majlis shura al mujahedin) konden oprichten die het in de stad voor het zeggen had.[11] De media schreven over de Islamitische Republiek van Falluja, maar bewoners vertelden journalisten tegenstrijdige verhalen: 'Niemand weet wie hier regeert, de grens tussen realiteit en roddel is moeilijk te ontdekken. Een paar dagen geleden is de sharia ingevoerd en hebben verkopers en consumenten van alcoholische dranken stokslagen opgelegd gekregen, en in het bijzijn

van de politie [...] is er brand gesticht in winkels die cd's verkopen omdat ze 'losbandige' films verkochten [...] Dit gebeurt door de moedjahedien [...] Ze ontdoen de stad van slechte mensen.' Een andere bewoner vertelde dat de Consultatieve Raad van de Moedjahedien een fatwa had uitgevaardigd waarin alle politieke partijen werden verboden, en voegde daaraan toe dat ze kappers hadden verboden baarden af te scheren.[12] In de zomer van 2004 werd Falluja tevens uitgeroepen tot 'de internationale marktplaats voor ontvoeringen'.

De propaganda van de coalitietroepen en het Iraakse interim-bestuur schilderde Falluja af als een stad die door Al-Zarqawi's jihadisten was gekaapt, en beweerde dat de bevolking vijandig stond tegenover zijn troepen en dat ze de Amerikaanse soldaten als bevrijders verwelkomden. Zo probeerden de coalitiemacht en de interim-regering het soennitische verzet in diskrediet te brengen. Dat was een beproefde strategie. Al-Fagih legt uit dat tijdens de jihad tegen de Sovjets de Russen hadden beweerd dat ze niet tegen Afghanen vochten, maar tegen de moedjahedien, buitenlandse milities, die het hele land in hun greep hadden. De waarheid lag totaal anders: de Afghanen zelf vormden de hoofdmoot van het verzet tegen de Russen.[13]

In zijn 'Dagboek van Falluja' bevestigt Abu Anas al-Shami, een lid van Al-Zarqawi's groep (zie aanhangsel), dat er slechts een klein aantal buitenlandse jihadisten in de stad aanwezig was, een fractie van het totaal aantal verzetsleden. Het dagboek lijkt er ook op te wijzen dat Al-Zarqawi het niet voor het zeggen had in de stad en dat de jihadisten en de bevolking er zelf voor kozen gezamenlijk te strijden tegen de Amerikanen. Het is dus aannemelijk dat Al-Zarqawi's strijders en onderdelen van het Iraakse verzet in het voorjaar van 2004, aan het begin van de hernieuwde militaire inspanningen van de coalitietroepen in de soennitische driehoek, een alliantie hadden gevormd. Hun afwijzing van de verkiezingen van januari 2005, de voorbode van een grote verandering in het machtsevenwicht van het land, was het cement dat hun partnerschap samenhield.

Deze interpretatie wordt bevestigd door een verklaring die de Baathpartij eind november 2004 uitgaf. Het bericht was gericht aan 'het grootse Iraakse volk en aan onze roemrijke Arabische gemeenschap' en gaat over 'de strijd om de bevrijding van Irak en de dappere strijd om Falluja.'[14] Het vestigde de aandacht op de eenheid onder de hel-

den van 'het vaderlandslievende en islamitische verzet' om het land 'te bevrijden'. De strijd, die gevoerd werd door 'de zonen van Irak' was volgens de verklaring een les geweest in 'moed, jihad en morele waarden'. Het resultaat was een goed georganiseerde, goed voorbereide operatie tegen de Verenigde Staten en zijn bondgenoten: 'de regering van verraders'. De Baathpartij bedankte vervolgens alle Iraakse moedjahedien voor de grote mate van afstemming. Als tegenwicht tegen de Amerikaanse propaganda, die de schuld van het verzet legde bij Al-Zarqawi's jihadisten, benadrukte de Baathpartij dat de slag om Falluja, 'de stad van de opoffering en de toegangspoort tot de bevrijding', gevoerd werd door Iraakse patriotten en gelovigen die bij verschillende verzetsgroepen hoorden en andere achtergronden hadden en die allemaal deelnamen aan 'de revolutie van de bevrijding'. Het communiqué koppelde de begrippen verzet en jihad herhaaldelijk aan elkaar.

Anders dan wat de Iraakse autoriteiten hebben verklaard, kwamen de Amerikanen tijdens de slag om Falluja oog in oog te staan met een sterke bewapende oppositie die bestond uit een breed verzet tegen de coalitietroepen en een internationale jihadistische militie, die gevoed werd door sterke anti-Amerikaanse gevoelens. Zo werd de stad het symbool van hét Iraakse soennitische verzet tegen de nieuwe Mongolen én van de heldhaftige strijd van de salafistische jihadisten onder leiding van Al-Zarqawi. De slag maakte deze mannen onder soennieten tot helden. Hoewel de filmindustrie in Hollywood van plan is veel geld te verdienen aan de Amerikaanse visie op de slag om Falluja – dat de stad gekaapt was door Al-Zarqawi – met een kassucces over de heldendaden van een Amerikaanse legercommandant, zal de stad in de moslimwereld en in sommige delen van de westerse wereld eeuwig geassocieerd worden met het verzet van diegenen – de plaatselijke bevolking en de jihadisten – die de confrontatie aangingen met de Amerikaanse en de Iraakse troepen.

Al-Qaida in Irak

Helden en martelaars worden vaak geassocieerd met een bepaalde fysieke plaats, een stad, een dorp of een gebouw waar hun martelaar-

schap of heldendaad plaatsvond. Dat worden dan vaak bedevaartsoorden, plaatsen waar mensen herinnerd kunnen worden aan die heldendaden, ook al behoren die tot een ver verleden. Zo worden Stalingrad, Masada en nu Falluja geassocieerd met de traumatische ervaringen van de mensen die gestorven zijn ter verdediging van hun stad.

Het opstandige Irak is onlosmakelijk verbonden met de gewelddaden van Abu Musab al-Zarqawi. Terwijl hij in het Westen geassocieerd wordt met de meest gruwelijke kanten en de ontelbare wreedheden van de oorlog in Irak, neemt de symbiose tussen de man en het land in de Arabische wereld een heel andere vorm aan. Hoe meer hij door de Verenigde Staten wordt gedemoniseerd, hoe meer hij wordt beschouwd als dé opperschurk van het terrorisme. Hoe vaker de media berichten dat hij is gearresteerd of bijna gevangen is genomen door coalitietroepen, gewond is geraakt of zelfs dood is, hoe sterker zijn bovennatuurlijke legende groeit. Hij is in staat te overleven in de chaos van een land dat in oorlog is, en is tegelijkertijd nog in staat aanslagen in de rest van de wereld voor te bereiden, en dan weet hij op het allerlaatste moment ook nog aan zijn achtervolgers te ontsnappen.[15] Hij is de Arabische Zorro, die de Amerikanen kleineert en de vrijlating eist van Iraakse vrouwelijke gevangenen; hij is de Arabische held van de slag om Falluja.

Eigenlijk heeft hij in Irak niet eens zo'n heel grote achterban. Het lukte hem niet de verkiezingen van januari 2005 te saboteren. Hij heeft veel vijanden onder de soennitische bevolking, onder wie de oelema, die volgens sommigen geprobeerd heeft hem te ontvoeren in een poging zijn gewelddaden te neutraliseren.

Dat Abu Musab al-Zarqawi's in één adem wordt genoemd met de slag om Falluja, was de langverwachte beproeving van zijn moed. Daar had hij zich al zijn hele leven op voorbereid. Het bevestigde zijn rol als leider van de jihadistische opstand en als waardevolle bondgenoot van het soennitisch verzet. Tegen deze achtergrond keek Osama bin Laden natuurlijk met veel belangstelling naar de gebeurtenissen en naar de man die zich in deze slag had onderscheiden.

Osama bin Laden stuurde na de slag een brief aan de inwoners van de stad waarin hij Falluja als 'een heldin' omschreef die de Amerikanen een lesje had geleerd en opnieuw had bevestigd dat de macht van het geloof groot is, een macht die sterker is dan 'die van raket-

ten en vliegtuigen'.[16] In de brief vergeleek hij het bloedbad dat Saddam Husseins bewind in de Koerdische stad Halabja had aangericht met het bloedbad in Falluja dat werd uitgevoerd door 'de farao van deze tijd', de Amerikaanse president George W. Bush. Bin Laden hield Bush verantwoordelijk voor de moord op een paar duizend mensen in Falluja uit naam van 'de moorddadige zionistische kruistocht'. De beruchte Saudiër beschrijft de Amerikaanse militaire operaties in het gebied vervolgens als 'een totale oorlog tegen de islam' en tegen moslims.

Voor Bin Laden had de belegering van Falluja gunstige gevolgen omdat het de geest van de jihad over heel Irak en daarbuiten verspreidde. Falluja 'heeft de geschiedenis betreden door de grote toegangspoort', ze is geworden tot 'een voorbeeld van standvastigheid en verzet tegen de Amerikaanse barbaren', ze 'heeft een nieuwe pagina van roem toegevoegd aan de geschiedenis van onze gemeenschap van gelovigen'. Voor Bin Laden zijn de slachtoffers van Falluja martelaren, 'en ik heb de eer gehad', zo verduidelijkte hij, 'sommigen van hen te hebben gekend'.[17]

Op 27 december 2004 sprak Osama bin Laden in een communiqué dat door Al-Jazeera werd uitgezonden eindelijk zijn erkenning uit voor Al-Zarqawi en verklaarde hem te zullen steunen in zijn strijd tegen de sjiieten. 'De Emir van de moedjahedien, de nobele broeder Abu Musab al-Zarqawi en de groepen die zich bij hem hebben aangesloten, zijn de besten [onder de gemeenschap van gelovigen]. We zijn verheugd over de moedige acties die ze hebben uitgevoerd tegen de Amerikanen en de afvallige regering van Allawi, net zoals we verheugd zijn dat ze de opdracht van Allah en zijn Afgezant hebben opgevolgd wat betreft eenheid [...]Wij in Al-Qaida verwelkomen jullie verbond met ons, het is een grote stap op de weg naar de gezamenlijke inspanningen van de moedjahedien voor het brengen van de Staat van Waarheid en het onderdrukken van de Staat van Leugens [...] en laat iedereen horen dat onze moedjahedbroeder Abu Musab al-Zarqawi de Emir is van de Al-Qaida-organisatie in Irak en dat de broeders van de groep in dat land trouw aan hem moeten zweren. Ten slotte nog een oproep gericht aan de jihad-groeperingen om zich te verenigen onder één vlag en Al-Zarqawi te erkennen als de Emir van Al-Qaida in Irak.' Al-Zarqawi was nu vrij om het verzet ten behoeve van een

soennitische islamitische staat te leiden met de goedkeuring van de Grote Emir, Osama bin Laden.

Eind oktober 2004 sloten ze zich dan uiteindelijk en officieel aaneen, de anti-Amerikaanse tegenkruistocht en de revolutionaire jihad tegen de sjiitische meerderheidsregering van Irak. Vanuit de krottenwijken van Zarqa tot aan de slag om Falluja, werd het opmerkelijke leven van Al-Zarqawi geroemd om zijn grootste prestatie, en dat was niet zijn toegang tot Al-Qaida als diens emir in Irak, maar dat hij de moderne jihad een nieuwe betekenis had gegeven.

Met de benoeming van Al-Zarqawi tot de emir van Al-Qaida in Irak, had Osama bin Laden van het handelsmerk Al-Qaida in feite een soort franchise gemaakt. Dit fenomeen illustreert een nieuwe trend die door Al-Bahari, Bin Ladens vroegere persoonlijk lijfwacht, besproken werd in een interview met de in Londen gevestigde krant *al Quds al-Arabi*. Het interview verscheen eind maart 2005.

AL HAMMADI: Betekent dit [de rol van Al-Zarqawi als de emir van Al-Qaida in Irak] dat de gebeurtenissen in Irak een nieuwe Al-Qaida-organisatie gecreëerd hebben of zullen creëren?

AL BAHARI: Dat is mogelijk. [De] Al-Qaida-organisatie zal dan het brein zijn dat de andere leidt. Sjeik Osama bin Laden heeft kortgeleden alle gewapende groeperingen opgeroepen zich te verenigen onder het leiderschap van Abu Musab al-Zarqawi. Fusie is een heel sterke trend. Ik denk dat veel organisaties zich bij Abu Musab al-Zarqawi zullen aansluiten. Al-Zarqawi kon met zijn kleine groep al zo veel doen tegen de Amerikaanse troepen in Irak, dus stelt u zich eens voor hoe het zal zijn als allen zich achter één leider scharen? Bin Ladens bekrachtiging van Al-Zarqawi als de emir in Irak geeft aan dat [de] Al-Qaida-organisatie in Irak de rollen vrij goed aan het herverdelen is.

AL HAMMADI: Denkt u, gezien de recente ontwikkelingen in Irak, dat Al-Qaida daar in groten getale aanwezig is?

AL BAHARI: Ja, er zijn leden van Al-Qaida in Irak, maar ik weet niet hoe groot hun aanwezigheid is. Hun aanwezigheid is nu duidelij-

ker, vooral na sjeik Osama's oproep aan alle gewapende groepen in Irak zich aan te sluiten bij Al-Zarqawi's groep en trouw aan hem te zweren. Ik denk dat dit de omvang van Al-Qaida's activiteiten daar zal vergroten en dat het aantal leden daar zal toenemen. Toen Saddam Husseins bewind was gevallen namen veel voormalige Iraakse leden van Al-Qaida contact met elkaar op en vormden een gezamenlijk front tegen de Amerikaanse troepen in het land. Ze vormden een kern voor degenen die hen volgden en de wapenen opnamen tegen de Amerikaanse indringers.[18]

Zowel in het Westen als in het Oosten hebben veel groepen sinds oktober 2004 geprobeerd onder de bescherming van het nieuwe Al-Qaida te komen. Ze zijn verbonden door hun nieuwe anti-imperialistische ideologie, het Al-Qaidaïsme, en Abu Musab al-Zarqawi is een van de belangrijkste vertolkers daarvan.

12 De ware aard van het Iraakse verzet

Guerrillero's verplaatsen zich onder de mensen als vissen in het water.
– Mao Zedong

Voor de belangrijkste partijen in de 'oorlog tegen het terrorisme' heeft de mythe van Al-Zarqawi voordelig uitgepakt: voor de Verenigde Staten, een van de voornaamste architecten van de mythevorming, en voor Al-Qaida, het onderwerp van de legende.

De Amerikanen konden Al-Zarqawi aan de hele wereld voorstellen als hét verband tussen Al-Qaida en Saddam Hussein. De connectie heeft nooit bestaan, maar werd bewust bedacht ter verantwoording van de invasie en de bewindswijziging in Irak, iets wat de Amerikanen al langer dan een decennium tevergeefs nastreefden. Toen de officiële oorlog was afgelopen en de situatie in Irak steeds verder verslechterde, boden de verzonnen legendes over het leven van de Jordaniër de Verenigde Staten de kans om de vijand een gezicht te geven, hem gelijk te stellen aan Saddam Hussein en Osama bin Laden, een gezicht waarachter de ware aard van het Iraakse verzet kon worden verborgen. Zo gaf de angstaanjagende legende rondom Al-Zarqawi de regering-Bush de mogelijkheid de vermeende Amerikaanse populariteit in de moslimwereld te vergroten, een populariteit die zogenaamd werd versterkt door hun voornemen vrijheid en democratie te brengen in Irak. Voor de gemiddelde Amerikaan wordt het Iraakse verzet niet vertegenwoordigd door burgers die zich verzetten tegen het juk van de bezetting, maar door de boosaardige Al-Zarqawi en zijn bende religieuze fanatici.

Ook Al-Qaida kon de mythe van Al-Zarqawi in zijn eigen voordeel manipuleren. Het was erin geslaagd zijn handelsmerk tot Irak uit te breiden, een land waar het nooit enige aanhang of connecties had gehad. Door Al-Zarqawi te benoemen als de leider van Al-Qaida in Irak, werd Osama bin Laden in de ogen van de hele wereld een belangrij-

ke speler in het verzet. Dit was ironisch, omdat hij zelf vastzat in het stammengebied aan de Afghaans-Pakistaanse grens en toch in staat was het leiderschap over het Iraakse verzet van alle andere groepen weg te kapen. In een script dat veel weg heeft van de jihad tegen de Sovjets, werden groepen die door de media werden aangeduid als Arabische strijders, nieuwe moedjahedien en Al-Qaida-jihadisten de voornaamste spelers in een conflict dat steeds meer op een sektarische oorlog begon te lijken. Dit is het beeld dat de buitenwereld te zien krijgt van een door oorlog verscheurd Irak; maar de dagelijkse realiteit waar de Irakezen mee te maken hebben is een heel andere.

De Amerikanen worden als bezetters gezien, zeker niet als bevrijders. De meeste Irakezen hebben een hekel aan hen en zien ze graag snel uit hun land vertrekken. En wat de legendevorming over Al-Zarqawi betreft, daar maken de Irakezen zich geen illusies over. Ze weten dat die gecreëerd is door de Amerikanen en dat het een middel is in handen van het leger. 'De daden van Al-Zarqawi zijn door de Amerikaanse troepen gebruikt als voorwendsel om Irakese steden te bombarderen,' zegt Liqa Makki, een Iraakse politiek analist. 'Als hij zou verdwijnen, hebben de Amerikaanse troepen geen excuus meer voor dergelijke aanvallen en zou veel Iraakse steden nog meer ongeluk worden bespaard.'[1] 'Met twee maten meten' en 'intimideren' lijken de woorden die moslims het vaakst gebruiken om het Amerikaanse beleid in Irak te omschrijven.

Moslims twijfelen ook niet aan de aard van het verzet: die wordt gevoed door Iraakse mensen. Ze zijn zich bewust van de pogingen van Al-Qaida en de jihadisten om het verzet te manipuleren, en weten dat ze beweren dat ze het soennitische verzet leiden. Maar het merendeel van de mensen gelooft dat het overgrote deel van het verzet bestaat uit inwoners van de soennitische driehoek, onder wie mensen die al vóór de invasie door Saddam Hussein waren voorbereid en bewapend. Falluja werd door Iraakse milities verdedigd en dat waren vooral inwoners die hun eigen stad en hun eigen huis verdedigden, islamitische nationalisten en voormalige leden van de Baathpartij. De jihadisten, zowel uit Al-Zarqawi's groep als uit Irak zelf, waren fel en fanatiek, maar vormden een minderheid.

De Koerdische geheime dienst bevestigt dat de kern van het verzet uit nationalisten bestaat en dat de Baathpartij daarin een belangrijke

rol speelt. Het nieuwe bolwerk van de partij bevindt zich in Mosul, de stad waar meer dan eenderde van Saddams officieren vandaan kwam. De partij werd in de zomer van 2004 gereorganiseerd. Meer dan de helft van haar leden werd geroyeerd, onder wie alle mensen die iets te maken hadden gehad met de Verenigde Staten, de Iraakse interim-regering of zelfs met humanitaire hulporganisaties. 'De nieuwe Baathleiders zijn Mohammad Younis al-Ahmad en Ibrahim Sabawi, [Saddam] Husseins halfbroer en het voormalige hoofd van het algemene veiligheidsministerie van Irak... De opstandelingen gebruiken de infrastructuur van het oude Iraakse leger,' vertelt Sadi Ahmed Pire, die in Mosul verantwoordelijk is voor de veiligheidsoperaties van de Patriottische Unie van Koerdistan.[2] Zolang de Amerikanen zich op Al-Zarqawi richten, kunnen voormalige leden van de Baathpartij zich vrijelijk door het land bewegen.

Zowel islamitische groepen als Baathgetrouwen gebruiken Mosul als basis van waaruit ze toegang hebben tot een netwerk van mensen die bereid zijn terreuraanslagen uit te voeren. 'Ze betalen afhankelijk van de opdracht tussen de vijftig en een paar duizend dollar,' vertelt Pire. 'In Mosul is 75 procent van de bevolking werkloos. Misschien zijn sommigen van die jonge mensen geen terroristen, maar ze moeten wel wat geld zien te verdienen.'[3] De werkloosheid schiet niet alleen in Mosul maar in heel Irak omhoog, wat het voor jonge mensen erg aantrekkelijk maakt om voor gewapende groeperingen te werken.

De nationalistische aard van het verzet in de soennitische driehoek vormt voor Amerika het voornaamste obstakel om het gebied onder controle te krijgen. Zo leidde de slag om Falluja bijvoorbeeld niet tot het einde van het verzet maar wakkerde dat juist aan. Rebellen die de stad ontvluchtten kwamen terecht in de noordelijker gelegen provincie Babylon, in Bagdad en in Mosul zelf. Als gevolg daarvan laaide het geweld op en overspoelde al snel de hele regio. De coalitietroepen werden bestookt met mortieren en helikopters werden met raketten neergehaald. Deze semi-militaire operaties werden door het Iraakse verzet uitgevoerd, niet door jihadisten, misschien zelfs door voormalige legermensen van Saddam en degenen die door hen waren getraind.

Tot op heden zitten Al-Zarqawi's jihadisten achter de zelfmoord-

aanslagen en autobommen die vooral Iraakse burgers treffen, met name sjiieten die in de soennitische driehoek wonen. De zelfmoordterroristen bestaan vooral uit niet-Irakezen; veel Arabieren die naar Irak gaan om deel te nemen aan de strijd eindigen als menselijke explosieven. Tactisch gezien is deze strategie erop gericht maximaal gebruik te maken van hun inzet. Ze hebben meestal geen militaire training of guerrillaervaring, sommigen hebben zelfs nog nooit een wapen gebruikt. Als ze als strijders zouden worden ingezet, moeten ze worden getraind, en Al-Zarqawi's groep heeft de tijd noch de infrastructuur om ze voor te bereiden. De beste manier om ze in te zetten is ze zichzelf te laten opblazen op een drukke plek. Hun leiders zien hen niet als mensen of als jihadisten, maar als wapens.

De rechtstreekse confrontatie met de coalitietroepen wordt daarentegen vooral door de Irakezen zelf aangegaan. Berichten over het Amerikaanse offensief in Al-Qa'im aan de westgrens van Irak in mei 2005 bevestigen dit. Al-Qa'im, met een bevolking die grotendeels bestaat uit soennieten en bedoeïenen, ligt aan de hoofdweg die Irak met Jordanië verbindt, wat een belangrijke commerciële ader was totdat de sancties van de Verenigde Naties de Iraakse economie lamlegden. Al-Qa'im is ook een voormalige industriestad, waar een van Iraks grootste chemische fabrieken staat. Het is de laatste Iraakse stad voor de grens met Syrië, wat niet veel meer is dan een eindeloze strook rotswoestijn die door de twee landen wordt gedeeld. In het gebied valt niet te patrouilleren; alleen als je hier bent geboren en getogen kun je er je weg vinden. Bedoeïenenstammen doorkruisen de woestijn nog in karavanen. De Syrische grens is vanwege zijn ligging een van de populairste toegangsroutes tot Irak. Hoewel de Amerikanen de Syriërs ervan hebben beschuldigd dat ze Arabische vrijwilligers moedwillig de grens over laten om zich aan te sluiten bij Al-Zarqawi's groep, kunnen de Verenigde Staten en het nieuw gevormde Iraakse leger de grens in feite niet afsluiten omdat ze er gewoon niet adequaat kunnen patrouilleren. 'Militaire deskundigen zeggen dat zonder er duizenden troepen te stationeren, het leger weinig kans heeft de grens te kunnen controleren.'[4] De Amerikanen geven de Syriërs dus eigenlijk de schuld van hun eigen falen.

Toen het Amerikaanse offensief tegen Al-Qa'im in mei 2005 begon, waren het plaatselijke Irakezen in plaats van buitenlanders die de stad

verdedigden. De LBC-televisiecorrespondent Ahmad al-Askari werd met zijn ploeg enkele uren vastgehouden door een groep rebellen in de buurt van Al-Qa'im, vlak nadat een grote Amerikaanse legeroperatie tegen hen was beëindigd. Tijdens zijn gevangenschap vroeg Ahmad al-Askari zijn bewakers of er Arabische vrijwilligers uit Syrië waren gekomen om zich bij hen aan te sluiten. Een van hen antwoordde: 'Allah zij geprezen, je bent hier geweest en je hebt geen Arabieren gezien. Maar dat is het voorwendsel van de ongelovige vijand.'[5] De verslaggever en zijn ploeg denken dat ze gevangen zijn genomen door een groep Iraakse opstandelingen; de gijzelaars legden uit dat ze tegen de Iraakse regering waren omdat die afvallig was en dat ze een islamitische staat nastreefden. De gijzelaars hadden vage banden met Al-Qaida in Irak, maar waren er geen lid van.

Hoewel ze geblinddoekt waren, gokten de verslaggever en zijn ploeg waar ze zich bevonden. 'Ons journalistieke instinct gaf ons het idee dat we ons op een grote basis bevonden voor gewapende mannen die tegen de Verenigde Staten streden.'[6] Al-Qa'im bevindt zich vlak bij een van de grootste fosfaatmijnen van het Midden-Oosten; de poreuze, fosfaatrijke rotsen onder de stad zitten vol grotten waarvan sommige zo hoog zijn als kathedralen, met daarbij nog allerlei tunnels. Het is een ondergronds doolhof waar alleen lokale mensen hun weg kunnen vinden. De opstandelingen gebruiken die mijnen waarschijnlijk als hoofdkwartier, een locatie waardoor ze ongrijpbaar blijven.

Scott Ritter, voormalig wapeninspecteur van de Verenigde Naties, denkt dat de legende van Al-Zarqawi ook gunstig heeft uitgepakt voor de Baathpartij. Hij beweert dat bronnen in Irak hebben onthuld dat 'het feit dat de regering-Bush Al-Zarqawi al voor de oorlog aanwees, met Colin Powells toespraak voor de Veiligheidsraad in februari 2003 als hoogtepunt, de Jordaniër de ideale kandidaat maakte om Mukhabarats desinformatiecampagne te leiden. Volgens deze bronnen was de keuze van Al-Zarqawi als dekmantel voor deze acties zelfs bijna té makkelijk. De Mukbaharat was wanhopig op zoek naar een manier om de aandacht af te leiden van het feit dat ze zelf achter de aanslagen op Iraakse burgers zat. Als het volk erachter kwam dat Irakezen andere Irakezen doodden zou het zich tegen het verzet keren. Ze hadden een buitenlands gezicht nodig en Al-Zarqawi bood die mo-

gelijkheid. Een paar zorgvuldig achtergelaten cd's later, en de legende van Al-Zarqawi was geboren.'[7]

Hoewel deze visie erg ver gaat en geen rekening houdt met de groeiende islamistische gevoelens in Irak, valt niet te ontkennen dat de Amerikaanse strategie tegenover de opstand gericht was op Al-Zarqawi en zijn volgelingen. En als gevolg daarvan hebben andere opstandelingengroepen veel minder aandacht gekregen. Koerdische functionarissen bevestigen dat de mythevorming rond Al-Zarqawi de Iraakse Baathpartij in de kaart heeft gespeeld, en die partij is nog steeds de drijvende kracht achter de opstand in Mosul en omgeving. Ze bevestigen dat ze vooral Irakezen oppakken in plaats van buitenlanders.

Achter de legende van Al-Zarqawi ligt bovendien nog een veel griezeliger waarheid die uit zeer complexe krachten bestaat: onafhankelijke Iraakse jihadistengroepen die zich richting Al-Qaida in Irak bewegen; islamitisch-nationalistische en verzetstrijders uit de Baathpartij die tegen de coalitiemacht strijden; een etnisch conflict tussen de soennieten, de sjiieten en de Koerden onderling; goed bewapende en actieve etnische en religieuze milities; en een eindeloze stroom buitenlandse zelfmoordterroristen. Dit is het huiveringwekkende scenario waar de Amerikanen de komende decennia misschien wel mee te maken hebben; dat is de ware aard van de Iraakse opstand.

De spelers in 'democratisch' Irak

Ondanks de verkiezingen in januari 2005 staan de Iraakse bondgenoten van de Verenigde Staten zeer dubbelzinnig tegenover de aanwezigheid van buitenlandse troepen en de betekenis van de nieuwe democratie. Die waarheid begint nu ook langzaam in de westerse media door te dringen. Op 15 mei 2005 schreef *The New York Times* in een redactioneel artikel duidelijke taal over de verwarring in Amerika over de gefragmenteerde aard van de opstand. De auteur zette vraagtekens bij de motieven achter de opstand en gaf toe niet goed te snappen dat de verschillende spelers andere doeleinden nastreven. 'De rebellen in Irak lijken voor uiteenlopende doelen te vechten: Baathpartijleden strijden om enigerlei vorm van herstel van het oude regime; soenni-

tische moslims strijden vermoedelijk om te voorkomen dat de sjiitische meerderheid te dominant wordt; nationalisten vechten om de Amerikanen te verdrijven; en buitenlandse strijders willen van Irak het strijdveld maken van de wereldwijde religieuze strijd. Sommige mannen zouden voor het geld vechten; de georganiseerde misdaad zou een rol kunnen spelen.'[8] Je kunt aan deze lijst ook nog de sektarische milities toevoegen die etnische zuivering van strategische gebieden nastreven.

Met dit scenario voor ogen is de publieke opinie in Amerika de kluts kwijt. De media hebben niet kunnen uitleggen waar de opstand uiteindelijk om draait, omdat het duidelijk is dat het vertrek van de coalitietroepen niet het enige doel is. Het klassieke model van een opstand en het onderdrukken daarvan zoals dat ten tijde van de Koude Oorlog gewoon was, gaat niet op in Irak, dat eerder lijkt op de geweldsuitbarsting die de Balkan in de jaren negentig teisterde. Net als in Joegoslavië bestaat in Irak een hele reeks etnische groepen die elkaar sterk wantrouwen, wat echter binnen de landsgrenzen werd gehouden door een strenge dictatuur die seculiere en socialistische waarden inzette om het land tot een geheel te maken. De verwijdering van de dictator ontketende krachten die al tientallen jaren op het vuur hadden staan sudderen. De infiltratie van de jihadistengroepen en het feit dat ze het gemunt hadden op sjiieten was de katalysator voor de 'balkanisering' van Irak. Dat zou wel eens de afschuwelijke nalatenschap van Al-Zarqawi kunnen zijn.

Hoewel de media schrijven dat de opstand door de soennieten wordt gevoed, is die door sjiieten in Sadr City ontketend. En alle spelers doen nog mee aan de gewelddadige strijd. Aangezien de jihadisten de 'spectaculaire' operaties van de zelfmoordterroristen bepalen – zoals ze in het jargon van de coalitietroepen worden genoemd – krijgen deze soennitische strijders onevenredig veel media-aandacht. Elke dag vinden er in Irak honderden ontvoeringen, gevechten en moorden plaats. Maar die acties worden uitgevoerd door etnische milities, betaalde misdaadbendes en burgers, vaak als wraakactie voor eerdere ontvoeringen en moorden.

Dat was ook het geval bij de familie Khudair. In maart 2005 deed in het centrum van Bagdad een gerucht de ronde dat de zesentwintigjarige Sab'ah Nisan Khudair Imam Husseins naam had bezoedeld,

een van de belangrijkste sjiitische imams. Even erna ontving de familie een briefje waarin ze beledigd werden als soennieten. Sab'ah werd een paar dagen later ontvoerd. 'Wat er daarna gebeurde is in Irak tegenwoordig normaal met de toenemende sektarische spanningen en geweld. Khudairs familie creëerde een gewapende groep van meer dan twintig familieleden en buren die Khudairs vrijlating opeisten en zwoeren de verantwoordelijken te zullen doden. 'Als er iets met mijn broer mocht gebeuren, is geen enkele sjiiet meer veilig,' zei Sameer, Khudairs broer, ervan overtuigd dat sjiitische militieleden achter de ontvoering van zijn broer zaten.'[9] Sab'ahs lichaam werd een paar dagen later op straat teruggevonden. Het lichaam vertoonde sporen van marteling, de daders hadden hem met een schot in zijn gezicht gedood. Terwijl de familie rouwde om zijn dood, stond een groep familieleden boven op het dak van het ouderlijk huis, AK-47's in de aanslag.

De uitzonderlijke uitbarsting van geweld die volgde op de verkiezingen van januari 2005 is terug te voeren op drie belangrijke machtsblokken in Irak: de Koerden, de sjiieten en de soennieten. Geen van hen is een homogene macht en elke groep is sterk verdeeld over de vraag hoe om te gaan met de coalitiemacht en naburige landen zoals Iran en Saudi-Arabië. Ze delen een gemeenschappelijke twijfel over de toekomst van de staat Irak.

De Koerden

Sinds eind 2001 zijn de Koerden de beste bondgenoten die de Verenigde Staten hebben in hun poging een bewindswijziging te bewerkstelligen in Irak. De Koerden wonen in het noorden van het land en maken zo'n vijftien tot twintig procent van de bevolking uit. Ze blijven pro-Amerikaans en hebben een bijna unanieme afkeer van geweld tegen de coalitietroepen. Maar Koerdistan wordt door een eigen militie beschermd, zoals de Peshmerga, een informeel leger dat tegen Saddams bewind streed. Ook na de verkiezingen van januari 2005 werd de Peshmerga niet ontbonden of in het Iraakse leger opgenomen. Ze blijven onafhankelijk en goed bewapend en hebben tot op heden samengewerkt met de coalitietroepen en de nieuwe regering. Ze waren

in 2003 een belangrijke speler in de ontmanteling van Ansar al-Islam in Iraaks Koerdistan; ze worden door de Amerikanen en door de nieuw gekozen regering gebruikt om tegen het soennitische verzet op te treden; en ze werden op de dag van de verkiezingen ingezet om de veiligheid te waarborgen. Hun loyaliteit ligt echter niet bij het nieuwe democratische Irak, maar bij degenen die hen in Koerdistan financieren en bewapenen. Het gebruik van etnische milities geeft duidelijk aan hoe zwak het Iraakse leger is. Vice-president Abd al-Mahdi gaf toe dat 'het cruciaal is dat we alle troepen van ons volk inzetten, de Peshmerga en de Badrtroepen, het Iraakse leger en politie. Als we deze troepen in het gevecht betrekken, zullen we de onevenwichtige situatie waar we tot nu toe mee te maken hebben gehad kunnen corrigeren.'[10] Maar wat als er etnische spanningen ontstaan onder de gekozen politieke partijen? De sektarische milities zullen dan meteen overgaan tot etnische gevechten tegen elkaar.

Politiek gezien is Koerdistan verdeeld tussen twee partijen: de Koerdische Democratische Partij (PDK) en de Patriottische Unie van Koerdistan (PUK), die de overhand had in het parlement dat in 1992 werd gekozen maar sinds 1995 weinig meer van zich heeft laten horen. Volgens een onderzoek van *ABC News* kan de PDK rekenen op de steun van elf procent van de bevolking, de PUK op tien procent. De PDK wordt vooral gesteund in het noordwesten van Iraaks Koerdistan, de PUK vooral in het zuidoostelijke deel van het gebied, bij de Iraanse grens. De Koerden uit Noord-Irak eisen een verenigd en etnisch homogene regio, een autonoom gebied dat zijn eigen natuurlijke grondstoffen zal beheren. Maar omdat het gebied zo rijk is, zijn de Iraakse Arabieren daartegen. Als de Koerden mochten besluiten zich los te maken van de rest van het land, zullen de soennitische en sjiitische milities niet aarzelen hun recht op de exploitatie van die grondstoffen te laten gelden.

Hoewel er sinds de invasie in Iraaks Koerdistan vijfentwintig politieke partijen zijn opgericht, zijn er twee blokken die eruitspringen: een die bestaat uit Koerdische politieke partijen, een ander die bestaat uit islamitische politieke partijen. Zo zijn er in de Koerdische etnische enclave ook nog steeds religieuze krachten in het spel.

De sjiieten zijn de andere bondgenoten van de Verenigde Staten. Zij vormen de grootste etnische groep in Irak en wonen vooral in het zuiden en in delen van West-Irak. Zo'n 63 procent van de Iraakse sjiieten woont in het westelijke deel, waar ook de soennitische minderheid woont. De sjiieten werden onder Saddams bestuur vervolgd en verwelkomden dus de komst van de coalitietroepen. Vóór maart 2003 geloofde ongeveer de helft van hen dat 'de door Amerikanen geleide invasie goed was. Dit gold vooral voor de sjiieten in het midden van Irak (56 procent), in vergelijking met sjiieten elders in het land (44 procent).'[11]

Het in Israël gevestigde onderzoekscentrum International Institute of Counter Terrorism (IICT) bracht eind december 2004 een rapport uit waarin bevestigd werd dat het sjiitische politieke landschap verre van homogeen is, maar eerder een gevarieerde lappendeken.

> Veel sjiitische partijen en milities hebben openlijke of heimelijke steun uit Iran ontvangen. Oostelijke steden als Baqubah en Sadra werden al snel na de val van het Baathregime door sjiieten overgenomen, duidelijk met steun vanuit Iran. De door Iran gesteunde Opperste Raad voor de Islamitische Revolutie in Irak (SCIRI) heeft in sommige steden, zoals Al-Kut, genoeg steun weten te verwerven om een machtsfactor van betekenis te worden. Nasiriyya wordt in feite geleid door de... Al-Daawa Partij. Iran zou de terugkeer steunen van veel sjiitische Koerden, ook wel Fayli genoemd, die onder Saddams bewind naar Iran waren gevlucht. Een Fayli-militie uit Iran zou het bestuur in de oostelijk gelegen stad Basra hebben overgenomen.
>
> Zo zijn veel gebieden waar de meerderheid van de bevolking uit sjiieten bestaat nu in handen van religieuze facties [waarvan sommige onduidelijke banden hebben met Iran]. Seculiere sjiieten worden steeds verder gemarginaliseerd, deels omdat ze zich, anders dan de religieuze facties, niet hebben georganiseerd in partijen en milities. Van de grote sjiitische steden is alleen in Basra nog sprake van invloed van een seculiere, sjiitische midden- en arbeidersklasse.[12]

Het toenemende religieuze karakter van de sjiitische leidende facties bemoeilijkt een soepele normalisatie van de situatie in Irak. Sommige sjiieten streven naar de vorming van een islamitische staat, vergelijkbaar met Iran, wat een continue bron van spanning vormt met de soennitische en de Koerdische bevolkingsgroepen die weigeren te worden geregeerd door ayatollahs of een strenge toepassing van de sharia. Aangezien alle facties hun eigen militie hebben, breken er elke dag schermutselingen uit. De etnische verdeeldheid zou er bij gematigde en seculiere sjiieten toe kunnen leiden dat ze gedwongen worden religieuze partijen te steunen omdat zij de meerderheid vormen, de belangrijkste politieke lichamen zijn en dus een garantie vormen voor een door sjiieten gedomineerd bestuur.

Elke sjiitische groepering heeft zijn eigen militie. De SCIRI heeft de Badr Brigade, haar militaire vleugel, Allawi en zijn volgelingen kunnen rekenen op de Muthana Brigade. In Bagdad hebben de sjiieten de Hoeders van Khadamiya (deze eenheid werd in het noorden van de stad opgericht met als voornaamste taak de bescherming van de sjiitische tombe die daar staat). 'Er zijn goede redenen voor die eenheid. Het heiligdom bij Khadamiya trekt elk jaar zo'n achthondertduizend sjiitische pelgrims en is een aantrekkelijk doelwit voor soennitische terroristen zoals Abu Musab al-Zarqawi, die maar al te graag een soennitisch-sjiitische burgeroorlog wil ontketenen. Sommige Amerikaanse legerfunctionarissen vrezen echter dat de militie gebruikt zou kunnen worden in bloedige onderlinge gevechten tussen rivaliserende sjiitische geestelijken. Aangezien de Hoeders van de Khadamiya zo nauw gelieerd lijkt met de prominente sjiitische geestelijke Hussein al-Sadr, vrezen sommige Amerikaanse functionarissen dat andere sjiitische geestelijken die eenheid zullen gebruiken ter rechtvaardiging voor de oprichting van hun eigen illegale milities. Zo zou met name de radicale sjiitische geestelijke Moqtada al-Sadr zijn Mahdi-militie nieuw leven in kunnen blazen, de militie waartegen Amerikaanse troepen in de zomer [van 2004] in Nayaf en Sadr City vochten.'[13]

Informele legers en milities zijn een noodzakelijke bescherming in een land waar de centrale autoriteiten geen orde en gezag kunnen garanderen, en zijn bovendien een teken van destabilisatie. Volgens een artikel van Tom Lasseter, een correspondent van de Amerikaanse krantenuitgever Knight Ridder in Irak, uitte Adil Abdel Mahdi, de

Iraakse minister van Financiën, tevens sjiitisch kandidaat voor het vice-presidentschap en een vooraanstaand leider binnen de SCIRI, zijn zorgen over de milities die de straten van Irak bevolken. 'Stel je voor dat er een politieke crisis ontstaat en elke militie zijn eigen partij of politieke macht gaat steunen, dan krijgen we te maken met een explosieve situatie,' stelde hij. 'In plaats van alleen een politieke crisis, hebben we dan misschien wel meer dan dat.'[14] Het viel Lasseter op dat de beveiliging bij Mahdi's huis en kantoor in handen was van de Badr Brigade. De Badr-leden die op straat patrouilleerden droegen camouflagebroeken en AK-47's. De lijfwacht die verantwoordelijk was voor Mahdi's veiligheid gaf tegenover Lasseter toe dat hij de Iraakse politie niet vertrouwt en liever de Badr Brigade gebruikt omdat hij weet wie daarbij horen en omdat ze uit dezelfde etnische en religieuze groep komen als hijzelf.

Een ander gevaarlijk teken van sektarische verdeeldheid is de systematische inzet van op etnische leest geschoeide politietroepen in de straten van Irak. Zo patrouilleren in Falluja bijvoorbeeld alleen sjiitische agenten. 'In het beruchte gebied rond de Haifastraat in Bagdad [...] is een groot deel van de Iraakse troepen die in deze soennitische wijk patrouilleren van sjiitische afkomst. "De sjiieten denken dat we een sjiitische militie zijn en verwelkomen ons dus," zegt Sameh Walid, een sjiitische militair die vlak bij Haifa is gelegerd. Een andere militair, Haider Jawad, vertelt dat sjiitische wijken aan de rand van Haifa milities hebben opgezet om de sektarische grens af te dwingen.'[15]

Volgens militair analist William Lind heeft de proliferatie van sjiitische milities wier taak het is te vechten tegen de soennitische opstandelingen, de druk op soennitische Irakezen vergroot om hun opstand te steunen. 'Voeg daar dan nog de inzet van de Koerdische Peshmerga-milities aan toe die ook tegen de soennitische Irakezen strijden, en je ziet dat een burgeroorlog steeds waarschijnlijker wordt.'[16]

De soennieten

De soennieten zijn de derde speler op het Iraakse politieke toneel. Hoewel ze met meer dan 90 procent de meerderheid vormen van de wereldwijde moslimgemeenschap, vormen ze in Irak een minderheid

(zo'n 20 procent). De soennieten hebben vanaf het begin vijandig gestaan tegenover de coalitietroepen. 'Het merendeel van de soennitische Arabieren (85 procent) is van mening dat Irak op dit moment één sterke leider nodig heeft, in plaats van een Iraakse vorm van democratie (76 procent), terwijl op de lange termijn evenveel soennieten (35 procent) de voorkeur geven aan een democratie in Irak als aan een dictatuur. Slechts 15 procent van de soennieten verlangt naar een religieuze theocratie.'[17] Soennitische milities maken deel uit van het verzet.

In het 'democratische' Irak vormt een verzameling van etnische en religieuze groeperingen, niet Al-Zarqawi of Al-Qaida, de basis van de Iraakse opstand. 'Al-Zarqawi vertegenwoordigt het Iraakse verzet niet,' legt Liqa Makki uit aan Al-Jazeera. 'Allereerst omdat hij geen Irakees is, en bovendien wijkt zijn ideologische agenda enorm af van die van het Iraakse verzet.'[18]

Toch is het waarschijnlijk dat zijn nalatenschap – de fusie van Saladins jihad met de revolutionaire jihad, en het vormen van een leger zelfmoordterroristen – de strijd zal beïnvloeden, de spelers zal dwingen naar buiten te komen en wraak te nemen, waarbij ze hun steun voor of tegenstand tegen de coalitietroepen opzij moeten zetten. Als dat gebeurt, zal Irak in een regelrechte burgeroorlog worden gestort met felle etnische en religieuze tegenstellingen, vergelijkbaar met wat we in de jaren negentig zagen op de Balkan. De mythe van Al-Zarqawi zou de toekomst van Irak dus kunnen bepalen. Ook al wordt hij gepakt en gedood, dat betekent niet het einde van de opstand. Zijn gevangenschap of dood zou zijn legende juist vergroten en zijn erfgoed versterken.

13 De balkanisering van Irak

Als een regering aan de macht is gekomen door een of andere vorm van volksverkiezingen – frauduleus of niet – en ten minste een schijn van constitutionele wettelijkheid ophoudt, kan de uitbraak van de guerrilla niet versneld worden, omdat de mogelijkheden voor een vreedzaam verzet nog niet zijn uitgeput.

– Che Guevara

Halverwege mei 2005 ontdekte een groepje Iraakse voddenrapers bij het doorzoeken van een afvalstortplaats in het noordwesten van Bagdad de lijken van twaalf mannen. Sommige slachtoffers waren geblinddoekt en door hun hoofd geschoten, bij anderen waren de handen achter de rug gebonden. Familieleden identificeerden de lichamen als boeren die op mysterieuze wijze waren verdwenen op weg naar een markt in Bagdad om daar hun spullen te verkopen. De Vereniging van moslimgeleerden, een belangrijke en vooraanstaande groep van soennitische geestelijken, veroordeelde de moord als de executie van soennieten uit de regio Madain, zo'n twintig kilometer ten zuidwesten van de hoofdstad. Madain wordt beschouwd als een bolwerk van soennitische rebellen in een gebied dat ook wel 'De driehoek des doods' wordt genoemd. Het is een gebied waar vergeldingsontvoeringen en moorden tussen sjiitische en soennitische groepen aan de orde van de dag zijn.

Veel Irakezen brachten de moorden in verband met de ontdekking, een paar weken eerder, van een aantal lichamen bij de Tigris, in de buurt van Madain. De slachtoffers waren op vergelijkbare wijze geëxecuteerd. De Iraakse premier Jalal Talabani veroordeelde de moorden en noemde het een bewijs voor de vele ontvoeringen en moorden op sjiieten in het gebied. Maar toen Iraakse veiligheidstroepen de stad binnenvielen troffen zij geen gijzelaars of moordenaars aan.

In het 'democratische' Irak wordt het steeds normaler om lijken van militairen of burgers te vinden. De slachtoffers die geëxecuteerd

lijken en soms sporen van marteling vertonen liggen op vuilstortplaatsen, in massagraven of in rivierbeddingen. Dit is het meest recente hoofdstuk in de Iraakse opstand.

De Iraakse autoriteiten schrikken er vaak voor terug om de identiteit van de slachtoffers bekend te maken of informatie over de moorden te geven. Ze zijn geneigd de schuld te leggen bij gewone misdadigers en plaatselijke bendes, die vrij spel hebben in deze zeer ontregelde samenleving. Maar de lijken in Bagdad en Madain vertoonden geen sporen van beroving. Voor misdadigers zijn ontvoeringen en smokkel veel lucratiever dan massa-executies. Wat de regering niet durft te zeggen is dat sjiitische, soennitische en Koerdische milities allemaal betrokken zijn bij deze vergeldingsacties, waaronder ontvoeringen, martelingen en afschuwelijke executies. De mysterieuze moorden kunnen heel goed de proloog zijn van etnische zuiveringen, vergelijkbaar met wat er in voormalig Joegoslavië is gebeurd. De meerderheid van de Irakezen vreest dat deze moorden het werk zijn van doodseskaders.

Opduikende milities

De verbreiding van massa-executies is een duidelijk teken dat etnische spanningen toenemen. In het 'bevrijde' en nu 'democratische' Irak is de sektarische verdeeldheid iets wat in het hele politieke tapijt is verweven en gestimuleerd door het beleid van de Amerikanen, de nieuwe Iraakse elites en Al-Zarqawi. In plaats van de nationale eenheid te versterken, heeft de nieuwe democratie die verpulverd, wat de groei van etnische facties op zijn beurt verder stimuleerde. Sektarische machten zijn niet alleen een vast bestanddeel geworden in het nieuwe parlement en de regering, maar ook in de structuur van de politie en het leger.

De aanwezigheid van etnische facties verhindert dat Iraakse milities, de inlichtingen- en de geheime dienst elkaar of het nieuw opgerichte Iraakse politiekorps vertrouwen. Koerdische functionarissen beweren bijvoorbeeld dat de opstand geïnfiltreerd is in alle geledingen van het Iraakse bestuur. De opstand heeft aanhangers en sympathisanten bij de politie, de Nationale Garde, de ministeries en de lo-

kale besturen en gemeenten. Sommige mensen worden afgeperst om informatie door te geven, anderen doen het uit eigen beweging. Die infiltratie van het verzet is de reden dat sektarische functionarissen geen informatie met elkaar uitwisselen. 'Als wij of de Amerikanen op het punt staan aan een operatie te beginnen, weten de terroristen dat binnen een uur,' vertelt een Koerdische functionaris.[1] Zo wisten rebellen uit Mosul op 9 november 2004 tweederde van de politiebureaus van de stad over te nemen, waardoor de stad zonder verdediging zat. Dit werd mogelijk doordat een aantal leden van de politiemacht met de opstandelingen samenwerkte.

Deze gebeurtenissen staan symbool voor het falen van de Verenigde Staten en de interim- en nieuwe Iraakse regering om een nationale Iraakse leger- en politiemacht te creëren. Die poging heeft tot dusverre vijf miljard dollar gekost, waarvan het overgrote deel afkomstig is van de Amerikaanse belastingbetaler. Het komt steeds vaker voor dat Amerikaanse militairen tegen Irakezen moeten vechten die ze zelf een paar maanden eerder hebben opgeleid. Tijdens 'Operation River Blitz' vielen Amerikaanse troepen een paar dorpen aan de Eufraat binnen, ten westen van Bagdad. Ze troffen opstandelingen aan in politie-uniformen en moesten dus uiteindelijk leden van het politiekorps arresteren.[2]

Op dit moment heeft het door de coalitie gerekruteerde Iraakse politiekorps geen nationale identiteit en is het een janboel. In maart 2005 staakte de politie in Tikrit omdat Amerikaanse en Iraakse militairen hun hoofdkwartier waren binnengevallen en twee officieren hadden gearresteerd. In Hit demonstreerden politieagenten die ontslagen waren omdat ze verdacht werden de opstand te steunen, met kalasjnikovs op straat in een poging hun baan terug te krijgen. In januari 2005, een paar weken voor de verkiezingen, waren Amerikaanse en Iraakse functionarissen wanhopig op zoek naar nieuwe rekruten voor de politie nadat duizenden mensen ontslag hadden genomen als protest tegen de Amerikaanse bezetting. Volgens de Amerikanen hadden ze hun baan opgezegd naar aanleiding van intimidaties door leden van het verzet. Het politiekorps in Mosul telde in november 2004 vijfduizend mensen. Halverwege januari 2005 waren het er nog maar duizend. Overal in de soennitische driehoek volgden vergelijkbare massale opzeggingen van banen.[3]

Tegen die achtergrond gebruiken zowel de Amerikaanse als de Iraakse autoriteiten in plaats van het reguliere Iraakse leger onconventionele troepen en milities, ook wel '*pop-ups*' genoemd. In februari 2005 schreef *The Wall Street Journal* dat 'die pop-ups afgelopen herfst [2004] vanuit het niets opkwamen en het Amerikaanse leger verrasten. Deze twaalf niet met elkaar verbonden commando-eenheden met misschien wel vijftienduizend militairen, zijn in hoog tempo een van de meest significante ontwikkelingen in de nieuwe veiligheidssituatie in Irak.'[4] Op 30 januari 2005, de dag van de verkiezingen, lag het waarborgen van de veiligheid geheel in handen van deze opduikende milities, waaronder de Peshmerga en de Badr Brigade. Sjiieten, vooral afkomstig uit het zuiden, werden in soennitische gebieden ingezet.

De beroemdste pop-upmilitie is het *Special Police Commando* (SPC), dat al aan het begin van de Iraakse opstand werd opgericht. Op 11 december 2003 schreef *The Washington Post* dat CIA-medewerkers met Allawi hadden overlegd over het opzetten van 'een Iraakse inlichtingendienst'. Die organisatie zou worden belast met het bespioneren van groepen en individuen die het gemunt hadden op Amerikaanse troepen en Iraakse bondgenoten die werkten aan de opbouw van een nieuwe regering. De leden van de Iraakse inlichtingendienst werden zorgvuldig geselecteerd uit voormalige regeringsmedewerkers, dat wil zeggen: voormalige leden van de Baathpartij. Voordat Allawi op 20 juni 2004 de interim-premier van het land werd, hield hij een persconferentie waarin hij aankondigde dat er een grote reorganisatie van de veiligheidstroepen op handen was. Hij vermeldde ook nog dat 'er speciale politie-eenheden worden opgericht die zullen worden ingezet "in de frontlinie" van de strijd tegen terrorisme en sabotage, en dat er een nieuw directoraat voor de nationale veiligheid zal worden opgezet'.[5] De volgende dag werd generaal-majoor Adnan Thabit al-Samarra benoemd tot de nieuwe veiligheidsadviseur, belast met de oprichting van een veiligheidskorps gemodelleerd naar het vroegere Directoraat voor Algemene Veiligheid (DAV), een van Saddams inlichtingendiensten, die ironisch genoeg in mei 2003 door de Coalition Provisional Authority (CPA)was opgeheven. De voornaamste taak van de nieuwe veiligheidsdienst werd het opsporen van terroristen. Het personeel werd geselecteerd uit voormalige leden van de Mukha-

barat, Saddam Husseins andere beruchte veiligheidsdienst. In een bizarre wending van het lot kregen Saddams voormalige handlangers de taak aanhangers van Saddam op te sporen, voormalige collega's die nu de opstand leidden.

Schrijver Milan Rai stelt dat er onder de leden van het nieuwe regime andere prominente voormalige Baathpartijleden zitten. De minister van Defensie, Hazem al-Shaalan is een voormalige Baathist uit Al-Hillah, en brigadier-generaal Muhammad Abdullah Shahwani, een oud-Baathfunctionaris, leidt tegenwoordig de Iraakse geheime politie.[6]

De DAV maakte de weg vrij voor de oprichting van het Special Police Commando, wat eigenlijk een militie is, belast met een scala aan taken om de opstand neer te slaan. Het hoofd van het SPC is generaal Adnan Thabit, die in 1996 deelnam aan de mislukte staatsgreep tegen Saddam Hussein, waar Allawi het grote brein achter was. Thabit zat gevangen tot vlak voor de Amerikaanse inval in 2003. Ironisch genoeg is zijn rechterhand een van zijn voormalige cipiers uit de beruchte Abu Ghraib-gevangenis. Thabit is de oom van de voormalige Iraakse interim-minister van Binnenlandse Zaken, Falah al-Naqib, die toevallig weer de zoon is van een voormalige prominente Baathpartijfunctionaris.

Generaal Thabit heeft het Special Police Commando eigenhandig opgericht. Dat bestond in eerste instantie uit slechts duizend militairen die hun hoofdkwartier hadden gevestigd in de puinhopen van een voormalige basis van Saddams Republikeinse Garde. Daar woonden de commando's zonder elektriciteit en stromend water in zwaar gebombardeerde barakken. Maar ze hadden een indrukwekkende hoeveelheid wapens en munitie die technologisch ook zeer geavanceerd was. Het SPC trok de aandacht van de Verenigde Staten toen hooggeplaatste legerofficieren met Thabits groep op patrouille gingen en zo onder de indruk raakten dat ze besloten het SPC te financieren. Vandaag de dag telt de eenheid meer dan tienduizend man, waardoor het op de Amerikaanse troepen in Irak na het grootste legeronderdeel van het land is.

De Verenigde Staten beschouwen het SPC ongetwijfeld als een belangrijk wapen tegen de rebellen. Op 16 februari 2005 sprak de Amerikaanse minister van Defensie Donald Rumsfeld in een toespraak

voor de Bestedingscommissie van de Senaat lovende woorden over de militie: het was een van de meest efficiënte troepenmachten tegen de opstand. Maar er zijn Amerikaanse militairen die zich zorgen maken over het feit dat de groep eerder trouw is aan zijn leider dan aan de Iraakse regering. 'Als je zou proberen generaal [Thabit] te vervangen, neemt hij zijn commando's mee. Hij is een zeer machtig man. Dat zie je bij andere eenheden niet,' zegt kolonel Dean Franklin, een hoge officier van generaal Petraeus' troepenmacht, tegen Greg Jaffe, verslaggever van *The Wall Street Journal*. 'Het zijn echter stuk voor stuk de meest geharde troepen die we hebben.'[7]

De Salvador-optie

Irakezen zijn ervan overtuigd dat het Special Police Commando wordt gebruikt om doodseskaderoperaties uit te voeren in wat bekend is komen te staan als 'De Salvador-optie'.[8] Die strategie werd in de jaren tachtig van de vorige eeuw door de regeringen Reagan en Bush opgezet ter ondersteuning van El Salvadors rechtse veiligheidstroepen. Die bestonden onder meer uit geheime doodseskaders, belast met de taak marxistische guerrillaleiders en hun volgelingen 'te elimineren'. 'Veel Amerikaanse conservatieven vinden dat dit beleid succesvol is geweest – ondanks de dood van onschuldige burgers.'[9] De oorlogen *by proxy* in Midden-Amerika waren niet de eerste keer dat doodseskaders worden gebruikt. Volgens Scott Ritter 'liggen de wortels van de Salvador-optie [...] in het Phoenix-moordprogramma in Vietnam, waar door Amerikanen geleide moordenaars duizenden Vietcong-collaborateurs vermoordden, ongeacht het feit of ze ook daadwerkelijk bewijzen van die collaboratie hadden'.[10]

Het besluit doodseskaders in te zetten in Irak heeft te maken met het onvermogen om de opstand de kop in te drukken. In een artikel in *Newsweek* dat in januari 2005 verscheen, verklaarde een hoge Amerikaanse legerfunctionaris: '[I]edereen is het erover eens dat we zo niet kunnen doorgaan. We moeten een manier vinden om tegen de rebellen in het offensief te gaan. Nu worden we in het defensief gedrongen. En we zijn aan het verliezen.'[11] Het idee erachter is het straffen van de soennieten vanwege hun steun aan het verzet, zoals dat ook ge-

beurde bij de Salvadoriaanse bevolking. 'De soennitische bevolking betaalt geen prijs voor hun steun aan de terroristen [...] Vanuit hun oogpunt is het kosteloos. We moeten die vergelijking omdraaien.'[12]

Het is onwaarschijnlijk dat de Verenigde Staten de successen van de oorlogen *by proxy* die ze in Midden-Amerika hebben gefinancierd, kunnen herhalen. Irak is niet El Salvador. Het land ligt tjokvol wapens en de opstandelingen hebben genoeg geld; de bevolking is beter getraind in guerrillaoorlogvoering en het land ligt in een regio die uitermate vijandig staat tegenover Amerika. 'De oorlog in Irak heeft het imago van de Verenigde Staten in de rest van het Midden-Oosten en de wereld aangetast. De beelden van Amerikaanse soldaten die Iraakse gevangenen seksueel misbruiken, de zakken die over de hoofden van opgepakte mensen worden gedaan en het neerschieten van een gewonde rebel hebben het imago van Amerika wereldwijd besmeurd en maken samenwerken met de Verenigde Staten steeds moeilijker, zelfs in landen die al langer bekend staan als trouwe bondgenoten van de Verenigde Staten.'[13]

Anders dan in El Salvador is de heersende klasse in Irak uitgeschakeld en vervangen door een nieuwe die ambivalent staat tegenover de Amerikanen. In El Salvador verdedigden Amerikaanse bondgenoten bestaande rechten die zonder Amerikaanse steun verloren zouden gaan; in Irak vechten de nieuwe leiders voor toekomstige rechten. En veel Irakezen zijn er niet van overtuigd dat de beste manier om die te verkrijgen loopt via de onvoorwaardelijke steun aan een langdurige Amerikaanse bezetting. Bovendien heeft de regering-Bush het voormalige Iraakse leger en de politie ontbonden. Officieren, soldaten en politieagenten, mensen die de noodzakelijke training hadden om bij de doodseskaders te gaan, zijn juist bij het verzet gegaan of zijn deel gaan uitmaken van sektarische milities. Er is in Irak dus sprake van een andere dynamiek. De Amerikaanse troepen hebben weinig betrouwbare plaatselijke bondgenoten die operaties tegen de opstandelingen kunnen uitvoeren. Ze moeten dus een beroep doen op sektarische milities, zoals het Special Police Commando, dat loyaal is aan zijn leiders in plaats van aan de Amerikanen. Deze optie wordt bevestigd in *Newsweek*: '[H]et Pentagon stelde voor Special Forces naar Irak te sturen voor het adviseren, ondersteunen en mogelijk ook trainen van Iraakse troepen, die waarschijnlijk bestaan uit zorgvuldig uitgekozen

Koerdische Peshmerga-strijders en sjiitische militiemensen, om zich te richten op soennitische opstandelingen en hun aanhangers, zelfs tot over de Syrische grens, zo melden ingewijden in het leger.'[14]

Een andere belangrijke tekortkoming in het Amerikaanse plan tegen de opstand is dat noch de Amerikanen noch de Irakezen weten wie de rebellenleiders zijn. Vandaar de buitensporige aandacht voor Al-Zarqawi en zijn jihadisten – die uiteindelijk een kleine minderheid van het soennitische verzet vormen. De sjiitische en de soennitische opstand zijn niet geïnfiltreerd. En bovendien is het geen gevecht tussen twee groepen, maar gaat het om een almaar groeiend aantal facties, die allemaal met gebruik van dezelfde terreurtechnieken – waaronder doodseskaders – andere doelstellingen nastreven. Sinds het einde van de officiële oorlog zijn sektarische milities bijvoorbeeld allemaal betrokken geraakt bij het moorden over en weer, zelfs binnen hun eigen groep. Zo heeft Al-Sadrs militie belangrijke spelers onder de gematigde sjiieten vermoord.

De Salvador-optie zou zich wel eens tegen Amerika kunnen keren. Het zal leiden tot meer moordpartijen en meer mysterieuze massaexecuties en het land verder destabiliseren. Het zal de balkanisering van Irak versnellen.

De voors en tegens van sektarisch geweld

Het Special Police Commando speelt een belangrijke rol in de sektarische propagandamachine van Irak. Zo heeft het onder meer gezorgd voor opstandelingen die bereid zijn hun misdaden op de televisie op te biechten. *Terrorisme in de handen van Justitie* is het meest recente middel in de gehaaide antirebellenpropaganda van de Iraakse regering. Het televisieprogramma wordt zes avonden per week uitgezonden op de nationale zender die door het Pentagon is opgezet.[15] Volgens *The Boston Globe* sturen ze cameraploegen naar die plekken 'waar politiecommando's een groot aantal arrestaties verrichten.'[16]

Het doel van het programma is het demoniseren van de opstand. Verdachten bekennen dat ze hebben meegedaan aan homoseksuele orgieën, alcohol hebben gedronken, pornografie hebben bekeken en geven beschuldigingen van verkrachting en pedofilie toe die vaak

in moskeeën hebben plaatsgevonden. De journalist en schrijver A.K. Gupta schrijft: '[Een] geestelijke verklaarde in zijn bekentenis dat hij ontslagen was omdat hij in de moskee seks had gehad met mannen.' [...] Het programma zou populair zijn, vooral onder sjiieten en Koerden, wat zorgelijk is omdat het soennitische Arabische nationalisten als 'tuig en uitschot' afschildert en dat draagt alleen maar bij tot meer maatschappelijke onrust. Arabisch soennitische politieke en religieuze leiders veroordelen het programma en roepen op het van de buis te halen. Het programma heeft sektarische spanningen expliciet aangewakkerd, zoals door de uitzending van de bekentenis van een lid van de Iraakse Islam Partij, een soennitische groepering, waarin hij zegt dat hij drinkt en niet bidt.'[17]

De minister van Binnenlandse Zaken Falah Naqib heeft *The Washington Post* verteld dat het programma 'het Iraakse volk de werkelijkheid achter die opstandelingen heeft getoond; het zijn criminelen, moordenaars en dieven.'[18] Deze 'werkelijkheid' stelt dat de opstand wordt geleid door islamistische extremisten, misdadigers die allerlei soorten misdaden plegen, ook tegen hun eigen religie, in plaats van door Iraakse mensen die in het 'democratische' Irak in een nachtmerrie zijn beland die nog veel erger is dan Saddams wrede dictatuur. Deze 'officiële werkelijkheid' heeft weinig te maken met wat er echt in Irak gebeurt. Terwijl de Amerikaans-Iraakse propagandamachine beweert dat de opstandelingen het op burgers hebben gemunt, waarbij ze lukraak moorden, dat hun leiders buitenlandse jihadisten zijn, van wie Al-Zarqawi veruit de meest prominente figuur is, geven de officiele statistieken een heel ander beeld. Die geven aan dat het merendeel van de aanslagen tegen de coalitie en tegen Iraakse reguliere en irreguliere troepen is gericht.

Op 22 december 2004 kwam het Center for Strategic and International Studies in Washington met een rapport getiteld 'De ontwikkeling van de Iraakse opstand: de status eind 2004'.[19] In het rapport staat dat '[de Verenigde Staten] lang hebben gewacht met een antwoord op het groeiende Iraakse verzet, [...] in hun erkenning dat die vooral binnenlands van aard was en dat die aanzienlijke steun onder de bevolking geniet'. Van september 2003 tot oktober 2004 lag het aantal aanslagen op coalitietroepen veel hoger dan welk ander type aanslag dan ook, inclusief Al-Zarqawi's zelfmoordacties tegen de sjiieten. De tegen de

coalitietroepen gerichte aanslagen, vooral tegen de Amerikaanse troepen, waren goed voor 75 procent van het totale aantal aanslagen, terwijl 4,1 procent gericht was tegen burgerdoelen.

Die trend veranderde niet in het eerste kwartaal van 2005. Vergelijkbare gegevens werden genoemd in een artikel in *The New York Times* van 11 april 2005, 'Amerikaanse commandanten voorzien mogelijke troepenvermindering in Irak', met een grafiek waarin de aanslagen per doelwit worden uitgesplitst. Daaruit blijkt dat van maart 2003 tot maart 2005 het merendeel van de aanslagen was gericht tegen Amerikaanse en coalitietroepen. De gegevens zijn afkomstig van de Amerikaanse militaire inlichtingendienst. Aanslagen in de zomer van 2005 bevestigen die uitkomst. Tijdens de eerste week van augustus sneuvelden tweeëntwintig Amerikaanse militairen in hinderlagen. Helaas worden die statistieken niet opgemerkt omdat het aantal burgerslachtoffers veel hoger ligt dan het aantal militaire doden. De mogelijke schade van een zelfmoordaanslag is natuurlijk veel groter als het doelwit een drukke markt is in plaats van een gepantserd legervoertuig.

De mythe van Al-Zarqawi is in het verleden systematisch gebruikt om een oorlog te rechtvaardigen die zelfs door de Verenigde Naties als illegaal is bestempeld. Vandaag de dag wordt hij gebruikt om de ware aard van de Iraakse opstand te verdoezelen. Dit beleid heeft de ontwikkeling van het verzet in het land zeer sterk beïnvloed. Ter voorkoming van het ontstaan van een verenigd nationaal front tegen de bezettingsmachten en de nieuwe politieke elite die hen steunt, zijn Al-Zarqawi's pogingen een wig te drijven tussen de soennitische en de sjiitische opstandelingen gemanipuleerd door de Verenigde Staten en de nieuwe politieke elite in Irak. Die aanslagen zijn voorgesteld alsof ze de kern van het verzet vormen. De proliferatie van gewapende groeperingen is niet moedwillig door de Amerikanen gevoed. Ze ontstonden juist doordat de sjiitische en de soennitische groepen niet met elkaar samenwerkten. In plaats van een verenigd nationaal verzet, zijn er sektarische krachten ontketend: etnische en opduikende milities, privéclanlegers, doodseskaders, jihadisten, islamistisch nationalisten, aanhangers van de Baathpartij – de lijst is eindeloos.

In juni 2005 gaf de Amerikaanse regering toe dat een militaire over-

winning in Irak misschien niet mogelijk was en dat haar vertegenwoordigers gepoogd hebben de dialoog aan te gaan met enkele leden van de soennitische opstand. Op de lange termijn zouden onderhandelingen met de rebellen wel eens de enige optie kunnen blijken. Maar de echte vraag luidt: met welke groepen te onderhandelen? De balkanisering van Irak houdt in dat het aantal spelers groeit en dat de strijd en het politieke geweld zich uitbreiden. Als de opstandelingen in Irak zich hadden kunnen verenigen onder de vlag van een nationale seculiere beweging, zou Al-Zarqawi de gebeurtenissen in Irak ironisch genoeg niet hebben kunnen beïnvloeden. Dan zaten zowel de Amerikanen als de Irakezen vandaag de dag tegenover elkaar aan tafel in plaats dat ze weer een kogel probeerden te ontwijken op de zoveelste bloederige dag in 'het democratische Irak'.

[Epiloog] De volgende legende

Minister van Buitenlandse Zaken Colin L. Powell heeft een beloning van vijf miljoen dollar uitgeloofd om mensen aan te sporen met informatie te komen over Mustafa Setmariam Nasar. Mustafa Setmariam Nasar, ook wel bekend als Abu Musab al-Suri, is lid van Al-Qaida en werkte vroeger in de Derunta en Al-Ghuraba terroristische opleidingskampen in Afghanistan, waar hij lesgaf in het gebruik van gif en chemicaliën. Nasar heeft een dubbele nationaliteit: hij is Syriër van geboorte en tevens in bezit van een Spaans paspoort.

– Verklaring van de Amerikaanse regering.[1]

Na de bomaanslagen in Londen op 7 juli 2005, gaf het Pentagon de media de indruk dat Al-Zarqawi op een of andere manier met de aanslagen te maken had. Later die maand, een paar uur na de aanslagen op een toeristenhotel in de Egyptische badplaats Sharm el-Sheikh, beweerden Amerikaanse inlichtingendiensten dat Osama bin Laden achter deze nieuwe golf aanslagen zat. Hoewel sommige terrorisme-experts in de media bereid waren mee te gaan met dit verhaal, is het idee dat een van beide iconen van de jihadistenbeweging een sleutelrol zou spelen in beide bomaanslagen, hoogst onwaarschijnlijk.

De daders in Londen lijken geen rechtstreekse banden te hebben met de overblijfselen van Al-Qaida's leiderschap, noch met Al-Zarqawi's organisatie. De eersten zitten vast in de stamgebieden in Pakistan, terwijl Al-Zarqawi zich alleen enigszins veilig kan voortbewegen in soennitische gebieden in Irak. Maar de Amerikaanse en de Britse regering móéten Al-Qaida wel voorstellen als een conglomeraat van genadeloze mensen, die door iemand worden geleid; ze willen de vijand een gezicht blijven geven. Deze voorstelling van zaken is oppervlakkig maar geruststellend, omdat het de burgers in het Westen impliciet ontslaat van de last onder ogen te zien dat aanhangers van een gewelddadige anti-imperialistische ideologie zowel het Westen als

het Oosten aanvallen. Om te voorkomen dat westerlingen met deze werkelijkheid worden geconfronteerd, hebben regeringen de jihadistische beweging niet voorgespiegeld als een politieke beweging, diepgeworteld in de geschiedenis van het Arabische Midden-Oosten en de bredere islamitische wereld, maar als een onverklaarbare en exotische criminele samenzwering.

De noodzaak die banden tussen Al-Zarqawi en Bin Laden en de meest recente golf van terroristenaanslagen te behouden is zo groot dat we misschien een nieuwe legende zullen zien ontstaan om te voorzien in die zo belangrijke continuïteit.

Een deel van het onderzoek naar de aanslagen in Londen richtte zich op de mogelijke rol van Mustafa Setmariam. Setmariam is geen nieuwe naam in de wereld van jihadisten. Hij is meerdere keren door de Amerikaanse regering genoemd in verklaringen over het internationale terrorisme. Als voormalig lid van de Moslimbroederschap, als voormalig moedjahed in Afghanistan, als ex-functionaris in diverse ministeries van de Talibanregering en vele andere dingen, heeft Mustafa Setmariam alle kenmerken om de nieuwe inspirator van de jihadisten te worden. Setmariams verblijfplaats is al een paar jaar onbekend, het ideale scenario om geruchten over hem te verspreiden. Sommige bronnen zeggen dat hij bij Al-Zarqawi in Irak is,[2] andere dat hij zich in Pakistan bevindt, weer andere dat hij zelfs in Afghanistan zou zijn. Heeft hij echt aan de zijde van Al-Zarqawi gevochten in Irak? Net als de beruchte Jordaniër lijkt hij op veel verschillende plaatsen tegelijkertijd te kunnen zijn.

De Amerikaanse regering en de westerse media beschuldigen Setmariam er nu van achter de wreedste terreuraanslagen van de afgelopen jaren te zitten: 11 september 2001,[3] 11 maart 2004 en misschien ook de bomaanslagen in Londen.[4] Ook beweren ze dat hij de leiding had over een opleidingskamp voor moslimextremisten in Afghanistan dat gespecialiseerd is in chemische oorlogvoering,[5] dat hij een van de oprichters van Al-Qaida was en deel uitmaakt van Al-Zarqawi's organisatie.[6] Deze analyse lijkt eerder op geruchten dan op feiten te zijn gebaseerd, een herhaling van de mythes en legendes die rondom Abu Musab al-Zarqawi zijn gecreëerd. Er zijn mensen die Setmariam al hebben omschreven als 'een van de gevaarlijkste islamistische terroristen van de salafistenbeweging in het Nabije Oosten', en alle ter-

reuraanslagen aan hem toeschrijven die de jihadisten in Europa en de Arabische wereld hebben gepleegd.[7]

Setmariam werd in 1959 geboren in de Syrische stad Aleppo. Zoals zoveel jonge mensen die zich keerden tegen het bewind van Hafez al-Assad, sloot hij zich aan bij de Moslimbroederschap als lid van de Voorhoede Strijders, een groep die de gewapende confrontatie met de regering openlijk aanging. De Moslimbroederschap werd in 1982 door het bewind krachtig onderdrukt, wat leidde tot een uittocht van leden. Een aantal van hen zocht zijn toevlucht in diverse Europese landen. Setmariam verhuisde net als veel andere islamistische Syriërs naar Jordanië en daarna, toen hij uit de Moslimbroederschap werd gezet, naar Peshawar, waar hij deelnam aan de jihad tegen de Sovjets.[8] Hij vormde in Peshawar een kleine jihadistische groep met een aantal Egyptenaren, en schreef 'De islamitische jihadrevolutie in Syrië', een felle aanklacht tegen de hervormingen binnen de Moslimbroederschap.[9] Setmariam werkte in 1987 samen met sjeik Abdallah Azzam. Toen hij het jaar daarop Osama bin Laden ontmoette, werd hij lid van Al-Qaida. Hij bleef tot 1992 actief binnen de organisatie.

Setmariam verhuisde begin jaren negentig naar Spanje, trouwde daar met een Spaanse vrouw en stichtte een gezin. In 1995 verhuisde het hele gezin naar Londen, waar hij werkte voor het blad *Al-Ansar*, het officiële bulletin van de Algerijnse GIA.[10] Omstreeks 1998 verhuisde hij naar Afghanistan, waar hij trouw zwoer aan Mullah Omar. Hij werkte daar voor het ministerie van Defensie, had de leiding over het Al-Ghuraba-opleidingskamp, en vertrok vervolgens naar het ministerie van Informatie, waar hij hoofd werd van de Arabische afdeling van Radio Kabul en zichzelf toelegde op het schrijven van krantenartikelen en het maken van radioprogramma's. Hij richtte zich steeds verder op onderzoek en jihadistenstudie en stichtte uiteindelijk het Al-Ghuraba Studiecentrum 'om het geloof van de jihad te verspreiden en wereldwijd verzet te prediken'.[11]

Toen de Talibanregering in 2001 viel, liep Setmariams spoor dood. Volgens hemzelf besloot hij voor het isolement te kiezen en zich volledig te wijden aan 'lezen en schrijven... het evalueren van onze voorgaande jihadistische ervaringen [...] met het oog op het moderniseren ervan [...] Al die tijd, terwijl ik van plaats naar plaats trok, heb ik niets anders gedaan dan studeren en schrijven [...] en ik hoop mijn onderzoek begin 2005 af te ronden.'[12]

In reactie op de beschuldigingen die de Amerikaanse minister van Defensie op hem afvuurde, ontkende Setmariam enige bemoeienis of voorkennis te hebben gehad van de aanslagen van 11 september, hoewel hij in zijn verklaring ook zei te betreuren dat de vliegtuigen op die dag niet geladen waren met massavernietigingswapens. Hij verwerpt stellig berichten uit de Spaanse pers dat hij het brein was achter de aanslagen in Madrid op 11 maart 2004 en ontkent elke betrokkenheid. Hij ontkent ook te hebben samengewerkt met Abu Musab al-Zarqawi, voor wie hij zijn bewondering uitspreekt maar die hij niet persoonlijk kent.

Hij geeft in zijn geschriften, die voortkomen uit zijn onderzoek naar eerdere jihadistische ervaringen, blijk van zijn wens dat moslims de Verenigde Staten zullen verslaan door middel van verzet en guerrillaoorlogvoering, zodat 'elk islamitisch land en elke stad [zal] veranderen in een Falluja' – waarbij hij het belang van die Iraakse stad onderstreept, als referentiepunt binnen de jihadistische denkwereld – omdat de Verenigde Staten onmogelijk in honderden 'Falluja's' tegelijkertijd kunnen vechten. 'Dit is het wereldwijde islamitische model van verzet dat wij prediken,'[13] voegt hij hieraan toe.

Is Setmariam de volgende legende, een volgend artikel in de terreurkoopwaar gemaakt in Amerika om het nachtmerriescenario te voeden dat de westerse leiders naar buiten brengen? Zal hij het levende bewijs worden dat de meest recente voorspelling van de Amerikaanse regering is uitgekomen? De Amerikaanse regeringsleiders en de Amerikaanse media hebben de legende van Osama bin Laden en vervolgens die van Abu Musab al-Zarqawi helpen creëren en opgetuigd. Deze legenden gaan een eigen leven leiden en worden een soort *self-fulfilling prophecy*. Onze leiders hebben een kader van ongrijpbare monsters gecreëerd wier volgelingen we wel moeten bestrijden. Is Setmariam ergens bezig met de vorming van de apocalyps waarover hij spreekt? Zal hij zich aansluiten – of heeft hij dat al gedaan? – bij Osama bin Laden en Abu Musab al-Zarqawi om de aanval op het Westen voort te zetten, waarvan ze de cultuur, invloed en principes allemaal verachten? Wat we gecreëerd hebben, kunnen we nu misschien niet meer beteugelen.

Nawoord van de auteur

In de beroemde culttelevisieserie *Star Trek* volgen nieuwe acteurs oude acteurs op in steeds nieuwe generaties van interplanetaire reizigers. Maar het script blijft hetzelfde, met zijn eeuwige intergalactische strijd tussen goed en kwaad. De structuur van de jihadistische beweging – waar Al-Qaida de beroemdste uiting van is – en haar leden, muteert op een soortgelijke wijze als de cast van *Star Trek*. Van de ene generatie op de volgende is het enige constante element de dramatiek die ze neerzetten voor hun publiek in het Midden-Oosten en daarbuiten. Hun script is de nobele en geheel rechtvaardige strijd tegen corruptie, tegen elites in de moslimwereld en hun westerse bondgenoten.

De jongste generatie jihadisten heeft geen directe banden met Osama bin Laden. Haar leden maken geen deel uit van het oude netwerk en hebben, als die al bestaan, heel losse contacten met jihadisten uit voorgaande generaties. Hun 'politieke' vorming verschilt zelfs van de indoctrinatie van degenen voor hen. Ze maken gebruik van de anti-imperialistische propaganda van de gewapende marxistische groepen uit de jaren zeventig. Zo heeft deze nieuwe generatie meer gemeen met die organisaties dan met de moedjahedien die tegen de Sovjets vochten. Al-Qaida is niet langer de organisatie die sjeik Abdallah Azzam in de jaren tachtig voor ogen stond. Het is niet langer de voorhoede van de internationale milities van Arabische strijders, legers die de wereld overtrekken om hun medemoslims te redden van buitenlandse grootmachten. Het is evenmin een middel voor de gewapende strijd tegen Amerika, de verre vijand; en tegen Arabische regimes, de nabije vijand, zoals Bin Laden en Ayman al-Zawahiri voor ogen stond. Al-Qaida is een ideologie geworden. Zowel Al-Zarqawi als Bin Laden is een figuur met een enorme symbolische betekenis, maar ze kunnen niet echt worden beschouwd als operationele leiders van een wereldwijde beweging. Al-Zawahiri omschrijft Bin Laden als 'de nieuwe Che Guevara'.

Voor de nieuwe generatie jihadisten is Bin Laden de charismatische, verre leider die hen inspireert, net als Mao in de jaren zeventig de harten vulde van de oprichters van Peru's Sendero Luminoso (Lichtend Pad). Dus moeten we niet zozeer spreken van het hedendaagse Al-Qaida, maar van het 'Al-Qaidaïsme', een militante, nieuwe, antiimperialistische doctrine die oproept tot een rechtstreekse en gewelddadige confrontatie met het Westen, en die geweld tegen burgers predikt omdat zij, als inwoners van democratische staten, verantwoordelijk zijn voor het beleid van hun leiders. In de jaren zestig en zeventig vormde het marxisme de inspiratiebron voor een klein deel van de jongeren in het Westen, Latijns-Amerika en in sommige delen van Zuidoost-Azië om politiek geweld te omarmen. Op eenzelfde manier oefent het Al-Qaidaïsme tegenwoordig op een minderheid van de jonge, radicale moslims een krachtige, messianistische en gewelddadige aantrekkingskracht uit.

Sinds 11 september zijn de transformatie van Al-Qaida tot een wereldwijde ideologie en de mutaties van generatie op generatie van degenen die dat geloof aanhangen, bijproducten van 'de oorlog tegen het terrorisme', de in Amerika gemaakte legende van Al-Zarqawi en de politiek van angst. Zonder zo'n antwoord uit het Westen zou Al-Qaida een terroristische organisatie zijn gebleven zoals er zovelen zijn, met één onderscheid: haar grensoverschrijdende aard.

Het is bekend dat Al-Qaida maar een handvol grensoverschrijdende terreuraanslagen heeft georkestreerd: de bomaanslagen op de Amerikaanse ambassades in Kenia en Tanzania in 1998, gevolgd door vergelijkbare aanslagen op Amerikaanse belangen in Sri Lanka, Oeganda en Zuid-Afrika; de aanslag op de *uss Cole* in de haven van Aden in 2000; en 11 september. Een grensoverschrijdende aanslag houdt in dat mensen en fondsen van land naar land moeten worden getransporteerd. Volgens die definitie was 11 september de laatste grensoverschrijdende terroristische aanslag die de handtekening van Al-Qaida droeg. Zoals in dit boek staat beschreven, was de organisatie al in september 2001 begonnen te muteren, geplaagd door de interne tegenstand tegen Bin Ladens leiderschap en zijn obsessie met het willen aanvallen van de Verenigde Staten. Hoewel ze zijn geïnspireerd door Al-Qaida, moeten de bomaanslagen in Bali, Casablanca, Madrid en Londen niet als variaties op dat thema worden gezien.

De inval in Afghanistan en de nederlaag van de Taliban versnelden de desintegratie van Al-Qaida, dwong zijn leiders te vluchten en zich te verstoppen in het stammengebied tussen Afghanistan en Pakistan. Eind 2001 bestond het Al-Qaida zoals het ooit begonnen was niet langer – een kleine, zeer gestructureerde, gewapende groep met een beperkt aantal leiders en weinig leden. Als gevolg daarvan verdween het financiële netwerk waarop de organisatie steunde en dat de grensoverschrijdende activiteiten mogelijk maakte. Niet omdat het Westen erin slaagde dat te beknotten, maar omdat de organisatie die het voedde uiteenviel. Wat overbleef was het concept van Al-Qaida, een credo dat wordt gepredikt door Bin Laden en Ayman al-Zawahiri.

Terwijl het Westen de nederlaag van het Taliban-bewind en 'de overwinning' op Saddams *krachten van het kwaad* vierde, werd dit credo het Al-Qaidaïsme, een anti-imperialistische ideologie als inspiratiebron van de jihadistische beweging, met een wereldwijd reservoir van jonge, rechteloze moslims. In 2003 betekende de creatie van de legende rondom Al-Zarqawi, zoals die gepresenteerd werd door de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken Colin Powell als hét verband tussen Al-Qaida en Saddam Hussein, een versterking van het Al-Qaidaïsme. Hoewel Al-Zarqawi geen deel uitmaakte van het oorspronkelijke Al-Qaida en er geen banden bestonden tussen Bin Laden en Saddam, was het simpele feit dat Powell hem op 5 februari 2003 bij de Verenigde Naties presenteerde als de nieuwe wereldwijde terreurleider, genoeg om hem plotsklaps tot een beroemdheid te maken onder de jihadisten, die – omdat Bin Laden vastzat in het stammengebied – een operationele leider en een symbool nodig hadden voor hun heldhaftige wereldwijde verzet.

De langdurige oorlog in Irak, de proliferatie van rebellengroepen en de opkomst van een Iraaks verzet, versterkten de anti-imperialistische aard van het Al-Qaidaïsme en werden machtige rekruteringsmiddelen voor potentiële jihadisten. Velen gingen naar Irak om deel te nemen aan de strijd. Anderen, vooral degenen die toch al in Europa waren, zochten naar mogelijkheden om de leden van Bush' Irak-coalitie thuis aan te vallen. Het is in die context dat de aanslagen in Madrid en Londen plaatsvonden. Het zijn deze factoren die hielpen bij het vormen van de nieuwe anti-imperialistische ideologie als wereldwijd fenomeen.

In plaats van vrede te brengen in de wereld, hebben de oorlog tegen het terrorisme en de politiek van de angst het Al-Qaidaïsme juist versterkt. Net als in de Koude Oorlog, is het vergroten van de dreiging van de vijand gunstig voor de volgelingen ervan. Om terreurgeweld aan te pakken moeten we onszelf de geruststelling van mythes ontzeggen. Al-Zarqawi is net als Bin Laden vóór hem een denkbeeldig figuur, een coproductie van de Amerikaanse regering en de jihadistenbeweging. Door de jihad te identificeren met een paar individuen, dragen we bij aan het gevaarlijke fantasiebeeld dat terreur kan worden bestreden en worden verslagen met behulp van militaire actie overzee en repressie thuis. De 'eeuwige' oorlog in Irak en de bomaanslagen in Londen lijken te bevestigen dat militaire interventie en antiterreurwetgeving, die de vrijheden van burgers aanzienlijk inperkt, zowel onvoldoende als irrelevant zijn. Toch blijft president Bush volhouden dat Amerikaanse militairen in Irak moeten blijven totdat het land is 'gepacificeerd' en heeft Tony Blair beloofd nog meer beperkingen aan te brengen in de basisprincipes van de Britse democratie om de islamistische terreur in eigen land te kunnen bestrijden. De levensverhalen van Al-Zarqawi en veel van zijn volgelingen zouden ons moeten leren dat in plaats van oorlog en repressie, regeringen juist preventief beleid moeten nastreven. Wat we nodig hebben is een beleid gebaseerd op de waarheid en op behoorlijk bewijsmateriaal, omdat we op die manier meer inzicht krijgen in de aard en de motieven van de jihadistische beweging en haar ideologie, het Al-Qaidaïsme. Dan kunnen we een nieuw buitenlands beleid introduceren, dat oog heeft voor de politieke wil van moslims in plaats van de belangen na te streven van de corrupte, oligarchische, heersende klasse, en de 'politieke parameters' van onze westerse democratieën op te leggen. Een beleid gebaseerd op waarheid zal ons ook in staat stellen een binnenlands beleid te volgen dat niet gericht is op de huidige generatie jihadisten, maar op de volgende, die nu ontstaat, degenen die nog in het web van de islamistische terreurindoctrinatie verstrikt kunnen raken, de generatie die we er nog van kunnen weerhouden de volgende golf aanslagen op onze steden uit te voeren.

[Aanhangsel] Het dagboek van Falluja

Maaraka al-Ahzab bil Falluja (Memoires van Falluja) is een dagboek dat Abu Anas al-Shami bijhield tijdens de eerste slag om Falluja. Abu Musab al-Zarqawi was toentertijd nog ver weg en Al-Shami deed dagelijks schriftelijk verslag aan hem over de gevechten.

Geboren in 1969 en Palestijn van geboorte, had Abu Anas al-Shami als Jordaniër bijna zijn hele leven in Koeweit gewoond. Hij stond ook wel bekend als Omar Yusef Yumaa en was een bekende salafistische geestelijke. Hij werd in maart 2003 in Jordanië gearresteerd omdat hij zijn studenten leerde dat het Jordaanse bewind het land tot een Amerikaanse militaire basis had gemaakt en hen opriep zich aan te sluiten bij de jihad in Irak. Eenmaal vrij, vertrok hij naar Irak waar hij zich aansloot bij Al-Zarqawi's organisatie en diens spiritueel leider werd, belast met fatwa's.

Al Shami's dagboek begint met het vergelijken van de eerste slag om Falluja, in april 2004, met de slag om Al-Ahzab, ten tijde van de Profeet. In april 627 belegerde een gezamenlijk leger van joden (van wie sommigen in Mekka woonden) en nomadische stammen (die zich niet tot de islam hadden bekeerd) de stad Medina, waar de Profeet zich destijds bevond. Het beleg duurde vijftien dagen en liep uit op een fiasco. Het coalitieleger moest zich terugtrekken zonder dat ze de moslims verliezen hadden toegebracht.

> Allah wilde dat Falluja een bolwerk zou zijn voor de helden en de moedjahedien van Irak [...] totdat die vredige stad een nachtmerrie werd die de Amerikanen geen slaap toestond, een verschrikking die hen in hun bed deed trillen alleen al bij het noemen van haar naam en de gedachte bij haar naar binnen te moeten gaan...
>
> Ongeveer tien dagen voor deze gebeurtenissen kwam de militaire raad in opdracht van Abu Musab al-Zarqawi in de stad bijeen om de situatie op te nemen en de recente ontwikkelingen te bespreken.

Het resultaat was pijnlijk en moeilijk, omdat we beseften dat we na een jaar van jihad nog steeds niets hadden bereikt op de grond. Geen van ons had zelfs maar een vuistgroot stukje grond om op te wonen, geen plek waar we rust konden vinden, vreedzaam onder onze eigen mensen. We verstopten onszelf overdag en kwamen 's nachts als een stel katten te voorschijn [...] we hadden allemaal ons thuis opgegeven, onze families, om als zwervers te leven [in verre landen]. Onze huizen waren aangevallen, de helden waren verdreven.

De vooruitzichten waren somber en allen hadden het gevoel vreselijk te hebben gefaald. We hadden een snelle oplossing en een verandering van strategie nodig. Dus besloten we van Falluja een veilig en onneembaar toevluchtsoord te maken voor moslims en een onschendbare en gevaarlijke plek voor Amerikanen die ze met angst zouden binnengaan en geschokt zouden verlaten, achtervolgd en belast met hun doden en gewonden.

We besloten de groepen in brigades te verdelen die 's nachts er op uit zouden gaan en overdag zouden slapen, om de randen van de stad in de gaten te houden [...] [D]eze taak werd verdeeld onder de moedjahedien, degenen van buiten [buitenlanders], alsook de Iraakse moedjahedien.

Volgens Al-Shami was het resultaat van die veranderingen een golf van enthousiasme om de wapens weer op te nemen tegen de Amerikanen, 'een verlangen naar eer en het Paradijs [martelaarschap]'. Toen trokken de Amerikaanse colonnes op en begon de gewapende aanval. Het geluid van de mortieren 'kondigde het begin van een nieuwe oorlog aan'. 'Tanks en vliegtuigen bombardeerden de stad totdat de ongelovigen beseften dat dit sinds de val van het vorige bewind het zwaarste gevecht was [...] en toen kwam de grote aardbeving, de dodelijke slag, de legende van de eeuw [...] Er waren mensen die vreugdevuren ontstaken en lijken verminkten om hun harten tevreden te stellen in een vertoning van woede die hen ervan weerhield naar rede te luisteren [de lynchpartij op vier medewerkers van Blackwater Security Consulting][...] Het was een ongelooflijk voorval dat sinds de gebeurtenissen in Somalië niet meer was herhaald.' Al-Shami stelt dat de islamitische wet het verminken en cremeren van doden verbiedt.

Al-Shami vervolgt zijn verhaal in een stijl die apocalyptische beelden vermengt met avontuur. 'De sfeer was geladen, overschaduwd door donkere wolken met heimelijke zwarte haat, je kon het fluiten van de slangen horen die in het holst van de nacht rondglibberden om de moedjhedien te omsingelen [...] Het bulderen van de oorlogstrommen had de politieke horizon afgesloten en de oren van de politici waren doof voor rede en een vreedzame oplossing.' Toen kreeg hij te horen dat de Amerikanen een toevluchtsoord voor de bewoners van Falluja hadden gemaakt om zo te trachten de jihad te beëindigen: 'We bespraken deze kwestie, bekeken de verschillende mogelijkheden [...] of we de stad moesten achterlaten of in positie zouden blijven en de waarheid blijven verdedigen. We hadden het idee dat dit een heel belangrijk gevecht was en dat de Amerikanen vast van plan waren er een exemplarische straf voor alle steden van te maken.' Volgens Al-Shami besloten de leiders van de jihadisten hun positie te behouden en sporadisch aan te vallen.

De schrijver zorgt ervoor dat hij de namen noemt van de moedjahedien die in de slag om Falluja vielen, slachtoffers van Amerikaanse clusterbommen, zoals de Jemeniet Khattab wiens lichaam 'de geur van muskus verspreidde'. Ook noemt hij heldendaden en voorbeelden van kameraadschap zoals die van Thamer Mubarak al-Dulaymi, een lid van een van de machtigste clans van Al-Anbar die de leiding had over de aanval tegen Baqer al-Hakim, en vele zelfmoordterroristen. Al-Dulaymi ging naar buiten om de lijken van zijn makkers op te halen, ondanks de pogingen van anderen om hem daarvan te weerhouden en zijn laatste woorden waren: 'Als het voor Allah is, is angst of lafheid ons vreemd.' Een ander slachtoffer was een van de moedjahedien op wie Al-Zarqawi zeer was gesteld, Nidal Arabiyyat, een Jordaniër uit de stad Salt, die ook wel bekendstond als Hamza Abu Muhammad en Al-Zarqawi's strijdmakker was uit Afghanistan, Koerdistan en Bagdad. Arabiyyat was een explosievendeskundige en maakte bijna alle autobommen die bij de zelfmoordaanslagen werden gebruikt. Volgens Al-Shami stierf Arabiyyat een heldendood: 'De Amerikaanse soldaten vielen een huis binnen waar een aantal moedjahedien zich bevond toen ze werden afgeleid (zo wilde Allah het, opdat hun lot kon worden voltrokken [het martelaarschap]; [...] de moedjahedien ontsnapten en Hamza bleef achter om ze te dekken.

Hij maakte met zijn pistool een eind aan een behoorlijk aantal Amerikaanse militairen maar stierf in een regen van kogels. Het huis rook naar muskus en de mensen gingen erheen om dat te ruiken, ouden en jongeren huilden en de geest van de jihad verspreidde zich over de hele wijk.'

Al-Shami beweert dat naarmate het gevecht feller werd sommige mensen, 'het vullis', begon te zeggen dat de moedjahedien Falluja maar eens moesten verlaten, zoals het Amerikaanse leger eiste.

Al-Shami zegt dat de niet-Iraakse moedjahedien liever ondergronds bleven. Ze waren bang dat iemand hen zou verraden en hielden zich dus schuil voor de plaatselijke bevolking. Maar het guerrillagevecht hield aan. Kleinere groepen van zeven of acht strijders verspreidden zich over de stad en vielen de Amerikanen aan. Die groepen bestonden uit Koeweiti's, Saudi's, Egyptenaren, Libiërs, Jemenieten en Irakezen. Ook strijders uit Bagdad kwamen de moedjahedien in Falluja steunen. Er werd overal gevochten. Bij de begraafplaats beschrijft Al-Shami hoe Abul Ala al-Ansari, een moedjahed uit Falluja, de eerste kogel afvuurt 'die het begin van een nieuwe jihadperiode aankondigde waarin angst verdwijnt en waarin een vogel tegenover een olifant komt te staan' – een verwijzing naar het gebruik van een raketwerper tegen een Amerikaans pantservoertuig.

Al-Shami prijst de goedheid van de inwoners van Falluja die samenwerkten met de moedjahedien. Hij heeft het over een oud vrouwtje dat de strijders in haar huis liet zodat ze de bewegingen van de vijand konden volgen. Ze maakte snel wat te eten voor ze. Dit zijn voorbeelden van 'de generositeit van de Irakezen in het algemeen en van de inwoners van Falluja in het bijzonder en de warme ontvangst waarop gasten worden onthaald'.

Lege huizen werden door sluipschutters gebruikt. Als Amerikaanse scherpschutters hen vonden, verzochten die om luchtsteun om ze te bombarderen. 'Op een keer kwam een groep moedjahedien, ongeveer zeven strijders, na zo'n bombardement levend uit het huis naar buiten, onder het stof, als doden die tot leven waren gewekt.'

Vergelijkbare gevechtshandelingen vonden plaats op alle toegangswegen naar de stad. 'Amerikaanse colonnes trokken op en de moedjahedien, gekleed in de wapenuitrusting van de dood, speelden met de wisselvalligheden van de oorlog, beschermden de gemeen-

schap van gelovigen en riepen met het vuur uit hun geweren de glimlachende dageraad van de islam op.'

Al-Shami beweert dat veel mensen in Falluja de moedjahedien steunden, maar dat de zwijgende meerderheid neutraal was, wat de situatie lastig maakte. Al-Shami besloot actie te ondernemen en vroeg de imam van de Al-Furqan-moskee om hem te laten preken, zodat hij de mensen kon oproepen tot de jihad. De imam stemde toe. Veel andere imams waren het daar niet mee eens en raadden de mensen aan thuis te blijven vanaf zeven uur 's avonds tot zeven uur 's ochtends, in plaats van te luisteren naar de oproep tot de jihad. Al-Shami concludeert dat die imams agenten van de bezetting zijn.

Tijdens de gevechten wisselde Al-Zarqawi per brief van gedachten met Al-Shami en anderen in Falluja. Hij vroeg zich af of hij naar Falluja moest gaan 'om aan hun zijde te strijden. Hij bleef aandringen, maar alle broeders vonden dat hij dat niet moest doen; we vroegen hem dat niet te doen omdat we ons ernstige zorgen maakten over zijn veiligheid en om te voorkomen dat de Amerikanen nog gewelddadiger zouden worden als bekend mocht worden dat hij in Falluja was. Maar we hadden dagelijks contact met hem via zijn koerier, Abu Abd al-Rahman uit de provincie Ramadi. Hij reisde elke dag op en neer, per boot of zwemmend, waarbij hij de kogels ontweek.' Volgens Al-Shami nam hij niet alleen Al-Zarqawi's brieven mee maar ook wapens, en hij zorgde dat de moedjahedien de stad konden binnenkomen.

Al-Shami vertelt dat hij in een van de schermutselingen waarin hij verzeild raakt zijn oude sandalen verliest. 'Ze waren helemaal kapot en vielen uit elkaar. Al-Zarqawi had al zo vaak gezegd dat ik nieuwe moest kopen maar dat wilde ik niet omdat ik ze gekregen had van iemand uit Medina die ik zeer waardeerde. Ik wilde geen afstand van ze doen. Al-Zarqawi maakte altijd grapjes tegen me en zei: "Ik weet niet hoe een moedjahed met zulke sandalen kan vechten." [...] Die dag schreef ik Al-Zarqawi dat zijn wens in vervulling was gegaan, ik had mijn sandalen verloren. Ondanks het bombardement moesten we erom lachen, alsof we te midden van onze eigen mensen waren, veilig en wel.'

De Amerikaanse troepen trokken zich uiteindelijk terug uit Falluja. Om 'de revolutie van Falluja' te beëindigen koos de Amerikaanse

regering voor onderhandelingen tussen de Iraakse interim-regering en het islamistische leiderschap. De Islamitische Partij stemde in met dit voorstel. Op verzoek van Al-Zarqawi nam Al-Shami geen deel aan de onderhandelingen. 'Al-Zarqawi wilde dat de heldhaftige inwoners zelf de stad vertegenwoordigden.' Hij dacht bovendien dat de afwezigheid van zijn organisatie bij de onderhandelingen represailles tegen de bevolking zou voorkomen. Maar Al-Shami nam er wel indirect aan deel, door in het geheim met de delegatie te overleggen; 'er werden continu boodschappers gestuurd tussen ons en Al-Zarqawi[...] De media omschreven Al-Zarqawi's rol later als die van een moedjahed die beweerde te spreken uit naam van "het vaderlandslievende islamitische verzet" [twee onverenigbare concepten voor Al-Shami] en verklaarde dat hij een breed spectrum aan moedjahedien vertegenwoordigde die met de wapenstilstand instemden.' Al-Shami beweert dat Al-Zarqawi's volgelingen slechts bestonden uit een klein groepje strijders, circa vijftien man, die de gevechtszone allemaal waren ontvlucht. 'Op die manier,' concludeert hij, 'werd de ware wens van de moedjahedien in Falluja verdraaid.'

Abu Anas al-Shami stierf in september 2004 in Bagdad tijdens een Amerikaanse aanval in de buurt van de Abu Ghraib-gevangenis, toen hij en zijn mannen daar gevangenen probeerden te bevrijden.

Toelichting van de auteur bij de bronnen

In de afgelopen maanden is een aantal van de websites die ik in dit boek citeer verdwenen of niet langer on line. Veel andere die ik citeer zullen in de toekomst verdwijnen. Ik heb geprobeerd de lezer te verwijzen naar de oorspronkelijke bronnen, waarvan de meeste afkomstig zijn van jihadistische websites, waarvan sommigen niet langer toegankelijk zijn. Waar mogelijk heb ik secundaire bronnen genoemd, uit kranten en boeken. Ik heb een computeruitdraai bewaard van enkele primaire bronnen en kopieën van originele documenten, evenals vertalingen van andere mensen. De bronnen die ik heb gebruikt zijn zo omvangrijk dat het niet praktisch zou zijn ze hier allemaal te noemen.

Voor veel Arabische bronnen heb ik gebruik gemaakt van de FBIS (Foreign Broadcast Information Service)-rapporten via een abonnement op Thomson Dialog. Hun waardevolle archief is in de meeste openbare bibliotheken te raadplegen. De Engelse vertalingen van de afschriften van alle Arabisch geschreven documentatie die ik als bronnen heb gebruikt, zijn beschikbaar via het FBIS-archief.

Patrice Barrat heeft me voorzien van een niet-gepubliceerde Engelse vertaling van een kopie van Fouad Husseins LBC-documentaire *Abu Mos'ab Zarqawi, from Herat to Baghdad* en van de niet-gepubliceerde afschriften van de interviews voor zijn documentaire *Zarqaoui: la Question Terroriste.*

Een bron die anoniem wenst te blijven heeft me een vertaling gegeven van 'Het dagboek van Falluja', waarvan delen in het aanhangsel zijn opgenomen.

Verklarende woordenlijst

Al Hakimiyya li-llah: De soevereiniteit van Allah.

Al-Qaidaïsme: Een nieuwe, anti-imperialistische ideologie die is voortgekomen uit de globalisering van de anti-Amerikaanse boodschap van Osama bin Laden.

Al-Tawhid: De eenheid van Allah.

Arabische Afghanen: Term die oorspronkelijk werd gebruikt om onderscheid te maken tussen Afghaanse en Arabische moslimstrijders in de jihad tegen de Sovjets. Inmiddels omvat deze term alle moslims die aan de strijd hebben deelgenomen.

Diaspora: Deze term had oorspronkelijk betrekking op de joden die verstrooid leefden in gemeenschappen buiten Eretz Yisrael (het Land Israëls) tijdens en na de Babylonische Ballingschap (zesde eeuw v. Chr.) en de latere verstrooiing van de joden door de Romeinen in de eerste en tweede eeuw n. Chr. Tegenwoordig heeft het woord betrekking op de wereldwijde gemeenschap van joden die buiten het huidige Israël leven. De term is voorts van toepassing op iedere groep mensen die vanuit het land of de regio is verstrooid over andere landen, zoals de Palestijns-Arabische vluchtelingen.

Faqih: Expert op het gebied van islamitische religieuze jurisprudentie.

Fatwa: Technische term, in het islamitisch recht gebruikt voor een officieel juridisch oordeel of bindende religieuze uitspraak door een bevoegd islamitisch geleerde of jurist.

Fitna: Oorspronkelijk beschouwd als een beproeving, of een bekoring om iemands geloof te testen. Tegenwoordig verwijst het woord naar perioden van onrust en interne strijd binnen de moslimgemeenschap. In de islamitische geschiedenis wordt de term vaak gebruikt in de specifiek historische betekenis van burgeroorlog.

Hezbollah: Afgeleid van *Hizb Allah*, wat 'Partij van Allah' betekent. Het is de naam van een belangrijke sjiitische beweging in Libanon, gevormd na de Iraanse Revolutie van 1979.

Imam: In het algemeen heeft het woord betrekking op degene die de gemeenschap van gelovigen voorgaat in het gebed; als zodanig impliceert de term geen wijding of bijzondere spirituele bekwaamheden die verdergaan dan voldoende onderwijs om deze functie te bekleden. Het woord wordt door

veel soennieten (zie aldaar) ook figuurlijk gebruikt in de betekenis van de leider van de islamitische gemeenschap. Bij de sjiieten (zie aldaar) neemt het woord vele, ingewikkelde betekenissen aan; in het algemeen echter, en vooral wanneer het met een hoofdletter wordt geschreven, verwijst het naar de bijzondere afstammeling van de Partij van Ali, van wie men gelooft dat hij de door God aangewezen drager is van het spirituele gezag dat die afstamming toebehoort. De identiteit van deze persoon, en de manier waarop men zich van diens identiteit kan vergewissen, zijn belangrijke thema's die tot veel verdeeldheid onder de sjiieten leiden.

Islamisme: Politieke ideologie gebaseerd op de legitimiteit van het nastreven van de islam.

Islamistisch: Heeft betrekking op radicale en fundamentalistische islamitische groeperingen en ideologieën.

Islamitisch: Heeft betrekking op de religie en de leer van de islam.

Jahiliyya: Arabisch woord dat 'staat van onwetendheid' betekent en meestal betrekking heeft op de pre-islamitische periode. Tegenwoordig wordt het door radicale groepen gebruikt als term voor zondige heersers en samenlevingen.

Jihad: Vaak vertaald als 'Heilige Oorlog', een concept dat in de elfde eeuw in Europa is ontstaan in relatie tot de Kruistochten, maar dat geen equivalent heeft in de islam. Jihad is afgeleid van het Arabische woord voor 'streven'; een betere vertaling zou dan ook zijn 'streven in dienst van Allah'. De jihad kent twee vormen: de grote jihad, de strijd ter overwinning van vleselijke verlangens en kwade bedoelingen; en de kleine jihad, de gewapende verdediging van de islam tegen wie hem aanvallen. De term jihad is door diverse gewapende groeperingen gebruikt voor gewelddadige confrontaties met het Westen; zoals bekend heeft Osama bin Laden in zijn fatwa tegen de Amerikanen opgeroepen tot een jihad, waarbij hij de term interpreteerde als 'rechtvaardige oorlog' tegen de onderdrukker.

Jihad tegen de Sovjets: De oorlog van de Afghanen en de moslimstrijders (moedjahedien) tegen de Russische invasie en bezetting van Afghanistan van december 1979 tot februari 1989. De oorlog eindigde met de nederlaag en de terugtocht van het Rode Leger.

Kalief: Titel van de belangrijkste wereldlijke en religieuze moslimheerser, die de eenheid van staat en geloof verdedigde. De kaliefen werden beschouwd als de opvolgers van Mohammed. Zij waren echter geen profeten, aangezien Mohammed immers de laatste Profeet was. De term is afgeleid van het Arabische *khalifa*, dat opvolger betekent. 'Kalief' was ook de eretitel die werd aangenomen door de Ottomaanse sultans in de zestiende eeuw, nadat sul-

tan Selim I Syrië en Palestina had veroverd, van Egypte een satellietstaat van het Ottomaanse Rijk had gemaakt en erkend was als beschermheer van de heilige steden Mekka en Medina.

Kalifaat: Het grondgebied of bewind van een kalief.

Komintern: Acroniem voor de Communistische Internationale, de naam van de Derde Internationale, in 1919 in Moskou opgericht. Vladimir Iljitsj Lenin vreesde een opleving van de Tweede – oftewel socialistische – Internationale onder niet-communistische leiding. De Komintern werd opgericht om het communistische leiderschap over de socialistische beweging in de hele wereld op te eisen.

Koran: Het heilige boek van de moslims.

Kruistochten: Een serie militaire veldtochten gevoerd door christelijke legers uit West-Europa om het Heilige Land op de moslims te heroveren. Eind elfde eeuw riep paus Urbanus II op tot de Eerste Kruistocht, waarbij hij het idee lanceerde van een oorlog die gesanctioneerd werd door goddelijke macht (het motto van de kruisvaarders luidde *Dieu le veult*, God wil het). Tussen de elfde en de dertiende eeuw vonden er acht kruistochten plaats en de ridders die eraan deelnamen geloofden dat zij verzekerd waren van een plaats in de hemel. In de ogen van de moslims waren de Kruistochten een langdurige militaire campagne om het grondgebied van het christendom uit te breiden en de islam te verdrijven.

Kufr: Letterlijk ongelovigheid. De term wordt gebruikt om diegenen te beschrijven die niet in de islam geloven, dat wil zeggen: ongelovigen.

Martelaar: Iemand die ter dood wordt gebracht of die zijn of haar leven geeft voor een ideaal of een religieuze overtuiging.

Moderne jihad: Moderne interpretatie van de jihad als middel ter bestrijding van het Westen. De moderne jihad is een onlosmakelijk onderdeel van islamistisch politiek geweld.

Modern salafisme: Radicale interpretatie van het salafisme. Fel anti-westerse beweging die oproept tot een terugkeer tot de zuiverheid van de islam.

Moedjahedien: Meervoudsvorm van het Arabische woord *mujahid*, letterlijk 'hij die de jihad voert'. De term werd gebruikt voor moslims die tegen de Russische bezetting van Afghanistan (1979-1989) streden, en is wel vertaald als 'heilige strijders'.

Moefti: Religieus rechtsgeleerde die uitspraken doet en adviezen geeft die zijn gebaseerd op het islamitisch recht.

Moslimbroederschap: Deze broederschap, in 1928 in Egypte opgericht, wordt beschouwd als hét voorbeeld voor alle moderne islamistische bewegingen van de soennitische richting. De Moslimbroederschap is over de hele wereld vertegenwoordigd en staat een reformistische islam voor.

Mullah: Erebenaming die wordt toegekend aan geleerde religieuze moslims en juristen; het woord is afgeleid van het Arabische *mawla*, 'meester'.

Ottomaanse Rijk: Het moslimrijk dat eind dertiende eeuw werd gesticht door Osman I, grondlegger van een Turkse dynastie in Noordwest-Anatolië. Het grondgebied werd uitgebreid door zijn opvolgers, bekend als de Ottomanen, die het Byzantijnse gebied van West-Anatolië en Zuidoost-Europa overnamen. Op het hoogtepunt strekte de Ottomaanse macht zich uit over het gehele Midden-Oosten, delen van Noord-Afrika en Zuidoost-Europa. Het wereldrijk begon in de negentiende eeuw echter uiteen te vallen en stortte aan het eind van de Eerste Wereldoorlog in; het Anatolische centrum werd de Republiek Turkije en de grensprovincies werden erkend als onafhankelijke staten.

Proto-staat: Het resultaat van een geleidelijk proces waarin gewapende organisaties de sociaal-economische infrastructuur (belastingen, arbeidsbemiddeling enzovoort) van een staat vestigen of op zich nemen, zonder dat er sprake is van een politieke staatsstructuur (geen territorium, geen zelfbeschikking).

Salafisme: Een beweging die haar naam ontleent aan de woorden *al-salaf al-saleh*, die 'vrome voorouders' betekenen. Van salafisten wordt verwacht dat zij het leven van de Profeet en de eerste drie kaliefen (Abu Bakr, Omar en Othman) evenaren. De Koran en de Soenna (de woorden en daden van de Profeet) vormen hun voornaamste referentiekader.

Shahid: Martelaar.

Sharia: De heilige wet van de islam. Hierin staan alle regels (religieus en secu-lier) volgens welke moslims moeten leven. De *sharia* komt voort uit de interpretatie van de Koran en de Soenna.

Shura: Deze term kan afwisselend betekenen consultatie, adviseur en adviesraad, en verwijst in het algemeen naar een islamitische raad.

Sjiieten: Leden van de kleinste van de twee grote stromingen binnen de islam, de *shia* (van *shiat Ali*, de Partij van Ali). De sjiieten steunden het recht van Ali, de schoonzoon van de Profeet en diens nageslacht, op de erfelijke aanspraak op het kalifaat en het leiderschap van de moslimgemeenschap. Op grond hiervan hebben zij zich in de zevende eeuw n.C. in het eerste grote schisma binnen de islam van de soennieten afgesplitst. De sjiieten, die met name in Iran zijn te vinden, geloven in Mehdi, een imam die aan het einde der tijden uit zijn schuilplaats zal komen om over de hele aarde rechtvaardigheid te verspreiden.

Soenna: Betekent letterlijk 'betreden pad' en is de 'gebruikelijke praktijk' van de gelovigen, die is afgeleid van de specifieke handelingen en uitspraken van de Profeet Mohammed zelf.

Soennieten: De orthodoxe en grootste stroming binnen de islam. Het woord betekent 'zij die zich aan de Soenna houden'. Na de dood van Mohammed werden de volgelingen die een traditionele lijn voorstonden, gebaseerd op overeenstemming binnen de gemeenschap, bekend als soennieten; tegenover hen staan de sjiieten.

Takfir: (De beschuldiging van) afvalligheid.

Oelema: Islamitische geleerde(n).

Umma: De gemeenschap van gelovigen, die nationale, etnische, politieke en economische verschillen te boven gaat.

Wahabisme: De naam die buiten Saudi-Arabië wordt gebruikt ter aanduiding van de officiële interpretatie van de islam in Saudi-Arabië. Het geloof omvat een puriteins concept van unitarisme (de eenheid van Allah), zoals gepredikt door Mohammad ibn Abd al-Wahhab (1703-1792).

Zakat: De verplichte aalmoes, een van de vijf 'zuilen' van de islam.

Bibliografie

Artikelen en documentaires

Abu Mos'ab al Zarqawi, from Herat to Baghdad. Documentaire van Fouad Hussein. LBC TV (Beiroet), uitgezonden 27 en 28 november 2004, in het Arabisch.

Alvarez, Lizette, 'Portrait of Three Suspects Emerges in Britain', *The International Herald Tribune*, 15 juli 2005

Baram, Amatzia, 'Post-Saddam Iraq: The Shiite Factor', Iraq Memo #15, Saban Center for Middle East Policy, 30 april 2003, www.brookings.edu.

Barnett, Anthony, Jason Burke, and Zoe Smith, 'Terror Cells Regroup and Now They Target Europe', *The Observer*, 11 januari 2004.

Bazzi, Mohamad, 'Newsday Exclusive: Where is al Zarqawi?' *Newsday*, 21 december 2004.

Bennet, James, 'The Mystery of the Insurgency', *The New York Times*, 15 mei 2005.

Burke, Jason, 'Fury at Muslim Talks in Memory of 9/11 Hijackers', *The Observer*, 7 september 2003.

Campbell, Duncan, 'The Ricin Ring that Never Was.' *The Guardian*, 14 april 2005.

'The City of al Zarqa in Jordan: Breeding Ground of Jordan's Salafi Jihad Movement', *al-Hayat* (Londen), 17 januari 2005.

Cockburn, Patrick, 'Saddam's Agents Murdered Cleric', *The Independent*, maart 1999.

Dillon, Dana R., 'Insurgency Has Its Limits; Enemy Victory Is Far From Assured', *National Review*, 25 november 2003.

'The Event Program Discusses Developments, Surge in Violence in Iraq', LBC TV (Beiroet), uitgezonden 15 mei 2005, in het Arabisch.

Freifeld, Daniel, 'The Evolution of Salafi Thought', danfreifeld.com/salafi.htm.

Gambill, Gary, 'Abu Mos'ab al Zarqawi: A Biographical Sketch.' Speciale uitgave, *Terrorism Monitor*, 2, no. 24, 16 december 2004, www.jamestown.org/publications.

Garwood, Paul, 'Zarqawi Stirred Violent Surge; US Contends Allegedly Plotted in Syrian meeting', Associated Press, 19 mei 2005.

Glover, Charles, 'Smiles and Shrugs Speak Volumes About Nature of Attacks on American Troops', *The Financial Times*, 25 september 2003.
Gupta, A.K., 'Let a Thousand Militias Bloom.' Indymedia, 21 april 2005, nyc.indymedia.org.
—, 'Unraveling Iraq's Secret Militias: Ruthless US Tactics are Propelling the Country Towards Civil War', *Z Magazine*. zmagsite.zmag.org/Images/gupta0505.html.
Hammadi, Khalid al-, 'Al-Qa'ida organization from Inside as Reported by Abu-Jandal, Nasir al-Bahari', deel 6 van een serie interviews met Nasir al-Bahari, alias Abu-Jandal, Osama bin Ladens voormalige persoonlijke lijfwacht, *al-Quds al Arabi*, 30 maart 2005.
—, 'Former Bin Laden "Bodyguard" Discusses al-Qa'ida Training Methods,' deel 5 van een serie interviews met Nasir al-Bahari, alias Abu-Jandal, Osama bin Ladens voormalige persoonlijke lijfwacht, *al Quds al Arabi*, 26 maart 2005.
—, 'Former bin Laden "Bodyguard" Recalls al Qa'ida Figures, Views East Africa Bombings', deel 9 van een serie interviews met Nasir al-Bahari, alias Abu-Jandal, Osama bin Ladens voormalige persoonlijke lijfwacht, *al Quds al Arabi*, 31 maart 2005.
Hashim, Ahmed S., 'Iraq's Chaos: Why the Insurgency Won't Go Away.' *Boston Review*, oktober-november 2004.
—, 'Understanding the Roots of the Shi'a Insurgency in Iraq', *Terrorism Monitor*, 2, no.13, juli 2002, www.jamestown.org/publications.
Hirsh, Michael and John Barry, 'The Salvador Option, the Pentagon May Put Special Forces-led Assassination or Kidnapping Teams in Iraq', *Newsweek*, 14 januari 2005.
Howard, Michael, '40,000 Iraqi Troops in Crackdown on Insurgents', *The Guardian*, 27 mei 2005.
—, 'Kurd Chief Who Taught Mercy to Saddam's Men,' *The Guardian*, 27 mei 2005. 'Interview with Muthanna Arit al Dari', *Al-Dustour* (Amman), 2 november 2004.
Iraqi, Mashhad al-, 'Maaraka Al-Falluja,' Al-Jazeera, 7 november 2004, www.aljazeera.net.
Jaber, Hala and Tony Allen-Mills, 'Suicide Bomber CDs Woo Martyrs to Iraq.' *The Sunday Times*, 22 mei 2005.
Jaber, Hala en Ali Rifat, 'Suicide Bombers Stream into Iraq', *The Sunday Times*, 8 mei 2005.
Jaffe, Greg, 'Band of Brothers: New Factor in Iraq: Irregular Brigades Fill Security Void', *The Wall Street Journal*, 16 februari 2005.

Joffe, Eitan en Amir Steinhart, 'Iraq: Primary Threats to Reconstruction.' Interdisciplinary Center Herzliya, 30 december 2004, www.ict.org.il.
Lasseter, Tom, 'Political Instability in Iraq Causes Some to Form Militias', Knight Ridder, 6 april 2005.
'LBC Talk Show Discusses Documentary on al Zarqawi, Concept of Jihad, Terrorism', LBC TV (Beiroet), uitgezonden 28 november 2004, in het Arabisch.
Levitt, Matt en Julie Sawyer. 'Zarqawi's Jordanian Agenda.' Speciale uitgave, *Terrorism Monitor*, 2, no. 24, 16 december 2004, www.jamestown.org/publications.
'Love among the Suicide Bombs: Iraq's Opera', *China Daily*, 21 maart 2004.
Mackay, Neil, 'Was it ETA or al Qaeda? The Confusion Over Who Was Behind the Madrid Bombing Obscures Intelligence Predictions of an Enhanced Terror Threat', *The Sunday Herald*, 14 maart 2004.
Macleod, Scott, 'A Jihadist's Tale.' *Time* magazine, 4 april 2005.
Maqdisi, Abu Muhammad al-, 'Kashf al-litham unman wasafu bi-tanzim Bayaat al-Imam',www.tawhed.ws.
Marzuk, Moshe, 'The City of Falluja: A Myth of Heroism in the Iraqi Insurgency', *Interdisciplinary Center Herzliya*, 1 december 2004, www.ict.org.il.
'Mass Resignations before Iraq Vote', CBS News, 16 januari 2005.
McCarthy, Rory, 'False Dawn of Peace Lost in Violent Storm.' *The Guardian*, 8 april 2004.
McGregor, Andrew. 'Ricin Fever: Abu Musab al-Zarqawi in the Pankisi Gorge', Speciale uitgave, *Terrorism Monitor*, 2, no. 24, 16 december 2004, www.jamestown.org/publications.
Murphy, Brian,'Messages Hint at London Blast Recruiting', Associated Press, 16 juli 2005.
Murphy, Caryle en Khalid Saffar, 'Actors in the Insurgency Are Reluctant TV Stars: Terror Suspects Grilled, Mocked on Hit Iraqi Show', *The Washington Post*, 5 April 2005.
Murphy, Dan, 'In Fallujah's Wake, Marines Go West, US and Iraqi forces have Launched Operation River Blitz, Targeting Insurgents in Cities along the Euphrates', *Christian Science Monitor*, 24 februari 2005.
Parry, Robert, 'Bush's Death Squads', ConsortiumNews.com, 11 januari 2005, www.consortiumnews.com.
Powell,Colin, toespraak in de Verenigde Naties, Fox News, 5 februari 2003, www.foxnews.com.
Rasan, Dhiya, 'When Sadrists Confronted Saddam: Muqtada al Sadr's Uprising Recalls Revolt Triggered by the Assassination of His Father Five Years

Ago', Institute for War and Peace Reporting, 14 april 2004, www.iwpr.net/index.pl?iraq–200404.html.
'Reporter Interviews al Zarqawi's neighbors, Prison-Mates', *Al-Sharq al-Awsat*, 8 maart 2004.
Ritter, Scott, 'The Risk of al Zarqawi's Myth', Al-Jazeera, 7 januari 2005.
—, 'The Salvador Option', Al-Jazeera, 20 januari 2005.
Sibaii, Hani al-, 'Al-Harakat al-islamiyya al-yihadiyya: Ansar al-Islam-Yeish al-Sunna-Abu Musaab al-Zarqawi Kataib Abu Hafs', www.alshaab.com.
Sisti, Leo, 'Zarqawi Segreto', *l'Espresso*, 30 september 2004.
'Tension between bin Laden, Taliban in 1996', *Al-Sharq al-Awsat*, 10 december 2004.
'Tentacle of Terror: Ansar al Islam Goes International, Causing Tremors', *The Daily Star*, 17 januari 2004.
'Terrorism: Jihadist Website Describes Jihadist Movements in Iraq', Engelse vertaling van rapport van Foreign Broadcast Information Service (FBIS), oorspronkelijk gepubliceerd als 'Ansar al Islam, Ansar al Sunnah, Abu Mus'ab Al-Zarqawi and Abu Hafs Brigades', 14 maart 2004 geplaatst op: Al-Basrah Net.
Under the Microscope, Al-Jazeera Arabic Satellite TV, uitgezonden 1 juli 2004, in het Arabisch.
'Website Says Al-Zarqawi Wounded', Al-Jazeera, 24 mei 2005, english.aljazeera.net.
Wedeman, Ben, 'Nayaf Bombing Kills Shiite leader, Followers Say', CNN.com, 30 augustus 2003.
Yumayli, Salman al-, 'Al-Ittijahat al fikriyya wa al siyasiyya li-l-muqawama al iraqiyya', Al-Jazeera, 3 oktober 2004, www.aljazeera.net.
Zarkaoui: la Question Terroriste, documentaire van Patrice Barrat, Najat Rizk en Ranwa Stephan, Arte TV (Frankrijk en Duitsland), uitgezonden op 1 maart 2005, in het Frans.
Zarqawi, Abu Mus'ab al-, 'Wisaya li-l-muyahidin.' www.22lajnah22.co.uk.
'Al-Zarqawi'Lone Wolf' manipulated ISI and Saudi Intelligence', *Middle East Transparent*, 10 november 2004.

Boeken

Abderrahim Ali, Half al-Irhab, *Tanzim al Qaeda min Abdallah Azzam ila Ayman al Zawahiri 1979-2003*. Vol. I. Caïro, Dar al Mahrusa, 2004.
al Azim Ramadan, Abd. *Jamaat al takfir fi Misr*. Caïro: al Haiya al Misriyya al Amma li-l-Kitab, 1995.

Belqaziz, Abdelilah. *Al Islam wa al siyasa. Dawr al haraka al islamiyya fi sawg al majal al-siyas.* Casablanca, al Markaz al Thaqafi al Arabi, 2001.

Brisard, Jean-Charles. *Zarkaoui. Le Nouveau Visage d'Al-Qaida.* Parijs, Fayard, 2005.

Burke, Jason, *Al-Qaeda: The True Story of Radical Islam*, Londen, Penguin, 2004.

Din Hasib, Jayr al-. *Mustqabal a Iraq. Al Ihtilal. Al Muqawama. Al tahrir wa al dimuqratiyya.* Beiroet, Markaz Dirasat al Wahda al Arabiyya, 2004.

Fielding, Nick en Yosri Fouda, *Masterminds of Terror: The Truth Behind the Most Devastating Attack the World Has Ever Seen*, Londen, Arcade Publishing, 2003.

Gerson, Loretta, Silvia Mazzola en Venetia Morrison, *Rome: A Guide to the Eternal City*, Londen, Napoleoni & Wakefield Ltd, 1999.

Hourani, Albert, *A History of the Arab Peoples*, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 2003.

Kohlmann, Evan F., *Al Qaida's Jihad in Europe: The Afghan Bosnian Network*, Gordonsville, Va., Berg Publishers, 2004.

Marret, Jean-Luc, *Les Fabriques du Jihad*, Parijs, Presses Universitaires de France, 2005.

Masri, Aby Khalid al-, *The Story of the Arab Afghans from the Time of Their Arrival in Afghanistan Until Their Departure with the Taliban*, in afleveringen gepubliceerd in *al Sharq al Awsat*, (Londen), najaar 2004.

Minoret, Pascal, *Sull'Orlo del Vulcano, il caso dell'Arabia Saudita*, Milaan, Feltrinelli, 2004.

Napoleoni, Loretta, *Terror Inc.*, Londen, Penguin, 2004. Nederlandse vertaling: *NV Terreur. De nieuwe economie van de terreur*, Amsterdam, De Arbeiderspers, 2005.

Qutb, Sayyed, *Maalim fi l-tariq*, Caïro, Dar al Shuruq, 1987.

Thomas, Dominique, *Les Hommes d'al Qaeda*, Parijs, Éditions Michalon, 2005.

Zayyat, Montasser al-, *The Road to al Qaeda*, Londen, Pluto Press, 2004.

Noten

Inleiding

1. Toespraak van Colin Powell bij de Verenigde Naties, 5 februari 2003. Zie http://www.foxnews.com/story/0,2933,77676,00.html.

Voorwoord: De stad Zarqa

1. Genesis 32:22-32.

2. Deze gebeurtenis wordt door zionisten beschouwd als de bijbelse rechtvaardiging van het bestaan van de staat Israël. Christelijke fundamentalisten beschouwen het ook als een bewijs van het bestaan van een Groot Israël, een land dat zich uitstrekt van Irak tot Palestina. Volgens hun geloof zal de wederkomst van Christus uitblijven tot er opnieuw zo'n staat is gesticht.

1 De kiem van religieus radicalisme

1. *Al-Arabiyya*, 13 juli 2004.

2. De Banu Hassan-stam strekt zich uit over Jordanië, Palestina, Irak en zelfs Egypte en Sudan.

3. Jean-Charles Brisard, *Zarkaoui. Le Nouveau Visage d'Al-Qaida* (Paris, Fayard, 2005), 24.

4. Gary Gambill, 'Abu Mos'ab al Zarqawi: A Biographical Sketch', in 'Special Issue on Zarqawi', ed. Mahan Abedin, *Terrorism Monitor*, 2, no. 24 (16 december 2004). Zie www.jamestown.org/.

5. Leo Sisti, 'Zarqawi Segreto', *l'Espresso*, 30 september 2004.

6. Gambill, op. cit.

7. Loretta Napoleoni, *Terror Inc.* (Londen, Penguin, 2004), hoofdstuk 5.

8. Zie http://encyclopedia.lockergnome.com.

9. De Moslimbroederschap, ook bekend als de Moslimbroeders (Jamiat al-Ikhwan al-Muslimin), is een islamitische organisatie met een politieke benadering van de islam. De Broederschap is in 1928 door Hassan al-Banna in

Egypte opgericht als jeugdorganisatie gericht op geestelijke, zedelijke en sociale hervorming. Het motto van de organisatie luidt: 'Allah is ons doel. De Profeet is onze leider. De Koran is onze wet. Jihad is onze weg. Sterven op de weg van Allah is onze grootste hoop.' Globaal gesteld verzet de Broederschap zich tegen seculiere tendensen in islamitische landen, streeft zij een terugkeer naar de voorschriften van de Koran na en verwerpt zij westerse invloeden. De organisatie is zeer populair bij de arme bevolking omdat zij actief is in de gemeenschap en sociale en religieuze groepen opzet die variëren van gebedsbijeenkomsten en sportclubs tot liefdadigheid en medische zorg.

De Moslimbroederschap wordt beschouwd als hét voorbeeld voor alle moderne islamistische bewegingen van de soennitische islam en is over de hele wereld vertegenwoordigd. Hoewel de broederschap in Egypte een extreme positie inneemt steunden de Jordaanse leden van de Moslimbroederschap koning Hussein van Jordanië in zijn stellingname tegen de PLO en waren zij tegen de pogingen van de Egyptische president Gamal Nasser om hem ten val te brengen. De Jordaanse groep streefde naar verandering binnen de Arabische regimes door middel van hervormingen via deelname aan de politiek. Tegenwoordig wordt de broederschap als een gematigde beweging beschouwd.

10. Zie hoofdstuk 2.

11. De zogenoemde Zesdaagse Oorlog begon op 5 juni 1967 en werd door Israël gevoerd tegen zijn Arabische buurlanden: Egypte, Jordanië en Syrië. Achtergrond van de oorlog vormde de escalatie van geweld en toenemende spanningen op de noord- en zuidgrens van Israël, die de Egyptische president Nasser ertoe brachten de Straat van Tiran af te sluiten. Binnen zes dagen had het Israëlische leger de overwinning behaald en Sinaï, de Gazastrook, de Golanhoogte, de Westelijke Jordaanoever en de Oude Stad van Jeruzalem ingenomen.

12. In 1988 vroeg Abdallah Azzam Bin Laden alle Arabische moedjahedien te registreren die zich bij de jihad tegen de Sovjets hadden aangesloten. Deze database werd een onafhankelijke afdeling van het Arabisch-Afghaans Bureau, bekend als Sijl al-Qaeda (Register van Al-Qaida), en stond onder supervisie van Azzam. Na de dood van Azzam nam Bin Laden de macht over van zowel het Arabisch-Afghaans Bureau als Al-Qaida.

13. Sayyed Qutb was een belangrijk theoreticus van de Egyptische Moslimbroederschap. In 1954 werd hij gevangengezet na een mislukte poging tot moord op president Nasser. In de gevangenis schreef hij zijn twee belangrijkste werken, *In the Shade of the Koran* en *Milestone*, dat het manifest van de politieke islam werd. Terwijl hij in de gevangenis zat nam zijn populariteit toe; in 1965 werd hij aangeklaagd wegens en schuldig bevonden aan samenzwering

tot omverwerping van het bewind van Nasser; een jaar later werd hij opgehangen.

14. Als hoogleraar aan de universiteit van Jordanië reisde hij naar de Verenigde Staten, vaak op uitnodiging van de Association of Muslim Students.

15. Het Arabisch-Afghaans Bureau had diverse functies, waaronder: het bijeenbrengen van de Arabische moedjahedien ondanks hun uiteenlopende ideologieën; te fungeren als schakel tussen de Arabische en de islamitische wereld met de Afghaanse jihad en ervoor te zorgen dat er financiële hulp naar Afghanistan zou vloeien; de verspreiding van artikelen over de jihad en over de overwinningen van de moedjahedien in de moslimwereld; en het trainen van Arabische vrijwilligers voor de oorlog. Zie Abderrahim Ali, *Half al irhab. Tanzim al Qaeda min Abdallah Azzam ila Ayman al Zawahiri 1979-2003* (Caïro, Dar al-Mahrusa, 2004) 25-26.

16. Van de achtste tot de negentiende eeuw.

17. *Zarkaoui: la Question Terroriste.* Documentaire van Patrice Barrat, Najat Rizk en Ranwa Stephan. Arte TV (Frankrijk en Duitsland), uitgezonden 1 maart 2005. Niet-gepubliceerd interview van Patrice Barrat met Nadine Picaudou.

18. *Zarkaoui*, Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.

19. Tegen het einde van de negentiende eeuw raakten de Europese mogendheden zeer betrokken bij het Midden-Oosten; in 1882 landden er Britse en Franse troepen in Egypte en namen de macht in het land over. Hoewel Egypte niet als kolonie werd beschouwd, werd het in 1914 officieel bij Groot-Brittannië ingelijfd. In 1922 stemden de Britten erin toe Egypte zelfstandigheid te verlenen maar behielden ze wel de macht over veel belangrijke aspecten van het Egyptische zelfbestuur.

20. Brian Murphy, 'Messages hint at London blast recruiting', Associated Press, 16 juli 2005. Zie http://news.yahoo.com/s/ap/bombings–recruiting–terror.

21. *Zarkaoui*, Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.

22. Ibid.

23. Niet te verwarren met Abu Qatadah die, op het moment dat ik dit schrijf, in het Verenigd Koninkrijk in hechtenis zit.

2 Vreemdeling te midden van strijders

1. Abdallah Anas, interview door de auteur, Londen, februari 2005.

2. De belegering van Khost (150 kilometer ten zuiden van Kabul gelegen) maakt onderdeel uit van de legendarische heldenmoed van de moedjahedien,

en wordt beschouwd als 'de overwinning der overwinningen'. Khost werd bijna acht jaar lang belegerd door de Afghaanse en Arabische brigades. De strijd stond onder aanvoering van Jalal al-Din Haqqani, leider van Al Hizb al-Islami, en van Hikmatyar, die de moedjahedien aanvoerde; de Arabische brigaden vochten onder leiding van Abu al-Harith al-Urduni. Voor een moedjahed geldt het als een erezaak te hebben deelgenomen aan de slag om Khost; dat is de reden waarom sommige mensen hebben beweerd dat Al-Zarqawi deel uitmaakte van de Arabisch-Afghaanse brigade. In werkelijkheid arriveerde hij echter pas in Afganistan na de belegering.

3. *Under the Microscope*. Al-Jazeera Arabic Satellite TV, uitgezonden 1 juli 2004, in het Arabisch.

4. Ibid.

5. *Zarkaoui*, Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.

6. Lizette Alvarez, 'Portrait of Three Suspects Emerges in Britain', *International Herald Tribune*, 15 juli 2005.

7. *Abu Mos'ab al Zarqawi, from Herat to Baghdad*, documentaire van Fouad Hussein, LBC TV (Beiroet), uitgezonden 27 en 28 november 2004, in het Arabisch. Transcriptie door Article Z en Firehorse Films.

8. 'Er heerste in feite rivaliteit onder de leden van Al-Qaida, afhankelijk van hun land van herkomst. De Egyptenaren schepten altijd op over het feit dat ze Egyptisch waren. De Saudi's, de Jemenieten, de Sudanezen en de Arabische bewoners van de Maghreblanden [de Noord-Afrikaanse landen Marokko, Algerije, Tunesië – vert.] deden soms hetzelfde. Dit baarde sjeik Osama zorgen en hij stuurde me dan naar hen toe om deze regionale rivaliteiten te helpen opheffen, omdat de vijanden van Allah, degenen die een ziekte in hun hart dragen, en informanten, deze onwetende houdingen zouden kunnen uitbuiten en proberen onenigheid en verdeeldheid te zaaien onder leden van Al-Qaida.' Khalid al-Hammadi, 'Al Qaeda organization from Inside, as Reported by Abu-Jandal, Nasir Al-Bahari', deel 6 van een serie interviews met Nasir al-Bahari, *al Quds al Arabi*, 30 maart 2005.

9. Evan F. Kohlmann, *Al Qaida's Jihad in Europe* (Oxford, Berg Publishers, 2004), p. 9.

10. Steven Emerson en Khalid Duran, 'Interview with Abu Iman, 4 november 1993', in Kohlmann, op. cit.

11. Abderrahim Ali is een Egyptische onderzoeker gespecialiseerd in islamitische bewegingen. Hij heeft ook als journalist gewerkt bij *al-Ahali* (de meest linkse krant van Egypte) en is nu redacteur van de website Islam Online (www.islamonline.net). Hij is directeur van het Centre for Studies on Islamism and Democracy in Caïro.

12. Zie hoofdstuk 4 voor meer informatie over Al-Zawahiri.

13. Khalid al-Hammadi, 'Former bin Laden "Bodyguard" Recalls al Qaeda Figures, Views East Africa Bombings', deel 9 van een serie interviews met Nasir al-Bahari, *al Quds al Arabi*, 31 maart 2005.

14. Abdallah Anas, interview door de auteur, Londen, februari 2005.

15. Montasser al-Zayyat, *The Road to al Qaeda* (Londen: Pluto Press, 2004).

16. Azzam stond erop dat het geld dat bestemd was voor het Maktab al-Khidamat ook daadwerkelijk in Afghanistan zou worden besteed. Zie Abderrahim Ali, *Half al irhab. Tanzim al Qaeda min Abdallah Azzam ila Ayman al Zawahiri 1979-2003*, (Caïro, Dar al Mahrusa, 2004), p. 29.

17. Sjeik Azzam werd, samen met zijn twee zoons, gedood door een bom van 20 kg TNT terwijl zij in de auto zaten. Zijn dood is een onopgelost raadsel.

18. Sjeik Omar Abd al-Rahman was de geestelijk leidsman van Al-Jamaa al Islamiyya, die samen met Al-Jihad de meest actieve radicale islamistische organisatie in Egypte vormt. Deze groep gebruikte zijn fatwa's om zijn daden te rechtvaardigen. Omar Abd al-Rahman vaardigde voorafgaand aan de moord op Sadat een fatwa uit waarin hij de dood van de Farao (de naam die de radicale islamisten Sadat hadden gegeven) rechtvaardigde.

19. In 1990 kwam sjeik Omar Abd al-Rahman naar de Verenigde Staten voor een serie lezingen die volledig werd gefinancierd door Mustafa Shalabi. Toen hij eenmaal in de Verenigde Staten was aangekomen, probeerde de Blinde Sjeik het gezag van zijn geldschieter te ondermijnen omdat die weigerde hem het geld van het Arabisch-Afghaans Bureau te laten gebruiken voor zijn privé-uitgaven. Als directeur van het Arabisch-Afghaans Bureau ging Abdallah Anas over de financiën van het Kifah Refugee Centre in Brooklyn. Bij een bezoek aan Mustafa Shalabi, een paar maanden voor deze vermoord werd, bevestigde hij dat het centrum sjeik Omars kosten in de Verenigde Staten niet kon financieren. Anas ging zelfs met de Blinde Sjeik praten om hem hiervan te overtuigen en hem voor te stellen naar Peshawar te verhuizen. Sjeik Omar was onvermurwbaar: zijn plaats was in de Verenigde Staten. Toen Mustafa Shalabi werd gedood, waren de Egyptenaren de baas over het Arabisch-Afghaans Bureau in Peshawar, wat het voor de Blinde Sjeik gemakkelijk maakte in de voetsporen van zijn voorganger te treden. Abdallah Anas, interview met de auteur, Londen, februari 2005.

20. Loretta Napoleoni, *Terror Inc.* (Londen, Penguin, 2004), hoofdstuk 1.

21. Er doen verschillende theorieën de ronde over de dood van Abdallah Azzam, bijvoorbeeld dat hij is gedood door geheime agenten die voor de Sovjets werkten.

22. *Abu Mos'ab al Zarqawi*, Hussein, op. cit.

23. Al-Maqdisi voltooide zijn middelbare-schoolopleiding in Koeweit en studeerde natuurwetenschappen aan de universiteit van Mosul. Hij woonde afwisselend in Koeweit en de Hijaz [gebied in het westen van Saudi-Arabië – vert.] en bestudeerde de klassieke werken van Ibn Taymiyya, Ibn al-Qayyem en Muhammad ibn Abd al-Wahhab.

24. Dominique Thomas, *Les Hommes d'al Qaeda* (Parijs, Éditions Michalon, 2005), p. 87.

25. Muhammad Basil, 'Al Ansaru l'Arab fi Afghanistan', Committee for Islamic Benevolence Publications, Kohlmann, op. cit.

26. Khalid al-Hammadi, 'Former bin Laden "Bodyguard" Discusses al Qaeda Training Methods', deel 5 van een serie interviews met Nasir al-Bahari, *al Quds al Arabi*, 26 maart 2005.

27. Hoewel de term *salafi* verwijst naar moslimvoorgangers en voorouders, met name de Profeet Mohammed en zijn metgezellen, was Muhammad Abduh (1849-1905) de stichter en voorvechter van deze variant van het modernistische islamitische politieke gedachtegoed dat bekendstaat als *Salafiyya*. Carl Brown, *Religion and State: The Muslim Approach to Politics* (New York, Columbia University Press, 2000), pp. 32, 97, 139.

28. Albert Hourani, *A History of the Arab Peoples* (Cambridge, Mass., Harvard University Press, 2003).

29. Brown, op cit., pp. 32, 96.

30. Salafisme, or *Salafiyya*, draait om het begrip *Al-Tawhid*, met als uitgangspunt dat Allah één is en de eenheid van Allah absoluut is. De goddelijke eenheid van Allah is ook de eenheid van de *umma*, de gemeenschap van gelovigen. Monotheïsme is derhalve de kern van de islam en vormt tegelijkertijd zijn hartslag. *Al-Tawhid* eist dat 'mensen ernaar streven een te worden met Allah,' verklaart Muhammad Taleb, 'hun leven moet in die eenheid opgaan; de islam vraagt dus van zijn leden een multidimensionale deelname.' In *Zarkaoui*, Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.

31. Sayyed Qutb, *Maalim fi l-tariq* (Caïro, Dar al Shuruq, 1987), p. 105.

32. Abu Bakr beschuldigde diverse stammen op het Arabische Schiereiland van afvalligheid toen zij een opstand tegen zijn kalifaat organiseerden met hun weigering de *zakat* te betalen, de religieuze aalmoes die een van de vijf zuilen van de islam is. Abu Bakr wendde het begrip *takfir* aan om de opstandige stammen uit te sluiten uit de gemeenschap. Abdelilah Belqaziz, *Al Islam wa al siyasa. Dawr al haraka al islamiyya fi sawg al majal al-siyas* (Casablanca, al Markaz al Thaqafi al Arabi, 2001), pp. 85-98.

33. De voornaamste oorzaak van het conflict tussen soennieten en sjiieten is de kwestie van het ontstaan van de macht. De sjiieten verklaren alle kalie-

fen, behalve Ali en de andere clans (Omeyas en Abbasis), onbevoegd. Ook is er de kwestie van de rechten van de machthebber; voor de soennieten is de kalief een wereldlijk en feilbaar vorst belast met de bescherming van de godsdienst en de wet; voor de sjiieten is de kalief, die een afstammeling van Ali moet zijn, onfeilbaar.

34. Koning Philips II van Spanje gebruikte godsdienst als instrument om de opstand in het protestantse Vlaanderen de kop in te drukken.

35. Pascal Minoret, *Sull'Orlo del Vulcano, il caso dell'Arabia Saudita* (Milaan, Feltrinelli, 2004), hfdst. 2.

36. *Zarkaoui*, Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.

3 Gevangenschap

1. Zie voor een compleet verslag van de propaganda-activiteiten van Al-Gharib en Al-Maqdisi, de getuigenverklaring van Abu al-Montassir in Fouad Hussein, *Al-Zarqawi... The Second Generation of al Qaeda*, in vijftien afleveringen gepubliceerd in *al Quds al Arabi*, juni 2005.

2. 'Al Hayat Inquiry: The City of al Zarqa in Jordan – Breeding Ground of Jordan's Salafi Jihad Movement', *Al-Hayat* (Londen), 17 januari 2005.

3. *Under the Microscope*. Al-Jazeera Arabic Satellite TV. Uitgezonden 1 juli 2004, in het Arabisch.

4. *Al-Hayat* (Londen), 8 februari 2005.

5. Al-Maqdisi steunde zelfmoordacties niet; hij vaardigde zelfs een fatwa uit waarin hij deze verbood. Zie Hussein, *al Zarqawi*, op. cit.

6. 'Reporter Interviews al Zarqawi's neighbors, Prison-Mates', *al Sharq al Awsat*, 8 maart 2004.

7. Volgens zijn advocaat, Muhammad al-Duaik, was Al-Zarqawi 'niet erg intelligent'. Zie *al Hayat* (Londen), 14 juli 2004; zie ook Leo Sisti, 'Zarqawi Segreto', *l'Espresso*, 30 september 2004.

8. 'Reporter Interviews al Zarqawi's neighbors, Prison-Mates', op. cit.

9. Abu Muhammad al-Maqdisi, *Kashf al-litham unman wasafu bi-tanzim Bayaat al-Imam*. Zie www.tawhed.ws.

10. *Abu Mos'ab al Zarqawi, from Herat to Baghdad*. Documentaire van Fouad Hussein. LBC TV (Beiroet), uitgezonden 27 en 28 november 2004, in het Arabisch. Transcriptie door Article Z and Firehorse Films.

11. Michael Howard, 'Kurd Chief Who Taught Mercy to Saddam's Men', *The Guardian*, 27 mei 2005.

12. Ibid.

13. 'Reporter Interviews al Zarqawi's neighbors, Prison-Mates', op. cit.
14. *Zarkaoui,* Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.
15. *Abu Mos'ab al Zarqawi,* Hussein, op. cit.
16. Abdallah Anas, interview door de auteur, Londen, februari 2005.
17. *Zarkaoui,* Barrat, Rizk en Stephan, op. cit
18. *Abu Mos'ab al Zarqawi,* Hussein, op. cit.
19. *Zarkaoui,* Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.
20. Hij werd ter dood veroordeeld – later omgezet in vijfentwintig jaar gevangenisstraf – wegens het gooien van een bom naar een auto, uit protest tegen de Oslo-Akkoorden.
21. *Al-Hayat* (Londen), 14 december 2004.
22. 'Reporter Interviews al Zarqawi's neighbors, Prison-Mates', op. cit.
23. Ibid.
24. 'Al-Hayat Inquiry: The City of al Zarqa in Jordan', op. cit.
25. Sisti, 'Zarqawi Segreto', op. cit.
26. 'Special Issue on Zarqawi', ed. Mahan Abedin, *Terrorism Monitor,* 2, no. 24 (16 december 2004). Zie www.jamestown.org/terrorism/news/article.php?issueid=3179.
27. *Abu Mos'ab al Zarqawi,* Hussein, op. cit.
28. 'Special Issue on Zarqawi', red. Abedin, op. cit.
29. *Under the Microscope,* op. cit.
30. 'Reporter Interviews al Zarqawi's neighbors, Prison-Mates', op. cit.
31. *Abu Mos'ab al Zarqawi,* Hussein, op. cit.
32. Ibid.
33. *Al Hayat* (Londen), 14 juli 2004.
34. Ibid.
35. *Abu Mos'ab al Zarqawi,* Hussein, op. cit.
36. Ibid.
37. 'Al-Hayat Inquiry: The City of al Zarqa in Jordan', op. cit.
38. *Al-Hayat* (Londen), 14 juli 2004.
39. *Zarkaoui,* Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.
40. 'Reporter Interviews al Zarqawi's neighbors, Prison-Mates', op. cit.
41. Ibid.
42. *Under the Microscope,* op.cit.
43. 'Al Hayat Inquiry: The City of al Zarqa in Jordan', op. cit.
44. *Under the Microscope,* op. cit.
45. Sisti, 'Zarqawi Segreto', op. cit.
46. *Abu Mos'ab al Zarqawi,* Hussein, op. cit.
47. Fouad Hussein werd in 1996 na de zogenoemde 'Broodopstand' (aan-

leiding: de prijsstijgingen van diverse producten, waaronder brood), gevangengenomen wegens zijn kritiek op de premier, Abdelkarim al-Karabiti, in *Al-Aswaq*, de krant waarvoor Hussein schreef. *Abu Mos'ab al Zarqawi*, Hussein, op. cit.

48. *Abu Mos'ab al Zarqawi*, Hussein, op. cit.

49. *Zarkaoui*, Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.

4 De weg naar 11 september

1. Khalid al Hammadi, 'Former bin Laden "Bodyguard" Recalls al Qaeda Figures, Views East Africa Bombings', deel 9 van een serie interviews met Nasir al-Bahari, *al Quds al Arabi*, 31 maart 2005.

2. *Abu Mos'ab al Zarqawi, from Herat to Baghdad*. Documentaire van Fouad Hussein. LBC TV (Beiroet), uitgezonden 27 en 28 november 2004, in het Arabisch. Transcriptie door Article Z and Firehorse Films.

3. Montasser al Zayyat, *The Road to al Qaeda* (Londen, Pluto Press, 2004), p. 62.

4. *Zarkaoui*, Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.

5. Ibid.

6. 'Het [Engelse] woord "martyr" [martelaar] is afkomstig uit het Grieks en betekent "getuige". Christus was de eerste martelaar, "de getuige van het christelijk geloof", zoals hij in de Apocalyps van Johannes wordt genoemd.' Loretta Gerson, Silvia Mazzola en Venetia Morrison, *Rome, A Guide to the Eternal City* (Londen, Napoleoni & Wakefield Ltd, 1999), p. 50.

7. Abdallah Anas, interview door de auteur, Londen, februari 2005.

8. Gerson, Mazzola, Morrison, *Rome*, op. cit.

9. Hun heldhaftige opofferingen doen daarmee denken aan die van de Italiaanse *carbonari*, politiek gemotiveerde helden zoals bijvoorbeeld Pietro Micca, die bereid waren te sterven in de strijd om onafhankelijkheid van Oostenrijk in de negentiende eeuw.

10. Dit werd gelegitimeerd door een fatwa uitgevaardigd door de Saudische religieuze leider Abd al-Aziz Ben Saleh al-Yarbuu. Deze Saudische sjeik, die invloed heeft gehad op Al-Qaida, staat bekend om zijn strenge veroordeling van de Verenigde Staten. Hij beschouwt Amerika als een bron van kwaad en morele corruptie, en als de voornaamste vijand omdat het een oorlog tegen de islam heeft ingezet. Al-Yarbuu vaardigde een fatwa uit waarin hij verklaarde dat de huidige betrekkingen tussen de islam en het Westen zullen leiden tot een totale oorlog tegen de ongelovigen. Al-Yarbuu heeft, evenals andere

Saudische geleerden (zoals bijvoorbeeld Ali al-Judayr en Abderrahman al-Sadis), ook fatwa's uitgevaardigd ter rechtvaardiging van zowel de jihad tegen de Verenigde Staten als van de aanslagen van 11 maart 2004 in Madrid.

11. In Al-Yarbuu's boek *al Mukhtar fi hukm al intihar jawf ifsha al asrar* [Samenvatting van het Belang van Zelfmoord ter Voorkoming van de Onthulling van Geheimen], geciteerd in Abderrahim Ali, *Half al irhab. Tanzim al Qaeda min Abdallah Azzam ila Ayman al Zawahiri 1979-2003* (Caïro, Dar al Mahrusa, 2004), 3, p. 55. Hij komt tot de slotsom dat het voor moslims in de gevangenis is toegestaan zelfmoord te plegen teneinde te voorkomen dat men geheimen onthult die andere moslims of de gemeenschap van gelovigen zouden kunnen schaden. Er bestaat in de islamitische literatuur geen precedent voor deze verklaring, zodat hij vergelijkingen trekt met niet-religieuze situaties. Zo verwijst hij bijvoorbeeld naar omstandigheden waarin iemand in zee wordt gegooid om het gewicht van een boot te verminderen die anders zou zinken, waardoor iedereen aan boord zou omkomen, of wanneer de vijand een groep moslims als menselijk schild gebruikt. In die omstandigheden, betoogt hij, is het gewettigd moslims te doden om de *umma* te behoeden. In het boek schetst hij tien verschillende situaties die hij beschouwt als vergelijkbaar met een gevangengenomen moslim, en die iemand die zelfmoord pleegt recht geven op de status van martelaar.

12. Al-Zawahiri presenteert zijn betoog in *Wuyub al-yihad wa-fadl al-shahada* [Verplichting tot de Jihad en de Voortreffelijkheid van Martelaarschap], een document dat is geredigeerd en geproduceerd door zijn groep Al-Jihad. Dit document werd het strategische manifest van islamistisch terrorisme. Ali, *Half al irhab*, op. cit.

13. Ibid.

14. Loretta Napoleoni, *Terror Inc.* (Londen, Penguin, 2004), hoofdstuk 8.

15. Fouad Hussein, *Al-Zarqawi... The Second Generation of al Qaeda*, in 15 afleveringen gepubliceerd in *al Quds al Arabi*, juni 2005.

16. Paul Garwood, 'Zarqawi Stirred Violent Surge, US Contends Allegedly Plotted in Syrian Meeting', Associated Press, 19 mei 2005.

17. 'Love among the Suicide Bombs: Iraq's Opera', *China Daily*, 21 maart 2004.

18. Hala Jaber en Tony Allen-Mills, 'Suicide Bomber CDs Woo Martyrs to Iraq', *The Sunday Times*, 22 mei 2005

19. *The Event*, LBC TV (Beiroet), uitgezonden 15 mei 2005.

20. Jaber and Allen-Mills, 'Suicide Bomber CDs', op. cit.

21. Ibid.

22. Hala Jaber and Ali Rifat, 'Suicide Bombers Stream into Iraq', *The Sunday Times*, 8 mei 2005.

23. De Britse autoriteiten hebben met opzet nagelaten te erkennen dat de aanslagplegers van 7 juli in Londen zelfmoordterroristen waren, om te voorkomen dat de bevolking nog banger zou worden. Terreurexperts zijn er echter vast van overtuigd dat de aanslag wel door zelfmoordterroristen is uitgevoerd. Zie Elaine Sciolino en Don Van Natta Jr., 'Bombings in London: July 7 Blasts; Police Debate if London Plotters Were Suicide Bombers, or Dupes', *The New York Times*, 27 juli 2005.

24. *Zarkaoui*, Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.

25. Ibid.

26. De eerste Russische veldtocht tegen de Tsjetsjenen eindigde in 1996 met de nederlaag van het Russische leger. Khattab kwam uit de machtsstrijd die na de dood van generaal Jawhar Dudayev ontstond, naar voren als de nieuwe leider.

27. Khattab, die tot de salafistisch-jihadistische stroming behoorde, kwam in april 2002 door vergiftiging om het leven. Hij had de Sovjets zowel in Afghanistan bevochten als in Tadzjikistan gedurende de burgeroorlog (1992-94) samen met de moslimoppositie. Hij hielp de Azeri-moslims in het conflict in Nagorno Karabach (1988-94) en kwam in Tsjetsjenië aan tijdens de eerste oorlog (1994-96). De Russische autoriteiten hebben hem beschuldigd van de terroristische aanslagen in Rusland in augustus en september.

28. Zie voor een compleet profiel van Khattab: www.ummah.com/forum/archive/ index.php/t-5383.html.

29. *Al Sharq al Awsat* (Londen), 9-10 april 2004.

30. *Zarkaoui*, Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.

31. Peter Ern interview, CNN, maart 1998. Zie anusha.com/oamaint.htm.

32. Abu Whalid al-Masri, *The Story of the Arab Afghans from the Time of Their Arrival in Afghanistan Until Their Departure with the Taliban*, in afleveringen gepubliceerd in *Al-Sharq al-Awsat* (Londen), najaar 2004.

33. —, *The Story of the Arab-Afghans*, deel 2, 'Views Efforts to Acquire WMD', 9 december 2004.

34. —, *The Story of the Arab-Afghans*, deel 3, 'Tension between bin Laden, Taliban in 1996', 10 december 2004.

35. Ibid.

36. Al-Masri, *The Story of the Arab-Afghans*, deel 2, op. cit.

5 Terugkeer naar Afghanistan

1. *Under the Microscope*, Al-Jazeera Arabic Satellite TV, uitgezonden 1 juli 2004.

2. Leo Sisti, 'Zarqawi Segreto', *l'Espresso*, 30 september 2004.

3. *Under the Microscope*, op. cit.

4. *Abu Mos'ab al Zarqawi, from Herat to Baghdad.* Documentaire van Fouad Hussein. LBC TV (Beiroet), uitgezonden 27 en 28 november 2004, in het Arabisch. Transcriptie door Article Z and Firehorse Films.

5. *Zarkaoui, la Question Terroriste*, documentaire van Patrice Barrat, Najat Rizk and Ranwa Stephan, Arte TV (Frankrijk en Duitsland), uitgezonden 1 maart 2005. Niet-gepubliceerd oorspronkelijk script.

6. *Al Arabiyya*, 13 juli 2004.

7. *Zarkaoui*, Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.

8. Volgens de Libiër Nuuman Ben Uthman, in *Al-Hayat*, 8 november 2004.

9. *Zarkaoui*, Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.

10. Muhammad Makawi, een Egyptenaar, werd in 1963 geboren. Hij was lid van Al-Jihad en werd als een van de hoogste leiders van Al-Qaida beschouwd, belast met militaire en veiligheidsaangelegenheden. Hij wordt verantwoordelijk gehouden voor de terroristische aanslagen op de Amerikaanse ambassades in Kenia en Tanzania in augustus 1998.

11. *Zarkaoui*, Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.

12. 'Al-Zarqawi "Lone Wolf" Manipulated ISI and Saudi Intelligence', *Middle East Transparent*, 10 november 2004. Zie www.metransparent.com/texts/.

13. Het idee om een kamp in Herat op te zetten had te maken met de aanwezigheid van een paar honderd moedjahedien uit Syrië, Jordanië, Libanon en Palestina die in verband met lichte ideologische geschillen liever niet afhankelijk waren van Al-Qaida. Mullah Omar bood hun een gebied bij Herat aan op voorwaarde dat Al-Zarqawi aan het hoofd stond. Zie *Al-Hayat*, 15 februari 2004

14. *Zarkaoui*, Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.

15. Ibid.

16. Ibid.

17. Ibid.

18. *Under the Microscope*, op. cit.

19. Ibid.

20. Ibid.

21. Abu Baseer vaardigde in augustus 2003 vanuit Londen een fatwa uit waarin moslims werden opgeroepen tegen de Britse en Amerikaanse troepen te vechten, zelfs als dat een 'slechte moslim' als Saddam Hussein zou helpen. Jason Burke, 'Fury at Muslim Talks in Memory of 9/11 Hijackers', *The Observer*, 7 september 2003.

22. Dr. Hani al-Sibaii, 'al-Harakat al-islamiyya al-yihadiyya: Ansar al-Islam- Yeish al-Sunna- Abu Musaab al-Zarqawi- Kataib Abu Hafs', [Ansar al Islam,

Ansar al Sunnah, Abu Mus'ab al Zarqawi, and Abu Hafs Brigades] geplaatst 14 maart 2004 op al Basrah Net. Zie voor www.alshaab.com ook Foreign Broadcast Information Service (FBIS). Engelse vertaling: zie 'Terrorism: Jihadist Web Site Describes Jihadist Movements in Iraq', van Thompson Dialog.

23. Proto-staten zijn de uitkomst van een proces waarbij gewapende organisaties de sociaal-economische infrastructuur (belastingheffing, arbeidsbemiddeling, dienstverlening etc.) opbouwen van een staat zonder politieke structuur (geen territorium, geen zelfbeschikkingsrecht). Loretta Napoleoni, *Terror Inc* (London: Penguin, 2004).

24. al Sibaii, op. cit.

25. *Under the Microscope*, op. cit.

26. al Sibaii, op. cit.

27. 'Terrorism: Jihadist Web Site Describes Jihadist Movements in Iraq', op. cit.

28. Ibid. Mullah Krekar had in Noorwegen sinds 1991 de status van politiek vluchteling. In maart 2003 werd hij door de autoriteiten opgepakt en beschuldigd van deelname aan terroristische activiteiten, maar vervolgens vrijgesproken.

29. *Zarkaoui*, Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.

30. Ibid.

31. Ibid.

32. *Abu Mos'ab al Zarqawi*, Hussein, op. cit.

33. Ibid.

34. Ibid.

35. *Zarkaoui*, Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.

36. Ibid.

37. Ibid.

38. Ibid.

6 De terreurlegende Abu Musab al-Zarqawi

1. *Under the Microscope*, Al-Jazeera Arabic Satellite TV, uitgezonden 1 juli 2004.

2. Alle bewijsmateriaal voor de betrokkenheid van Al-Zarqawi bij het Millenniumcomplot is gebaseerd op bekentenissen van de daders; tot op heden is er nog geen hard bewijs geleverd. Hoe zijn die bekentenissen afgedwongen? De toepassing van martelingen in Arabische gevangenissen is wijdverbreid, vandaar dat diverse mensen twijfelen aan de betrouwbaarheid van deze bekentenissen en beschuldigingen. De betrokkenheid van Al-Zarqawi bij het

complot lijkt ook niet waarschijnlijk tegen de achtergrond van zijn plannen om na zijn ontslag uit de Al-Suwaqah-gevangenis uit Jordanië weg te gaan. 'Hij had altijd al weg gewild uit Jordanië omdat hij het hier niet meer kon uithouden; hij wilde de islam steunen vanuit een omgeving die als islamvriendelijk werd beschouwd. In die tijd werden daar andere dan Arabische landen geschikter voor gevonden,' legt Jarrah El Qaddah uit. In 1999 droomde Al-Zarqawi er nog steeds van zich aan te sluiten bij Khattab, naar Tsjetsjenië te gaan en tegen de Russen te vechten. *Zarkaoui: la Question Terroriste*, documentaire van Patrice Barrat, Najat Rizk en Ranwa Stephan. Arte TV (Frankrijk en Duitsland), uitgezonden 1 maart 2005.

3. 'Abu-Zubaydah speelde geen rol in de Al-Qaida-organisatie. Hij werd in Pakistan opgepakt, zoals ik later hoorde. Hij had een pension in de Pakistaanse hoofdstad Islamabad, ving Arabische moedjahedien op en verleende hun onderdak. Zijn enige functie was de moedjahedien van dienst te zijn, en hij had geen banden met de Al-Qaida-organisatie of andere organisaties. Ik herinner me dat Al-Qaida met hem afsprak dat hij de zieken en gewonden van de Arabische broeders opving en in Pakistan behandelde, of om veiligheidspapieren in orde te maken en te zorgen dat er transport-, communicatie- en andere reisbenodigdheden waren. Hij bood deze diensten aan in ruil voor materiële voordelen. Dit huis of pension was opgezet voor commercieel gebruik.' Zie Khalid al-Hammadi, 'Former bin Laden "Bodyguard" Recalls al Qaeda Figures, Views East Africa Bombings', deel 9 van een serie interviews met Nasir al-Bahari, *al Quds al Arabi*, 31 maart 2005.

4. *Al Sharq al Awsat*, 29 november 2001.

5. 'Killing of Israeli in Amman Related to Violence: Israeli Official', *People's Daily*, 8 augustus 2001.

6. *Zarkaoui*, Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.

7. *Abu Mos'ab al Zarqawi, from Herat to Baghdad*, documentaire van Fouad Hussein, LBC TV (Beiroet), uitgezonden 27 en 28 November 2004, in het Arabisch. Transcriptie door Article Z and Firehorse Films. Zie ook *Under the Microscope*, op. cit.

8. *Zarkaoui*, Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.

9. Ibid.

10. *Abu Mos'ab al Zarqawi*, Hussein, op. cit.

11. Colin Powells toespraak bij de Verenigde Naties, 5 februari 2003. Zie http://www.foxnews.com/story/0,2933,77676,00.html

12. Dr. Hani al Sibaii, 'al-Harakat al-islamiyya al-yihadiyya: Ansar al-Islam-Yeish al-Sunna, Abu Musaab al-Zarqawi- Kataib Abu Hafs' [Ansar al Islam, Ansar al Sunnah, Abu Mus'ab Al-Zarqawiand Abu Hafs Brigades,], geplaatst

14 maart 2004 op het al Basrah Net. Voor www.alshaab.com; zie ook Foreign Broadcast Information Service (FBIS). Engelse vertaling: zie 'Terrorism: Jihadist Web site Describes Jihadist Movements in Iraq', van Thompson Dialog.

13. Andrew McGregor, 'Ricin Fever: Abu Musab al-Zarqawi in the Pankisi Gorge' in 'Special Issue on Zarqawi', red. Mahan Abedin, *Terrorism Monitor*, 2, no. 24 (16 december 2004). See www.jamestown.org/publications.

14. Duncan Campbell, 'The Ricin Ring that Never Was', *The Guardian*, 14 april 2005.

15. Duncan Campbell, interview door de auteur, Londen, februari 2005.

16. Colin Powells toespraak bij de Verenigde Naties, 5 februari 2003. Zie http://www.foxnews.com/story/0,2933,77676,00.html.

17. *Under the Microscope*, op. cit.

18. Ibid.

19. Ibid.

7 Feiten en fictie over het internationale netwerk van Al-Zarqawi

1. Abdallah Anas, interview door de auteur, Londen, februari 2005.

2. *Under the Microscope*, Al-Jazeera Arabic Satellite TV, uitgezonden 1 juli 2004, in het Arabisch.

3. *Abu Mos'ab al Zarqawi, from Herat to Baghdad*, documentaire van Fouad Hussein, LBC TV (Beiroet), uitgezonden 27 en 28 november 2004, in het Arabisch. Transcriptie door Article Z en Firehorse Films.

4. Jordan National Television, uitgezonden 26 april 2004. Zie www.arabic.cnn.com.

5. Al-Jayyusi is een van de jonge Jordaniërs van wie men aanneemt dat ze in het kamp van Al-Zarqawi in Herat zijn getraind. De Jordaanse autoriteiten beschuldigden hem ervan de leider te zijn van de cel die in 2004 een aanslag wilde plegen op de Amerikaanse ambassade in Jordanië.

6. *Under the Microscope*, op. cit.

7. *Zarkaoui: la Question Terroriste*, documentaire van Patrice Barrat, Najat Rizk en Ranwa Stephan. Arte TV (Frankrijk en Duitsland), uitgezonden 1 maart 2005.

8. www.assabeel.net (n1 539, 2 mei 2004).

9. Zie voor deze interpretatie Gary Gambill, 'Abu Mos'ab al Zarqawi: A Biographical Sketch' in 'Special Issue on Zarqawi', red. Mahan Abedin, *Terrorism Monitor*, 2, no. 24 (16 december 2004). Zie www.jamestown.org/terrorism/news/article.php?issue–id=3179.

10. Voormalig moedjahed, interview door de auteur, Londen, februari 2005.

11. Matt Levitt en Julie Sawyer, 'Zarqawi's Jordanian Agenda' in 'Special Issue on Zarqawi', red. Mahan Abedin, *Terrorism Monitor*, 2, no. 24 (16 december 2004).

12. In *Al-Hayat*, 8 februari 2005, wijst Waddah Sharara erop dat Al-Zarqawi, net als eerder andere islamistische en nationalistische groepen, de voorbereiding van zijn Jordaanse cellen combineert met het toezicht op de Europese, zoals bijvoorbeeld de cel Al-Tawhid in Duitsland. Naar verluidt zouden leden van zijn groep contact hebben gezocht met de beruchte cel in Hamburg die de aanslagen van 11 september voorbereidde, en met een tweede cel in Milaan. Aangenomen wordt ook dat zijn mannen contact hadden met jihadisten in Parijs en Lyon en met Marokkanen in Madrid. Zie Jean-Charles Brisard, *Zarkaoui. Le nouveau visage d'Al-Qaida* (Parijs, Fayard, 2005).

13. *Al-Hayat*, 8 februari 2005.

14. De eerste cel bevond zich in Duitsland, de Al-Tawhid-cel die volgens velen banden had met de 11-septembercel van Al-Qaida in Hamburg. De andere Europese cellen bevonden zich in Italië, Frankrijk en Spanje. *Zarkaoui*, Brisard, op. cit.

15. *Zarkaoui*, Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.

16. Neil Mackay, 'Was it ETA or al Qaeda? The Confusion Over Who Was Behind the Madrid Bombing Obscures Intelligence Predictions of an Enhanced Terror Threat', *The Sunday Herald*, 14 maart 2004.

17. Anthony Barnett, Jason Burke en Zoe Smith, 'Terror Cells Regroup and Now They Target Europe', *The Observer*, 11 januari 2004.

18. 'Tentacle of Terror: Ansar al-Islam Goes International, Causing Tremors', *Daily Star*, 17 januari 2004.

19. Ibid.

20. Barnett, Burke en Smith, 'Terror Cells Regroup', op. cit.

21. Scott Macleod, 'A Jihadist's Tale', *Time* magazine, 4 april 2005.

22. *Al Sharq al Awsat*, 13 maart 2005.

23. Zie www.petra.gov.jo./nepras/2004/Apr/26/19114500.htm.

24. *Zarkaoui*, Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.

25. Ibid.

26. *Al Sharq al Awsat*, 24-25 februari 2005.

27. *Al Sharq al Awsat*, 8 februari 2005. De Baathpartij is een Arabische nationalistische partij die de eenheid van alle Arabieren voorstaat; er zijn Baathpartijen in diverse Arabische landen, waaronder Irak, Syrië, Jemen en Soedan.

28. *Al Sharq al Awsat*, 16 februari 2005.
29. *Zarkaoui*, Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.
30. Zie www.info.state.gov.
31. *Zarkaoui*, Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.
32. Loretta Napoleoni, *Terror Inc* (Londen, Penguin, 2004).

8 Opstandig Irak

1. Patrick Cockburn, 'Saddam's Agents "Murdered Cleric",' *Independent*, maart 1999, http://www.geocities.com/BourbonStreet/Quarter/1803/mmsalsadr.html.
2. Dhiya Rasan, 'When Sadrists Confronted Saddam, Muqtada al Sadr's Uprising Recalls Revolt Triggered by the Assassination of His Father Five Years Ago.' Institute for War and Peace Reporting, 14 april 2004, www.iwpr.net/index.pl?iraq–200404.html.
3. Moqtada al-Sadr werd in 1973 geboren. Na de moordaanslag op zijn vader kreeg hij een tijdlang huisarrest. Hij is een volgeling van de Iraanse sjiitische ayatollah Kazem al-Jayry en heeft bij hem gestudeerd in de Iraanse heilige stad Qom.
4. Ahmed S. Hashim, 'Understanding the Roots of the Shi'a Insurgency in Iraq,' *Terrorism Monitor*, 2, no. 13 (juli 2002), www.jamestown.org/publications.
5. Al-Sadr verkreeg nooit de *moetjahid*, het recht om wetten te maken gebaseerd op analyse van de Koran en het leven van de Profeet. De moejtahid wordt verleend aan godsdienststudenten die deze bronnen hebben bestudeerd.
6. Eitan Joffe en Amir Steinhart, 'Iraq-Primary Threats to Reconstruction,' International Policy Institute for Counter-Terrorism, 30 december 2004, www.ict.org.il.
7. Ibid.
8. Hashim, 'Understanding the Roots', op. cit.
9. Ahmed S. Hashim, 'Iraq's Chaos: Why the Insurgency Won't Go Away,' *Boston Review*, oktober-november 2004.
10. Amatzia Baram, 'Post-Saddam Iraq: The Shiite Factor,' *Iraq Memo #15*, 30 april 2003, http://www.brookings.edu/views/oped/fellows/baram20030430.html.
11. Die rechtbanken vervingen de voorgaande onder Saddam Hussein.
12. Bagdad, Basra, Mosul, Hilla, Diwaniyya en Baaquba.
13. Jayr al Din Hasib, *Mustqabal a Iraq. Al Ihtilal. Al Muqawama. Al tahrir wa al*

dimuqratiyya (Beiroet: Markaz Dirasat al Wahda al Arabiyya, 2004), p. 168.

14. Geciteerd in Rory McCarthy, 'False Dawn of Peace Lost in Violent Storm,' *The Guardian*, 8 april 2004.

15. Noorse journalist, interview door de auteur, Londen, februari 2005.

16. Ahmed S. Hashim, 'Iraq's Chaos,' op. cit.

17. Ibid.

9 De nieuwe Mongolen

1. Geciteerd in Charles Glover, 'Smiles and Shrugs Speak Volumes about Nature of Attacks on American Troops,' *The Financial Times*, 25 september 2003.

2. Saad al-Fagih, interview door de auteur, Londen, februari 2005.

3. *Bashaer*, no. 26, 27 december 2004. Voor meer informatie over het idee dat de Amerikanen de nieuwe Mongolen zijn, zie ook: 'Iraqi Vice President: Thousands of Suicide Attackers Will Fight Against US,' *Der Spiegel*, 1 februari 2003; Sam Hamod, 'The New Mongols, Al-Jazeera, 19 november 2004.

4. Ibid.

5. Op 28 april 2003 verklaarde Saddam Hussein dat Bush met de hulp van Alqami Bagdad was binnengekomen; *al Quds al Arabi*, 30 april 2003.

6. Abu Mos'ab al Zarqawi, *Wisaya li-l Mujahedin*, www.22lajnah22.co.uk, ook FBIS Archives, Thompson Dialog.

7. Nick Fielding, interview door de auteur, Londen, februari 2005.

8. *Zarkaoui: la Question Terroriste*, documentaire van Patrice Barrat, Najat Rizk en Ranwa Stephan. Arte TV (Frans-Duitse zender), uitgezonden op 1 maart 2005.

9. Ibid.

10. Praatprogrammadebat over *Abu Mos'ab al Zarqawi, from Herat tot Baghdad*, (documentaire van Fouad Hussein, LBC TV, uitgezonden op 27 en 28 november 2004), LBC TV (Beiroet), 28 november 2004.

11. *Al Sharq al Awsat*, 7 augustus 2004.

12. *Zarkaoui*, Barrat, Rizk en Stephan, op. cit.

13. Praatprogrammadebat over *Abu Mos'ab al Zarqawi*, op. cit.

14. In april 2005 ontsloegen de Verenigde Staten zichzelf van elke verantwoordelijkheid betreffende de moord op Calipari.

15. *Al Sharq al Awsat*, 29 maart 2005.

16. *Al Sharq al Awsat*, 13 maart 2005.

17. *Al Sharq al Awsat*, 29 maart 2005.

18. Een van de eisen in ruil voor Bergs leven was de vrijlating van Iraakse vrouwelijke gevangenen.

19. Al Zarqawi, *Wisaya li-l Mujahedin*, op. cit.

20. In maart 624 versloegen zo'n driehonderd moslims onder leiding van de Profeet zelf het leger van Mekka in de buurt van Badr, *al Quds al Arabi* (Londen), 12 mei 2004.

21. *Al Sharq al Awsat*, 29 maart 2005.

22. Fatwa's ter rechtvaardiging van het executeren van gijzelaars en gevangenen worden ook uitgevaardigd door de Saudische oelema's. Yussuf al-Ayyiri is een deskundige op het gebied van salafistische jihadgroeperingen en schreef *Hidaya al hiyari fi yawaz qatl al asara* [Gids voor de verwarden aangaande de legitimiteit van het doden van gevangenen]. Abu al-Bara al-Najdi schreef *Isaad al ajyar fi ihyá sunna nahr al kuffar* [De vreugde en de voordelen van de revitalisatie van de traditie van het afslachten van heidenen]. Al-Ayyiri richt zich tot diegenen die het ongeoorloofd vinden de keel van een gevangene door te snijden en tot diegenen die de voorkeur geven aan het respecteren van de internationale verdragen inzake de behandeling van gevangenen. Zijn geschrift is vooral een juridische rechtvaardiging voor het afslachten van gijzelaars en gevangenen, maar voegt toe dat het geoorloofd is ze vrij te laten in ruil voor geld. Hij verstaat onder krijgsgevangenen ook gegijzelde burgers die niet op het slagveld zijn gemaakt en zelfs diegenen die ongewapend worden opgepakt.

Abu al-Bara al-Najdi valt diegenen aan die het idee verwerpen dat moedjahedien die heidenen de keel doorsnijden 'Gods wetten en de Traditie van de Profeet toepassen en [handelen] uit wraak van de onderdrukte moslimbroeders.' Hij citeert in dit dunne boekje bewijzen ter rechtvaardiging van zulke daden, uit de Koran, de Traditie van de Profeet en de uitspraken van de oelema. 'God heeft ons opgedragen paniek te zaaien onder de vijand en elke weg is daarbij wettig toegestaan totdat ze ons vrezen en ophouden te denken aan het vermoorden van onze broeders en het verkrachten van onze zusters. Het afslachten van de heidenen die oorlog voeren, jaagt de vijand angst aan [...] en leidt tot diens aftocht en nederlaag.'

23. Zoals de Egyptische groepering Al-Takfir wa al-Hijra van Shukri Mustafa. In juli 1977 ontvoerde deze groep de voormalige minister van Awqaf (Godsdienstzaken), sjeik Muhammad al-Dhahabi, die zeer kritisch stond tegenover hun denkbeelden. Al-Takfir eiste de vrijlating van een aantal van haar leden en losgeld voor Al-Dhahabi. Hij werd uiteindelijk terechtgesteld. Zie Abd al Azim Ramadan, *Jamaat al takfir fi Misr* (Caïro: al Haiya al Misriyya al Amma li-l-Kitab, 1995), 111-16.

24. De Beweging voor Nationaal Islamitisch Verzet strijdt tegen de bezetting door de coalitietroepen en heeft als einddoel het stichten van een onafhankelijke staat; zie Salman al Yumayli, um' "al-Ittijahat al fikriyya wa al siya-

siyya li-l-maqawama al imqiyya," Al-Jazeera, 3 oktober 2004, www.aljazeera.net.

25. *Al Sharq al Awsat*, 20 maart 2005.

10 De Iraakse jihad

1. *Zarkaoui: la Question Terroriste*, documentaire van Patrice Barrat, Najat Rizk en Ranwa Stephan. Arte TV (Frans-Duitse zender), uitgezonden op 1 maart 2005.

2. 'Nayaf Bombing Kills Shi'ite Leader, Followers Say Iraqi Officials: At Least 125 Dead, 142 Wounded,' *al Hayat*, 12 februari 2004.

3. Al-Tawhid wa al-Jihad was een overgangsgroepering die in april-mei 2004 werd opgericht door het samengaan van een aantal kleinere jihadgroeperingen. Ze bleef tot het eind van het jaar bestaan, toen Al-Zarqawi de vertegenwoordiger van Al-Qaida in Irak werd.

4. Privé-archief van de auteur. Zie ook Fouad Hussein, *Al Zarqawi... the Second Generation of al Qaeda*, als vijftiendelige serie verschenen in *al Quds al Arabi*, juni 2005.

5. Ahmed S. Hashim, 'Iraq's Chaos: Why the Insurgency Won't Go Away', *Boston Review*, oktober-november 2004.

6. Voormalige moedjahed die toegang heeft tot de soennitische umma in Irak. Interview door de auteur, Londen, februari 2005.

7. Hashim, 'Iraq's Chaos,' op. cit.

8. Saad al-Fagih, interview door de auteur, Londen, februari 2005.

9. Hashim, 'Iraq's Chaos,' op. cit.

10. *Al Sharq al Awsat*, 27 augustus 2004.

11. Correspondentie van Al-Zarqawi, *Ila ummati al galiyya*, 5 april 2004, privé-archief van de auteur. Zie ook Fouad Hussein, *Al Zarqawi... the Second Generation of al Qaeda*, als vijftiendelige serie verschenen in *al Quds al Arabi*, juni 2005.

11 Afglijden naar een burgeroorlog

1. Moshe Marzuk, 'The City of Falluja, a Myth of Heroism in the Iraqi Insurgency', International Policy Institute for Counter-Terrorism, 1 december 2004, www.ict.org.il.

2. Ibid.

3. Michael Howard, '40,000 Iraqi Troops Crackdown on Insurgents', *The Guardian*, 27 mei 2005.

4. Scott Ritter, 'The Risk of al Zarqawi's Myth', Al-Jazeera, 7 januari 2005.

5. Dana R. Dillon, 'Insurgency Has Its Limits; Enemy Victory Is Far From Assured', *National Review*, 25 november 2003, http://www.nationalreview.com.

6. 'Interview with Muthanna Arit al Dari', *al Dustour* (Amman), 2 november 2004.

7. *Al Sharq al Awsat*, 10 februari 2005.

8. Correspondentie van Al-Zarqawi, *Ila ummati al galiyya*, 5 april 2004, privé-archief van de auteur. Zie ook Fouad Hussein, *Al Zarqawi... the Second Generation of al Qaeda*, als vijftiendelige serie verschenen in *al Quds al Arabi*, juni 2005.

9. Verklaring van Hatem Karim al-Fallahi (lid van het bemiddelingscomité van de inwoners van Falluja), 'Maaraka al Falluja', Al-Jazeera, 7 november 2004.

10. Osama bin Laden, 'Communication to the Great Iraqi People and to our Glorious Arab Community Regarding the Battle for the Liberation of Iraq and the Heroic Battle of Falluja', www.al-moharer.net.

11. Al Mashhad al Iraqi, 'Maaraka al Falluja,' Al-Jazeera, 7 november 2004. www.aljazeera.net.

12. *Al Sharq al Awsat*, 6 juni 2004.

13. Volgens Abdullah Anas, die zeven jaar lang aan de zijde vocht van de legendarische Masood, waren er op een en hetzelfde moment nooit meer dan drieduizend Arabieren in Afghanistan.

14. Bin Laden, 'Communication to the Great Iraqi People...', op. cit.

15. De Iraakse minister van Binnenlandse Zaken, Fallah al-Naquib, verklaarde dat Al-Zarqawi eind januari 2005 één uur voordat Iraakse veiligheidstroepen arriveerden wist te ontsnappen, en dat hij al een paar keer eerder net aan hen was ontsnapt, ondanks het bestaan van een speciale veiligheidseenheid die belast is met het opsporen van de leiders van gewapende groeperingen. In mei 2003 beweerden islamitische bronnen in Londen dat hij in Falluja was opgepakt, nadat hij bij een protestdemonstratie van de bevolking op Amerikaanse militairen had geschoten, *al Sharq al Awsat*, 1 mei 2003. Ongeveer een jaar later werd in Falluja een verklaring uitgegeven waarin beweerd werd dat Al-Zarqawi was omgekomen bij een luchtaanval van de coalitietroepen op de kampen van Ansar al-Islam in Sulaymaniyya (Iraaks Koerdistan) in april 2003.

16. Osama bin Laden, 'Message to the Iraqi Muslims in Particular and in General to the Community of Believers', *Dhirwat al-Sinam* (virtueel tijdschrift van de groep Qaida-al Yihad fi bilad al-Rafidayn), no. 1 (muharram 1426), 27 december 2004. Zie ook het privé-archief van de auteur.

17. Ibid.

18. Khalid al Hammadi, 'Former bin Laden "Bodyguard" Discusses al Qaeda Stance on Saudi, Iraqi Affairs,' deel 8 van een serie interviews met Nasir al-Bahari, *al Quds al Arabi*, 31 maart 2005.

12 De ware aard van het Iraakse verzet

1. 'Website Says Al-Zarqawi Wounded', Al-Jazeera, 24 mei 2005, www.english.aljzeera.net.

2. Mohamad Bazzi, 'Newsday Exclusive: Where is Al Zarqawi?,' *Newsday*, 21 december 2004.

3. Ibid.

4. James Bennet, 'The Mystery of the Insurgency', *The New York Times*, 15 mei 2005.

5. *The Event*, LBC TV (Beiroet), uitgezonden op 15 mei 2005, Engelse vertaling van script door FBIS.

6. Ibid.

7. Scott Ritter, 'The Risks of the Al-ZarqawiMyth', Al-Jazeera, 14 december 2004.

8. Bennet, 'The Mystery of the Insurgency', op. cit.

9. Tom Lasseter, 'Political Instability in Iraq Causes Some to Form Militias', *Knight Ridder*, 6 april 2005.

10. *The Event*, op. cit.

11. 'Op de vraag of de inval voor Irak een bevrijding of een vernedering was, zien we wederom dat deze regio sympathieker staat tegenover de Amerikaanse regering, aangezien 49 procent van de sjiieten verklaart dat het een bevrijdingsoorlog was, terwijl slechts 27 procent zegt dat het voor hun land vernederend was. Bij sjiieten elders lagen die percentages van steun aanzienlijk lager (34 procent). Hoewel veel sjiieten achter de inval stonden, zijn er veel meer die ontevreden zijn over de bezetting. De steun voor de sjiitische islamistische geestelijke Moqtada al-Sadr, die de strijd tegen de Amerikaanse troepen in Nayaf leidt, wat voor sjiieten een van hun heiligste steden is, is de afgelopen maanden dramatisch gestegen.' Eitan Joffe en Amir Steinhart, 'Iraq- Primary Threats to Reconstruction', International Policy Institute for Counter-Terrorism, 30 december 2004.

12. Ibid.

13. Greg Jaffe, 'Bands of Brothers – New Factor in Iraq: Irregular Brigades Fill Security Void', *The Wall Street Journal*, 16 februari 2005.

14. Lasseter, 'Political Instability', op. cit.

15. Ibid.

16. A.K. Gupta, 'Let a Thousand Militias Bloom', Indymedia, 21 april 2005, www.nyc.indymedia.org/feature/display/148554/index.php.

17. Joffe en Steinhart, 'Iraq,' op. cit. 'De soennitische regio is een bron van veel verzet tegen de Amerikaanse bezetting. Deze regio is alleen al verantwoordelijk voor meer dan de helft van het aantal coalitieslachtoffers door vijandelijkheden. Alleen al in de belangrijkste steden in deze regio – Falluja, Ramadi, Tikrit en Sammara – zijn meer dan 170 Amerikaanse gewonden gevallen, bijna 20 procent van alle vijandelijke coalitieslachtoffers in Irak sinds het begin van de oorlog. Van alle regio's lijken de soennitische gebieden het zwaarst getroffen door geweld gedurende de oorlog en de daaropvolgende bezetting. Onderzoeken wijzen uit dat van de meer dan 22 procent van de Iraakse huishoudens die het afgelopen jaar rechtstreeks met geweld te maken hebben gehad, meer dan 33 procent in soennitische gebieden ligt, en een andere 33 procent in Bagdad, waar ook veel soennitische Arabieren wonen.'

18. 'Website Says Al-Zarqawi Wounded', Al-Jazeera, op. cit.

13 De balkanisering van Irak

1. Mohamad Bazzi, 'Newsday Exclusive: Where is Al Zarqawi?', *Newsday*, 21 december 2004.

2. Dan Murphy, 'In Fallujah's Wake, Marines Go West, US and Iraqi Forces Have Launched Operation River Blitz, Targeting Insurgents in Cities along the Euphrates', *Christian Science Monitor*, 24 februari 2005.

3. 'Mass Resignations Before Iraqi Vote', CBS News, 16 januari 2005.

4. Greg Jaffe, 'Bands of Brothers – New Factor in Iraq: Irregular Brigades Fill Security Void', *The Wall Street Journal*, 16 februari 2005.

5. A.K. Gupta, 'Unraveling Iraq's Secret Militias: Ruthless U.S. Tactics are Propelling the Country Towards Civil War', *Z Magazine*, zmagsite.zmag.org/Images/gupta0505.html.

6. Milan Rai, interview door de auteur, Londen, februari 2005. Zie ook: Milan Rai, 'Regime Unchanged: Why the War in Iraq Changed Nothing', (Londen: Pluto Press, 2003).

7. Jaffe, 'Bands of Brothers', op. cit.

8. Gupta, 'Unraveling Iraq's Secret Militias,' op. cit.

9. Michael Hirsh en John Barry, 'The Salvador Option: The Pentagon May Put Special Forces-Led Assassination or Kidnapping Teams in Iraq', *Newsweek*, 8 januari 2005, www.msnbc.msn.com/id/6802629/site/newsweek/.

10. Scott Ritter, 'The Salvador Option', Al-Jazeera, 20 januari 2005.

11. Hirsh en Barry, 'The Salvador Option', op. cit.

12. Ibid.

13. Robert Parry, 'Bush's Death Squads', ConsortiumNews.com, 11 januari 2005.

14. Hirsh en Barry, 'The Salvador Option', op. cit.

15. Ibid.

16. Thanassis Cambis, 'Fight for Minds Uses a TV Show as Battleground', *The Boston Globe*, 18 maart 2005.

17. Gupta, 'Unraveling Iraq's Secret Militias', op. cit. Gupta schreef in *Z Magazine* dat het programma nu geleid wordt door de in Australië gevestigde Harris Corporation (een belangrijke aannemer van overheidscontracten) die 96 procent van haar politieke financiering in 2004 – meer dan 260.000 dollar – aan de Republikeinen doneerde).

18. Carlyle Murphy en Khalid Saffar, 'Actors in the Insurgency Are Reluctant TV Stars: Terror Suspects Grilled, Mocked on Hit Iraqi Show,' *The Washington Post*, 5 april 2005, www.washingtonpost.com

19. Zie www.csis.org/features/iraq–deviraqinsurgency.pdf

Epiloog

1. Zie www.usinfo.state.gov, op 18 november 2004 geplaatst.

2. 'Men gaat ervan uit dat Setmariam Nasar nu in Irak is, waar hij vecht aan de zijde van de in Jordanië geboren terroristenleider Abu Musab al-Zarqawi, zegt Brisard, de Franse onderzoeker die in de Verenigde Staten werkt voor advocaten van de slachtoffers van 11 september', Associated Press, 10 maart 2005.

3. De vooraanstaande Spaanse antiterrorismerechter, Baltasar Garzon, stelt in een aanklacht uit september 2003 tegen vijfendertig Al-Qaida-verdachten – onder wie Osama bin Laden en Setmariam – dat het overleg in Tarragona werd gebruikt om de laatste besluiten te nemen over de aanvallen op het World Trade Center en het Pentagon, zoals het vaststellen van de exacte datum. www.usatoday.com/news/world/2004-11-28-spain-911

4. 'Aangenomen wordt dat de man een plaatsvervanger is van Mustafa Setmariam, een voortvluchtige met een dubbele Spaans-Syrische nationaliteit die ervan verdacht wordt een sleutelfiguur te zijn in de 11-maart-rugzakaanslagen gericht tegen het forensentreinnetwerk van Madrid, zo schrijft de krant ABC, waarbij informatie van de FBI wordt geciteerd.' Zie ibid.

5. '[Setmariam Nasar], die vanwege zijn huwelijk de Spaanse nationaliteit

heeft, heeft vroeger de leiding gehad over en gedoceerd in terroristische opleidingskampen in Afghanistan, waar hij Osama bin Laden heeft ontmoet, en het is bekend dat hij een deskundige is op het gebied van gif.' www.tkb.org/KeyLeader.jsp?memID=6065

6. 'Mustafa Setmariam is de huidige nummer 2 en ideoloog van het terreurnetwerk van Abu Musab al-Zarqawi, het hoofd van Al-Qaida in Irak.' Het volledige artikel: 'Spanish Daily Examines Role of Two Spanish Terrorists in al Qaeda', Department of Homeland Security, 21 maart 2005, www.homelandsecurityusnet/Spanish–daily–examines–role–of–t.htm.

7. Jean-Charles Brisard, 'Zarkaoui, le nouveau visage d'Al-Qaida' (Parijs: Fayard, 2005), 248-9.

8. *Al-Hayat*, 14 januari 1996.

9. Ibid.

10. *Al-Hayat* beschouwde Setmariam Nasar (Abu Musab al-Suri) als de leider van de Islamic Armed Group en verantwoordelijk voor de fatwa's die deze groep heeft uitgevaardigd waarin de moord op de leider van de Islamic Salvation Front wordt gerechtvaardigd (30 maart 1995, 12 januari 1996, 14 januari 1996). Setmariam ontkent die beschuldiging (*Al-Hayat*, 17 januari 1996) en won een rechtszaak waardoor de krant zijn verontschuldigingen aan Setmariam moest plaatsen (*Al-Hayat*, 20 april 1997).

11. Omar Abd al-Hakim (Abu Musab al-Suri), 'Raddan ala iilan wizarat al Kharijiyya al Amrikiyya' [Antwoord op de Verklaring van de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken], december 2004, privé-archief van de auteur.

12. Ibid.

13. Ibid.

Chronologie

oktober 1966: Ahmad Fadel al-Khalayash wordt geboren in het Ma'sum-district in Zarqa, Jordanië.

juni 1967: Op 5 juni begint de zogenoemde Zesdaagse Oorlog tussen Israël en zijn Arabische buurlanden: Egypte, Jordanië en Syrië. Na de Israëlische overwinning bezet Israël de Sinaï, de Gazastrook, de Golanhoogte, de Westelijke Jordaanoever en de Oude Stad van Jeruzalem.

1967: Begin van de uittocht van de Palestijnen uit de Bezette Gebieden. Onder hen bevindt zich Issam Muhammad Taher al-Barqawi, beter bekend als Abu Muhammad al-Maqdisi, die met zijn familie zijn toevlucht zoekt in Zarqa alvorens verder te trekken naar Koeweit. Hij is de toekomstige geestelijk leidsman van Al-Zarqawi.

1968-1969: De militaire vleugel van de PLO komt voortdurend in botsing met de Jordaanse autoriteiten.

september 1970: Koning Hussein van Jordanië verijdelt een poging van Palestijnse groeperingen, hoofdzakelijk de PLO, om zijn monarchie omver te werpen en gooit de PLO uit de Jordaanse vluchtelingenkampen waarin Palestijnen verblijven die door de Israëlische bezetting uit hun huizen zijn verjaagd. Deze episode staat bekend als Zwarte September.

1971: Sjeik Abdallah Azzam verhuist naar Jordanië.

december 1979: De Sovjet-Unie valt Afghanistan binnen; begin van wat bekend zal worden als de jihad tegen de Sovjets.

1980: De Jordaanse regering zet sjeik Abdallah Azzam bij militair decreet het land uit.

1981: Sjeik Abdallah Azzam gaat naar Pakistan en vandaar naar Afghanistan, waar hij al snel geestelijke leidsman van de moedjahedien wordt.

1982: Beiroet, Libanon, wordt gedurende de Israëlische bezetting gebombardeerd.

1984: Sjeik Abdallah Azzam sticht de Maktab al-Khidamat, het Arabisch-Afghaans Bureau, om de stroom van Arabische strijders te coördineren die naar Afghanistan gaan om deel te nemen aan de jihad tegen de Sovjets.

1984: Al-Zarqawi's vader, Fadil Nazzal, sterft.

1987: Al-Zarqawi wordt veroordeeld tot twee maanden gevangenisstraf wegens een geweldsmisdrijf.

1988: Sjeik Abdallah Azzam vraagt Osama bin Laden een register aan te leggen van alle Arabische moedjahedien die hebben deelgenomen aan de jihad tegen de Sovjets. De database staat bekend als Sijl al Qaeda (Register van Al-Qaida).

1988: Al-Zarqawi trouwt met zijn eerste vrouw, Intisar Baqr al-Umari, een nicht van hem.

1988: De belegering van Khost (Afghanistan) wordt beëindigd, en de Sovjets trekken zich na hun nederlaag uit de stad terug.

februari 1989: De Sovjets voltooien de terugtrekking van hun troepenmacht uit Afghanistan.

voorjaar 1989: Al-Zarqawi komt aan in Pakistan, van waaruit hij naar Khost vertrekt.

november 1989: Sjeik Abdallah Azzam wordt vermoord. Osama bin Laden en Ayman al-Zawahiri nemen de macht over Al-Qaida over en vormen het om tot een internationale terroristische organisatie.

1989-1990: Al-Zarqawi maakt kennis met en wordt vrienden met Saleh al-Hami, een moedjahed, correspondent van een jihadistisch tijdschrift.

1990: Ayman al-Zawahiri ontwikkelt het concept van zelfmoordacties als een terroristische techniek om tegen de vijand in te zetten.

1991: Al-Hami trouwt in Pakistan met een van Al-Zarqawi's zusters.

1991: Al-Zarqawi begint de Zayd Bin-moskee in Peshawar te frequenteren.

1991: Al-Zarqawi ontmoet Al-Maqdisi, die zijn geestelijk leidsman wordt, en begint zijn religieuze introductie tot het moderne salafisme.

maart 1991: Mustafa Shalabi, een aanhanger van Azzam, wordt in New York vermoord.

oktober 1991: De Jordaanse regering steunt een Midden-Oostenvredesconferentie die in Madrid wordt gehouden.

1992: Al-Zarqawi begint zijn militaire training in het Sada-kamp in Afghanistan.

februari 1993: Ramzi Youssef en zijn medeplichtigen proberen het World Trade Centre in New York op te blazen.

september 1993: Israël en de PLO tekenen in Washington de vredesakkoorden van Oslo.

herfst 1993: Al-Zarqawi en Al-Maqdisi keren terug naar Zarqa.

1994: Al-Maqdisi vaardigt een fatwa uit waarin het gebruik van gewapende aanslagen – inclusief explosieven – tegen het Israëlische leger in Palestina wordt gelegitimeerd. Al-Zarqawi en Al-Maqdisi vormen een jihadorganisatie, Al-Tawhid.

maart 1994: Al-Zarqawi en Al-Maqdisi worden, tezamen met hun kameraden,

gearresteerd wegens de vestiging van de illegale cel Al-Tawhid (door de Jordaanse autoriteiten Bayaat al Imam genoemd). Ze worden gevangengezet in de Al-Suwaqah-gevangenis.

oktober 1994: De Jordaanse regering ondertekent een vredesakkoord met Israël; Jordanië wordt geconfronteerd met een nieuwe golf van politiek geweld.

1995: Al-Qaida pleegt een bomaanslag op de Egyptische ambassade in Islamabad, Pakistan.

juni 1996: Al-Qaida pleegt een aanslag op de Khobar Towers in Dhahran, Saudi-Arabië, waarbij negentien Amerikaanse militairen omkomen in wat de dodelijkste aanslag op Amerikanen in het Midden-Oosten is sinds 1983.

november 1996: Al-Zarqawi en Al-Maqdisi worden door de Jordaanse rechtbanken veroordeeld. Ze worden opgesloten in de Al-Suwaqah- en vervolgens in de Jafar-gevangenis.

1996: De eerste Tsjetsjeense oorlog eindigt met de nederlaag van de Russen. Tamer Sakeh Suwaylam, beter bekend als Al-Khattab, wordt leider van de jihadstrijders in Tsjetsjenië.

juli 1997: De Egyptische vleugel van de Islamitische Jihad doodt vier politieagenten en vijfentachtig toeristen in Luxor, Egypte.

1998: Osama bin Laden en Ayman al-Zawahiri vormen het Internationaal Front voor de Jihad tegen de Joden en de Kruisvaarders.

augustus 1998: Al-Qaida pleegt bomaanslagen op de Amerikaanse ambassades in Kenia en Tanzania.

1999: Begin van de tweede Tsjetsjeense oorlog.

1999: Jordaanse autoriteiten verijdelen het Millenniumcomplot.

mei 1999: Koning Abdallah van Jordanië verleent amnestie ter ere van zijn kroning; Al-Zarqawi wordt uit de gevangenis vrijgelaten.

herfst 1999: Al-Zarqawi reist met zijn moeder naar Pakistan.

2000: Al-Zarqawi wordt in Pakistan gevangengezet wegens het in bezit hebben van een verlopen visum. Als hij vrijkomt gaat hij naar Afghanistan. Hij vestigt zich in Lougar en vormt een kleine groep, bestaande uit Jordaniërs en Palestijnen.

2000: Al-Zarqawi ontmoet Osama bin Laden in Kandahar.

september 2000: De Jordaanse autoriteiten veroordelen acht van de achtentwintig mannen die wegens het Millenniumcomplot zijn aangeklaagd en die tot de doodstraf worden veroordeeld. Er wordt geen melding gemaakt van de deelname van Al-Zarqawi.

oktober 2000: Al-Qaida valt het Amerikaanse marineschip *USS Cole* aan in de haven van Aden, Jemen.

2000-2001: Al-Zarqawi vestigt een trainingskamp in de buurt van Herat, aan

de Afghaanse grens met Iran, voor Jordaanse, Palestijnse en Syrische strijders.

2000-2001: Een groep jihadisten uit de Jordaanse stad Salt vestigt zich in Iraaks Koerdistan en vormt Yund al-Islam, het Leger van Islam.

augustus 2001: Yitzhak Snir, een eenenvijftigjarige Israëlische diamanthandelaar, wordt in Jordanië vermoord. De 'Rechtvaardigen van Jordanië', een tot dan toe onbekende organisatie, eist de verantwoordelijkheid voor de moord op.

september 2001: Al-Qaida valt de Verenigde Staten aan.

september 2001: Al-Zarqawi verlaat met een karavaan het kamp in Herat en vertrekt naar Kandahar.

oktober 2001: De coalitietroepen beginnen Afghanistan te bombarderen.

november 2001: Functionarissen van de Koerdische geheime dienst waarschuwen de Verenigde Staten dat Al-Zarqawi naar Koerdisch Irak is vertrokken en dat hij Al-Qaida in Irak vertegenwoordigt.

november 2001: In het tweede proces wegens het Millenniumcomplot komt Al-Zarqawi's naam voor op de lijst van mensen die van deelname worden beschuldigd.

december 2001: In Iraaks Koerdistan wordt Ansar al-Islam gevormd, terwijl leden van Yund al-Islam met andere jihadistische groeperingen fuseren.

2002: Al-Zarqawi neemt deel aan de slag om Tora Bora. Na de nederlaag bereikt hij via Iran Iraaks Koerdistan.

februari 2002: Al-Zarqawi wordt bij verstek veroordeeld tot vijftien jaar gevangenisstraf wegens deelname aan het Millenniumcomplot.

oktober 2002: Laurence Foley, een Amerikaans diplomaat, wordt in Amman vermoord. De Jordaanse autoriteiten beschuldigen Al-Zarqawi van deze moord en ook van die op Yitzhak Snir.

oktober 2002: Jemaah Islamiyah pleegt een aanslag op een nachtclub in Bali, waarbij meer dan tweehonderd mensen omkomen.

februari 2003: Minister van Buitenlandse Zaken van de Verenigde Staten, Colin Powell, beschrijft Al-Zarqawi in zijn toespraak in de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties als de schakel tussen Al-Qaida en het bewind van Saddam Hussein.

maart 2003: De coalitietroepen starten een militaire interventie in Irak.

april 2003: Bewoners van de wijk Sadr City in Bagdad nemen onder aanvoering van een jonge sjiitische geestelijke, Moqtada al-Sadr, de wapens op tegen de coalitietroepen.

mei 2003: In de soennitische driehoek nemen soennitische inwoners de wapens op tegen de coalitietroepen.

juni 2003: Moqtada al-Sadr vormt een eigen militie, Jeish al-Mahdi.

augustus 2003: Een aanslag op de Amerikaanse ambassade in Irak, met veertien doden en veertig gewonden, wordt toegeschreven aan Al-Zarqawi.

augustus 2003: Bij het VN-hoofdkwartier in Bagdad ontploft een autobom, waarbij het hoofd van de delegatie en enkele andere delegatieleden omkomen. Enkele dagen later brengt Yassin Jarrad, de vader van Al-Zarqawi's tweede vrouw, een autobom tot ontploffing bij de Imam Ali-moskee in Nayaf. Daarbij komen 125 mensen om het leven, onder wie ayatollah Muhammad Baqer al-Hakim, geestelijk leider van de sjiitische religieuze organisatie Supreme Council of the Islamic Revolution (SCIRI). Al-Zarqawi eist de verantwoordelijkheid voor beide aanslagen op.

december 2003: Saddam Hussein wordt door coalitietroepen opgepakt.

januari 2004: In een door de Amerikaanse autoriteiten onderschepte brief, toegeschreven aan Al-Zarqawi, eist de schrijver de verantwoordelijkheid op voor het merendeel van de acties die vanaf maart 2003 tegen de coalitietroepen zijn uitgevoerd.

maart 2004: Bij een serie gecoördineerde bomaanslagen in de metro van Madrid komen 191 mensen om het leven. Weken later blazen islamitische verdachten van een tweede, maar mislukte, bomaanslag op een trein zichzelf op.

maart 2004: Coalitietroepen organiseren een eerste aanval op Falluja in een poging het verzet tegen de coalitiebezetting neer te slaan. Vier medewerkers van de firma Blackwater Security worden in Falluja gelyncht.

april 2004: De Jordaanse autoriteiten verijdelen een aanslag op de Amerikaanse ambassade in Amman. Al-Zarqawi eist de verantwoordelijkheid voor de aanslagpoging op. Een paar dagen later eisen de 'Rechtvaardigen van Jordanië' de verantwoordelijkheid op voor de moord op Lawrence Foley en Yitzhak Snir. De boodschap is vergezeld van de patroonhulzen van de kogels die op de twee slachtoffers zijn afgevuurd.

april 2004: Meer dan 250 mensen worden gedood wanneer de Amerikaanse troepen de belegering van Falluja inzetten.

april 2004: Al-Zarqawi wordt door de Jordaanse Veiligheidsrechtbank veroordeeld tot de dood door ophanging wegens zijn deelname aan de moord op Laurence Foley.

april 2004: Nicholas Berg wordt door Al-Zarqawi gegijzeld en een maand later geëxecuteerd.

oktober 2004: Osama bin Laden benoemt Al-Zarqawi tot vertegenwoordiger van Al-Qaida in Irak.

november 2004: Coalitietroepen voeren een tweede grote aanval op Falluja uit.

januari 2005: De Iraakse verkiezingen voor de wetgevende vergadering vinden plaats terwijl soennitische groeperingen tot een boycot oproepen; de partij van Ibrahim al-Jaafari komt als winnaar uit de strijd.

februari 2005: Een golf van zelfmoordaanslagen tegen sjiieten teistert Irak.

februari 2005: Al-Qaida in Irak eist de verantwoordelijkheid op voor een raketaanval op een Amerikaanse militaire basis bij Falluja.

maart 2005: Al-Zarqawi geeft een aantal videofilms vrij waarin hij de verantwoordelijkheid opeist voor diverse aanslagen tegen Amerikaanse en sjiitische troepen in Irak.

april 2005: Een Britse rechtbank spreekt vier van de vijf beklaagden in het proces tegen het ricine-netwerk vrij. Er bleken zelfs geen sporen van ricine te zijn gevonden.

april 2005: Al-Zarqawi eist de verantwoordelijkheid op voor de zelfmoordaanslag op Al-Qa'im en een aanslag op de westelijke vleugel van de Abu Ghraib-gevangenis.

mei 2005: Geruchten dat Al-Zarqawi gewond en zelfs dood zou zijn worden de kop ingedrukt wanneer Al-Zarqawi Osama bin Laden ervan overtuigt dat hij in goede gezondheid verkeert.

juni 2005: Al-Zarqawi's groepering eist de verantwoordelijkheid op voor aanslagen in zes Iraakse steden waarbij meer dan honderd mensen omkwamen en meer dan driehonderd gewonden vielen.

juli 2005: Zelfmoordterroristen plegen tijdens het spitsuur een aanslag op het openbaarvervoerssysteem in Londen; er worden meer dan dertig mensen gedood. Een tweede aanslag, twee weken later, mislukt als de bommen niet op de juiste manier worden ontstoken.

juli 2005: Egyptische toeristenhotels in Taba en Sharm el-Sheihk worden getroffen door zelfmoordaanslagen.

augustus 2005: Al-Qaida in Irak geeft een verklaring uit met de mededeling dat de opstand 'het Amerikaanse wereldrijk zal verwoesten'.

augustus 2005: Al-Zarqawi eist de verantwoordelijkheid op voor de aanslagen op een Amerikaans oorlogsschip in de haven van Aqaba en een toeristenoord in Eliat.

augustus 2005: Bijna duizend sjiieten op bedevaart in Irak worden gedood wanneer de massa in paniek raakt en op de vlucht slaat in reactie op het gerucht dat zich onder hen een zelfmoorddader bevindt.

september 2005: Al-Zarqawi eist de verantwoordelijkheid op voor een golf van zelfmoordaanslagen waarbij meer dan honderd sjiieten in Irak omkomen. Hij verklaart dat de aanslagen het werk zijn van de Abu al-Bara bin Malik-Brigade, die 'gespecialiseerd' is in zelfmoordaanslagen. Hij merkt op dat de

aanslag onderdeel uitmaakte van de 'grootscheepse oorlog tegen de sjiieten'.

september 2005: Irak verkeert in de greep van een burgeroorlog.

Loretta Napoleoni laat zich niet misleiden door de vele actuele verhitte debatten over godsdienst en politiek, die volgens haar als een donkere nevel de ware werking van wereldwijd geweld en terreur verhullen, maar zij concentreert zich op de economische oorzaken en motieven.

Haar speurtocht voert de lezer binnen in de schimmige wereld van de wereldwijde geheime en halfgeheime fondsen die het terrorisme van financiële steun verzekeren. Van de hoofdkwartieren van de CIA naar de smokkelroutes in het Verre Oosten, van de achterkamers van Wall Street naar de hawalawisselkantoren in het Midden-Oosten.

Op basis van een decennium baanbrekend veldwerk en interviews met leden van terreurorganisaties brengt Napoleoni in NV *Terreur* het wijdvertakte, snelgroeiende internationale economische systeem dat gewapende groepen sponsort in kaart. Ze komt tot de conclusie dat westerse financiële instituten het leeuwendeel van het terrorismegeld recyclen, ongeveer 1,5 biljoen dollar (tweemaal het bnp van het Verenigd Koninkrijk). Als die liquiditeit aan onze economie zou worden onttrokken, zo concludeert ze, zouden de westerse economieën op slag in een diepe recessie terechtkomen.

*Haar verhaal is kunstig geweven en houdt onze aandacht vast met de kracht van een voortreffelijke thriller. [...] Dit zorgvuldig en goedgeschreven boek hoort gelezen, bestudeerd en bewaard te worden als gids en naslagwerk. – John K. Cooley, correspondent van ABC News en auteur van *Unholy Wars: Afghanistan, America and International Terrorism*

*Een meesterlijk staaltje detectivewerk op het gebied van de economie en politieke theorie dat nieuw licht werpt op het zorgwekkendste fenomeen van het nieuwe millennium. – Professor Paul Gilbert, University of Hull, auteur van *New Terror, New War*

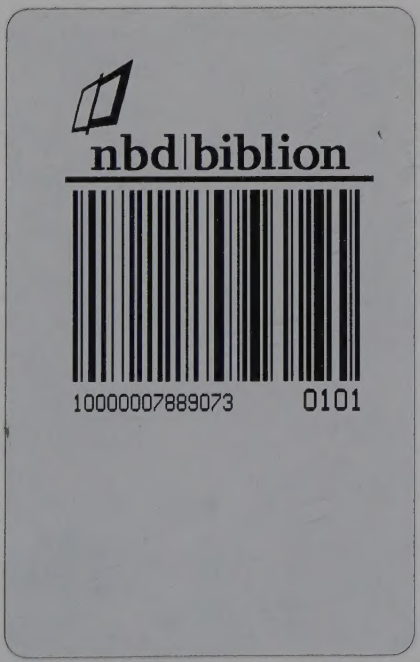
nbd|biblion
10000007889073 0101

Dé meesterterrorist ontrafeld door dé meesterauteur over terrorisme.

- Ahmed Rashid, auteur van *Jihad en Taliban*

Op grond van informatie uit de eerste hand, zoals een reeks **brieven van Al-Zarqawi aan Osama bin Laden** en interviews met leden van zijn organisatie, laat terrorisme-expert Loretta Napoleoni zien hoe een Jordaanse kleine crimineel, Al-Zarqawi, zich heeft ontpopt als een wereldwijd opererende terroristenleider, in veel opzichten belangrijker dan Bin Laden zelf.

In het boek wordt betoogd dat het Westen in grote mate heeft bijgedragen aan de verspreiding van legenden over zijn leven en zijn populariteit onder jihadisten heeft bevorderd. De Al-Zarqawi-legende, zo laat Napoleoni zien, is het product van **de politiek van de angst**, een vorm van propaganda die in het Westen en in de moslimwereld aan het opbloeien is.

Met dit boek levert Napoleoni de eerste alomvattende analyse van Abu Musab al-Zarqawi, zijn afkomst, zijn politiek en **zijn fenomenale weg naar de macht**. Het relaas van Al-Zarqawi's leven is het verhaal van een moslimwereld in grote beroering. De legenden die rond Al-Zarqawi zijn gecreëerd maken deel uit van een strategie de moslimwereld voor te stellen als één enkele cultuur en wereldbeschouwing die zich op een **gevaarlijke ramkoers met het Westen** bevindt. Ze hebben in Irak een sektarische burgeroorlog aangewakkerd en in Europa het terrorisme gestimuleerd.

* Napoleoni is dé expert op het gebied van de financiering van terreur.
  - *Het Financieele Dagblad*

* Napoleoni ontrafelt de mythe rond Al-Zarqawi en toont ons de echte man en waarvoor hij staat.
  - Ahmed Rashid in *Far Eastern Review*

LORETTA NAPOLEONI

is econoom, auteur en journalist. Ze was financieel adviseur van banken en organisaties als de VN in Europa en de VS, en voorzitter van de commissie terrorismebestrijding van de Club van Madrid. Eerder verscheen van haar bij De Arbeiderspers *NV Terreur. De nieuwe economie van de terreur.*

ISBN 90-295-6377-X
9 789029 563772